

2010
7-8.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

MÉSZÁR RÓZA: Ellentmondások, furcsaságok a büntető törvénykönyv módosításaiban az elmúlt egy évben

LUKÁCS ANDRÁS: Sine morbo? A szélsőséges szervezetek, csoportok alternatív szervezeti diagnózisai

SZIKINGER ISTVÁN: Elképzelések a magyar rendőrség jogállami átalakítására

GECSE GÁBOR: Néhány gondolat a Magyar Köztársaság rendészeti stratégiájának tervezetéről

CSATAI TAMÁS: A rendőrré válás és szolgálatellátás alatti pályaalakulási követelmények alakulása az 1800-as évek végétől napjainkig

PAJCSICS JÓZSEF: Ó, az a békés átmenet! Visszaemlékezés a rendszerváltozás körüli időkre

58.
évfolyam

TARTALOM

2010/7–8.

MÉSZÁR RÓZA

Ellentmondások, furcsaságok
a büntető törvénykönyv módosításaiban az elmúlt egy évben (5)

LUKÁCS ANDRÁS

Sine morbo?
A szélsőséges szervezetek, csoportok alternatív szervezeti diagnózisai (19)

SZIKINGER ISTVÁN

Elképzelések a magyar rendőrség jogállami átalakítására (43)

GECSE GÁBOR

Néhány gondolat a Magyar Köztársaság
rendészeti stratégiájának tervezetéről (71)

CSATAI TAMÁS

A rendőrré válás és szolgálatellátás alatti pályakialakulási
követelmények alakulása az 1800-as évek végétől napjainkig (84)

PAJCSICS JÓZSEF

Ó, az a békés átmenet!
Visszaemlékezés a rendszerváltozás körüli időkre (100)

HORVÁTH MIKLÓS

Szovjet csapatok Magyarországon (124)
A szovjet hadsereg Magyarországon (1944–1991) (150)

KRASZNAI ANDREA

Birodalmak sírkertje (210)

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

PAP ANDRÁS LÁSZLÓ

Nyomozgató rívaldafényben: O. J. Simpson és az évszázad pere (226)

Ausztria „egyes számú közellenségének” esete (252)

EURÓPAI UNIÓ

SZERZŐK

2010/7–8.

DR. ASZTALOS ERIKA

tanácsos, IRM Bel- és Igazságügyi Együlműködési és Migrációs Főosztály

DR. CSATAI TAMÁS

rendőrorvos ezredes, rendőrség vezető főorvosa,
Országos Rendőr-főkapitányság Humánigazgatási Szolgálat
Egészségügyi és Pszichológiai Osztály

DR. FINSZTER GÉZA

mb. főszerkesztő-helyettes, Belügyi Szemle Szerkesztősége

DR. GECSE GÁBOR

jogtanácsos, biztosítási szakjogász, ORFK Belső Ellenőrzési Szolgálat

DR. HORVÁTH MIKLÓS

az MTA doktora, hadtörténész, egyetemi tanár,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar

KRASZNAI ANDREA

misszióvezető, Repülőtéri Lelkészség

LUKÁCS ANDRÁS

közgazdász

DR. MÉSZÁR RÓZA

bíró, Legfelsőbb Bíróság

DR. PAJCSICS JÓZSEF

ny. rendőr dandártábornok

DR. PAP ANDRÁS LÁSZLÓ

tudományos főmunkatárs, MTA Jogtudományi Intézet

DR. SZABÓ ANDRIENN

tanácsos, IRM Bel- és Igazságügyi Együlműködési és Migrációs Főosztály

DR. SZIKINGER ISTVÁN

ügyvéd, Bólyai János és Társai Ügyvédi Iroda

Róza Mészár

**Controversies and contradictions
in the amendments to the Criminal Code
in the past year [5]**

The 31 years old Hungarian Criminal Code was amended over one hundred times. However, the number of amendments between June 2009 and March 2010 by far surpasses earlier trends, and besides their quantity, the quality of these amendments is also problematic. This essay draws attention to the controversial nature of these amendments, many of which have been incorporated to legislation aimed at completely different fields of law, with a high number of contradicting provisions on substantive and procedural matters.

András Lukács

Sine morbo?

**An Alternative Institutional Diagnosis
for Extremist Groups and Organisations [19]**

This essay investigates a hypothetical analogy between the extremist groups and organisations, and an alternative set of criteria for diagnosing certain selected mental disturbances in psychiatry. Organizational disturbances are in the focus of the analysis.

István Szikinger

**Approaches to transforming
the Hungarian police in order to adapt
to rule of law requirements [43]**

The paper gives an overview of efforts made by researchers and institutions inclusive the Ministry of the Interior aiming at transformation of the police. Creation of the constitutional frames for the activities of the police was the first item on the agenda of adapting the organisation to the requirements of a constitutional state emerging after the collapse of the communist regime beginning in 1989. There were comprehensive stra-

tegies elaborated by outstanding representatives of the theory. In addition to that, a private consulting company (TC Team Consult) also proposed far reaching changes in the police function. Ministry drafts complemented the range of materials for reform. However, just a few elements of the recommendations have been introduced into the system.

Gábor Gecse

**Thoughts on the draft of the Hungarian
Police Strategy [71]**

Police Strategy plays an important role in societies in transition. Police Strategy – which should be designed for a long term, over-reaching parliamentary cycles – is the precondition for the professional operation of the police. Police Strategy is also necessary for the re-establishment of social confidence. The essay analyses what type of governance system could prove effective social control over the police and describes the function of the Independent Police Complaints Board.

Tamás Csatai

**Developments in medical and health-
related requirements for police service
since the end of the 19th Century [84]**

The author, a medical officer, provides an overview of the development of medical and health-related requirements for police services. Besides a detailed assessment of the various, positive and negative aspects of previous eligibility criteria, possible prospects for future developments are also outlined.

József Pajcsics

**Oh, that peaceful transition! Recollecting
memories from the political transition [100]**

June 16, 1989 was the day of the reburial of 1956 Prime Minister Imre Nagy and his fellow martyrs.

SUMMARY

The daily report of the commanding officer in charge for state security says: “no unusual events occurred?”. True, nothing of that sort happened, except maybe for the fact that the political regime has practically been overthrown. The author, an officer at the state security services at the time, shares some of his memories on the peaceful, negotiated political transition in 1989–90.

Miklós Horváth
**The Soviet Military in Hungary –
Policing Functions of the Armed Forces
(1945–1957)** [124]

Relying on both archival and secondary sources, the author describes the international background of the Soviet Armed Forces stationed in Hungary. First, Soviet troops were held in the country as occupation forces, then – between 1947 and 1955 – the argument was they were needed to secure lines of communication with the Soviet military in Austria. Until 1957, even though the Warsaw Pact had been signed, Soviet troops were stationed in Hungary again as an occupying force, without any legal ground. Miklós Horváth argues in that the Soviet Union was waging war against Hungary and the Hungarians in order to keep its World War 2 conquests. In doing so, the USSR violated international norms. Though Moscow’s efforts were supported by most of the Hungarian political leadership, the Hungarian people were demanding a radical transformation of society, the dissolution of the regime and, by the end of October 1956, successfully eliminated the basic institutions of socialism.

Géza Finszter
**The Soviet Army in Hungary
(1944–1991)** [150]

The article introduces documents concerning the Soviet military stationed in Hungary.

Andrea Krasznai
Graveyard of Empires [210]

The final outcome of the battle of the coalition forces in Afghanistan, which are deploying an ultra-modern arsenal of weapons, is doubtful, even though they are faced with an enemy, the Taliban, who are fighting with much more modest resources and weapons. This article seeks to understand the reasons why this Central-Asian country is impossible to conquer.

■ **FAMOUS CRIMES,
NOTEWORTHY INVESTIGATIONS**
András László Pap

**Investigation and evidence registration in
focus: O. J. Simpson and the trial
of the century** [226]

The article describes the O. J. Simpson investigation and murder case, a criminal trial held in Los Angeles, where the former American football star and actor was charged with the murder of his ex-wife and her friend. The case has been described as the most publicized criminal trial in American history. Simpson was acquitted after the longest jury trial in California. Simpson’s high-profile defense team was able to persuade the jurors, that due to misconduct by the Los Angeles Police Department, detectives, lab scientists and technicians, there was reasonable doubt concerning DNA evidence, and this led to the acquittal of the defendant.

**The case of Austria’s „public enemy
number one”** [252]

The article describes the investigation of a serial killer in Austria.

■ **TOPIC-WATCH**
Erika Asztalos – Adrienn Szabó
**Monthly overview of EU legislation and
relevant events (June–July)** [258]

MÉSZÁR RÓZA

**Ellentmondások, furcsaságok
a büntető törvénykönyv módosításaiban
az elmúlt egy évben**

2009. június 1. és 2010. március 11. között – azaz nem egészen tíz hónap alatt – a büntető törvénykönyvet összesen tíz törvény módosította. Ezek a következők:

1. A bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény 100. §-a 2009. június 30. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btk. 56., 100. §-át, a 102. § (1) bekezdés a) pontját, 105. és 106. §-át (kihirdetve: 2009. június 19. napján).
2. Az egyes fémek begyűjtésével és értékesítésével összefüggő visszaélések visszaszorításáról szóló 2009. évi LXI. törvény 16. §-a 2010. január 1. napjával kezdődő hatállyal a Btk. 316. § (4) bekezdésébe beiktatta a b) 5. pontot, a 324. § (3) bekezdésébe a c) pontot, és módosította a 326. § (3) bekezdését (kihirdetve 2009. június 29-én).
3. A büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény, amely a Btk. számos rendelkezését érintette; a módosítások egy része 2009. augusztus 9. napján, egy része 2010. január 1. napján, míg egy része 2010. május 1. napján lépett hatályba (kihirdetve: 2009. július 10. napján).
4. A büntetőeljárások időszerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezéseit módosító 2009. évi LXXXIII. törvény 51. §-a 2009. augusztus 13. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btk. 35. § (2) bekezdését (kihirdetve: 2009. július 14. napján).
5. A szabálysértésekről szóló törvény, a büntetőeljárásról szóló törvény és a büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2009. évi CXXXVI. törvény 26. § (2) bekezdés b) pontja 2010. január 1. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btk. 195. § (2) bekezdését; 22. §-a 2010. január 13. napjával kezdődő hatállyal a Btk. 48. § (4) bekezdését; 23. §-a pedig 2010. május 1. napjától kezdődő hatállyal a Btk. 96. §-át. Idetartozik az is, hogy e törvény 24. §-a 2010. január 1. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btké. 28. §-át is (kihirdetve: 2009. december 14. napján).

6. A büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2009. évi CXLVI. törvény 1. §-a 2010. január 1. napjával kezdődő hatállyal kiegészítette a Btk. 137. § 2. pontját az *m*) ponttal (kihirdetve: 2009. december 21. napján).
7. A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény 24. §-a 2010. április 1. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btk. 147. § (2) bekezdését, a XV. fejezetének III. címét, valamint 221., 222., 223. és 224. §-ának alcímét és szövegét, valamint beépítette a törvénybe a 222/A §-t (kihirdetve: 2009. december 29. napján).
8. A tisztességes eljárás védelméről, valamint az ezzel összefüggő törvénymódosításokról szóló 2009. évi CLXIII. törvény 29. §-a 2010. április 1. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btk. 56. §-át; a 77/B § (1) bekezdés e) pontját; a 251. § (1) bekezdését; 254. §-át; a 255. § (1) bekezdését; a 255/B § (1) bekezdését; a 258/F § alcímét és szövegét, és beiktatta a 258/G §-t (kihirdetve: 2009. december 30. napján).
9. A büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2010. évi XXXV. törvény 2010. május 1. napjával kezdődő hatállyal módosította a Btk. 212/A §-át (kihirdetve: 2010. március 11. napján).
10. A büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2010. évi XXXVI. törvény 1. §-a 2010. április 10. napjával kezdődő hatállyal beiktatta a Btk. rendelkezései közé a 269/C §-t és annak alcímét (kihirdetve: 2010. március 11. napján).

A törvények kihirdetésének időpontja – ahogy a későbbiekből kiderül – jelentőséggel bír. Annak pedig, hogy ezt az időpontot és nem elfogadásukat tartottam indokoltnak feltüntetni, az az oka, hogy az állampolgárookra nézve ennek van jelentősége, ráadásul az elfogadásuk és kihirdetésük közötti időtartamban többnyire nincs túl nagy eltérés.

Lassan már nem is csodálkozunk azon, hogy a büntető anyagi és -eljárási szabályokat – mégpedig esetenként jelentős mértékben – olyan törvények módosítják, amelyeknek egyébként semmi közük a büntetőjoghoz.

A cikkben részben az ebből, részben pedig az említett módosítások szövegéből adódó furcsaságokra és ellentmondásokra hívom fel a figyelmet.

Módosítások más jogtárgyat érintő törvényekkel

A felsorolt törvények közül a legkorábbi „csak” a Btk. általános részét érintette; részben újraszabályozta a foglalkozástól eltiltás mellékbüntetését, részben pedig a mentesítéssel összefüggő rendelkezéseket módosította.

Miután a törvény a címe szerint a bünygyi nyilvántartás rendszeréről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bünygyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szól, nehezen érthető, hogy a merőben más tárgy ellenére a foglalkozástól eltiltás mellékbüntetés szabályait (56. §) miért ez módosította, illetve egészítette ki. Ugyan miféle oka lehetett annak, hogy az egyik büntetési nemhez egy más céllal meghozott törvény nyúljon hozzá? Különösen indokolt ez a kérdés azért is, mert alig több mint húsz nappal e törvény kihirdetése után sor került annak a törvénynek a kihirdetésére is, amelynek tárgya kifejezetten a büntető törvénykönyv módosítása volt, és amely alapvető változásokat hozott a teljes büntetési rendszerben. Ugyanez a kérdés persze feltehető a mentesítésre vonatkozó szabályokat érintő változtatás kapcsán is.

A következő, az egyes fémek begyűjtésével és értékesítésével összefüggő visszaélések visszaszorításáról szóló törvény a megnevezésében ugyancsak nem utal a büntető jogszabályokra, de legalább annyit tartalmaz, hogy a visszaélések visszaszorításáról szól. Így talán elfogadható lenne, hogy ennek kapcsán a lopást, rongálást és az orgazdaságot büntetni rendelő büntetőjogi tényállások minősítő körülményei közé is rendelkezéseket iktatott be, ha nem került volna sor a kihirdetése után ugyancsak néhány nappal az előbbiekről szerinti, a büntető törvénykönyvet átfogóan módosító novella kihirdetésére. A kérdés ismét feltehető: ugyan mi lehetett az oka annak, hogy nem ebben az utóbbi törvényben történt meg a szükségesnek ítélt változtatás?

A 8. pont alatti, a tisztességes eljárás védelméről szóló törvény címe sem nem utal a büntető törvénykönyvre, de legalább annyi szerepel benne, hogy a jogszabály az összefüggő törvényt módosításokat is tartalmazza. Miután azonban módosítja a Btk. általános részének a foglalkozástól eltiltásra vonatkozó – nem sokkal korábban az 1. pont alatti törvénnyel ugyancsak módosított, majd a 3. pont alatti újraszabályozott – rendelkezéseit és a vagyonelkobzás szabályait, továbbá öt különös részi tényállást is, ráadásul egy új paragrafust is beiktat, elvárható lenne, hogy ez a címből is kiderüljön. Ráadásul az e törvény szerinti módosítások – amint majd később láthatjuk – súlyos problémákat vetnek fel.

A 7. pont alatti, a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CIV. törvény megnevezésében ugyancsak nem szerepel az, hogy ezzel összefüggésben büntetőjogi szabályokat is érint, a cím erre utalást sem tartalmaz. Ennek ellenére a Btk. különös részének három tényállását is módosította, és beiktatott két új paragrafust.

A 3–6. és a 9–10. pont alatti törvények tárgya – megnevezésükben is – büntető anyagi és -eljárás szabályok módosítása volt. Ezek közül azonban az 5–7. pontban (valamint a 7–8. pontban) megjelölt törvények kapcsán is meg kell jegyez-

ni, hogy azok kihirdetésére 2009. december 14. és 30. között, azaz csak néhány napos eltérésekkel került sor. Ugyan mi indokolhatta, hogy a Btk. módosítására négy külön törvényben kerüljön sor lényegében két hét alatt? A 9–10. pont alatti törvények kihirdetése pedig ugyanazon a napon történt meg, bár elfogadásukban volt némi különbség. A kérdést ennek kapcsán már fel sem teszem.

A hatályba léptetés káosza

Az említett törvények módosító rendelkezéseinek hatálybalépése is igencsak kaotikus. A hatálybalépési időpontok a következők: 2009. június 30., augusztus 9., augusztus 13., 2010. január 1., január 2., január 13., április 1., április 13. és május 1.

Ráadásul több olyan törvény is van a felsoroltak között, amelyek az egyes rendelkezéseiket maguk is különböző időpontokban léptették hatályba. Utóbbi talán elfogadható akkor, ha a módosítások egy része alaposabb felkészülést igényel a jogalkalmazóktól, és a hatálybalépési időpontok között ezért nagyobb a különbség, mint például a büntető törvénykönyvet módosító 2009. évi LXXX. törvény esetében, amelynek egyes rendelkezései 2010. augusztus 9., míg mások 2010. május 1. napján léptek hatályba. (Ez is csak akkor érthető persze, ha egyes rendelkezések minél előbbi hatálybalépését tartotta szükségesnek a jogalkotó.) Nehezen magyarázható azonban az, hogy egy törvényen belül miért szerepel a hatálybalépés időpontjaként egyes rendelkezéseknél 2010. január 1., másoknál 2010. január 2., illetve január 13., mint a 2009. évi CXXXVI. törvény esetében.

Megkérdőjelezhető annak helyessége is, hogy az egyébként csak néhány nap különbséggel meghozott és kihirdetett törvények rendelkezéseit miért léptették hatályba egymástól nem túl jelentősen eltérő időpontokban.

Emellett e törvények egy része pontosan meghatározta a hónap és a nap megjelölésével a hatálybalépés időpontját, más része azonban a kihirdetés időpontjához igazította, és így azt a jogalkalmazónak kell kiszámolnia. Egyes törvények pedig a két megoldást vegyesen alkalmazzák rendelkezéseik hatályba léptetésénél. Ez az oka annak, hogy az 5. pont alatti novella szabályaiból a Btk. egyes rendelkezéseit módosító részben 2010. január 1-jén, részben 2010. január 13-án, illetve 2010. május 1-jén léptek hatályba.

Kétségtelen, hogy a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény felhatalmazása alapján kiadott, a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelet ezt megengedi. Annak 80. §-a szerint ugyanis a hatálybalépés időpontját

a) a jogszabály kihirdetését követő meghatározott napon vagy a kihirdetést követő meghatározott hónap meghatározott napjában,

- b) ha az a) pont alkalmazásával a hatálybalépés időpontja nem határozható meg egyértelműen, naptári napban, ha a szabályozás célja másképp nem érhető el, naptári napban, órában és percben, vagy
- c) ha az a) és a b) pont alkalmazásával sem határozható meg egyértelműen a hatálybalépés időpontja, valamely esemény vagy feltétel bekövetkezésének a napjával vagy az ezt követő meghatározott nappal, kell meghatározni.

Bár ez a szabályozás különböző megoldásokat tesz lehetővé, ez azonban nem jelentheti azt, hogy azokat kombinálva, a jogban járatos jogalkalmazó számára is nehezen áttekinthető módon kell és lehet – sokszor alapvető rendelkezéseket érintően – ilyen rövidnek tekinthető időszakon belül hatályba léptetni. Semmilyen érdek nem indokolhatja, hogy egy törvényen belüli rendelkezések tizenhárom nap különbséggel lépjenek hatályba.

Egyébként sem túl szerencsés a jogalkalmazók számolgotására bízni a hatálybalépés időpontját – legalábbis annak napjára nézve –, ami soha sem vitatható, az a meghatározott naptári napban megjelölt időpont.

Az Alkotmánybíróság a 121/2009. (XII. 17.) AB határozatában megállapította, hogy a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény alkotmányellenes, ezért azt 2010. december 31. napjával megsemmisítette. Így az Országgyűlésnek ezen időpontig új jogalkotási törvényt kell alkotnia. Szükségesnek látszik, hogy annak és a majdan ahhoz kapcsolódó miniszteri rendeleteknek a megfogalmazásánál a jogalkotó az Alkotmánybíróság által előírtak figyelembevételével határozza meg a törvények módosításának mikéntjét is, és legyen tekintettel az előbb leírtakra is.

Ellentmondások a törvényeken belül és azok között

Ahogy már utaltam rá, számos egyéb problémát is okozott a büntetőjogi szabályok említett módosítása. Ellentmondások merültek fel az egyes törvényeken belül és azok között is, emellett jogszabály-szerkesztési hibák fedezhetők fel az egyes módosító rendelkezések kapcsán; úgy tűnik, hogy azok megalkotásánál sem a kodifikátorok, sem a honatyák nem voltak figyelemmel a már megalkotott törvényekre.

Ezek közül, a teljesség igénye nélkül, ismertetek néhányat.

A feltételes szabadság megszüntetése

2009. augusztus 9-ig a Btk. ezzel kapcsolatos rendelkezése a következőképp szólt:

48. § (4) A bíróság a feltételes szabadságot megszünteti, ha az elítéltet a feltételes szabadság alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtható szabadságvesztésre ítélik. Ha az elítéltet egyéb büntetésre ítélik, vagy ha a magatartási szabályokat megszegi, a bíróság a feltételes szabadságot megszüntetheti.

2010. augusztus 9-i hatállyal a bekezdést a 2009. évi LXXX. törvény a következők szerint módosította:

48. § (4) A bíróság a feltételes szabadságot megszünteti, ha az elítéltet az ítélet jogerőre emelkedését megelőzően vagy azt követően elkövetett bűncselekmény miatt a feltételes szabadság alatt végrehajtható szabadságvesztésre ítélik. Ha az elítéltet egyéb büntetésre ítélik, vagy ha a magatartási szabályokat megszegi, a bíróság a feltételes szabadságot megszüntetheti.

A rendelkezés alapján így a feltételes szabadság tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt csak akkor kellett és lehetett a feltételes szabadságot megszüntetni, ha az újabb – jogerős – végrehajtható szabadságvesztésre ítélésre a feltételes szabadság tartama alatt került sor; azaz lényegesen leszűkült a kedvezmény megszüntetésének köre.

Ezzel a törvényszöveggel azonban nem volt összhangban annak indokolása. E szerint ugyanis a novella bővíteni kívánta a feltételes szabadság megszüntetésének kötelező eseteit; míg korábban a Btk. akkor rendelte megszüntetni a feltételes szabadságot, ha az elítéltet az annak tartama alatt elkövetett bűncselekménye miatt ítélték végrehajtható szabadságvesztésre, az új szabály alapján a feltételes szabadságot meg kell szüntetni minden olyan, a feltételes szabadság tartama alatt végrehajtható szabadságvesztésre ítélest kiváltó bűncselekmény miatt, amelyet az elítélt akár az ítélet jogerőre emelkedése előtt, akár az után követetett el. Az indokolás szerint ilyen a büntetőeljárás ideje alatt elkövetett bűncselekmény, továbbá a jogerős elítélés és a büntetés végrehajtásának megkezdése között eltelt időben, illetőleg a büntetés végrehajtásának befejezése előtt elkövetett bűncselekmény.

Ezt az ellentmondást az újabb módosítás – a 2009. évi CXXXVI. törvény – 2010. január 13-i hatállyal kiküszöbölte. A jelenleg is hatályos rendelkezés a következő:

48. § (4) A bíróság a feltételes szabadságot megszünteti, ha az elítéltet az ítélet jogerőre emelkedését megelőzően vagy azt követően elkövetett bűncselekmény

miatt a feltételes szabadság alatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. A bíróság a feltételes szabadságot megszünteti, ha az elítéltet a feltételes szabadság alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Ha az elítéltet egyéb büntetésre ítélik, vagy ha a magatartási szabályokat megszegi, a bíróság a feltételes szabadságot megszüntetheti.

Azaz a feltételes szabadság megszüntetésének kötelező esetei közé visszakerült a korábbi szabály, és így meg kell szüntetni a feltételes szabadságot akkor is, ha az elítéltet a feltételes szabadság tartama alatt elkövetett bűncselekményért utóbb – akár a feltételes szabadság tartama alatt, akár utána – végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik.

A két eltérő tartamú rendelkezés közötti időben – azaz 2009. augusztus 9. és 2010. január 13. között – azonban erre a törvény nem adott lehetőséget. Így abban az esetben, ha az elkövető a feltételes szabadság tartama alatt újabb bűncselekményt követett el, és a bíróság emiatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéli, de az elkövetés ideje e két időpont közé esik, a bíróságnak erre figyelemmel kell lennie.

A foglalkozástól eltiltás

2009. június 29-ig a Btk. e büntetési nemre vonatkozó szövege a következő volt: Btk. 56. § (1) Foglalkozásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt

- a) szakképzettséget igénylő foglalkozás szabályainak megszegésével követi el, vagy
 - b) foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.
- (2) A foglalkozástól eltiltás mellékbüntetés alkalmazása szempontjából foglalkozásnak minősül az is, ha az elkövető a gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja, illetve igazgatója; a szervezetet igazgatóságának vagy felügyelő bizottságának tagja; a gazdasági társaság vezető tisztségviselője, illetve felügyelő bizottságának tagja vagy egyéni vállalkozó.

A bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal kapcsolatos ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLV. törvény azonban ezt módosította, és beiktatta a (3) bekezdést. Így a 2009. június 30-tól hatályos szöveg a következő volt:

56. § (1) Foglalkozásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt
- a) szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy
 - b) foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.

(2) A foglalkozástól eltiltás mellékbüntetés alkalmazása szempontjából foglalkozásnak minősül az is, ha az elkövető a gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja, illetve igazgatója; a szövetkezet igazgatóságának vagy felügyelőbizottságának tagja; a gazdasági társaság vezető tisztségviselője, illetve felügyelőbizottságának tagja vagy egyéni vállalkozó.

(3) Az (1) bekezdés a) pontja azzal szemben is alkalmazható, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tevékenységet nem a foglalkozásaként gyakorolta, de rendelkezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak megszegésével a bűncselekményt elkövette.

Majd a tisztességes eljárás védelméről szóló 2009. évi CLXIII. törvény 29 § (1) bekezdése új (2) bekezdést illesztett be az 56. § szövegébe 2010. április 1-jével kezdődő hatállyal, és a korábbi (2) bekezdés számozását (3)-ra módosította. Ennek során azonban nem volt figyelemmel arra, hogy az 56. §-nak már van (3) bekezdése, és elmulasztott rendelkezni az eredeti – 2009. június 30-tól hatályos – (3) bekezdés átszámolásáról.

Emellett a szöveg ismét változott; az eredeti (2) bekezdésben a „mellékbüntetés” helyébe 2010. május 1. napjával kezdődő hatállyal a 2009. évi CXXXVI. törvény 26. § (4) bekezdés a) pontja a „büntetés” kifejezést iktatta be. (Az utóbbi törvény kodifikátorainak a menségére szóljon, hogy az előzőek szerinti törvényszerkesztési hibát nem állt módjukban kiküszöbölni, miután utóbbi törvény jóval korábban született meg, mint a tisztességes eljárásról szóló; ehhez persze feltételezni kell, hogy a két törvényt nem ugyanazok szerkesztették.)

Így a jelenleg hatályos törvényszöveg a következő:

Btk. 56. § (1) Foglalkozásától azt lehet eltiltani, aki a bűncselekményt

a) szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy

b) foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.

(2) Foglalkozásától el kell tiltani azt, aki a közélet tisztasága elleni bűncselekményt foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el.

(3) A foglalkozástól eltiltás büntetés alkalmazása szempontjából foglalkozásnak minősül az is, ha az elkövető a gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja, illetve igazgatója; a szövetkezet igazgatóságának vagy felügyelőbizottságának tagja; a gazdasági társaság vezető tisztségviselője, illetve felügyelőbizottságának tagja vagy egyéni vállalkozó.

(3) Az (1) bekezdés a) pontja azzal szemben is alkalmazható, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tevékenységet nem a foglalkozásaként gyakorolta, de rendel-

kezik annak a foglalkozásnak a gyakorlásához szükséges szakképesítéssel, amely szabályainak megszegésével a bűncselekményt elkövette.

Azaz az 56. §-nak most két (3) bekezdése van. Az egyik a büntetési nem alkalmazásának tárgyi körét bővítette azzal, hogy olyan tevékenységeket sorol fel, amelyeket foglalkozásnak kell tekinteni a büntetés alkalmazása szempontjából, a másik pedig a személyi kört tágította ki, lehetővé téve az eltiltás alkalmazását azzal szemben is, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tevékenységet nem a foglalkozásaként gyakorolta, az ott írt feltételek mellett. Azaz a két azonos jelű bekezdésben a szabályok messze nem azonosak.

Mindaddig, amíg újabb törvény nem korrigálja ezt a hibát, érdekesen fog hangzani az ítélelben annak a rendelkezésnek az indokolása, amely az 56. § (3) bekezdésén alapul. Melyiken is?

A kényszergyógykezelés megszűnése

A kényszergyógykezelés szabályai korábban a következők voltak:

Btk. 74. § (1) Személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.

(2) A kényszergyógykezelést az erre kijelölt, zárt intézetben hajtják végre.

(3) A kényszergyógykezelést meg kell szüntetni, ha szükségessége már nem áll fenn.

Azaz az elrendelt kényszergyógykezelés határozatlan tartamú volt, annak felső határát a törvény nem szabta meg.

A büntető törvénykönyv módosításáról szóló novella 2010. május 1-jén kezdődő hatállyal a (3) bekezdést módosította, és beiktatta a (4) bekezdést; ezzel a korábbi állapotot megszüntette, és az intézkedés tartamának felső határát annak a bűncselekménynek a büntetési tételéhez igazította, amely elrendelésének alapjául szolgál.

A 74. § (3) és (4) bekezdésének hatályos szövege eme időponttól a következő: (3) A kényszergyógykezelés legfeljebb az (1) bekezdés szerinti cselekményre megállapított büntetési tétel felső határának megfelelő ideig, életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntetendő bűncselekmény esetén legfeljebb húsz évig tart. Ha ezt követően az egészségügyről szóló törvényben meghatározott feltételek fennállása miatt szükséges, a kényszergyógykezelést pszichiátriai intézetben kell elhelyezni.

(4) A kényszergyógykezelést a (3) bekezdésben meghatározott tartam előtt is haladéktalanul meg kell szüntetni, ha szükségessége már nem áll fenn.

A bűnügyi nyilvántartási rendszer átalakításával összefüggő törvénymódosításokról szóló 2009. évi CXLIX. törvény 2010. május 1-jén kezdődő hatállyal – a Btk. új rendelkezéséhez igazítva – módosította a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet is. A Bv. tvr. új 84/B §-ának (1) bekezdése szerint a beteget azon a napon, amelyen a kényszergyógykezelésnek a Btk. 74. § (3) bekezdése szerinti tartama eltelte, el kell bocsátani az intézetből.

A Btk. 74. § (3) bekezdése szerint azonban akkor, ha az intézkedés tartama ezt a felső határt eléri ugyan, de a kényszergyógykezelt egészségi állapota továbbra is szükségessé teszi a kezelést, a kényszergyógykezelés megszűnése után a kényszergyógykezelést – az egészségügyi törvénynek is megfelelően – pszichiátriai intézetben kell elhelyezni.

Erre az esetre is tartalmaz a módosított Bv. tvr. rendelkezést; a 84/B § (2) bekezdése szerint akkor, ha a kényszergyógykezelés megszűnése után továbbra is fennáll a gyógykezelés szükségessége, az intézkedést foganatosító intézet főigazgató főorvosa az elbocsátás esedékességének napján történő elhelyezés érdekében az egészségügyi törvényben meghatározottak szerint kezdeményezi a bíróságnál a kötelező gyógykezelés elrendelése iránti eljárást. Ha a bíróság elrendeli a beteg kötelező gyógykezelését, a főigazgató főorvos – az Országos Mentőszolgálat útján – intézkedik a beteg átszállítása iránt a kijelölt pszichiátriai intézetbe.

Ennek részletes szabályait azonban egyetlen módosítás sem tartalmazza; így egyebek között semmi nem rendelkezik arról, hogy ilyenkor melyik bíróság jár el, milyen szabályok alapján, és melyek azok a pszichiátriai intézetek, ahová a gyógykezelteket átszállítják. Bár a 11/2010. (III. 31.) IRM rendelet módosította a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról szóló 36/2003. (X. 3.) IM rendeletet, ezekre nézve az sem tartalmaz szabályokat.

Az emberi szabadságot ilyen mértékben érintő rendelkezések beiktatása mellett elvárható lenne a végrehajtás mikéntjére vonatkozóan egyértelmű és részletes szabályok megalkotása. Emellett kérdés az is, hogy miért nem tartalmaz egyetlen törvény sem rendelkezést azokra nézve, akikkel szemben ezt az intézkedést az új szabály hatálybalépése előtt alkalmazta a bíróság.

(Bár a cikk a Btk. módosításaival foglalkozik, mégis meg kell jegyezmem: a Bv. tvr. módosítására is 2009 decemberében került sor, egy újabb olyan törvényben, amelynek a címében még utalás sincs a büntetőjogra.)

Az új büntetési rendszer és a módosítások

A büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 2010. május 1-jei hatállyal jelentősen módosította a Btk. általános részét, és átalakította a büntetések rendszerét. 2010. május 1-jén a törvényből kikerült a főbüntetés fogalma; az büntetéseket és mellékbüntetéseket szabályoz. A 38. § új (1) bekezdése szerint a büntetések a következők: a szabadságvesztés, a közérdekű munka, a pénzbüntetés, a foglalkozástól eltiltás, a járművezetéstől eltiltás és a kiutasítás, az új (2) bekezdés szerint pedig mellékbüntetések a közügyektől eltiltás, valamint a kiiltás.

A novella emellett megszüntette a Btk. különös részében a bűncselekmények alternatív büntetésekkel fenyegetettségét, valamennyi bűncselekmény miatt vagy csak szabadságvesztés, vagy csak pénzbüntetés kiszabását rendelve. Mindamellett a 38. § (3) bekezdésének ugyanezen időponttól hatályos rendelkezése értelmében akkor, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb, szabadságvesztés helyett közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kiutasítás, vagy ezek közül több is kiszabható.

A 2010. április 1-jei hatállyal a 2009. december 29. napján kihirdetett, a módosított adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény több különös részi tényállást módosított, illetve új tényállást is beiktatott. Az átalakított büntetési rendszer figyelmen kívül hagyásával azonban több bűncselekmény törvényi tényállásában azok elkövetőit a módosítás továbbra is alternatív büntetéssel rendeli büntetni; a szabadságvesztés mellett közérdekű munkával és pénzbüntetéssel, illetve közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel.

Így az előbbi törvénnyel módosított 222. § (4) bekezdése szerint a bizalmas minősítésű adattal visszaélés gondatlan alakzatának elkövetői egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel, a 222/A § alapján a korlátozott terjesztésű minősítésű adattal visszaélés (1) bekezdés a) és b) pontja szerinti vétségének elkövetői közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel; a (2) és (3) bekezdés szerinti vétség elkövetői egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel; a (4) bekezdés szerinti gondatlan alakzat elkövetői az ott írt megkülönböztetésnek megfelelően vagy közérdekű munkával, illetve pénzbüntetéssel, vagy egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával, illetve pénzbüntetéssel büntetendők.

A tisztességes eljárás védelméről szóló – 2009. december 30-án kihirdetett – 2009. évi CLXIII. törvény 2010. április 1-ji hatállyal *Vesztegetés feljelentésének elmulasztása nemzetközi kapcsolatban* alcím alatt ugyancsak új tényállást iktatott be 258/F § jelöléssel, a korábbi ilyen jelű 258/G §-ra módosítva; a bűncselekmény

elkövetőjét három évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel fenyegetve.

(Ráadásul – ahogy az előbbiekből kiderül – a módosítások nem csupán a korábban megszokott hármassal fenyegetik némelyik vétségi alakzatú bűncselekmény elkövetőjét, hanem a szabadságvesztés elhagyása mellett közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel.)

Mindebből úgy tűnik, hogy nincs lehetőség az ezen bűncselekmények elkövetőivel szemben a Btk. 38. § (3) bekezdése alapján a közérdekű munka vagy a pénzbüntetés helyett egyéb büntetési nem alkalmazására. Így a vétségi alakzat elkövetői hátrányosabb helyzetbe kerülhetnek, mint az egyes büntetési alakzatot megvalósítók, akiknél ezt a 38. § (3) bekezdése megengedi. Ez pedig nyilvánvalóan nem lehetett célja a jogalkotónak.

Emellett a szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények miatt abban az esetben, ha annak legkisebb mértéke egy évnél rövidebb tartamú, a 87. § (2) bekezdés e) pontja alapján is mód nyílna a 38. § (3) bekezdés szerinti büntetések bármelyikének kiszabására. Mivel azonban egyes új különös részi rendelkezések a szabadságvesztés helyett csupán a közérdekű munka vagy a pénzbüntetés alkalmazását, vagy eleve csak közérdekű munka vagy pénzbüntetés kiszabását teszik lehetővé, az enyhítő szakasszal sem lehet más büntetési nemet választani.

Ez nyilvánvalóan ugyancsak törvényszerkesztési hiba, mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy ezek a jelenleg hatályos rendelkezések.

A hatálybalépés és a hatályvesztés egybeesése

A szabálysértésekről, a büntetőeljárásról és a büntető törvénykönyvről szóló törvényeket módosító 2009. évi CXXXVI. törvény 2010. január 1-jei hatállyal a Btk. 28. §-ába beépítette a (2) bekezdést. E szerint nem tulajdon elleni szabálysértés, hanem bűncselekmény valósul meg ugyanazon elkövető által elkövetett és együttesen elbírált tulajdon elleni szabálysértés esetén, ha a dolog értéke, az okozott kár, illetve az okozott vagyoni hátrány érték-egybefoglalás folytán meghaladja az (1) bekezdés d)–g) pontjában meghatározott összeget. Utóbbi pontok szerint ez az összeg a készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel visszaélés, lopás, sikkasztás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, csalás, rongálás és hűtlen kezelés esetén húszezer forint.

A rendelkezés azonban nem tartalmazza azt, hogy mely időhatárokon belül elkövetett szabálysértések kapcsán van helye érték-egybefoglalásnak, és azt sem, hogy azok ugyanolyan vagy különböző cselekmények lehetnek-e.

Ha az egyébként szabálysértésnek minősülő cselekmények elbírálására az érték-egybefoglalás folytán büntetőeljárásban kerülne sor, az utóbbi körülmény nem jelentene problémát; a család tényállási elemeit megvalósító szabálysértési cselekmény nyilván nem alkothat egységet azzal, amelyik például a lopás tényállási elemeit merítette ki.

A szabálysértési hatóságnak azonban, amikor arról dönt, hogy az érték-egybefoglalásra tekintettel helye van-e az ügyek bíróságához áttételének, a szabálysértésekről szóló törvény rendelkezései alapján kell eljárnia.

A novella, amely a Btk. 28. §-át is módosította, az Sztv. 157. § (6) bekezdését is ehhez igazította. A módosított bekezdés szerint érték-egybefoglalásnak az elkövetési érték, kár, okozott vagyoni hátrány összegének megállapítása céljából csak az Sztv. 157. § (1) bekezdés a)–c) pontjában meghatározott (azaz lopást, sikkasztást, jogtalan elsajátítást, orgazdaságot, készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel visszaélést, csalást, szándékos rongálást, hűtlen kezelést megvalósító) ugyanolyan cselekmények kapcsán van helye. Emellett további feltételként szabta, hogy a cselekményeket több alkalommal, egy éven belül kövesse el az elkövető, illetve azokat együttesen bírálják el. Ezzel a szabályozás már teljes lenne.

Az a novella 26. § (2) bekezdése szerint a szabálysértési törvény említett módosítása 2010. január 1-jén hatályba is lépett; de a novella 26. §-ának (2) bekezdésében a *da*) pontjára figyelemmel az Sztv. 157. § (6) – azaz az érték-egybefoglalásra vonatkozó – bekezdése ezzel egyidejűleg hatályát veszítette. Azaz az Sztv. jelenleg hatályos rendelkezései között nincs olyan szabály, amely az érték-egybefoglalást lehetővé tenné. Kérdés, hogy a Btk. új rendelkezésének alkalmazása így hogyan valósulhat meg.

Bár tartalmilag nem ezzel függ össze, de furcsaság az is, hogy az Sztv. 157. §-ának idézett – és a hatálybalépés napjával nyomban hatályon kívül is helyezett – rendelkezése tartalmazta a következőket is: nincs helye érték-egybefoglalásnak, ha az üzletszerű elkövetés megállapítható, illetve az önmagukban szabálysértést megvalósító cselekmények a folytatólagosság egységébe tartoznak.

Ezek a kizáró okok azonban a szabálysértések kapcsán teljességgel értelmezhetetlenek.

Ha a szabálysértési értékre elkövetett említett cselekmények közül a készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel visszaélést, a lopást, sikkasztást, csalást, orgazdaságot üzletszerűen követik el, azok a Btk. vonatkozó rendelkezése alapján már nem szabálysértésnek, hanem vétségnek minősülnek, így ezek kapcsán az érték-egybefoglalás szóba sem jöhet. Az egyéb cselekményeknél pedig azért értelmetlen, mert az Sztv. nem ismeri az üzletszerűség fogalmát.

Kizárt a szabálysértési cselekményeknek a folytatólagosság egységébe tartozása is. Az Sztv. ezt a fogalmat sem ismeri, a Btk. 12. § (2) bekezdése szerint pedig a folytatólagosság egységébe csak bűncselekmények tarthatnak; a szabálysértések a folytatólagosság feltételeinek fennállása mellett sem alkothatnak ezen a címen egységet. Ha pedig valamely körülmény a szabálysértési értékre elkövetett cselekményeket bűncselekményekké minősíti, azok már nem szabálysértések, így szóba sem jöhet az érték-egybefoglalás alkalmazása, függetlenül attól, hogy ezek mint bűncselekmények a folytatólagosság egységébe foglalhatók-e, vagy sem.

Ha sor kerül az érték-egybefoglalás ismételt beiktatására a szabálysértési törvénybe, indokolt erre is figyelemmel lenni.

LUKÁCS ANDRÁS

Sine morbo¹?

A szélsőséges szervezetek, csoportok alternatív szervezeti diagnózisai

Magyarországon éppúgy, mint szerinte a világban reneszánszukat élik a szélsőséges eszmék, gondolatok, ideológiai magyarázattal támogató elméletek, és újjáéledőben vannak a kirekesztést, megkülönböztetést, előítéleteket harsogó szervezetek, csoportok. A szélsőséges gondolatok hétköznapjaink éppúgy előforduló sajátos belső folyamatainak következményei, mint a bármely csoport észlelése kapcsán, az emlékezetünkben előhívott torzított információkra épülő reakciók. Az írott és elektronikus média a szélsőséges szervezetekre, csoportokra leginkább jellemző tulajdonságjegyek között tartja nyilván a kreált és formált sztereotípiákat, az előítéletességének palástolására képtelen, berögződésekkel jellemezhető fizikai és/vagy verbális agresszort. A szélsőséges szerveződések sztereotípiáira és előítéletes reakciókra számtalan példát, magyarázatot és okot is lehet találni. Szűk látókörre vallana, ha mindössze az emberi és polgári jogok elnyomását, illetve a demokratikus államrend erőszakos megváltoztatására irányuló szervezeteket, csoportokat tartanánk szélsőségesnek. A szélsőségek igen változatos megítélése és értékelése érdekében a külsőleg észlelhető, főbb szervezeti jellegzetességeik alapján történő megítélésükre koncentráltam.

A szélsőségek alapjait adó deviáns viselkedés- és magatartásformák okait jelen tanulmányban nem vizsgáltam. A kiinduló feltevés értelmezése érdekében az egyénekre, személyekre kidolgozott mentális zavaroknál megismert diagnóziskritériumok és a szélsőséges szerveződések releváns szervezeti jellemzői közötti párhuzamokat kerestem.

Természetszerűleg mindezek bevezetésekképpen a devianciáról, a sémákról, a sztereotípiákról, az előítéletességről és a szélsőségekről néhány kitérő gondolatot kell hogy tegyek.

A kérdés könnyebb értelmezése miatt felhasználtam azt a tényt, hogy a szélsőségesnek tartott szervezeteket, csoportokat gyakran társítjuk a személyekre/egyénekre jellemző tulajdonságjegyekkel². Ennek az elsőre különösnek tűnő gondolat-

1 Betegség nélküli (orv.).

2 ...a szkinhed propagandában mintegy öngazolásként is központi helyre került a jogellenes jelenségekkel – és általuk deviánsnak tekintett csoportokkal – szembeni harc...” NBH Évkönyv 2008. Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2009

<http://www.nbh.hu/oldpage/evk2008/08-0055.htm>; ...Dávid Ibolya a Magyar Gárdával kapcsolatban megismételte korábbi felhívását, hogy a magyarországi települések itéljék el a szervezetet, és tiltsák ki terü-

nak az abszolválása megkönnyíti a többnyire deviánsnak, zavart működésűnek tartott szélsőséges szervezetek és az egyénekre jellemző mentális zavarok jellemzői között előfordulható hasonlóságok megértését.

A szélsőséges szerveződések jellemzőinek keresése előtt ama régi és sokszor vitatott tézisérről kell szólni, amely szerint a tömegek, csoportok tudatlan tevékenysége lép az egyének tudatos tevékenységének helyére. A tömegekben feltűnő emberek valóban izolált egységek, és cselekvésük korlátja, intenzitása, eszméi jelentősen eltérnek a tömegként megnyilvánuló egységtől? A tömegekkel foglalkozó Gustave Le Bon szerint igen. A *Psychologie des foules* (Tömegek lélektana) című klasszikus munkájában a korra nem jellemző részletességgel elemzi a tömegek (embercsoportok) adott körülmények között új, az egyénektől eltérő jellemvonásait. A tömegekben az egyének saját személyiségadata eltűnik, kollektív érzelmei és gondolatai születnek. „...Kollektív lélek formálódik, átmeneti módon ugyan, de jól megkülönböztethető jellemvonásokkal...”³ Le Bon véleménye szerint a tömegeknél könnyen elterjedő legendák keletkezését nemcsak a hiszékenységgel okozza, hanem az is, hogy a legegyszerűbb esemény is elferdítve jut a csoportok képzeletébe⁴ (például ha a tömeg látta). A legendák pedig folyamatosan változnak. „...A tömegek képzelete szüntelenül alakítja őket korok, de főleg fajok szerint...”⁵ A jelenünkben megismert legendák, illetve az őket formáló tömegek nem sokat változtak. Ezeket a legendákat ma gyakrabban hívjuk előítéleteknek, a tömegeket pedig szélsőségeknek, amelyek kollektív tudata, illúziói, eszméi, hagyományai és hiedelmei éppúgy formálják az egyének véleményét, mint ahogyan alakítják a környezetüket is. Le Bon nézeteit ma már inkább a XX. század hajnalának sajátos, egyénilitás-mód-érvényesítéseként tartják számon, ám a tömegek egységben történő értelmezése és a jellemzőik vizsgálata szempontjából fontos alapgondolatnak tekinthető.

A társadalmi együttélés alapvető feltétele, hogy a közösség tagjai elfogadjanak és megtartsanak bizonyos normákat. A deviancia⁶ elméletek a társadalomban ismert normarendszer, a mikro-, makroközösségek, valamint a normák (viselkedési szabályok) elutasításából eredő közösségi válság okait taglalják. A devianciák mögött megfigyelhető a társadalom válsága, az értékek és a normák dezorganizációja, valamint ezek tünete, a viselkedészavarok. A deviancia-elméletek egyike

tükről. A pártelnök úgy fogalmazott: »Az agresszív szélsőségek elleni küzdelemmel nem szabad a bírósági döntésre várni.« Népszava, 2007. december 20., 3. o.

3 Gustave Le Bon: A tömegek lélektana. Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1913. Első könyv, első fejezet. [Eredeti: *Psychologie des foules*. Félix Alcan, Paris, 1895]

4 Uo. 33. o.

5 Uo. 41. o.

6 A deviancia a latin *deviatio* (az útról való letérés) szóból származik. Általánosságban a deviancia olyan magatartás, amely megszegi a közösség vagy társadalom nagy része által elfogadott normákat.

a „labelling-elmélet”⁷, amely egyben az úgynevezett „hazai viselkedészavarok” igazolásának méltó kommentárja is lehetne. Az elmélet szerint nem maga a viselkedés, hanem a külső környezet minősít deviánsnak egy-egy személyt vagy csoportot. Mivel folyamatosan változik, hogy melyek az intézményesen deviánsnak tartott szerveződések, ezért a minősítési címkézést nem maga a társadalom teszi meg, hanem annak intézményei. Ebben az aszimmetrikus kapcsolódásban a stigmatizált személyeknek, csoportoknak nincs lehetőségük, hogy befolyásolják a rájuk sütött bélyeget. A társadalom véleményt formáló intézményei, illetve a környezet megerősíti a „címkézést”, és ezáltal a stigmatizált szervezetek azonosulnak az önmaguknak szánt szereppel. Ha a szélsőjobboldali és szélsőbaloldali szerveződések osztályba sorolására tekintünk, kijelenthetjük, hogy a kormányok már rég elvégezték saját minősítő eljárásukat. A deviáns, normától eltérő szélsőséges szerveződések a címkézés hatására, eltérő környezetben más megítélés alá esnek. A hazai-nemzetközi címkézés különbségének aktuális példája a – jelenleg is folyamatban lévő, még nem tisztázott – La Pazban elfogott, több magyar résztvevőből álló terrorista csoportként beállított szerveződés.

Az eltérő értelmezésű címkézés hatására egy deviáns karriert felépíteni készülő szélsőséges szervezetet vagy csoportot érő stigmatizálás több kárt okozhat a társadalom szereplőinek, mint egy hasonlóan szélsőséges, ám még klasszifikálatlan szervezet.

Valamely közösség tagjairól összegyűjtött, észlelt és megtapasztalt információk nagyban befolyásolják a személyekről, csoportokról alkotott véleményeket és elvárásokat. Az észlelt és a beérkező információk saját és környezetünk szubjektumán, tehát magunk és mások emlékein, elvárásain „folyik át”, ezért értelmezésünk sokszor mindössze az eredeti információ releváns részének töredékéből, illetve e töredék „...hasonló tárgyakkal vagy eseményekkel való megelőző találkozásaink emlékéből” épül fel⁸. Atkinson az ilyen tárgyakra és eseményekre vonatkozó emlékeinket az eredeti észlelés leegyszerűsített rekonstrukciójának tekinti, és sémának nevezi. A minket érő információk tengeréből sokszor lehetőségünk és akaratunk sincs az információk egyenkénti észlelésére és feldolgozására, ezért az inputfeldolgozás folyamatában a leginkább jellegzetes információkat párosítjuk a már meglévő korábbi sémánk egyikével. Az általunk alkalmazott sémás feldolgozás pozitívuma, hogy nagy mennyiségű adatot vagyunk képesek rövid idő alatt feldolgozni. Negatívuma, hogy ezáltal leginkább az inputok kvantitatív jellemzői sérülnek.

⁷ Erving Goffman: Stigma. Notes on the management of Spoiled Identity. Penguin Books, 1963

⁸ Rita L. Atkinson – Richard C. Atkinson – Edward E. Smith – Daryl J. Bem: Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 18. fejezet, 514–515. o.

A sémás feldolgozáshoz hasonlóan a társadalmi kategorizáció (amikor az embereket inkább társas csoportok tagjaiként észlelik, mintsem egyedi egyénekként) is „megóv” attól az erőfeszítéstől, hogy minden személyes interakciónál az érintett összes egyedi, irreleváns, személyes aspektusával foglalkozzunk. Ennek következtében a kategorizáció lehetővé teszi a hasztalan információk válogatását és az azonnal nem észlelhető hasznosak rendelkezésre állását⁹. A társas csoportok észlelése során – ugyanúgy, mint az emberek esetében – a bennünk kialakult kép gyakran mindössze csak a kezdeti véleményünk, vagy az első benyomásunk. A társadalmi csoportról alkotott kognitív reprezentációt vagy benyomást az emberek úgy alakítják ki, hogy a jellemző tulajdonságokat és érzelmeiket összekötik az adott csoporttal¹⁰. Az észlelésünk és gondolkodásunk folyamán kialakuló tapasztalataink, elméleteink (például hogy a szélsőjobboldali szervezetek által képviselt családmódel erkölcsi alapja a vallás, valamint az egyház képviselte érték) tovább torzítják a ténylegesen észlelt információkat (például hogy a vallási jelképek használata valójában csak bizonyos közösségek együttérzésének megszerzésére irányul).

Azok a ferdtések és valótlán párhuzamok, amelyeket a szélsőséges szervezetek többnyire egy társadalmi csoportról – az efféle dolgok iránt nyitott személyek irányában – hangsúlyoznak, a saját irreális tapasztalataikból gyúrt sémáik. Atkinson szerint a torzítások, tehát a személyek csoportjairól alkotott séma maga a sztereotípiá¹¹, amely „...az emberek egy egész csoportjára vonatkozó, a személyiségvonások vagy fizikai megkülönböztető jegyek alapján alkotott következtetéscsoomag [...] amely hozzájárulhat az előítélthez, de az előítélet is táplálhatja a sztereotípiázást...”¹²

A szélsőséges szervezetek környezetükben ugyanazokat a személyeket, csoportokat észlelik és kapcsolják össze a más társas csoportokban megismert személyek jellemzőivel, mint amely személyek és csoportok saját sztereotípiáikkal szintén sújítják őket. A döntéseinkben és környezetünk interakcióiban válaszként funkcionáló sztereotípiáink minél inkább beépülnek véleményünk vázába, illetve a látásmódunk középpontjába, annál nagyobb valószínűséggel fordul elő, hogy a következő interakció után felmerülő döntési helyzetben, tehát értékalkotásunkkor elmenkből auto-

⁹ Jerome S. Bruner: On perceptual readiness. *Psychological Review*, vol. 64., 1957

¹⁰ David L. Hamilton: Stereotyping and intergroup behavior: Some thoughts on the cognitive approach. In: David L. Hamilton [ed.]: *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*. Erlbaum, Hillsdale, 1981, pp. 333–354.

¹¹ A sztereotípiá kifejezést először Walter Lippmann újságíró használta. Ő a sztereotípiákat „a fejünkben lévő képeknek” nevezte. Richard C. Atkinson: *Public Opinion*. Macmillan, New York, 1922

¹² Rita L. Atkinson – Richard C. Atkinson – Edward E. Smith – Daryl J. Bem: i. m. 243–247. o.

matikusan előhívódnak. Minél nehezebb egy döntés meghozatala, annál valószínűbb, hogy valamilyen saját vagy másoktól átvett sztereotípiára támaszkodunk¹³. Például egy szélsőbaloldali szerveződés tüntetését délelőtt szemlélve megállapítjuk, hogy a résztvevő heterogén civilszervezetek tucatjai elítélik a fejlett kapitalista országok gazdasági és politikai elitje teremtette egyenlőtlenségeket, és illegitimnek tartják azok szervezeteit is (például Nemzetközi Valutaalap, Kereskedelmi Világszervezet, G8, Világbank stb.). Ha erre a tüntetésre csak este látogatunk el, kevésbé szembesülünk a felsorolt elvekkkel, mivel a csoport erőszakos cselekményei (például gyűjtogatás, a rendvédelmi szervek elleni nyílt támadások stb.) elhomályosítják őket.¹⁴ Nem igényel külön magyarázatot, hogy belássuk, milyen sztereotípiák képeződnek le a két eltérő esetben! Felvetődik a kérdés, hogy ez után egy látszólag hasonló esetben – például egy másik szélsőbaloldali tüntetés láttán – milyen korábbi sztereotípiák aktiválódnak bennünk. Feltehetően az első esetben egy békés tüntetés, a másodikban pedig az erőszakos csoport emléke „segít” a csoportjellemzők értelmezésében, függetlenül a szemünk előtt demonstráló szervezet valódi agressziójától.

A csoportsztereotípiákban tapasztalható jellemzők sokszor azokat az érzéseket sugallják, mint amilyeneket az adott csoport tagjai másokban kiváltanak. Mással folytatott kommunikációnk, interakcióink nemcsak azt befolyásolják, ahogyan a világot, szűkebb vagy tágabb környezetünket látjuk és értelmezzük – következésképpen amilyen csoportokra osztjuk –, hanem azt is, hogyan gondolkodunk ezekről a csoportokról. Amikor a szélsőségek sztereotipizálnak, annak következménye hatással van a véleményű(n)k kialakítására és a tettei(n)k irányítására, tehát az előítéleteinkre. Joggal tehetjük fel a kérdést: vajon miért tudnak az előítéleteiket harsogó szélsőséges szervezetek könnyebben gyűlölni egész csoportokat, közösségeket, mint az egyes egyéneket külön-külön? A válasz egyszerű: *„...Ha egy csoportról gondolkozunk sztereotipizáltan, akkor nem merül fel annak kérdése, hogy sztereotípiáinkat alávessük a valóság próbájának...”*¹⁵ Az előítéleteket elszenvedők észlelésük kapcsán gyakran tapasztalják a szelektív látásmódot és sztereotip összemóssát (gondoljunk például egy kopasz, fekete ruhát és bakancsot viselő, fehér bőrű férfira), valamint hogy anonim, felcserélhető csoporttagként kezelik őket (mint például egy látszólag kínai származású piaci eladó). Magyarországon az előítéletek leggyakoribb célpontja a roma lakosság. Képzeli el azt a helyzetet, amelyben egy fehér férfi kocsival behajt egy romák lakta település zsák-

13 Eliot R. Smith – Diane M. Mackie: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001

14 A példa természetesen bármely más meggyőződést hangoztató tömörülés kapcsán előfordulhatni volna. Alapját a 2007. június 1. és 8. között rendezett G8-ak találkozásán fellépő „ellencsúcs” résztvevői szolgáltatták.

15 Gordon W. Allport: Az előítélet. Osiris Kiadó, Budapest, 1999

utcájába, miközben az utcán álló romák tömegei erre gyors karjelzésekkel figyelmeztetni kívánják. A sztereotip összemosások elsőként említett példájában a „fekete ruhás férfiről” és a „kínai eladóról” fellehetően a nagy többség meg tudná nevezni, milyen emberek, mik a hibáik, melyek a közösségük jellegzetességei, sőt talán még egyéb személyes jellemzőiket is anélkül, hogy többet elárultunk volna rólok. Az utolsó szituációs példa akkor mutatja meg valódi sztereotip hatását, amikor az autóvezetőben tudatosodik, hogy zsákutcába hajtott, és a fenyegető karjelzések mindössze a zsákutca tényét jelezték!

A sztereotípiák felismerése után szót kell ejteni annak alkalmazásáról, a szélsőséges szervezetek, csoportok előítéleteiről.

Előítéleteink alapját az objektívizált sztereotípiák¹⁶ jelentik, a kialakulásában pedig a társas befolyásolás játszik döntő szerepet. Egy szervezet vagy csoport maga is közvetlen irányító befolyást tud gyakorolni az emberek előítéleteire, mivel mindannyiunkban él a vágy, hogy saját csoportunkat mások fölé helyezzük, jobbnak lássuk, mint környezetünket, és ez a vágy gyakran a többi csoport elnyomásával teljesül¹⁷. A szélsőséges szervezetek többnyire a sztereotip képekre és kialakult vagy kialakított előítéleteikre alapozva szereznek, eufemizáltan szólva, társas befolyást az emberek fölött, amelynek során aktívan felhasználják a társadalomban evidensnek tartott és a többség által tapasztalt sztereotípiákat. Az e szerveződések által alkalmazott előítéletesség sajnos többször túllép az előbbi hatásmechanizmuson, így a korábban megismert sztereotípiák alapot szolgáltatnak a további előítéletek gyártásához, illetve a korábbiak átformálásához.

A szélsőséges szerveződések előítéleteit egy olyan többlábú, billegő székhez hasonlítanám, amelynek mindegyik lába egy-egy racionálisnak gondolt, az előítéleteik igazolását alátámasztó kreált vagy átvett indok, a véletlenszerűen földet érő lábak száma pedig a valósnak vélt sztereotípiák hamis bizonyítékai. Ha „ül” a szék, úgy ülnek, pontosabban szólva (meg)állnak az előítéleteik is.

A *Political Capital* tanulmánya szerint az előítéletek „...maguk is tanult társadalmi »termékek« a társadalmi keretfeltételek radikális módosítása nélkül is módosíthatóak, gyengíthetőek...”¹⁸ A gyűlöletet sugárzó előítéletek visszaszorítása összehangolt programok nélkül mindaddig erőn felüli próbálkozás, amíg e szélsőséges szervezetek, csoportok szinte kizárólagos válasza egy közösség ellen vélt támadásokra és egyben magyarázat az erőszakos fellépésük okára. A tanulmány rámutat

¹⁶ Uo.

¹⁷ Elliot R. Smith – Diane M. Mackie: i. m.

¹⁸ Gimes Gergely – Juhász Attila – Kiss Kálmán – Krekó Péter – Somogyi Zoltán: Látélet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéletesség és intolerancia hazai helyzetéről. Helyzetjelentés és javaslatok. *Political Capital*, Budapest, 2008, 5–11. o. http://www.maraalapitvany.hu/upload/eloiiteletesseg_tanulmany_081016.pdf

arra az aktuális problémára, miszerint a magyar társadalom előítéletei szabad mozgásteret engednek a szélsőjobboldali mozgalmaknak, amelyek így a kisebbségek iránti ellenérzéseiket vetítik ki előítéleteik alanyaira, illetve fogalmazzák meg saját nemzeti elkötelezettségüket.

A szélsőségek szociálpszichológiai megközelítése egyoldalú magyarázatot ad az e szervezetek, csoportok által elkövetett cselekményekre. A szélsőségek definíciója a folyton formálódó társadalmi, szociális, vallási, kulturális és politikai normákhoz kötődő követelmények miatt igencsak szubjektív. Egyetemes értelmezésben szélsőségesnek tekinthetők az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában megfogalmazott emberi jogokat, az ENSZ alapokmányában deklarált célokat és elveket, valamint az Európai Unió által elfogadott alapelveket és normákat el nem ismerő szervezetek, csoportok. Mindezek alapján természetesen igen tág annak a zsáknak a szája, amelyen átnyomhatjuk (értsd: megítélhetjük) a számunkra szélsőségesnek ítélt szervezeteket, csoportokat. Egy-egy szerveződés szélsőségekhez fűződő nyílt elkötelezettsége vagy lappangó elhatárolódása más megítélés alá esik a szerveződés szűk és tág környezetében, ezért a szélsőségesség határa végső soron azoknak a személyeknek az értékítéletén múlik, akik a zsákot tartják, illetve képletesen szólva annak száját mozgatják. A definíció pontosítása és a későbbi alternatív értelmezés megkönnyítése érdekében szükséges részletezni a szélsőségek kialakulásának és működésének mozgatórugóit, valamint a működésük jellegzetességeit.

A téma egyik hazai prominense, *Szternák György* szerint a szélsőséges szervezetek, csoportok definíciója a demokratikus jogállam fejlődése során folyamatos pontosítást igényel. A szélsőséges szerveződések tömeges létrejöttének megelőzése érdekében célszerű idejében felismerni és kezelni a társadalom szociális, vallási, kisebbségi és ideológiai nézetkülönbségeit. Kialakulásuk és működésük szempontjából ideálisak a nagyvárosok. Külön veszélyt jelentenek az ideológiai töltéssel bíró, magukat a demokratikus államrend fölé pozicionáló csoportok. A szélsőségek egyedi jellemzői, hogy a demokráciában is képesek az átlagembert nézeteikkel, eszméikkel megnyerni, illetve hogy ezek a szerveződések a törvényes politikai tevékenység és a köztörvényes bűnözés határterületén működnek¹⁹. A szélsőséges-előítéletes mozgalmak további fontos jellemzői, hogy gyakran tartanak rituális sűrűségű gyűléseket („makrorituálékat”) annak érdekében, hogy megerősítsék a csoportkötődést, a szolidaritást, a karizmatikus szervezeti hűséget, és hogy új erőre kapjanak a kollektív érzelmek. Példa mindezekre a fasiszta mozgalmakon kívül,

¹⁹ Szternák György: Szélsőséges, erőszakos szervezetek, mint lehetséges veszélyforrások demokratikus társadalmunkban. Szakmai Szemle, 2007/3.

a Ku-Klux-Klan, amely gyakran él a rituálisan hatékony jelképeivel és kialakított csoportszokásaival²⁰.

A szélsőségek eltérő megítélése miatt egy már strukturált hazai értékelési rendszer eredményeit vettem alapul. Jelen tanulmányban azon szélsőséges szervezetek, csoportok jellemzőit vettem figyelembe és értelmeztem, amelyek a Nemzetbiztonsági Hivatal évkönyveiben²¹ a szélsőséges szervezetek címszó alatt nevesítettek. Törekedtem a szélsőséges szerveződések anonimitásának megtartására, továbbá hogy valótlán párhuzamok „felfedezése” ne vigye tévútra az olvasót.

A későbbi elemzésben felhasznált elméleti klasszifikáció során hét egymástól markánsan elkülönülő szélsőséges szervezet, csoport jellegzetességeit vizsgáltam. Ezek: a szélsőjobboldali és szélsőbaloldali szervezetek; a társadalomra veszélyes vallási mozgalmak; az alkotmányellenes szerveződések; a terroriszervezetek; a futballhuliganizmust képviselő ultrák; valamint a XXI. század információs társadalmának szélsőségei.

A szélsőséges csoportok, szerveződések külsőleg észlelt szervezeti sajátosságai kapcsán azon markáns jellegzetességekre, egyedi jellemzőkre koncentráltam, amelyek ismertségükön túl párhuzamot mutat(hat)nak az egyénekre jellemző mentális zavarok²² jellemzőivel.

Párhuzam a mentális zavarok és a szélsőségek között?

A szociálpszichológia neves képviselője, Gordon W. Allport az előítélettel foglalkozó könyvében²³ kifejti, hogy az elmebetegségek osztályozásakor az üldözéssel téveszmét Kraepelin úgy határozta meg, hogy: „...*Balítéletek, melyeken nem változtat a tapasztalat...*” Allport ezen átfogó meghatározás szó szerinti értelmezése kapcsán kijelentette, hogy ebben a perspektívában nagyon sok ítélet, így az előítélet is téveszmésnek mondható.

Véleménye szerint az a személy, aki valóban üldözéssel téveszmék²⁴ rabja, az csökkönyösen merev, gondolatai tévesek, a valóságot teljes mértékben nélkülözi, és

20 Lengyel Zsuzsanna: Szociálpszichológia. In: Pataki Ferenc (szerk.): Csoportközi viszonyok és reprezentációk. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. IX. rész

21 Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Hivatalának 2001 és 2008 között megjelent évkönyvei.

22 Mentális zavar: az egyénben jelentkező olyan klinikailag jelentős viselkedési minta vagy pszichológiai szindróma, amely vagy jelenlegi szenvedéssel (például egy kellemetlen tünettel), illetve fogyatékossgal (például egy vagy több fontos területen jelentkező működésromlással) kapcsolatos, vagy szenvedés, halál, fájdalom, fogyatékossg, illetve valamilyen szabadság elvesztésének jelentősen megnövekedett valószínűségével. Forrás: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV).

23 Gordon W. Allport: i. m.

24 A téveszmék olyan gondolatok, melyeknek nincs tényszerű, valós alapjuk, gyakran abszurdak, de az illető erősen hisz bennük.Ezek a vélekedések lehetnek árnyaltak és egymáshoz képest koherensek, de ugyanígy tö-

semmiféle befolyásnak nem engedelmeskedik. Az egyénekhez hasonlóan a szélsőséges szervezetek esetében mindezekkel az ismérvekkel részben közös vonások és ismertetőjegyek is felismerhetők. A megszokottól eltérő értelmezés párhuzamai-
nak könnyebb megértéséhez Allport téveszmékkel teli gondolkodás kifejlődésének három lépcsője adhat nyomatékosabb megerősítést.

Allport értelmezésében az üldözéssel téveszmékkel, paranoiás gondolatokkal élő személynek a gondolkodása többnyire mindig valamilyen személyes frusztrációból, hiányérzetből eredeztethető. *Vajon tapasztalható-e a szélsőséges szerveződéseknel az egyének jellemzőivel hasonlatos szervezeti frusztráció?* Ha egy csoportot kizárólag külső jellemzői (például működésük, rituáléik, fellépésük, kommunikációjuk) alapján vizsgáljuk, előfordulhat, hogy a válasz igen. Egyértelmű és határozott válasz természetesen nem adható, de a tömegek Le Bon által megismert jellemzőit előtérbe helyezve, néhány érdekesnek tűnő, napjainkban aktuális kérdés tehető fel. *Miért olvasható ki egyértelműen a szélsőjobboldali szervezetek propagandájából és eszméiből az idegenek (például zsidók, cigányok, feketék stb.) jelenléte okozta kudarc és az ezt körülengő frusztráció?* *A szélsőbaloldali szervezetek tiltakozásának miért állandó alanyai a gazdasági monopóliumokat birtokló multinacionális vállalatok és államközi csúcsszervek, miközben tudvalevő, hogy az egyenlőtlenségek hátterében az államok gazdasági és szociális hiányai, egyenlőtlenségei találhatók?* *Az alkotmányellenes szerveződések hiányérzetét miért a hatalom és az irányítás gyűrűjéből való kizártság és kizártság táplálja, míg például a terrrorszervezetekéért a vallási, ideológiai terjesztés gátját szabó kormányok?* A kérdések által sugallt kép, meglehetősen, hogy csak illeszkedő válaszai a feltett kérdésnek, ám az mindenképpen érzékelhető, hogy a frusztrációból és a hiányérzetből eredő verbális és/vagy fizikai agresszió, a sztereotíp észlelés és előítéletes megnyilvánulások több szélsőséges szervezetnél is részben fellelhetők.

A téveszmékkel és paranoiás gondolatokkal élő személy második fejlődési lépcsőjét Allport úgy részletezi, hogy az egyén az elfojtás és részben a kivetítés révén határozottan önmagán kívülre lokalizálja az érzelmi okát. Az előbbi gondolatot folytatva felmerül a kérdés, *hogy az információs társadalom szélsőségei (például hackercsoportok) az elfojtott elégedetlenségüket miért idegen honlapokra vetítik ki, míg frusztrációjukat miért azok alanyának szándékosan okozott kárral kompenzálják?* Példaként a kávézóláncot és kávékultúrát népszerűsítő amerikai Starbucks cég

redékesek és szeszélyesek is; olykor megvilágítják, értelemmel ruházzák fel a tényeket, mások zavarossá és értelmetlenné teszik őket...” Az üldözéssel téveszme a skizofréniában fordul elő a leggyakrabban. ...Az üldözéssel téveszme áldozatait úgy gondolják, hogy összeesküvést szőnek ellenük, kémkednek utánuk, hátrányosan megkülönböztetik, rágalmaznak, megfenyegetik őket, rájuk támadnak, vagy szándékosan rosszat akarnak nekik...” Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Pszichopatológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 465. o.

elleni informatikai támadásokat hozhatnám fel. Egy másik ugyanígy aktuális példa a futballrajongók szélsőségei, az ultracsoportok. Ha egy Magyarországon szélsőségesnek tartott „rajongói csoport” jelenlétében lejátszott futballmérkőzést veszünk górcső alá, miért érzékeljük a kollektív érzelmek kivetítését? Két szándékosan nem nevesített focicsapat „szurkolói” miért váltanak ki eleve félelmet a környezetükből? E csoportok kollektíven sugárzott érzelmei csak a csapatuk rossz játékának fokmérői, vagy minden számukra ellenséges közösségre vonatkozó (ellenfél szurkolói, rendőrök stb.) agressziójuk kivetítése?

Allport szerint a téveszmékkel és paranoiás gondolatokkal élő személy az utolsó fejlődési fokán az önmagán tökéletesen kívülre lokalizált, elfojtott és kivetített érzelmeinek külső okában azonnali fenyegetést észlel. Ennek következményeképpen gyűlölni kezdi, és jelentős agresszió keletkezik benne. A szélsőjobb és szélsőbaloldali szervezetek éppúgy érzékelhető karaktere az előítéleteik alanyai irányában mutatott gyűlölet és agresszió, mint ahogyan léteznek mindez a terrorszervezetek eltérő vallású személyei ellen vagy az alkotmányellenes szerveződéseknek az állam jogalapját elismerő személyekkel, szervezetekkel szemben. A társadalomra veszélyes vallási mozgalmak más közösségekről, pénztökről hangoztatott – sokszor közhelyesen paranoidnak tartott – előírásait fokozatosan ismeretik tagjaikkal, mint ahogyan teszik ezt az ideológiai alapon elsajátított előítéletekkel is.

Felfedezhető-e párhuzamosság a szélsőséges szerveződések és a személyekre jellemző mentális zavarok kritériumai között? A többnyire elutasításban és a társadalmi megerősítés hiányában működő szélsőséges szervezetek működése hasonlóságot mutathat a személyekre definiált paranoid²⁵ jellemzőkkel. Ha az elméleti feltételezés mögé szervezeti jellemzőket társítunk, akkor elmondható, hogy a paranoid sajátosságokkal részben azonosságot mutató szélsőséges szerveződés tevékenységének eredményét nem befolyásolja a közfelháborodás, illetve hogy a leplezett szervezeti akciókra agresszív fellépéssel reagál. Egy ilyen szervezet időszakosan mérsékelheti az előítéletességét és agresszióját, ami nem jelent egyet a missziójának elárulásával. A szélsőséges szervezet az előítéleteivel ellentétes érvekkel, ellenreakciókkal való szembesüléskor inkább átértelmezi azok tartalmát, mintsem hogy az eredeti szervezeti hitvalláson módosítania kelljen. A későbbiekben erről részletesebb elemzést az olvasó a paranoid szervezeti jellemzőkkel bíró szélsőséges csoportnál talál.

25 A paranoiditás lehet egyben tünet, de akár személyiségvonás is. Előbbire példa a skizofrénia, utóbbira a paranoid személyiségzavar. A paranoid jelzőt használó könyvem ezt többnyire a paranoid személyiségzavar jellemzőivel azonosítja. A paranoid személyiségzavar kritériumainak alternatív értelmezése, valamint a szélsőségek „működési zavaraira” jellemző ismérvek közötti párhuzamot a Paranoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport fejezetben részleteztem.

A szélsőségek és az egyének kizárólag külső sajátosságait figyelve a paranoid szervezeti jellemzők feltételezése mellett szükséges vizsgálni az esetleges kényszeres²⁶ indítékok tekintetében fennállható azonosságokat is. A környezeti sajátosságokat figyelembe véve, vajon mely szélsőséges csoport sajátos megnyilvánulásaiiban találhatunk a személyeknél megismert kényszeres indítékokkal nagyban hasonlatos sajátosságokat?

A válasz vélhetően az előítéleteihez mereven hű, ellentmondást nem tűrő, végletekig kitaró szélsőséges szerveződésekénél kereshető. Ha ezt elfogadhatónak tartjuk, akkor feltételezhetjük, hogy az ilyen szervezetek agresszív fellépésének indítékát a csoport által kialakított vagy más szerveződéstől átvett előítéletek és a sztereotip képzetek szolgáltatják. Az ilyen szerveződés rugalmatlan reakcióinak háttérében a kényszeresen ismételt sablonok találhatók (például hogy a romák nagy többségét nem a munka, hanem a bűnözés köti le). Folytatva a szélsőséges szervezetekben a kényszeres karakterekre utaló jellemzők vizsgálatát, további hasonlóságok vélemezhetők. E szélsőségek az indítékaik kifejezésére használt erőszakos és megtorló akciókat többnyire nem bízzák más csoportra vagy szervezetre, kivéve, ha a szervezeti vízióknak magukat tökéletesen alávető más szerveződés kerül az érdekkörükbe. Ezért például egy erőszakos akcióban kizárólag csak szigorú ideológiai, értékrendszerbeli megfelelés esetén engedélyezik más szerveződések részvételét.

A szélsőséges szervezetek kényszeres indítékainak szomorú példái lehetnek az 1944–45-ös budapesti események. A regnáló kormányzat szélsőséges szervezetei a náci vezetésnek való megfelelés kényszere alatt brutális üldözéstudatot erőszakoltak rá a magánszemélyekre. Konrád György egyik könyvében²⁷ az egyén (értsd: a zsidó emberek) és a német irányítógépezet (a második világhábon utolsó éveiben Magyarországot vezető bábkormány) kölcsönhatása kapcsán megjegyzi: *„...Vezér manapság nincsen valamilyen kitalált közösség, valamilyen közösségi szövörágok nélkül, és persze az ilyenekre fogékony, harcos stréberek és demagógok nélkül...”* Vezérek és követőik, koroktól és társadalmaktól függetlenül, ma is egyaránt táplálják az előítéletesség tüzét, és szítják a sztereotípiákra hajlamos emberekben a kibontakozó, újjáéledő ellenszenvük parazsát.

A szélsőséges csoportok, szervezetek kommunikációja (kommunikéi és propagandái) először többnyire a verbális, majd nonverbális kommunikáció útján találkozik vélt ellenségükkel. Felvetődik a kérdés, hogy az előítéletek alanyai (egyének vagy csoportok) miért nem tudnak fellépni a védelmük érdekében.

26 A kényszeres személyiség oly görcsösen ragaszkodik a renthez, a tökéletességhez és a mentális és interperszonális kontrollhoz, hogy elveszíti minden rugalmasságát, nyitottságát és hatékonyságát. Forrás: DSM-IV.

27 Konrád György: Kerti mulatság. Noran Kiadó Budapest, 2005, 245. o.

A hazai romaság–szélsőjobb viszonyára a legemblematikusabb választ *Habermas* tézise adhatja. Szerinte az előítélet a szisztematikusan torzult kommunikáció egyik formája. Akkor következik be, ha a szimbolikus interakció cselekvőinek egyenlőtlen az esélyük véleményük kifejtésére, a másik fél véleményének bírálata-ra, a beszédaktusok érvényességi igényének megkérdőjelezésére, valamint az énanonosságuk megjelenítésére²⁸. A hazai romák és a társadalom szélsőségeinek szisztematikusan torzult kommunikációja már az előző rendszerben is éppúgy jelen volt, mint ahogyan az egyenlőtlen véleménykifejtés és az őket támadó fél bírálata-ra való válaszadás jelenlegi esélytelensége. A magyarországi roma közösség énanonosságának megjelenítését megmutatni kívánó próbálkozások kapcsán pedig csak további szubjektív, mondhatni, újabb előítéletes gondolatok csapódtak le a társadalom szélsőséges csoportjaira. A hazai szélsőjobboldali szerveződések például e torzult kommunikáció szándékosan félreértelmezett tartalmára alapozva képesek előítéletes céljuknak megfelelő társadalmi támogatottságot kiépíteni.

Ha a szélsőséges szervezetek működése és a mentális zavarok jellemzői közötti részbeni hasonlatosság feltételezhető, akkor joggal teheti fel a kérdést az olvasó, hogy az azonosság kizárólag a szervezetet jellemzi vagy az azt vezető ideológus vezért, demagóg agitátort? Allport könyvében az előítéletesség gombolyagát tovább bontva megjegyezte, a paranoia az előítéletesség szélsőséges és kóros példája, ami akár normális egyének esetében is előfordulhat. A paranoiás személyiségből kialakuló demagóg személy kétségkívül kiemelkedő veszélyt jelent, amire sajnos bőven akad példa a történelemben. A hatalmi ambíciókat is igénylő demagóg agitátoroknál, valamint kisebb mértékben tekintélyelvű követőiknél is jelentkező „...paranoid hajlam lehet az oka annak is, hogy az antiszemita vagy kommunis-tafóbiás személyek kényszeres indítékai sosem érnek nyugvópontra...”²⁹ Az ilyen ember örökké felhúzott állapotban él, elveit, indítékait még a társadalom széle-sebb rétegének elutasítása, elfordulása sem retenti el. Sok esetben a szélsőséges szervezetek, csoportok személyekre jellemző, mentális zavarokkal hasonlatos is-mérveinek az oka az előítéletes és tekintélyelvű paranoid³⁰, pszichopata³¹ vagy

28 Jürgen Habermas: On Sistematically Distorted Communication. Inquiry, vol. 13., 1970

29 Gordon W. Allport: i. m.

30 Például a Baader–Meinhof-csoport, majd utódja, a RAF szélsőbaloldali szervezet vezetői közül Ulrike Meinhof személyisége egy agysebészeti beavatkozás után indult torzulásnak és vált paranoiássá, ekkor alakultak ki radikális nézetei. Andreas Baadert pedig mániás depresszióval kezelték. Póczik Szilveszter: A nemzetközi terrorizmus fontosabb összetevőiről. Magyar Tudomány, 2005/10., 1269–1278. o.

31 Például Joszif Visszarionovics Sztálin „...művelt pszichopata volt, különleges karizmával...” – állítja tízezres kutatásaira alapozva Montefiore brit történész. Simon Sebag Montefiore: Young Stalin. Orion Publishing Group, 2008

antiszociális³² személyiségzavarral bíró demagóg vezetők saját, valós mentális zavara.

Ennek ellenére az irracionális tettek alapján működő szélsőségeket többnyire nem csak az azokat vezető tekintélyelvű, öntudatos vezérek mentális zavaraival azonosították. Nietzsche szerinti „...Az egyéneknek ritkán megy el az eszük, a csoportoknak, pártoknak, népeknek, történelmi koroknak annál inkább...”³³ Ha elfogadhatónak találjuk ezt a kétségkívül általános és igen sok példával alátámasztható megállapítást, akkor ennek igen végletes megközelítéséről is szót kell ejteni. Brickner továbblépett az előítéleteket harsogó szélsőséges szervezetek (a náci erőszakszervezetek) és követőik (a tiltakozásra néma társadalom) felelősségén, és véleményét az egész német nemzetre kiterjesztette. Vélekedése szerint a náci Németországban az egész társadalom paranoiás és üldözéses téveszmés volt³⁴. A túlzó és sok tekintetben általánosító vélemény, annak minőségétől függetlenül, heves érzelmeket és eltérő reakciókat préselt ki a nemzetekből.

A kérdés adott: ha nem minden esetben a demagóg agitátor mentális zavara formálja a szélsőséges szerveződést, akkor a csoport tagjainak mentális zavaria is befolyásolhatják a szervezetet? Egyszerűbben kifejezve: előfordulhat, hogy nem egy mentálisan beteg, zavart vezér hajszol bele egy szerveződést a szélsőséges csapdájába, hanem ezt tagjaik a szélsőséges szerveződés nevében teszik, harcos demagóg vagy vezető hiányában? Tétélezzük fel, hogy a szélsőséges szervezetek külsőleg észlelt jellemzői, karakterei részben azonosságot mutatnak az egyének mentális zavarainak kritériumaival!

Az alternatív szervezeti diagnózisok feltételei

A tanulmány további részében azt vizsgálom, hogy a szélsőséges szervezések mely releváns, külső jellegzetességei, ismérvei, reakciói és irreális társas interakciói adhatnak okot arra, hogy alternatív értelmezésben egy az egyénénél alkalmazott mentális zavar (diagnózis) jellemzőivel párosítsam. A személyekre alkalmazott mentális zavarok jellemzőit a pszichiátriában használt, az Amerikai Pszichiátria Társa-

32 Például a bibliai Sámson antiszociális személyiségzavará vezető volt. Viselkedési zavarokkal küszködött, impulzív és merész viselkedése gyakran sodorta fizikai agresszióba, miközben a szociális normákhoz képtelen volt alkalmazkodni – állítják Sámsonról amerikai kutatók a *Bitrák* könyvének elemzése kapcsán. Eric Altschuler et al.: *Biblical Hero Samson May Be Sociopath as Well as Strongman*, According to new research. University of California, San Diego, Social Sciences, New Releases, February 21 2001

33 Gustave Le Bon: i. m.

34 Richard M. Brickner: *Is Germany Incurable?* J. B. Lippincott, Philadelphia, 1943

ság által kiadott DSM-IV-TR³⁵ megnevezésű kézikönyv adja. A DSM-IV-TR (a továbbiakban: DSM-IV) az egyes mentális zavarokat leíró diagnosztikus ismérvek, illetve a diagnózis felállítására szolgáló vezérfonalakat összefogó osztályozási rendszer.

A szélsőségek korábban részletezett hét csoportjából azokat a szélsőséges csoportokra, szervezetekre jellemző külső sajátosságokat vizsgáltam, amelyek alternatív értelmezésben a mentális zavarok diagnosztikáriumával azonos karakterekkel bír(hat)nak. Ilyen a megrökönyödést kiváltó reakció, az erőszakos fellépés, az egyoldalú szervezeti kommunikáció, az agressziót és félelmet keltő megnyilvánulás, az inadekvát reakció, amelyek nagyban kihatnak a tevékenységükre, kommunikációjukra és társas interakcióikra.

Ha egy diagnosztikáriumban és a szélsőség külső szemlélő(k) által megismert követelményeiben azonosságot vagy részbeni egyezőséget tapasztaltam, ott a személyeknél alkalmazott mentális zavarhoz kapcsolódó kritériumokat a szélsőséges szervezetekre értelmeztem. Így eme erősen elméleti értelmezésben csak azokat a mentáliszavar-kritériumokat alakítottam át, amelyek kiemelt jelentőségűek, illetve amelyek e tág értelmezési határokon belül még a szélsőséges szervezetekre, csoportokra értelmezhetőek.

Abban az esetben, ha az egyéneknél ismert mentális zavarok kritériumainak döntő többségét sikerült a szélsőséges szerveződésekre értelmezni, akkor használtam az adott szélsőséges szerveződésre az *alternatív szervezeti jellemzőkkel bíró szélsőség* meghatározást. A következőkben részletezett szélsőséges szerveződések alternatív szervezeti diagnosztikáriumainál a szervezet és csoport kifejezésen azonos tartalmat értem. A diagnosztikus ismérvek könnyebb értelmezése érdekében az alternatív szervezeti diagnosztikáriumoknál a szélsőség általam dominánsnak vélt megjelenési formáját (szervezet vagy csoport) használtam.

Az ez után taglalt négy alternatív szervezeti diagnosztikáriumot (az antiszociális, a borderline, a paranoid és a skizoid jellemzőkkel azonosságot mutató csoportok) részletező szélsőséges szervezeteket a már felsoroltak alapján tagoltam. Mindegyik szervezeti zavar jellemzői közül a leginkább érzékelhető és a mentális zavarokkal párhuzamot mutató karaktereket emeltem ki. Minden alternatív szervezeti diagnosztikáriumnál lábjegyzetben ismertettem a személyeknél használt eredeti diagnosztikárium jellemzőit azért, hogy a köznyelvben tévesen használt személyiségzavarok jellemzői ne torzítsák az értelmezést. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a szélsőségekre így alkalmazott alternatív szervezeti diagnosztikáriumok és azok részletes jellemzői nincsenek kapcsolatban a személyeknél alkalmazott mentális zavarok diagnosztikárium kritériumaival.

35 Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th ed. Text Revision. American Psychiatric Association, 2000

A szélsőséges szervezetek, csoportok alternatív szervezeti diagnózisai

A személyiségzavarok³⁶ ismérveivel hasonlatos jellemzőkkel bíró szervezetek vagy csoportok rugalmatlan megnyilvánulásai feszült és konfliktust előidéző helyzeteket teremtenek a környezetükben. Ezek negatív hatással vannak a szerveződés külső kommunikációjára, működésére és a céljainak elérése érdekében működtetett releváns funkcióira. E szélsőségek szervezeti kultúrája, értékelési reakciójuk minősége és intenzitása jelentősen eltér bármely más szerveződés értékrendjétől, tradíciójától. A személyiségzavarok kritériumaihoz hasonló ismertetőjegyekkel jellemzett szélsőséges szervezetek többnyire az erőszakos vagy agressziót generáló helyzetekben próbálnak érvényt szerezni érveiknek. A szerveződések működési zavaraira utaló tünetek kezdete a megalakulás után többnyire azonnal, vagy igen rövid időn belül megtapasztalható.

Antiszociális jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport³⁷

Az antiszociális karakterekkel hasonlóságot mutató szélsőséges csoport jellemzője, hogy a törvényeket és a szabályokat éppúgy nem követi, mint a társadalmi követelményeket vagy íratlan szabályokat. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a csoporttudatban az realizálódott, hogy a törvények rájuk nem vonatkoznak, így a szerveződés a törvények és társadalmi-etikai normák fölött áll. Másik oka lehet, hogy a csoport a csodákat többnyire nem realizálja, azok okának más szervezetek, állami hivatalok tevékenységét tartja. Az antiszociális jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport az elszenvedett sértéseket nem viseli el, azokat heves indulattal megtorolja, így az ismétlődő, ellentmondást nem tűrő agresszív cselekményei egy-

36 A személyiségzavar a belső élmények és a viselkedés olyan átfogó, tartós és rugalmatlan mintája, amely jelentősen eltér az egyént körülvevő kultúra követelményeitől. Ez a rugalmatlanság gyakran pszichés sérülésekben és szociális vagy munkahelyi konfliktusokban kifejeződő kellemtelenségekhez vezet. Forrás: DSM-IV. A Magyarországon használt BNO-10 (a betegségekkel és egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása) kódrendszer paranoid, skizoid, szkizotip, antiszociális, borderline, hisztrionikus, narcisztikus, elkerülő, dependens és kényszeres típust különböztet meg.

37 Az antiszociális személyiség kategóriájába sorolt, gyakran „pszichopátának” vagy pontosabban „szociopátának” nevezett személyek jellemző módon semmibe veszik és rendszeresen megsértik mások jogait. Az ilyen személyiségzavarral küszködő emberek mindenkit becsapnak, többségük képtelen huzamosabb ideig egy munkahelyen dolgozni. Rendszerint felelőtlenül bánnak a pénzzel, anyagi kötelezettségeiknek nem tesznek eleget, és impulzívitásuk miatt többnyire előzetes megfontolások és következmények mérlegelése nélkül cselekszenek. Forrás: DSM-IV. Az antiszociális személyiség egyik megdöbbentő példája Charles Manson volt, aki 1969-ben kilenc ember meggyilkolására vette rá híveit. Manson több szempontból is megfelelt az antiszociális személyiség kritériumainak.

ben a „létezésének a nyomai”. A szerveződés ellenségei, áldozatai, illetve a rendvédelmi szervek könnyen azonosítják a csoportot, mivel cselekményeinek kidolgozását és elkövetési módját átlagon aluli kreativitás jellemzi.

Az antiszociális jellegzetességekkel azonosítást mutató csoport erőszakos cselekményeinek, illetve mások vakmerő veszélyeztetéséhez az alacsony szervezeti toleranciaszint ad alapot. A szélsőséges csoport a törvények, normák be nem tartásából keletkező szankciókra, büntetésekre nem reagál, folyamatosan megsérti az írott (világi és vallási) és egyéb szokásjogból eredő szabályokat (például a megbékélést elősegítő vallási ünnep alatti szándékosan merényletet követ el). A csoportot az ismétlődő erőszakos, közveszélyes jellegtől (például a tüntetéseken a rendfenntartó erők elleni erőszakos fellépés) még a szűk környezete sem tudja elterelni. Ennek nyomán a csoport a kötelezettségeit, feladatai ellátását, tartozásai rendezését képtelen megoldani. Ténykedését valamennyi közösség és társaság irányában torzult kommunikációs és nonverbális reakciók jellemzik, ezért indifferens a személyek bántalmazása, más szervezetek átverése. A szélsőséges szerveződést hektikusan változó megnyilvánulások kísérik szinte bármely közösségi interakcióban vagy dialógust teremtő helyzetben.

Az antiszociális jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport többnyire céltalan, illetve értelmetlen vízióért harcol, terveket nem alkot, mint ahogyan stratégiájában vagy missziójában is maximum csak egy-egy felszínes, tartalom nélküli vízió található (például a futballhuliganizmust képviselő ultracsoportok szinte csak a közeljövő agresszív megmozdulásaira kovácsolnak valós terveket). A szervezet jövőbeni fejlődési utat kommunikál ugyan, bár nincsenek annak megvalósítására vonatkozó tervei. A szerveződésnek többnyire nincsenek értékei, vagy igen, csak elenyésző mértékben, ennek háttérében a hatalmi ambíciók és egy túlértékelt szervezet képe áll.

Az antiszociális karakterekkel hasonlóságot mutató szélsőséges csoport tevékenységét és kommunikációját többnyire a hirtelen impulzusok indítják el és mozgatják meg, figyelmen kívül hagyva a morális, etikai, törvényi elvárásokat, előírásokat. Az antiszociális jellemzőkkel megegyező ismérvekkel bíró szélsőséges csoportot a környezete többnyire érzéketlen közösségnek, vagy vonzó, öncélú szerveződésnek látja. Őszinte állásfoglalásra, érzelmi döntésekben való segítségnyújtásra kizárólag a csoportot nem ismerő személyek, szervezetek számíthatnak. E csoportok felsorolt szervezeti zavarainak változatossága és erőszakossága a csoport megalakulásától kezdve többnyire folyamatosan növekszik.

Borderline jellemzőkkel bíró szélsőséges szervezet³⁸

A borderline jellemzőkkel bíró szélsőséges szerveződés erőforrásait nem kímélve, folyamatosan azon tevékenykedik, hogy elkerülje az érékkörébe tartozó személyektől, szervezetektől valós vagy képzelet elszakadását. Hasonló értékrendű szélsőséges szervezetekhez vagy nem intézményszerű formában működő, azonos célú és gondolkodású csoportokhoz fűződő interakcióik többnyire impulzívak. A szélsőséges szervezet a környezetében működő csoportokkal, szervezetekkel kötött együttműködéseit folyamatosan túlértékeli, ennek háttérében a folyton változó szervezeti értékrendszerének ingadozása áll. Az ilyen szerveződés eszmékhez, tárgyakhoz kötődése átlagon felüli, ami először pozitív élményeket vált ki a környezetükből. A borderline karakterekkel azonosságot mutató szélsőséges szerveződés az első pozitív környezeti megerősítés után a szerveződés ténykedését igazoltnak tekinti, ezért akár a szélsőségesen irracionális eszmék fizikai megnyilvánulásaira is képes (például a csoportot kétségbe vonó híradásra, a hírt közlő televízió elleni agresszív reakcióra).

A szervezet tevékenységének megerősítését – saját szervezeti értékrendjének hiánya okán – kizárólag a környezetétől várja. A valós társas és társadalmi kapcsolatok hiánya legtöbbször prompt és rossz reakciókat vált ki a szerveződésből. A borderline jellemzőkkel bíró szélsőséges szervezet korábbi cselekményeinek hatásaitól, szankciójától függetlenül kommunikál és tevékenykedik, így az ad hoc reakciói nem alkotnak a környezetükben koherens szervezeti képet. A szélsőséges szervezet reakcióit tehát a szervezet változó értékrendjének pillanatnyi polarizációja alakítja. Más csoportok, személyek negatív előjelűnek értelmezett szóbeli, írásbeli vagy metakommunikatív interakcióit támadásként és/vagy elutasításként kezeli (például egy az ultrák közé sorolt szurkolótábor elleni érzéseiknek hangot adó, korábban a csoporttal szoros kapcsolatban álló azonos érdekű szerveződéshez fenyegető gyűlölettel fordul), és a fennálló kapcsolat minden korábbi interakciójával összefüggésbe hozza. Személlyel, szervezetekkel kapcsolatban szorosnak tűnő vagy felszínes kapcsolatai egyaránt intenzívek és ingadozók.

A borderline jellemzőkkel bíró szélsőséges szervezet társas kötelekeit többnyire az erőszakos kötődés, így a szerveződés számára pótolhatatlan emberek (pél-

38 A borderline személyek rendszeresen átélnek mély depressziós, szorongásos vagy ideges állapotokat. A borderline személyiségzavar (magyarul határeseti személyiségzavar) jellemzői az emberi kapcsolatokat igen megnehezítő gyors hangulatváltozás, a labilis énkép és szélsőséges impulzivitás. E személyek világa és érzelmeik tele vannak konfliktusokkal, hajlamosak a fizikai agresszióra és hirtelen durva viselkedésbe csapó dühkitörésre. Forrás: DSM-IV. A borderline személyiségzavara példa a Julie Taymor rendezésében 2002-ben született remake, a Frida Kahlo festőművészről készített Frida című film címszereplőjének Salma Hayek által megformált karaktere.

dául volt diktátorok, irredenta politikusok) felmagasztalása, illetve leértékelő gyűlölködése (például a dicsőített szélsőséges politikus családjában megismert más valóság, identitású személy hirtelen kirekesztése) váltakozása jellemzi. A szerveződés akciói által kiváltott negatív következmények feldolgozása sajátos (empirikus hiány jellemzi), amelyek háttérben zavart döntési mechanizmus áll. Információhiány esetén a szélsőséges szervezet legutóbbi interakciójának pozitív vagy negatív kimenetele raktározódik el és kerül döntéseinek középpontjába. Ennek oka a szervezet értékzavara, amely kapcsolatainak pillanatnyi minőségétől függően vagy erősen túlértékelő vagy kritikusan lekicsinylő. Utóbbira példa lehet egy ultracsoport kriminális gyalázkodása az ellenfél színes bőrű játékosával szemben, ami később, a saját színes bőrű játékos leigazolása után már nem jelenkezik. Ez az értékelési deficit alapjában véve formálja a szervezetet. A szélsőséges szervezet nem tud a környezetébe integrálódni, miközben erőforrásait folyamatosan felemésztí a pozíciójának és kapcsolatainak megtartása. Előfordulhat, hogy a szélsőséges szerveződés döntései, illetve a fennmaradását érintő kérdésekben más személyektől, csoportoktól vár támogatást. Ez esetben a túlságosan magas kiszolgáltatottság tapadó, erősen ragaszkodó szervezetté alakítja a szerveződést, ami az egyoldalú kötődés visszaját, többnyire a kezdetektől rettegett visszautasítást idézi elő.

A borderline karakterekkel azonosságot mutató szervezet impulzivitása több területen (például tervezés, kommunikáció, döntés, kiadáskezelés, válaszreakciók kidolgozása stb.) is érzékelhető, ezt egyben a környezete is pozitívnak ítélni. A szervezeti kapcsolatok romlására, valamint más szervezettől, prominens személytől való elválás fenyegettségére paranoid vádaskodásokkal reagál (például az „aki nincs velünk, az ellenünk van” elv kiterjesztése mindenkire). A szerveződés a lekicsinylő nyilatkozatokra fizikai támadással, felelőtlen kiadásokkal, akár megsemmisülést is előidéző cselekvéssel (például szándékos és felesleges fizikai atrocitás keresése a túlerőben lévő karhatalommal szemben) és fenyegető gesztusokkal (például betiltott jelképek mellett, felgyújtott zászlók felett protestál) kompenzál. Az ilyen szélsőség gyakorta gerjeszt ok nélkül erőszakot, majd szembesül annak irányíthatatlan nehézségével.

Paranoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport³⁹

A paranoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport alaptalanul és indokolatlan mértékben gyanakvással lép fel személyek, szervezetek ellen. A csoport többnyire fel-

³⁹ „...A paranoid személyiségzavarban szenvedők általános bizalmatlansággal és gyanakvással viszonyulnak másokhoz, és mivel mindenkiről ártó szándékot feltételeznek, kerülnek a közeli kapcsolatokat. Saját gondolataikba és képességeikbe veletl bizalmuk, ezzel kapcsolatos reményeik ugyanakkor mértéktelenül erősek lehet-

tételezéseket gyárt arról, hogy kihasználják céljait és tevékenységét, illetve hogy a szerveződés ellen tervet szőnek, a becsapására készülnek. Például egy illegális adathalászattal foglalkozó szélsőséges csoport aránytalan gyanakvással tekint minden adó-, pénzügyi, banki ellenőrzési protokoll megváltoztatására. Például egy távközlési hibában a csoport a megfigyelését, ellehetetlenítését vélelmezi, amire túlzó mértékű károkozással reagál. A szerveződésre hatással lévő tág környezetük, valamint mikroközösségük véleményt alkotó és kifejtő szereplőivel való érintkezésük felszínes. Egy ilyen szélsőséges csoport éberben monitorozza környezetét, olyan jelek és reakció után kutatva, amelyekkel igazolhatja a korábban „feltárt” vagy „megfejtett” előítéleteit. E csoportok beilleszkedése a társadalomba többnyire nem vagy csak részben teljesül, hiszen öntörvényűségüket védő törekvéseik megakadályozzák az ezt veszélyeztető kapcsolatok létrehozását.

A paranoid karakterű szélsőséges csoport bizalmatlansága és eltántoríthatatlan missziója, credója (például a médiában is hangoztatott szélsőjobb és szélsőbaloldali szervezetek kormányzattal szembeni meggyőzhetetlen bizalmatlansága, szélsőséges, kirekesztő, irreális nézeteik) nemcsak a csoport fejlődésének, hanem a társadalomba integrálásának a gátja is. Az ilyen jellemzőkkel bíró csoport autonómiatörekvése kiemelt feladat. A szerveződés a valóságtól eltérően súlyos problémákat észlel a kapcsolati hálójukban lévő vagy együttműködésre törekvő személyek, szervezetek hűségében.

A más személyek, szervezetek lojalitásában vélt csalódások arra készítetik a csoportot, hogy azokat a szervezeti funkcióit erősítse, amelyek megerősítik az elárulással szembeni gyanakvását. A szélsőséges csoport más szervezetek irányába erősen bizalmatlan képet sugároz, ez érzékelhető hatással van a szerveződés működési funkcióira is (például a döntési szituációk vagy verbális válaszreakciók meghozatala). A szerveződés nevében adott többnyire disszonáns kommentárok hátterében az esetleg kiadott információk kockázata áll (például a csoport valós létszámának elrejtése érdekében a szervezet még a támogatóit is eltitkolja). A csoport az elárulásának megakadályozása érdekében többnyire titkos összefüggéseket keres (például a csoport egy társszervezet valamely akcióból való időszakos kimaradása mögött idegen, bomlasztó nemzetbiztonsági jelenléte feltételez), „ellességes érdekek” kivédésére vállalkozik (például az „ezeréves alkotmány” védelme vagy a hitetlenek eljövendő támadásainak megelőzése), illetve fennmaradását veszélyeztető csapdák után kutat.

nek [...] Kapcsolataikban szkeptikusak és tartózkodók, mások gyengéivel szemben kíméletlen kritika jellemzi.” Ronald J. Comer: i. m. 549. o. A paranoid személyiségzavar egyik irodalmi példája Kolhaas Mihály, Sütő András Egy lócsiszár virágvasárnapja című könyvének és szindarabjának főszereplője.

A paranoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport további ismertetője a tulajdonítás: más szervezeteknek vagy személyeknek többnyire ártó gondolatot, szándékot vagy meggyőződést tulajdonít. Például egy a pénzügyi nagyhatalmak segélyezésének eszközeit és formáit támadó szélsőbaloldali csoport a segélyezésre vonatkozó kiadási adatokat figyelmen kívül hagyva kizsákmányolásnak állítja be a segélyezési akciókat. A fontos vagy irreleváns kérdésekben többnyire más személyeknek, szervezeteknek tulajdonított jellemzők ismeretében hoz döntést és alkot véleményt, amelyet a túlzott elővigyázatosság miatt más szervezetekkel nem oszt meg.

Sajátásgos a paranoid jellegzetességekkel párhuzamosságot mutató csoport idegen környezetben tapasztalható bizonytalansága. A csoport úgy alakítja közleményeit, hírdetményeit és kommentárjait, hogy kizárólag a velük azonos értékközösségben lévő személyeknek, szervezeteknek legyen érthető. Az ilyen karakterű szervezet sajátos látásmódjának megfelelően definiálja környezetét múltbéli és jelenbeli cselekményeit (például a szélsőjobboldali csoportok figyelmen kívül hagyják és egyben felértékelik a második világháborús náci bűnösök tetteit). A csoport az ellene irányuló verbális és fizikai támadásokat nem tűri el, a jóindulatú megjegyzések, nyilatkozatok mögé pedig rejtett rosszakaratot társít. A szervezet érdekei, értekei képviselője ellen intézett feltételezett támadásokra agresszióval, illetve aránytalanul nagy ellentámadással reagál.

E szerveződés bármilyen elutasításra átlagon felüli intenzitással reagál, mivel érzékeny a kudarc kimenetelű helyzetekre. Például egy szélsőjobboldali szervezet összehangolt megtorló akcióra szólítja fel a szimpatizánsait, miután egy tagja a szervezet által támogatott hanglemezt nem tudta megvásárolni. Ha a csoport paranoid jellegű cselekményével ellentétes érvekbe ütközik, inkább kifogátja a kommentárok tartalmát, mintsem hogy korigálja őket.

Skizoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport⁴⁰

A skizoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport nem törekszik új szervezeti kapcsolatok létrehozására, és a meglévők fenntartását sem igényli. Bizalomra épülő szervezetek közti kapcsolatok megtartása nem jellemzi, mivel a szerveződés mikro- és

40 „...A skizoid személyiségzavarban szenvedőknek mind a kapcsolatteremtéssel, mind érzelmeik kifejezésével nehézségeik vannak. A paranoid személyiségzavarokkal küszködőkhöz hasonlóan ők sem engednek közel másokat magukhoz, mert eredendően szívesebben vannak egyedül.” Forrás: DSM-IV. „Ezek a személyek nem akarnak kapcsolatokat teremteni vagy fenntartani, nem érdekli őket a szexualitás, és a családjuk iránt is közömbösebbek... Szükség esetén képesek stabil – bár távolságtartó – munkahelyi kapcsolatok kialakítására... Általában egyedül élnek, kerülik a társas érintkezést, emiatt társas készségeik is meglehetősen korlátozottak...” Ronald J. Comer: i. m. 549. o. A skizoid személyiség markáns példája a Taxifórá című film főszereplőjét játszó Robert De Niro, aki a filmben a skizoid személyiségzavar összes tünetét megjelenítette.

makrokörnyezetével egyaránt nem kommunikál. Más szervezetekkel közös célok megvalósításában sem vesz részt, ami pedig a céljaiban előre vinné. Érzéketlen más szervezetek, személyek sérelmeire (például egy másik, részben azonos célért küzdő terrorszervezet elleni leszámolásra nem reagál), képtelen velük a közös célok megvalósítására, mivel a lehetséges és evidens kommunikációs csatornáktól eleve elhúzódik. A környezeti megpróbáltatások okozta változások elszenvedése, vagy a radikális működésbeli korlátozások még a csoporttal értékössességben élő „társzervezetek” esetében sem készíteti a segítségére.

A skizoid jellegzetességekkel bíró csoport többnyire elszigetelt, elidegenedését a más szervezetektől való mesterséges távolságtartása garantálja. A skizoid jellemzőkkel azonosságot mutató szélsőséges csoport által kitűzött cél, illetve az annak hiányában végzett munka a társas kapcsolatai minőségét is determinálja. Elszigetelt működése majd minden esetben nélkülözi az együttműködést, a kooperációra való készletét. A szerveződés érdekevértelenségét nem hátráltatja „társas magánya”, továbbá a hiábavaló, jelentős energiát felemésztő biztonságra törekvő aktivitása. A skizoid karakterekhez hasonlatos csoport nem értékeli a sikert, a fennmaradását elősegítő funkcióinak gyakorlásában (például egy elszigetelt terrorszervezet által megszervezett merénylet végrehajtása után közömbös reakciókat közvetít). Az ilyen csoport eseménytelen működését csak a szervezeti vízióiban kiteljesedett, többnyire érzem nélküli képek színesítik (például a csoport ellenségének titulált emlékmű meggyalázása után sikert csak az ez után kihelyezni remélt saját jelképük okoz). A szerveződés kiemelkedő intellektuális tőkéje révén átlagon felüli aktivitást és teljesítményt mutat filozófiai okfejtésben és az abszurd ok-okozati összefüggések kreatálásában. A skizoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport a szélsőséges eszmék és gondolatok kidolgozásában, a kreált ideológiák értelmezésében szenzitív, következőképpen előszeretettel hirdeti, kommunikálja filozófiai, vallástörténeti következtetések közlését. A szerveződés kiemelkedő tudáshalmaza magával ragadó vagy elgondolkodtató gondolati párhuzamokat generálhat az ezekre nyitott személyekben, csoportokban. Ellenben mindezek kinyilatkoztatására, továbbá a külső környezettel folytatott kommunikációra még az azonos érdekkörbe tartozó szervezetek, csoportok esetében is alkalmatlan. A csoport szigorú, „befelé gazdagodó” értékrendje alapján az innovatív elméleteit, téziseit és magyarázatait kizárólag csak a beavatottak egy részének nyújtja.

A skizoid jellemzőkkel bíró szélsőséges csoport által folyamatosan tapasztalt monotóniát (például nem észleli a kriminális cselekményeinek következményeit és hatását) nem töri meg a környezete, a csoport eredményei, illetve a sajátosságok elismerést kiváltó situációk. Ebből következik, hogy pozitív vagy negatív kritikára szegényes reakcióval, többnyire elutasítással és a kritika határozott tagadásával reagál. A csoport bizalmatlanságát mutatja, hogy társas interakciója kizárólag a

már meglévő, kialakult bizalmi körén belül található szervezetekre korlátozódik. Az ilyen karakterekkel jellemezhető szélsőség a külső környezet támogatásának vagy az egyetértésnek a hiányát érzékeli, de nem tud változtatni a kialakult és fenntartott negatív gyakorlaton. A más szervezetek, közösségek által kezdeményezett szorosabb összefogás, azonos célorientáltság vagy kooperáció nem ösztönzi. Az ilyen csoport céljait egyedül kreálja, „ünnepeit” maga tartja, eredményeit nem közli, az interakciós csatornákat elkerüli. A skizoid ismérvekkel párhuzamot mutató szélsőséges szervezet formáját tekintve lehet elvakult filozófiai-vallási-ideológiai cél kiszélesítésért magányosan küzdő személyek laza közössége, vagy akár egy magányos, érzelmileg megingathatatlan, gátlástalan irredenta csoport is.

A szélsőséges csoport nem teremt direkt kommunikatív helyzeteket, a markáns szervezeti víziója és jövőképe jelentősebb, mint a szerveződéshez intézett kívülről érkező írásbeli és szóbeli kommentárok. A csoport megalakulásától kezdve érzéketlen más is feltűnő. Ezeket a szervezeteket leginkább a társas kapcsolatok hiánya, a rejtőzködés, a társadalmi normák figyelmen kívül hagyása és a maguk útját járó excentrikus megnyilvánulások jellemzik. Mindezek egyik oka lehet, hogy a csoport nem tapasztalta meg a szervezeti életszakaszokhoz kötődő pozitív visszacsatolásokat és a sztereotípiák, előítéletek tévedéseit, amelyek következtében a társas interakcióik kialakulhattak volna. Az empatív helyzetekben a csoport bizonytalan szervezeti képét többnyire tovább rontja a védekező elzárkózásuk.

Összegzés helyett

A szélsőséges szervezetek, csoportok jelen alternatív szervezeti diagnózisai mindössze a személyeknél alkalmazott mentális zavarok diagnosztikáinak lényegi jellemzőin alapuló alternatív értelmezése. Egy szélsőséges szervezet vagy csoport megítélése torz képet mutatna, ha kizárólag a mentális zavarok sémáinak alternatív meghatározására hagyatkoznánk, mivel e szélsőségek is a megalkotott sémáik sajátos definiálását vetítik ki az általuk disszonánsnak ítélt személyekre, szerveződésekre. A téma feldolgozása jelen fázisban mindössze egy alternatív értelmezés mérföldköve. Előfordulhat, hogy a megszokottól eltérő innovatív megközelítés ellenvéleményt szül az olvasóban, mert valójában még részben sincs azonosság a szélsőséges szerveződések szervezeti jellemzői és az egyénekre alkalmazott mentális zavarok kritériumai között. Meglehet azonban, hogy a helyes értelmezés e gondolatok mögött is megtalálható.

A tanulmány elején feltejt figyelemfelkeltő kérdés válaszként olyan szubjektív párhuzamokra és hasonló működési analógiákra utaló jelekre és jegyekre kíván-

tam a figyelmet irányítani, amely megközelítés ez idáig újszerű és ismeretlen volt. Hangsúlyozni szükséges, hogy a négy alternatív szervezeti diagnózis és a személyiségzavarok között vélt vagy valós párhuzam eredménye nem pszichiátriai diagnózis és nem szervezeti szociográfia.

A téma részletesebb, konkrét szélsőséges szervezetek példáin bemutatott elemzése folyamatban van.

Ha az olvasó egy-egy alternatív szervezeti diagnózis kapcsán ráismert valamely magyarországi vagy nemzetközi szélsőséges szervezetre vagy csoportra, az nem véletlen. Meglehet, hogy e megközelítés alternatív eredményei túlmutatnak a vélt vagy valós szervezeti hasonlóságokon, és egyben elemzéssel is szolgálnak néhány szélsőséges szervezetről. Nem volt szándékomban az alternatív szervezeti diagnózisoknál példaként egyetlen konkrét szélsőséges szervezetet, illetve csoportot a megalkotott „szervezeti zavarral” társítani, noha néhány szélsőségre jellemző ismérv és a hozzájuk fűzött példák feltehetően párban járnak az olvasó által társított szervezetekkel. Talán nem véletlenül...

IRODALOM

- Allport, Gordon W.:** Az előítélet. Osiris Kiadó, Budapest, 1999
- Alschuler, Eric et al.:** Biblical Hero Samson May Been Sociopath as Well as Strongman, According to new research. University of California, San Diego, Department of Psychology, Social Sciences, New Releases, February 21, 2001
- Atkinson, Rita L. – Atkinson, Richard C. – Smith, Edward E. – Bem, Daryl J.:** Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1997
- Brickner, Richard M.:** Is Germany Incurable? J. B. Lippincott, Philadelphia, 1943
- Bruner, Jerome S.:** On perceptual readiness. *Psychological Review*, vol. 64., 1957
- Comer, Ronald J.:** A lélek betegségei. Pszichopatológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- First, Michael B. – Pincus, Harold Alan – Frances, Allen – Widiger, Thomas A.:** A DSM-IV Text Revision. A módosított DSM-IV. Animula Egyesület, Budapest, 2001
- Frances, Allen – Moss, Ruth:** DSM-IV-TR Esettanulmányok. Klinikai útmutató a differenciáldiagnózishoz. Animula Kiadó, Budapest, 2005
- Gimes Gergely – Juhász Attila – Kiss Kálmán – Krekó Péter – Somogyi Zoltán:** Látlelet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéleteesség és intolerancia hazai helyzetéről. Helyzetjelentés és javaslatok. Political Capital, Budapest, 2008, 5–11. o.
http://www.maraalapitvany.hu/upload/eloiteleteesség_tanulmany_081016.pdf
- Goffman, Erving:** Stigma. Notes on the management of Spoiled Identity. Penguin Books, 1963
- Habermas, Jürgen:** On Systematically Distorted Communication. *Inquiry*, vol. 13., 1970
- Hamilton, David L.:** Stereotyping and intergroup behavior: Some thoughts on the cognitive approach. In: **Hamilton, David L. (ed.):** Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior. Erlbaum, Hillsdale, 1981, pp. 333–354.

Hunyady György – Nguyen Luu Lan Anh: Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok. Eötvös Kiadó, Budapest, 2001

Konrád György: Kerti mulatság. Noran Kiadó Budapest, 2005

Le Bon, Gustave: Psychologie des foules. Félix Alcan, Paris, 1895. [Magyarul: A tömegek lélektana. Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1913; Hatágu Síp Alapítvány Budapest, 1993]

Lengyel Zsuzsanna: Szociálpszichológia. In: **Pataki Ferenc (szerk.):** Csoportközi viszonyok és reprezentációk. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, IX. rész

Lippmann, Walter: Public Opinion. Macmillan, New York, 1922

Montefiore, Simon Sebag: Young Stalin. Orion Publishing Group, 2008

Póczik Szilveszter: A nemzetközi terrorizmus fontosabb összetevőiről. *Magyar Tudomány*, 2005/10.

Smith, Eliot R. – Mackie, Diane M.: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001

Sztemák György: Szélsőséges, erőszakos szervezetek, mint lehetséges veszélyforrások demokratikus társadalmunkban. *Szakmai Szemle*, 2007/3.

SZIKINGER ISTVÁN

Elképzések a magyar rendőrség jogállami átalakítására*

Milyen volt a szocialista állam rendőrsége? *Magyar Elemér*nek a rendszerváltás időszakában adott értékelése szerint olyan, amelyet megérdemeltünk: a diktatórikus, bürokratikus hatalom elidegenedett, öntelt erőszakszervezete. Egy túlszabályozott társadalomban alig szabályozottan, szinte ellenőrzés nélkül végezte – jórészt indokolatlanul titkos – tevékenységét. Túlzott hatalmi jogosítványaiával felruházva az MSZMP elkötelezettjeként és kiszolgálójaként bizalmatlan volt az állampolgárokkal, intoleráns, sőt agresszív a másként gondolkodókkal¹.

Ezzel a minősítéssel alapvetően egyet lehet érteni még akkor is, ha a korábbi politikai rendszer állam- és közbiztonsága felett őrködő szervezetről részletesebb, árnyaltabb értékelés is adható, ami egyébként a hivatkozott írásban is megjelenik².

Alkotmányossági összehasonlítást nehéz tenni a múlt és a jelen szabályozása között, hiszen a szocialista rendszerek alaptétele volt az osztályharc valamilyen módon történő folytatása, vagyis a volt – és esetleg újjászerveződő – elnyomók elleni közhatalmi fellépés, valamint az egyes társadalmi csoportok (parasztság, munkásosztály, értelmiség) közötti nyílt megkülönböztetés. Tény azonban, hogy a fejlődés a polgári értékrend elfogadása irányába mutatott. Ez a tendencia a XX. század utolsó negyedében erősödött fel. Ezzel együtt maga a rendszer, lényegéből fakadóan, tagadta az emberi jogok egyetemességét és általánosságát, különösen nem fogadta el, hogy a közhatalom elsőrendű célja ezen értékek védelme és megeremítése volna. Az ideológiából következett továbbá a hatalommegosztáson alapuló állami berendezkedés elutasítása.

Mindamellelt teljesen nyilvánvaló, hogy a mindennapok szintjén a közbiztonság védelme kevésbé különbözött a nyugati világ országaiban folytatott ugyanilyen rendeltetésű működéstől. A lopás, az erőszak minden rendszerben bűncselekmény, a bűnüldözés terén tehát szükségképpen voltak közös elemek.

A jelzett hatalomfelfogásból adódik, hogy a biztonság fenntartásáért és védelméért felelős szervezetek – mindenekelőtt a rendőrség – politikai meghatározottsága teljesen egyértelmű volt, a feladatok ilyen tartalma senki előtt nem volt kétséges. Meg

* A tanulmány a K 68361. számú, Jogállamiság és rendőrség című OTKA-kutatás keretében készült.

¹ Magyar Elemér: Bűnüldözők, bűnüldözötték. Beszélő, 1989/27., 49. o.

² Uo.

kell azonban jegyezni, hogy a munka végzése során ez azért nem tudatosodott mindig, mert az egyedüli vagy hegemón szerepet betöltő párt jelentős mértékben olyan elvárásokat fogalmazott meg, amelyek egyébként is értelemszerű követelmények voltak (például a bűnözés visszaszorítása). Kétségkívül adódtak közvetlenül politikai jellegű teendők is. Az ellenzéki vagy ellenséges megnyilvánulások figyelése és a szükséges intézkedések megtétele természetes része a szocialista rendőri működésnek. Mindamellet viszonylag konszolidált helyzetben a szervezet fenn tudta tartani alapvető támogatottságát, mivel ezeket a politikai funkciókat a mindenki biztonságát szolgáló közrendvédelmi és bűnüldözési munkába ágyazta. A rendszer bukásához közeledve azonban az elnyomó jelleg a dolgok logikája folytán előtérbe került, ami természetesen megváltoztatta, negatív irányba tolta el a közvélekedést³.

Államszervezeti szinten a hatalommegosztás elvének elutasítása azzal a következménnyel járt, hogy a szocialista rendőrség esetében legfelsőbb funkcióbeli, munkamegosztáson alapuló különbség volt az állambiztonsági, más rendvédelmi, valamint a katonai szervezetekhez képest. A közvetlen együttműködésnek, adatszérének, sőt: az egymás feladatai ellátásába való bekapcsolódásnak lényeges alkotmányos akadálya nem volt. A rendőrség tehát együttműködött a titkosszolgálatokkal, valamint a katonasággal is, közvetlenül ellátott politikai védelmi és honvédelmi funkciókat (utóbbiakat tipikusan csak kivételes állapotok idején). Az egységet a pártirányítás garantálta, részben a kormányon keresztül, részben pedig közvetlenül⁴. A központi akarat feltétlen érvényesítését szolgálta, hogy a szocialista országok rendőrségei erősen centralizált és militarizált szervezeti rendben fejtették ki tevékenységüket. Ezek az államok jellegüknél és társadalomalakító céljaiknál fogva törekedtek arra, hogy a lakosság teljes körét kontroll alatt tartsák. A központilag irányított rendőrségnek ebben nagy szerepe volt. Ilyen megközelítésben lehet értékelni a körzeti megbízottak intézményét, a nyílt közbiztonság-védelmi tevékenység összekapcsolását a titkos információgyűjtéssel. Alkotmányos garanciák igen kevésbé érvényesültek, az alapjogok tényleges védettségéről nem beszélhetünk. *Joachim J. Savelsberg* szerint azonban éppen ezzel a mindent átfogni akarással szorította ki a közhatalom a civil társadalom természetes szerveződési igényeit a legalitás szférájából, óhatatlanul erősítve az egész rendszeren kívül rekedő csoportok hatalommal való szembenállását. Másképpen fogalmazva: a kontroll fokozása lényegében a rendszer bukásához járult hozzá⁵.

3 Louise I. Shelley: *Policing Soviet Society: The Evolution of State Control*. Routledge, London–New York, 1996, p. 179.

4 Nancy Travis Wolfe: *Policing a Socialist Society: The German Democratic Republic*. Greenwood Press, New York–Westport Ct.–London, 1992, pp. 24–26.

5 Joachim J. Savelsberg: *Contradictions, Law, and State Socialism*. *Law & Social Inquiry*, vol. 25., no. 4., 2000, pp. 1029–1032.

A mondottak szerint a proletárdiktatúra és az emberi jogok elsődlegességének érvényesítése kizárja egymást. Az is tény viszont, hogy a szocialista alkotmányok a dolgozók, majd az állampolgárok jogaiként, egyes normák pedig emberi jogként is garantálták az alapvető szabadságokat. Igaz, ez korántsem jelentette a közhatalmi-politikai beavatkozás tilalmát, hiszen a magyar alkotmány eredeti szövege például „a dolgozók érdekeinek megfelelően” garantálta a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, valamint a gyülekezési szabadságot [55. § (1) bek.]. Nyilvánvaló, hogy az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának elfogadása után már nem lehetett kizárólag osztályharcos alapon szabályozni az emberek közhatalomhoz való viszonyát. Az emberi jogok elfogadása irányába történő elmozdulást az is lehetővé tette, hogy a későbbi szocialista alkotmányozás számára mintát jelentő 1936-os szovjet alaptörvény már maga is szakított a nyílt megkülönböztetés jogpolitikájával. Az 1966-ban megkötött univerzális emberi jogi egyezmények (amelyek a nemzeti jogrendszerek részévé váltak), majd Európában az enyhülési-eggyüttműködési folyamat beindulása a múlt század hetvenes éveinek közepétől egyértelműen a polgári alkotmányosság meghatározó értékeinek az átvétele irányába mutatott. Az más kérdés, hogy teljes elfogadásuk már a szocialista berendezkedés megszűnését is magával hozta. A rendszer és erőszak szervezetei soha nem jutottak el odáig, hogy a politikai szabadságokat a demokrácia és a joguralom nyugati felfogásának megfelelően garantálják, illetve védelmezzék. Példa erre az egyébként viszonylag liberálisnak tartott magyar rendszer rendőrségének a véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó magatartása: a már ténylegesen bukott szisztéma végnapjaiban is volt rá példa, hogy egy ózdi nyugdíjasnak a vezetést bíráló megjegyzései miatt a posta közreműködésével nagy erőket megmozgató felderítési akciót szerveztek a pártközpontnak címzett levelezőlapok feladójának megtalálása, majd az elkövető megbüntetése érdekében⁶.

A szocialista országok rendőrségei hatalomelvű (autoritáriánus) intézmények voltak. Az ilyen struktúrákra jellemző a szigorúan hierarchikus felépítés, valamint a katonai jelleg. Az autoritáriánus rendőrség távol tartja magát a társadalomtól, saját világot épít ki (még abban az értelemben is, hogy tagjai számára külön szolgáltató intézmények vannak). A prioritásokat nem az emberek szükségleteihez, hanem máshoz (például a politika utasításaihoz) képest határozza meg. Ez a típus nem tűri meg az emberi jogok intézményes védelmét⁷.

Finszter Géza szerint a rendszerváltozás időszakának magyar rendőrsége háromszoros válságban volt. *Funkcionális zavarként* jelentkezett a hagyományos fel-

⁶ Havas Gábor interpellációja az Országgyűlés 1990. június 26-i ülésnapján.

⁷ Niels Uildriks – Piet van Reenen: *Policing Post-Communist Societies: Police-Public Violence, Democratic Policing and Human Rights*. Intersentia—Open Society Institute, Antwerp—Oxford—New York, 2003, p. 32.

adatok ellátására való képtelenség, ami elbizonytalanodással járt együtt. Emellett *legitimációs probléma* volt az alkotmányos keretek átlépése olyannyira, hogy a rendőrök esetenként azt a jogrendet is sértették, amelynek a védelmében el kellett járnuk. Harmadszor: *erkölcsi-politikai válságot* okozott a múltbéli, kudarcot valló rendszerhez való kötődés⁸.

A kifejtettek alapján a volt szocialista országokban a rendszerváltozás utáni kormányzatok meglehetősen természetesnek vették, hogy a feladat mindenekelőtt az emberi jogok elsődlegességének következetes érvényesítése, továbbá – garancia gyanánt is – az említett jellemzők, tehát a politikai meghatározottság megszüntetése, és a centralizált, militarizált szervezeti struktúrának a demokratikus berendezkedéshez igazítása.

El lehet fogadni azt a megállapítást, hogy a rendőrállam demokratikus rendszerré való átalakulása (vagy ennek fordítottja) nem érhető meg a rendőrség vizsgálata nélkül. A szervezet által a demokratizálódási folyamatban betöltött – változó – szerepe hatással van a társadalmi rendre, a joguralomra, a korrupcióra, kihat a politikai jogok tényleges tartalmának meghatározására⁹.

Meglehetősen világos volt tehát a feladat. Még akkor is, ha a fejlett országok a rendőrségre vonatkozóan nem kínáltak készen átvehető szervezeti vagy szabályozási mintát. Az irányadó nemzetközi ajánlások általános elveket rögzítettek, mindenekelőtt a joghoz kötöttségre, valamint a közösség szolgálatára vonatkozóan. Példaképpen említhető az Európa Tanács parlamenti gyűlésének a rendőrségről szóló nyilatkozata [690(1979)], valamint a rendfenntartó erők tagjainak az ENSZ közgyűlése által ugyancsak 1979-ben elfogadott magatartási kódexe (34/169). A célok és a lényegi tartalom kérdésében nem volt vita az átalakítás előkészítői között. Konkrét receptek hiányában – és a külföldi rendfenntartási modellek változottságának ismeretében – azonban a tudomány művelőire és a kodifikátorokra hárult a polgári alkotmányosság kereteinek kimunkálása.

Jogtudósok és tanácsadók az átalakításról

Magától értődik, hogy a rendszerváltozás időszakában számos publikáció született a közbiztonság védelmének jogállami követelményeiről, a helyzethez igazodó

⁸ Finszter Géza: A magyar rendőrség válsága. Belügyi Szemle, 1990/6., 3. o.

⁹ Bohdan Harasymiw: Policing, Democratization and Political Leadership in Postcommunist Ukraine. Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique, vol. 36., no. 2., 2003, p. 319.; Murray S. Tanner: Review: Will the State Bring You Back In? Policing and Democratization. Comparative Politics, vol. 33., no. 1., 2000, p. 102.

struktúra és működés kialakításának szükségességéről. A teljesség igénye nélkül itt azokra térünk ki, amelyek viszonylag átfogó elemzést adtak az alkotmányos demokrácia rendőrségéről, illetve arra vonatkozóan az alapvető kérdésekről.

Szamel Lajos koncepciója

A magyar rendőrség jogállami átalakításának elméleti alapjait Szamel Lajos dolgozta ki¹⁰. Számára nem volt kétséges, hogy a rendőrség a rendészeti működésen belül fejti ki a tevékenységét. Maga a rendészet pedig nem más, mint „*olyan állami tevékenység, amely a közrend megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartás megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul*”. A meghatározásban kifejezetten nem szerepel ugyan, de a szövegből világosan kiderül: a szerző magától értődnék tekinti, hogy a rendészet a közigazgatás része. A közrend Szamel professzor értelmezésében jogi rend, ebből következően rendészeti beavatkozást csakis jogilag szabályozott magatartás válthat ki¹¹.

Azt is hangsúlyozni kell, hogy a hivatkozott felfogásban a rendőrség nem kizárólagosan felel a megjelölt feladat ellátásáért. Szamel Lajos szerint legáltalánosabban annyit lehet mondani: a rendőrség közreműködik a közrend védelmében¹².

A szabályozás alapelvei között első helyen szerepel a törvényesség, amelynek számos formai és tartalmi követelményben kell megjelennie és érvényesülnie. A szervezetre és a működésre vonatkozó normákat az Országgyűlésnek kell megalkotnia, nem lehetséges azonban – vélekedett Szamel Lajos – egyetlen kódexben összefoglalni a rendőrségre vonatkozó minden rendelkezést. Kiemelkedő jelentőségük van az eljárási szabályoknak. Nem fogadható el, hogy a testület, illetve annak tagjai felmentést kapjanak a garanciák tiszteletben tartása és érvényesítése alól, például az intézkedés eredményessége érdekében. Nem könnyű az intézkedések esetében megvalósítani az alapjogok érvényesíthetőségét, minimális elvárás azonban, hogy a beavatkozást utólag – ha az érdekelt fél kívánja – határozatként foglalják írásba, ilyen módon megnyitva a jogorvoslatot a sérelmes döntés ellen.

A törvényesség és a célszerűség szempontjainak egymással való szembeállítását Szamel professzor egyértelműen és határozottan elutasította. Amint arra rámutatott: már a szocialista államigazgatás-tudomány sem fogadta el a szabad belátás elméletét, a tevékenységnek mind anyagi, mind pedig eljárásjogilag szabályozottnak kell lennie. Mérlegelésnek alapvetően csak a beavatkozás módjának megvá-

¹⁰ Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest, 1990

¹¹ Uo. 30. o.

¹² Uo. 37. o.

lasztása körében van helye, e körben figyelemmel kell lenni a szükségesség és arányosság követelményére. Általános felhatalmazásnak (generálklauzula) lennie kell, de az csupán a fellépés halaszthatatlansága esetén érvényesülhet¹³.

A nyilvánosság elvének azért kell érvényesülnie, mert a rendőrség túlhatalmasodásának, egyes esetekben a visszaélések táptalaja az indokolatlan titkosság. Természetesen figyelembe kell venni a bűnüldözés érdekeit, összességében azonban minőségi változásnak kell bekövetkeznie a közbiztonság őrei és a társadalom közötti kapcsolatban. Ez azt is jelenti, hogy nem pusztán az adatok közzététele van szükség, hanem hatékony közhatalmi és közösségi ellenőrzésre is. Érdemi javaslatokat kell adni a választott képviselői szervezeteknek, jogszabályban kell előírni a rendőrség számára a sajtó megfelelő tájékoztatásának kötelezettségét¹⁴.

A szervezet felelősségének elvi alapjait érinti a militarizáltság foka és jellege. Szamel Lajos ama véleményének adott hangot, hogy a rendőrségnek fegyveres testületnek kell lennie. *„A felfegyverzettség azonban nem azonos a militarizáltsággal, vagyis azzal, hogy a szervezetnek katonai hierarchiában, katonák alá- és fölérendeltségi viszonyok közepette, katonai fegyelemben (és nem utolsó sorban teljes centralizáltságban) kell működnie, és pedig katonai büntetőjogi és fegyelmi felelősség mellett”*¹⁵. A diszfunkciók visszaszorítása érdekében Szamel professzor a jelen tanulmány szerzőjével egyetértésben arra a következtetésre jut, hogy a rendőrség általános „civilizálása” szükséges, ami azt jelenti, hogy fő szabályként státusát az államigazgatási szervekéhez kell igazítani¹⁶.

Figyelmet érdemel Szamel Lajos ama javaslata is, amely szerint a rendőrségnek a jogellenes károkozások miatt objektív felelősséget kellene viselnie¹⁷.

A szervezeti alá- és fölérendeltséggel a hivatkozott munkában Szamel Lajos részletes vizsgálódásokba és fejtegetésekbe nem bocsátkozott, nem tartotta azonban elvetendőnek az önkormányzati rendőrség intézményesítését¹⁸. Másutt már egyértelműen leszögezte: demokratikus jogállamokban a helyi önkormányzatoknak kell általános hatáskörű rendészeti szervekként funkcionálniuk¹⁹.

13 Uo. 39–77. o.

14 Uo. 77–88. o.

15 Uo. 90. o.

16 Uo. 91. o.

17 Uo. 98. o.

18 Uo. 81. o.

19 Szamel Lajos: A rendészet cselekvési formái. Belügyi Szemle, 1995/1. 37. o.

Szamel Lajossal ellentétben Kertész Imre nem szűkítette vizsgálódásait és elemzéseit a közigazgatási jog problémáira. A rendszerváltozás korszakában több írásban vázolta a rendőrségre vonatkozó jogállami követelményeket, nem kerülve meg a fejlett demokráciák közbiztonság-védelmének nehézségeit, a Magyarországon is várható konfliktusokat. Rámutatott például arra, hogy a rendőrség legitimitásának megteremtése és fenntartása távolról sem csak az újonnan kialakuló demokráciákban nehéz feladat. Kertész professzor jól látta, hogy a korábbi „kézi vezérlés” mozgatóját felváltó jogállami működés elbizonytalanítja a rendőröket, mivel az alapvető jogok kiterjesztése miatt sokan úgy érzik: ilyen körülmények között a rendőrnek meg van kötve a keze.

Kertész Imre jól látta, hogy a jelzett feszültség nem kizárólag a közbiztonság védelme körében merül fel. Valójában – amint a felhívott külföldi példák is alátámasztották – még csak nem is egyedül a rendszerváltozással összefüggő érték- és normaválság, hanem a tágabb keretek között értelmezett folyamatok is anómiás jelenségeket hoztak létre. Ez pedig magától értődően a rendőrségre, annak tagjaira is hatással volt.

A jogállam egyik legfontosabb jellemzője – hangsúlyozta Kertész Imre – a törvények uralma, ami természetesen kiterjed a hivatalos szervekre is. Az állam intézményeinek elsődleges feladata a polgárok jogai érvényesülésének garantálása, a jogbiztonság fenntartása. A rendőrállamban a közbiztonság védelmére hivatott szervek, de más hatóságok, sőt még egyes hatósági funkciókat kisajátító vállalatok is (például vasút, posta stb.) igen gyakran törvényi szabályozás nélkül, vagy a beavatkozás lehetőségeit és határait nem szabatosan megfogalmazó rendelkezések alapján, megfelelő ellenőrzés, felügyelet és jogorvoslati garanciák védőhálója hiányában önkényesen korlátozzák tevékenységükkel vagy szolgáltatásaik megtagadásával az emberek jogait. A jogállam igazgatási szervei, köztük a rendőrség is kénytelen megszorítani egyes jogokat, de az ilyen intézkedéseket igyekszik a minimumra szorítani. Eljárási módjait a törvény pontosan meghatározza, egész működése humánus jogszabályok alapján, szigorú ellenőrzés alatt, hatékony jogorvoslat lehetősége mellett valósul meg²⁰.

A jogállam – írta Kertész Imre – egyelőre megoldhatatlan kettős feladat előtt áll: meg kell erősítenie a közrendet, biztonságot kell teremtenie a polgárok részére, egyúttal meg is kell kötnie a rendőrök kezét, hogy munkájukkal ne sérthessék meg az emberek jogait. Látni kell azonban – tette hozzá –, hogy a bűnözést és a

²⁰ Kertész Imre: Rendőrség, rendőrállam, jogállam I. rész. Belügyi Szemle, 1989/10.

közrend tömeges megsértését a rendőrség nem tudja felszámolni, sőt még jelentős csökkenését sem tudja önmagában elérni. Közvetlen feladat a jogállami átalakításban a népakaratnak való alávetettség erősítése. Ez természetesen a választott képviselők döntéseinek, mindenekelőtt tehát a jogszabályoknak a maradéktalan végrehajtását követeli meg, ezen túlmenően azonban ki kell építeni a társadalmi-közhatalmi kontroll hatékony intézményrendszerét is²¹.

Az önkormányzati rendőrség és a demilitarizálás kérdéseiben Kertész professzor nem foglalt határozottan állást. Az előbbire vonatkozóan megállapította, hogy a helyi alárendeltségben működő szervezetek közelebb kerülnek a lakossághoz, az adott területen felmerülő problémákhoz és az ottani körülményekhez. Mindamellet – jegyezte meg – a munka összhangját is meg kell teremteni, ami az együttműködés kereteinek a kialakításával vagy regionális egységek létrehozásával lehetséges. A katonai jelleg tekintetében arra hívta fel a figyelmet, hogy a hazai viták túlságosan leegyszerűsítik a dolgot azzal, hogy csupán a rendőrök katonai rangjának szükségességét tárgyalják. Valójában komplex megközelítésre van szükség, amelyben számos tényezőt figyelembe kell venni. Kertész Imre felhívta a figyelmet a magánrendőrségek elterjedésére, és az abból adódó problémákra is. Szerinte elő kell segíteni az ilyen vállalkozások létrejöttét, tevékenységüket támogatni, ellenőrizni és hasznosítani kell²².

A jogállami átalakítás lehetőségeinek és követelményeinek áttekintésekor Kertész Imre kitért az egyes részkérdésekre is. Gazdag és mélyreható nemzetközi összehasonlítás alapján vont le például következtetéseket a titkos információgyűjtés alkotmányos, valamint szakmai megítélésére vonatkozóan²³. Ahogyan megállapította: a rendszerváltozás előtt a büntetőeljárás törvény nem tartalmazott rendelkezéseket olyan – egyébként bevett és mindenütt széles körben használt – módszerekről, mint például a telefonlehallgatás. Kertész professzor véleménye szerint ez a kérdés egyértelműen a büntetőeljárás keretében szabályozandó. A jelen tanulmány szerzője itt közbevetően megjegyzi, hogy Magyarországon 1972-től az alkotmánynak megfelelően csak törvényben lehetett volna szabályozni az alapvető állampolgári jogokra és kötelességekre vonatkozó kérdéseket, a titkos információgyűjtés pedig vitathatatlanul e körbe tartozik. Kertész Imre arra is felhívta a figyelmet, hogy az alkotmányos demokráciák törvényei általában utólagos értesítési kötelezettséget írnak elő az operatív eszközök alkalmazásáról. Tárgyalta az informátorok szerepét, valamint más hasonló megoldások törvényességének kérdéseit is.

21 Kertész Imre: Rendőrség, rendőrállam, jogállam III. rész. Belügyi Szemle, 1990/3.

22 Kertész Imre: Rendőrség, rendőrállam, jogállam IV. rész. Belügyi Szemle, 1990/4.

23 Kertész Imre: Rendőrség, rendőrállam, jogállam II. rész. Belügyi Szemle, 1989/11.

Kertész Imre következtetései ma is érvényesek. Szerinte a titkos eszközök alkalmazására a továbbiakban is szükség lesz, de csak jelentős törvényességi garanciákkal ellátva, a legveszélyesebb bűncselekmények esetében vehetők be. Az is fontos megállapítás – és figyelmeztetés –, hogy a jogszabály önmagában csak forma, egyáltalán nem mindegy, milyen tartalommal töltjük meg. Nem elég a garanciák meglétére utalni, vizsgálni kell az esetlegesen meghagyott kiskapukat is, mert azok a látszatra teljes mértékben alkotmányos rendelkezések mellett is teret adhatnak az önkény érvényesülésének²⁴.

Finszter Géza a válság leküzdéséről

Amint arról szó volt, *Finszter Géza* sokoldalúan, három alapvető szempontból, illetőleg megnyilvánulási területen vizsgálta a közbiztonság védelmével kapcsolatos krízist. A kiábrándító vonatkozóan a következőket írta: „A válságból akkor van kiút, ha létrejön a magyar demokrácia szilárd politikai rendszere; ha az új kormány és a parlament késelem nélkül határoz a rendőrség modernizációjáról; ha független szakértők pontos és részletes funkcionális elemzés alá veszik a rendőrség egész tevékenységét és valamennyi szervezetét; ha az előbbiekre építve létrejön egy korszerű rendőrségi jog; ha megszületik az új szervezeti rend, és megvalósul a műszaki-technikai fejlesztés az eddigieknél lényegesen nagyobb anyagi forrásokból, és végül: ha a rendőr visszakapja elsorvasztott szakmai tudását és visszanyeri társadalmi megbecsülését.”²⁵

A Team Consult Projekt

A magyar rendőrség alakításához már 1990 tavaszától a demokratikus átalakulás első évtizedének végéig szakmai javaslatokat adott a TC Team Consult nemzetközi tanácsadó cég, amelyre a magyar kormány egyebek mellett azért figyelt fel, mert ugyanennek a vállalkozásnak a belga rendőrség átszervezéséhez készített korábbi anyaga kiemelkedő szakmai színvonalú volt, és az ottani reformok idején gyakran hivatkoztak rá.

Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy a Team Consult nem elsősorban a demokratikus értékek és az alkotmányossági, törvényességi követelmények oldaláról, hanem hatékonysági és minőségbiztosítási szempontból közelítette meg a fejlesztés kérdéseit²⁶. Ezzel együtt el kellett jutnia – és el is jutott – ahhoz a következtetés-

²⁴ Uo. 14. o.

²⁵ Finszter Géza: i. m. 13. o. (Kiemelés az eredetiben.)

²⁶ Gerhard Gottlieb – Krószel, Károly – Bernhard Prestel: Die Reform der Ungarischen Polizei. Vorgehen, Methoden, Resultate. Felix Verlag, Holzkirchen, 1998

hez, hogy a továbblépés érdekében új alapokra kell helyezni a rendőrség és a lakosság közötti kapcsolatot.

A megbízott cég javasolta, hogy Magyarország a korábbiaknál többet fektessen a közbiztonság javításába. A rendőrségnek nem csupán a közvetlen teendőit kell ellátnia, hanem ösztönöznie is kell másoknál a biztonság megeremítését és védelmét. Ennek érdekében új típusú rendőrtisztviselőket kell kiképezni és nevelni. Új szervezetre van szükség, valamint a társadalomhoz fűződő viszony ártértékelésére. Az ajánlások nem maradtak meg ezen az általános szinten, a Team Consult részletes lebontott megvalósítási tervet is adott a megrendelőnek.

Általában – tehát nem csupán a hazai viszonyokra vetítve – a Team Consult szerint tíz pontban lehet összefoglalni a modern rendőrséggel szemben támasztandó követelményeket:

1. Versenyhelyzetet kell létrehozni és fenntartani azért, hogy a hatékonyság önszabályozó módon érvényesüljön.
2. Az embereket ösztönözni kell a biztonság produkálásában való aktív részvételre.
3. Nem a tevékenységi mutatókat, hanem az eredményeket kell mérni, ezek sorában pedig rendkívül fontos a lakosság biztonságérzete, valamint a rendőrséggel való elégedettsége.
4. Az előző ponttal összhangban arra van szükség, hogy a közbiztonság megeremítésére irányuló munka szolgáltatás legyen, amelyet igényorientáltan kell végezni.
5. A szervezettel kapcsolatba kerülőket ügyfélnek kell tekinteni. A végrehajtók ügyfelei a lakosság azon jelentős részéhez tartoznak, akik nem követnek el jogsértéseket.
6. Proaktív munkát kell végezni egy partnerkapcsolati hálózat segítségével.
7. A tevékenységhez szükséges pénz nem csupán a költségvetéstől kell várni: a megbízóknak kell fizetnie a speciális (vagyis nem az általános társadalmi szükségleteket szolgáló) feladatok ellátásáért.
8. A szervezeten belül a döntések decentralizálására van szükség, a helyi igényekhez kell igazodni.
9. A piaci mechanizmusoknak a közbiztonság védelme körében is megfelelően érvényesülniük kell.
10. Szem előtt kell tartani, hogy a biztonság megeremítése összetársadalmi feladat. A rendőrség csak az utolsó láncszem a rendszerben.²⁷

²⁷ Uo. 117–119. o.

A Team Consult magyarországi tevékenysége és anyagai nyilvánvalóan hatottak a rendvédelem menedzserszemléletű irányzatának kibontakozására. Magyarországon mások mellett Salgó László fejtette ki, hogy a közbiztonság megteremtése egyfajta üzleti vállalkozásként is értékelhető: „A biztonságba – és ennek előállító főüzemébe, a rendőrségbe – betáplált állami pénz, eszköz egyenesen arányos a produkttal.”²⁸ Ez a felfogás a Team Consult javasolatain túlmutat, hiszen azokban a rendőrség nem főüzem, a forrásoknak pedig nem kizárólag az államtól kell eredniük.

Minisztériumi elképzelések, tervezetek

A Belügyminisztérium vezetése is felismerte a változások szükségességét. A múlt század nyolcvanas éveinek végén már nem is elsősorban azok alapvető tartalma és iránya, sokkal inkább az átalakítás üteme, valamint annak mozgatója volt a kérdés. Erre az időszakra jellemző egyebek mellett az, hogy az alkotmányos demokrácia jogalkotási és államszervezeti szükségleteit ismerő tudósok, kutatók kerültek fontos, de a politikai szintű döntések meghozatalához csupán tanácsadói szereppel járó pozíciókba. Már az 1989-es alkotmányreform és az 1990-es választások előtt számos elképzelés látott napvilágot a közbiztonság védelmének új alapokra helyezéséről. Az akkori óvatos politika ezek többségét nem vitte be az érdemi irányítást végző fórumokra, de el sem határolta magát tőlük.

Ez a magyarázata annak, hogy Verebélyi Imre 1989. március 1-jén miniszterhelyettesként, egyúttal azonban akadémiai fokozatát (az állam- és jogtudomány doktora) is feltüntetve hirdette meg egy tudományos tanácskozáson – amelyet a Belügyminisztérium Tudományos Tanácsa szervezett – a belügyi igazgatás reformjának általa javasolt irányait²⁹.

Szerinte a problémák egyik forrása a diszfunkcionális irányításban volt keresendő. A főhatóságnál keveredtek az elvi és az operatív parancsnoklási feladatok, jórészt az utóbbiak által megkívánt szervezeti és személyügyi követelmények érvényesülése mellett. A rendvédelmi szolgálatok főparancsnoki állásai egybeolvadtak a minisztérium közigazgatási vezető posztjaival. Mindez kihatott a minisztérium belső szerkezetére, de a szellemére is. Ebből következően Verebélyi Imre a rendvédelmi vezetésnek a legfelsőbb szintű közigazgatási irányítástól való határozott elválasztását jelölte meg azonnali teendőként³⁰.

28 Salgó László: Új típusú biztonság és kilátásai Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 1996/2., 8. o.

29 Verebélyi Imre: A belügyi igazgatás reformja. *Belügyi Szemle*, 1989/6.

30 Uo. 3–6. o.

Az állam- és közbiztonság védelmének átalakításával kapcsolatban a tudós miniszterhelyettes megjegyezte: ezen a téren nem áll rendelkezésre független szakmai diagnózis, ezért csupán hipotéziseket lehet megfogalmazni a nemzetközi tendenciák, a „fogyasztók” véleménye, valamint a jogállamiságból adódó elvárások alapján³¹. Ebben a körben ismételten – immár a szolgálatok szükségletei oldaláról is – megállapította: mindenképpen megfontolandó a rendvédelmi szervezetek önállóságának megteremtése, a minisztériumi irányításról való leválasztása. A szolgálatok felépítése uniformizált és monolit szervezeti tömbbe koncentrált volt. A differenciálás a feladatok különbségei miatt szükségessé vált. Ez magára a rendőrségre is igaz volt, hiszen a testület meglehetősen eltérő jellegű és rendeltetésű teendőket látott el. Verebélyi Imre szerint a működés jelentős része „jól elviselné” a tanácsi (önkormányzati) kereteket. A szervezet a jogszabályok alapján ellenőrzi az állampolgárok a törvények betartását illetően, míg a helyi közösség a választott képviselőkn keresztül ellenőrzi, a parancsnok kinevezésével és munkájának értékelésével befolyásolja a hatékonyabb közbiztonság-védelmei³².

A határőrségnél indokolatlanul keveredett a védelmi funkciók ellátása a tisztán igazgatási teendőkkel. Verebélyi Imre szükségesnek látta az állambiztonsági szolgálatok differenciálását és az állam más szerveit terhelő védekezési kötelezettség átvállalásának megszüntetését is³³.

Diczig István ugyancsak a hivatkozott 1989-es tudományos tanácskozáson fejtette ki a reformokkal kapcsolatos véleményét. Ő mindenekelőtt az alkotmányossági követelmények fokozottabb érvényesülésére irányuló igényt, a garanciák kiépítésének szükségességét hangsúlyozta. Kijelentette: a rendőri szervek számára az alkotmányból (megjegyzendő, hogy itt még az átfogó módosítás előtti alaptörvényről van szó – Sz. I.) elsősorban az emberi és állampolgári jogok érvényesülése terén vannak tennivalók. Az államnak garantálnia kell azok megvalósulását közhatalmi beavatkozás esetén is. Mindamellet a törvényes feltételek fennállása esetén is minden esetben vizsgálni kell az indokoltságot. Diczig István számára sem kétséges, hogy a rendőrség az államigazgatás részeként működik³⁴.

Korinek László már a rendőrség ügyeiért felelős helyettes államtitkárként 1990-ben úgy nyilatkozott, hogy az Országos Rendőr-főkapitányságnak kell közvetlenül megoldania a rendőrség előtt álló feladatokat, a minisztériumnak csupán stratégiai elképzeléseket kell végigvinnie. A politikamentességnek ez a felfogása tehát

31 Uo. 13. o.

32 Uo. 13–15. o.

33 Uo. 15. o.

34 Diczig István: A Belügyminisztérium a politikai intézményrendszer korszerűsítésének tükrében. Belügyi Szemle, 1989/6.

összhangban áll a kormányzati irányítás és az operatív vezetés elhatárolását célul tűző törekvésekkel³⁵.

Az önkormányzati rendőrség létrehozásáról

A rendszerváltozás időszakában került előtérbe, de már korábban³⁶ is megfogalmazódott a közbiztonság védelmét szolgáló szervezet helyi (akkor: tanácsi) alárendeltségbe helyezésének gondolata. Ezt a koncepciót képviselte a jelen tanulmány szerzője is. Kiindulásnak azt tekintette, hogy sem történetileg, sem pedig logikailag, de a nemzetközi összehasonlítás tükrében sem igazolható a rendfenntartás kizárólagosan központi kormányzati feladatként és tevékenységként való felfogása. Megállapítható, hogy a rendészeti struktúra a közhatalom gyakorlásának általános rendjéhez igazodik elsősorban, nem pedig valami elkülöníthető, sajátos követelményrendszerhez. Ez azért lényeges, mert egyébként a helyi önkormányzatok alkotmányos önállóságának megerősítésével Magyarországon éppen egy jelentős decentralizáció volt napirenden. A szerző szerint az is tény, hogy a rendőrség centralizációja és a közbiztonság helyzete között semmiféle kimutatható, közvetlen összefüggés nincs. Ebből következően a rendszerváltozás időszakában – a hivatalos statisztika szerint – növekvő bűnözés a koncepció szerint nem lehetett volna akadálya az önkormányzati rendőrség létrehozásának. Azt természetesen tekintették a helyi önállóságot szorgalmazó szerzők, hogy az 1990-ig még rendőri hatáskörbe tartozó állambiztonsági munka nem lehet része a szűk értelemben vett közbiztonság-védelemnek. A bűnüldözés megítélése már nem volt ennyire egyértelmű. A jelen tanulmány szerzője azt a nézetet képviselte, amely szerint a kriminalitás a számszerű többséget illetően mindenekelőtt lokális jelenség, ami nem igényel egyetlen központból való kezelést, hiszen a jogszabályok tartalmazzák, az azokat jól ismerő, alaposan kiképzett rendőrök pedig minden felsőbb iránymutatás nélkül tudják, mit kell tenniük. Természetesen más a helyzet a nemzetközi szervezetű bűnözéssel, a terrorizmussal és más megnyilvánulásokkal, illetőleg azok kezelésével kapcsolatban, ahol a centralizáció szükségessége nyilvánvalóan fennáll.

Az önkormányzati rendőrség bevezetésének szorgalmazói nem vitatták, hogy ennek a megoldásnak is vannak veszélyei. Ilyen például, hogy a helyi egységek esetleg helyi hatalmasságok magánhadseregeivé válnak. A lokális politika maga alá gyűrheti a rendfenntartás közösségi szempontjait. Nyilvánvaló, hogy az átszervezés sokak érdekeit sértheti, az új struktúra megszilárdulásáig problémákat okoz

35 Nyerges Lajos: Interjú a rendszerváltásról a Belügyminisztériumban dr. Korinek Lászlóval. *Belügyi Szemle*, 1990/9.

36 Szikinger István: Rendőrség és politika. *Belügyi Szemle*, 1988/6., 11–12. o.

a bizonytalanság, a megváltozott helyzethez való alkalmazkodás kényszere. Mindezekkel szemben a decentralizáció ellenére is központi garanciákra van szükség.

Az önkormányzati rendőrség koncepciójától elválaszthatatlan volt a jogi szabályozás erősítésének igénye. A rendőri kényszerhatalom és az alapjogok viszonyát csak a legmagasabb szintű normák rendezhetik, ezeknek egységesnek kell lenniük. Nem kellett volna feladni a központi szakirányítás egyes jogosítványait. Kivételes esetekben magas szintű döntéssel kötelező feladatokat is elő lehetett volna írni a helyi közbiztonság-védelmi szervek számára, a felmerülő költségek központi fedezetének előteremtése mellett³⁷.

Megjegyzendő, hogy az előzőekben vázolt – és a továbbiakban ismertetendő szabályozási koncepcióban is visszatükröződő – önkormányzati rendőrségi elképzelés bizonyos értelemben konzervatívnak nevezhető, mivel radikálisabb változtatások lehetősége is felmerült. Tóth Lajos például a választott körzeti megbízottak intézményesítésére tett javaslatot 1990 tavaszán. Fejtegetései azért is figyelemre méltók, mert azokban már a közösségi rendőrség működése iránti igény is megfogalmazódott³⁸.

1990 tavaszára készült el a Belügyminisztériumban a rendőrség és az önkormányzatok kapcsolatára vonatkozó szabályozási koncepció³⁹. Az anyag az általános kérdések körében megállapította, hogy a rendőrségi struktúra az államszervezet akkori állapotához viszonyítva is különösen elmaradott volt. A szigorú centralizáció, a titkosság és a militarizáltság magas foka mellett külön problémát jelentett az érdemi döntések meghozatalára jogosító rendőrhatalósági (valójában: rendészeti) hatáskör és a végrehajtó-kikényszerítő feladatok indokolatlan összemosódása. A bevezető szöveg határozottan állást foglalt a decentralizáció mellett: „Közbiztonságunk siralmas állapota azt a gyakran hangoztatott érvet is cáfolja, amely szerint a szigorú központosítás magas szakmai nível fenntartását teszi lehetővé, ezáltal eredményesebb rendőri működés biztosítható. Politikai oldalról is veszélyesnek tekinthető e fontos közhatalmi intézmény centralizált jellege.”⁴⁰

A koncepció két változatban írta le az átalakítás lehetőségeit. Az A verzió meg hagyta volna a korábbi struktúrát, az önkormányzatok azonban érdemi beleszólási lehetőséget kaptak volna a rendőrség közigazgatási munkájába. A büntetőeljárás körében ugyanez kizárt lett volna. A képviselő-testület a közbiztonság fenntartásával kapcsolatban feladatokat határozhatott volna meg az adott területen működő

37 Szikinger István: Rendészet és önkormányzat. Belügyi Szemle, 1989/12.

38 Tóth Lajos: Választott körzeti megbízottak. Belügyi Szemle, 1990/3.

39 Állam- és Igazgatás, 1990/6., 657–663. o.

40 Uo. 657. o.

rendőrség számára. A konkrét utasítás kibocsátásának lehetőségét a törvény tételesen szabályozta volna. Erre lehetőség nyílt volna járőr- és őrszolgálati tevékenység, biztosítási feladatok elvégzését illetően, és más, pontosan körülírt esetekben. Az előterjesztők szerint ennek a változatnak az volt az előnye, hogy nagyobb megábrándítás nélkül viitt volna be az új követelményeknek megfelelő elemeket a meglévő struktúrába. Hátránya részben ugyanez, hiszen ez a rendszer nem hozott volna valódi áttörést, a függőleges alárendeltség domináns maradt volna.

A B változat ezzel szemben a szervezet és a funkciók következetes összehangolását tűzte ki célul. Ennek megfelelően országos hatáskörrel, központi irányítás alatt működtek volna azok a rendőri szervek, amelyek nem kapcsolhatók az önkormányzati hatáskörökhöz vagy illetékességhez. Ez magában foglalta volna a bünyügyi rendőrséget (egyes jogszabályokat azonban az önkormányzati rendőrségek is gyakoroltak volna), a csapateros feladatok ellátására rendelt alakulatokat, a vízi rendőrséget, a légi rendészetet és az autópálya-rendőrséget. A koncepció szerint az önkormányzati rendőrségek semmiképpen nem jelenthették volna „egyszemélyes” vagy igen kis létszámú, önálló hatáskörű szervek létrehozásának engedélyezését. Az anyag a kapitányságszintű egységet tekintette olyannak, amely szükséges a biztonsági szükségletek elvárható szintű kielégítéséhez (a nap 24 órájában egyidejű feladatellátásra való képesség, megfelelő ügyelet fenntartása stb.). Ebből következik, hogy a kisebb települések nyilvánvalóan nem lettek volna képesek saját rendőrség fenntartására a központi költségvetés által rendelkezésre bocsátott forrásokból. Mivel azonban a közbiztonság fenntartásához kapcsolatos teendők kötelezően ellátandók lettek volna, az önkormányzatok csupán annak módját illetően kaptak volna választási jogot. A szabályozási koncepció (jórészt a kanadai megoldást követve) több lehetőséget vázolt:

- kiegészítő források bevonásával önálló rendőrkapitányság fenntartása,
- az állami rendőrség behívása,
- megállapodás városi vagy más önkormányzati rendőrség behívására,
- társulás keretében működtetett önkormányzati rendőrség.

A vezető kinevezése a jegyzőével azonos módon történt volna. Jogállását tekintve, valamint a hivatali fórumrendszer szempontjából az önkormányzati rendőrség a polgármesteri hivatallal esett volna egy megítélés alá.

1990. április 23-án a Belügyminisztérium önkormányzati törvényt előkészítő bizottsága megtárgyalta az anyagot és úgy döntött, hogy a B változat részletes ki-munkálásával kell továbblépni. Megjegyzendő, hogy ez az akarategység (amikor is a rendőrség képviselője is egyetértését fejezte ki, csupán kellő időt kért az által-

lásra) úgy jött létre, hogy a pártállami szervezetek és a rendszerváltó erők képviselői is jelen voltak a megbeszélésen.

A rendőrségről szóló törvény 1990-es szabályozási elvei

1990 augusztusára készült el a Belügyminisztérium rendőrségi és határrendészeti főosztályának javaslata (5-557/91) a rendőrségről szóló törvény szabályozási elveire. Az anyag elkészítését számos egyeztetés, jogtudósok és más szakemberek véleményének a beszerzése előzte meg. A kifejtettekkel összhangban elsődleges célként fogalmazódott meg az alkotmányos alapértékek szolgálatának szükségessége. A javaslat hangsúlyozta: a rendőrségnek mint a közhatalom egyik legélesebb eszközének szigorú jogi keretek között kell működnie. Ebből azonban nem következik a szervezet gyengesége, a lakosság számára egyre elviselhetetlenebb közbiztonsági helyzet javítására való képtelensége. A tervezet leszögezi, hogy a tapasztalatok lehetővé teszik a kellő hatáskör megteremtését a visszaélésekkel szembeni garanciák intézményesítésével együtt. Szamel Lajos hivatkozott tétéivel összhangban mondta ki a javaslat: a rendőrségi feladatok kizárólag a jogszabályok érvényesítésére korlátozódnak, semmiféle általános „rendcsinálási” szerepet nem igényelhet a testület.

A szervezetre és az irányításra vonatkozóan a szabályozási elvek rögzítették a megváltoztatandó helyzetet: a pártállam rendőrsége döntően politikai okokból túlcentralizált és túlmilitarizált, bürokratikus apparátus volt. Ennek lebontása az anyag szerint megkezdődött, a kor és a rendszer követelményeit kielégítő struktúra megteremtése azonban a rendőrségről szóló törvényre várt. Alapelvként a biztonsági szükségletekhez igazodó felépítés kialakításának szükségessége fogalmazódott meg. Kellő tapasztalatok hiányában azonban a javaslat szerint meg kell teremteni a kísérletezés lehetőségét. Ezen túlmenően a helyi igények szolgálata kapott kiemelt fontosságot. A depolitizálás az anyag szerint mindenekelőtt a monolit, centralizált irányított szervezet feletti ellenőrzés vagy elfogadhatatlan befolyás megszerzése elleni garanciák kiépítését kellett hogy jelentse.

Az anyag három változatban írta le a rendőrség szervezeti és irányítási viszonyainak lehetséges jövőjét. Az első lényegében a korábbi struktúra továbbélését tekintette alapnak. Itt is megfogalmazódott azonban a minőségi változás megjelenítésének az igénye: az új elnevezések (például kapitányságok helyett igazgatóságok) mellett a belső decentralizálás szükségessége kapott hangsúlyt. A második változat mellett is döntően maradt volna az egységes szervezet, azonban az önkormányzatok konkrét és normatív utasítási jogot kaptak volna a területükön működő rendőri szervekre vonatkozóan. Ez nyilvánvalóan differenciált, alaposan kimun-

kált jogi szabályozást igényelt, hiszen a központi irányítás elemei is megmaradtak volna. A harmadik változat lényegében az önkormányzati rendőrségi modellt tartalmazta. Ilyen megoldás választása mellett is kapott volna a Belügyminisztérium szakfelügyeleti jogosítványokat, egységes maradt volna például a szolgálati szabályzat, a képzés, az információs rendszer.

A rendőrök jogállását illetően a rendőrségi és határrendészeti főosztály javaslata leszögezte: a jogállam rendőrsége mindenekelőtt igazgatási szervezetnek tekintendő. Éppen ezért a tevékenység közszolgálat, amelyre a közigazgatási dolgozók munkaviszonyára vonatkozó szabályok alkalmazandók az indokolt eltérésekkel. Utóbbiakat kellett volna egy külön – szolgálati – törvényben meghatározni. Mindamellelt az anyag szerint szükséges a hivatásos állományúak megkülönböztetése az alkalmazottaktól, hatósági jogkört ugyanis csak az előbbiek gyakorolhattak volna. Egyenruhát azonban csak a közterületi szolgálatot teljesítők, valamint a karhatalmi feladatokat ellátók viseltek volna.

A rendőrség működésének általános szabályai körében a társadalomhoz fűződő viszony javítását célozták az együttműködésre vonatkozó előírások, valamint a tájékoztatási kötelezettség. A rendőrségnek és az egyes rendőröknek is feladatul szabta volna a javaslat a segítségnyújtást, a polgárok megfelelő felvilágosítását. Ezzel együtt az anyag hangsúlyozta, hogy e körben nem alapvető feladatokról, hanem inkább azok ellátásának módjáról, a tevékenység végzésének stílusáról volt szó. A tervezet félreérthetetlenül rögzítette, hogy a rendőrség mindenekelőtt közhatalmi, adott esetben a fizikai kényszer alkalmazására rendelt szervezet. Az intézkedések és a kényszerítő eszközök alkalmazására vonatkozóan a szükségesség és arányosság elve volt a mérce. A rendőrnek e szerint több lehetséges beavatkozás közül azt kell választania, amely az egyént vagy a közösséget előreláthatóan a legkevésbé korlátozza. Ha az intézkedés (kényszerítő eszköz) alkalmazásának az oka megszűnt, akkor azt folytatni tilos. Az intézkedés (kényszerítő eszköz) foganatosítása nem okozhat olyan hátrányt, amely nem áll összhangban és arányban a fellépés céljával. Tartalmazta volna a javaslaton nyugvó törvény a nemzetközi szabályozásból ismert „minimális erőszak” elvét, vagyis a fizikai kényszer csak a legszükségesebb esetekben és csak a feltétlenül indokolt mértékben lett volna alkalmazható.

A szabályozási elvek általános szabályként írták volna elő, hogy a rendőri intézkedés (kényszerítő eszköz) alkalmazása által érintett személyt jogorvoslati jog illeti meg. Ennek érvényesítése céljából a rendőr köteles lett volna igazolni a hatósági fellépést, annak indokait és körülményeit. Kivétel csak tömeggel szembeni intézkedés esetén lett volna lehetséges azzal, hogy ilyen esetekben utólagos jelentési kötelezettség terhelte volna az eljáró rendőröket, abban rögzítve az elmaradt igazolás tartalmát, valamint a kiadás mellőzésének indokait is.

A fogvatartottakra vonatkozóan az egészség védelmére irányuló kötelezettség mellett az emberhez méltó körülmények szavatolása fogalmazódott meg követelményként. A jogok korlátozása a biztonságos őrzés érdekében csak az ártatlanság vélelmével összhangban lett volna lehetséges. A korlátozás alá nem eső jogok gyakorlásának akadályozása tilos lett volna.

Az engedelmességre vonatkozóan a javaslat a következőket mondta ki (19. o.): *„Az alapvető jogok védelmét célzó [...] előírások jelentőségét indokolt azzal is alátámasztani, hogy az azokba ütköző parancsot (utasítást) a rendőr köteles legyen megtagadni, ellenkező esetben személyében is felelősséggel tartozik.”*

Az egyes intézkedések, valamint a kényszerítő eszközök meghatározása körében jelentős változást mindenekelőtt a törvényi szabályozás hozott volna, a beavatkozási formák a korábbi (és jelenlegi) gyakorlatot tükrözték. Érdekes megemlíteni mindazonáltal, hogy a javaslat az előállítás tartamát négy órára korlátozta volna, továbbá nem zárta volna ki a tömeggel szembeni fegyverhasználatot. A minisztériumi anyag elismerte a titkos eszközök és módszerek alkalmazásának szükségességét. A javaslat szerint a törvénynek lehetővé kell tennie, hogy a rendőrség a bűncselekmény elkövetésének megelőzése, a már elkövetett deliktum felderítése érdekében ilyen megoldásokhoz folyamodjon. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha a törvényes célok más bizonyítási eszközzel, nyilvános forrásból vagy más hatóságok adatszolgáltatása révén nem érhetők el. Akinek a lakását, egyéb helyiségét titokban átkutatták, levelét ellenőrizték, telefonjait vagy egyéb beszélgetéseit lehallgatták, joga van ahhoz, hogy minderről tudomást szerezzen. A rendőrségnek ezért a javaslatnak megfelelően tájékoztatnia kellett volna az érintettet. A közlés azonban visszatartható lett volna mindaddig, amíg az jelentős bűnüldözési érdeket veszélyeztet. Legkésőbb azonban a titkos tevékenységet kiváltó bűncselekmény büntethetőségének elévülése után eleget kellett volna tenni e tájékoztatási kötelezettségnek. Mindez nem utolsósorban az ilyen tevékenységgel szembeni jogorvoslati jog garantálása érdekében lett volna szükséges.

Az adatkezelési előírásokat az általános törvényi szabályozás alapján, az indokolt sajátosságokra tekintettel határozta meg az anyag.

A közbiztonság védelmére irányuló tevékenység törvényességi kontrollja a javaslat szerint mindenekelőtt a közigazgatási (akkor: államigazgatási) eljárás garanciarendszerének alkalmazhatóvá tételét követelnie volna meg. Mindazonáltal az anyag összeállítói indokoltak tartották – a hazai és nemzetközi tapasztalatokra tekintettel – olyan különös fórumok beiktatását is, amelyek további lehetőségeket nyújtanak a társadalmi és jogállami elvárások következetes érvényesítésére. Mindenekelőtt a rendőrségre vonatkozó panaszok kivizsgálása terén mutatkozott szükségességnek a hatékony külső ellenőrzés. A javaslat továbbra is fenntartandónak ítélt.

te meg az ilyen eljárások rendőrség keretei között történő lefolytatását, a civil kontroll tehát nem vette volna át az érdemi ügyintézését, hanem csupán felügyeletet, de legalábbis ellenőrzést gyakorolt volna felette. Erre vonatkozóan három megoldást vázolt a tervezet: az első szerint az országgyűlési biztos vagy valamely szakombudsman kapott volna jogosítványt a tevékenység ellátására. A második az angol mintát követte volna, vagyis egy panaszbizottság látta volna el ezeket a feladatokat. A harmadik megoldás az önkormányzati rendőrségi modellhez kapcsolódott, annak bevezetése esetén nem lett volna szükséges egységes rendszer: a helyi szervek önállósága érvényesült volna a kontroll formáinak a meghatározásában.

A törvény tervezete

A szabályozási elvek kimunkálásával párhuzamosan folyt a normaszöveg előkészítése. A rendőrségi és határrendészeti főosztály igen sokszor rögzítette az éppen elkészült tervezetet, amelyet azután további egyeztetések nyomán formált tovább. A minisztérium vezetése 1990 novemberében tartotta az anyagot szélesebb körben is publikálásra éretnek. Az akkori alkotmányos rendelkezésekhez igazodva a rendőrség feladata jogszabályban meghatározott keretek között a közbiztonság és a belső rend védelme lett volna. Alapelvként rögzítette a tervezet, hogy működése közben a szervezet az emberi jogok tiszteletben tartásával jár el. Az egyének és közösségek jogai csak jogszabály, alapvető jogok pedig – lényeges tartalmukat nem érintő módon – csak törvény alapján korlátozhatók. A javasolt szöveg szerint a rendőr köteles lett volna engedelmeskedni szolgálati előljárója parancsainak és utasításainak, de törvénysértés esetén nem hajthatta volna végre őket. Kötelességként jelent meg az alapvető jogok megsértése, illetőleg a rendőrségről szóló törvény alapelveibe ütköző magatartás észlelése esetén a fellépés. Ha a rendőr szolgálati előljárója követte el a jogsértést, vagy nála áll fenn annak közvetlen veszélye, akkor a törvényességi felügyeletet ellátó szervhez lehetett volna fordulni.

Az irányítást és a szervezetet illetően politikai döntés született, ennek értelmében az önkormányzati rendőrség létrehozása lekerült a napirendről⁴¹. Így a tervezet az Országos Rendőr-főkapitányságot, a főkapitányságokat és a kapitányságokat jelölte meg a struktúra meghatározó egységeiként azzal, hogy a rendőrkapitányságok keretében rendőrörsök szervezhetők. Az egységes felépítéshez képest a belső decentralizáció kifejeződése volt, hogy a kapitányságok is jogi személyként működtek volna. A kormányzati irányítás fő felelőse a belügyminiszter lett volna azzal, hogy

41 Horváth Balázs: A civil Belügyminisztérium a jövő rendőrségéért. Belügyi Szemle, 1990/3., 8. o.

államigazgatási hatósági vagy a büntetőeljárás körébe tartozó egyedi ügyben utasítási jog nem illette volna meg. A rendőri vezetőket pályázat útján nevezték volna ki, amelynek elbírálásába az illetékes helyi önkormányzatot is be kellett volna vonni. Emellett a települési önkormányzatoknak joguk lett volna rendeletben feladatokat meghatározni az adott területen működő rendőri szervek részére.

A személyi állomány hatósági jogkört gyakorló, szolgálati viszonyban álló rendőrökből, valamint ilyen jogosítványokkal nem bíró, munkaviszonyban foglalkoztatott rendőrségi alkalmazottakból tevődött volna össze. A törvény a rendőrökre vonatkozóan kimondta volna a párttagság tilalmát.

Az intézkedések és a kényszerítő eszközök alkalmazásának köre és módja alapvetően a szabályozási elveknek felelt meg. A lőfegyverhasználatra vonatkozó rendelkezések az 1990-es havannai ENSZ-kongresszuson elfogadott ajánlásokat iktatták volna törvénybe. Azok – és a tervezet – szerint erre a legsúlyosabb beavatkozásra a rendőr személyes szabadsága ellen intézett támadás kivédése, vagy más személyek védelme céljából kerülhetett volna sor, életveszély, illetőleg súlyos sérülés elhárítása céljából. Mindezekon túlmenően lőfegyvert lehetett volna használni életveszélyt okozó bűncselekmények elkövetésének megakadályozására. Elfogás érdekében, szökésben lévő személlyel szemben további feltétel lett volna a rendőrrel szembeni ellenállás tanúsítása. Tömeggel szemben a tervezet akkor engedte volna meg a fegyverhasználatot, ha a felsorolt feltételek valamelyike fennáll, és a tömeg erőszakosan lép fel.

A leírtak alapján adódik a következtetés: Magyarországon a rendszerváltozás időszakában rendelkezésre állt az a tudás, amelynek segítségével megoldható lett volna a polgári alkotmányosság követelményeinek megfelelő, a biztonsági próbatételekre a kor színvonalának megfelelő választ adni képes rendőrség kiépítése. Még akkor is, ha az egyes szerzők nem minden kérdésben értettek egyet. A reform szükségességében és alapvető irányában azonban konszenzus volt.

Általánosságban azt lehet mondani, hogy – bár Kertész Imre jelezte az ebből adódó problémákat – mindenki elfogadta az alapvető jogokat a korábinál szélesebb körben elismerő és védő szabályozás szükségességét, ami természetesen a rendőrök cselekvési szabadságát is szűkítette volna. Mivel a szocializmus korszakában éppen a rendőrség működése korlátozta a rendszerváltó erők számára a leginkább elfogadhatatlan módon az alapjogokat, igazándiból nem vetődött fel az emberek korábbi kiszolgáltatottságának fenntartása, vagyis a közbiztonság védelmére vonatkozó normák alkotmányos rend alóli kivétele.

A szervezetet és működést illetően konkrétan a depolitizálás, a demilitarizálás, a társadalomhoz fűződő viszony javítása, a decentralizálás, az utóbbival összefüggésben az önkormányzati rendőrség kiépítésének szükségessége fogalmazódott meg.

Ellenvélemények, fejlemények

A kifejtettekből természetesen nem következnek az egyes elképzelések ellenállás nélküli elfogadása. Csupán arról van szó, hogy az átalakítás legfontosabb irányait érintő javaslatok mögött álló tudományos kutatások, illetve publikációk kidolgozottságát a más nézeteket kifejtő anyagok általában nem érték el. Magyarul: a jogi szabályozottság erősítését, a decentralizációt és demilitarizálást, valamint depolitizálást szorgalmazó publikációkkal ellentétben, néhány kivételtől eltekintve, politikai szinten fogalmazódtak meg az ellenvetések. A továbbiakban áttekintjük: mennyire sikerült érvényt szerezni a rendszerváltozás időszakában ismertté vált elképzeléseknek?

A törvények uralma

Ahogy arra Kertész Imre felhívta a figyelmet, a jogállam megvalósulásának lényegi feltétele a közhatalom számára is kötelező, humánus és alkotmányos tartalmú jogszabályok megléte és betartása. Az is világos volt a demokratikus átalakulás kezdete óta, hogy az új rendszer elsődleges követelménye az emberi jogok tiszteletben tartása és védelme.

Boross Péter akkori belügyminiszter a *Társadalmi változások, bűnözés és rendőrség* címmel 1992-ben Budapesten rendezett nemzetközi konferencia megnyitóján hangot adott annak a feltételezésének, hogy „Ha a bűnözés változatlan ütemben növekszik és technikailag tökéletesedik, ha egyre inkább be tud hatolni a magánszférába, akkor a társadalom előbb-utóbb lemond bizonyos eszményekről és prioritást fog adni a bűnözés elleni harcnak”⁴². Az itt óvatosan közzétett gondolatok valójában ekkor már meghatározóvá váltak a közbiztonsági politika alakításában. Boross Péter már 1992-ben eljutott az emberi jogok sajátos értelmezéséig. E szerint „a demokráciákban csak a törvénytisztelő állampolgárt illeti meg az ilyen társadalmakra jellemző szabadságfok, a törvényekkel szembehelyezkedőkkel viszont a törvények teljes szigorával lehet és kell is fellépni”⁴³. Hangsúlyozni kell, hogy mindezt nem a büntető törvénykönyv szankciórendszerével kapcsolatban fogalmazta meg a tárca vezetője, hanem nyilvánvalóan a rendőrséggel összefüggésben.

Még élesebben – mindazonáltal a miniszternek a javaslat expozéjában is kifejtett iménti elvi megközelítésével összhangban – fogalmazott Mezey Károly a rendőrségi törvény országgyűlési vitájában: „Az, hogy a rendőrségről szóló tör-

42 Boross Péter: Megnyitó beszéd. In: Vigh József – Katona Géza (szerk.): *Társadalmi változások, bűnözés és rendőrség*. ELTE–BM Rendészeti Kutatóintézet, Budapest, 1993, 10. o.

43 Boross Péter: A Belügyminisztérium feladatai 1992. *Belügyi Szemle*, 1992/1., 7. o. (Kiemelés az eredetiben.)

vény rendkívüli jelentőségű, abból a paradoxonból ered, hogy a rendőrség a társadalom becsületes tagjainak legalapvetőbb emberi jogait [...] úgy védi meg, hogy közben a társadalom nem becsületes tagjainak emberi jogait sérteni kényszerül, amikor velük szemben intézkedik, kényszerítő eszközöket használ vagy ittkosszolgálati eszközöket alkalmaz. A megalkotandó rendőrségi törvény legfontosabb részei tehát, hogy egyfelől milyen jogosítványokat kap a rendőrség a bűnözés megelőzésére és megfékezésére, másfelől, hogy milyen garanciákat kap a lakosság arra, hogy e kétélű eszközök kizárólag a bűnözők világát érintsék.⁴⁴ Ezt a problémát lényegében a következő formula oldja meg: „A rendőrség a jogsértő állampolgár ellen jár el, nyugton hagyja a jog szerint cselekvőt.”⁴⁵ Megjegyzendő: az Alkotmánybíróság is magától értődőnek tekinti, hogy a rendőrségi feladatok ellátása, a rendészeti tevékenység végzése a jogsértő magatartást tanúsítók jogainak korlátozásával jár [például 65/2003. (XII. 18.) AB határozat]. E felfogás szerint tehát nem azzal szemben jár el a rendőrség (rendészet), aki jogsértést követ el, hanem az a jogsértő, akivel szemben a rendőrség fellép. A normaszegést a rendőrség általi kiválasztás statuuálja. Magára a közbiztonság védelmét szolgáló szervezetre azonban a törvények uralma nem teljes mértékben terjed ki. A jogszabálysértő parancsok, utasítások végrehajtásának kötelezettsége intézményesíti a törvényszegés lehetőségét.

A 8/2004. (III. 25.) alkotmánybírósági határozat nem kifogásolta, inkább megerősítette a joguralom alóli kivétel megengedhetőségét: „Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy ez nem menti fel a törvényhozót az alól a követelmény alól, hogy csak a fegyveres szervek sajátos feladatai által feltétlenül indokolt mértékben térjen el a jogállamiságnak attól az alapvető követelményétől, hogy mindenki jogtisztelő, tehát jogszabályszerű magatartást köteles tanúsítani. Ennek folytán azt, hogy a jogellenes parancs és intézkedés végrehajtásának a kötelezettségére vonatkozó törvényi előírás alkotmányosan indokolható-e, egyrészt azon céloknak, melyeket e kötelezettség hivatott érvényre juttatni, másrészt a jogállamiság által megtestesített értékeknek az egybevetése alapján kell megítélni” (a szerző kiemelése. – Sz. I.).

Az elfogadott rendőrségi törvény (1934. évi XXXIV. törvény) 3. §-ának (1) bekezdéséhez fűzött indokolás olyan jogérvényesítési módozatnak tekintette a rendészetet, amely egyetlen jogágba sem tartozik. Ez tehát azt jelenti, hogy egyetlen jogág szabályai – így a közigazgatási jog és azon belül az eljárási garanciák – sem alkalmazhatók erre a működési területre. Ezzel szemben a Legfelsőbb Bíróság

44 Mezey Károly: Felszólalás a rendőrségről szóló törvény javaslatának vitájában. Országgyűlési jegyzőkönyv.

Az Országgyűlés 1993. október 18–19–20-i ülése.

45 Boross Péter: Expozé a rendőrségről szóló törvény általános parlamenti vitájában. Országgyűlési jegyzőkönyv, 1993. október 5.

az 1/1999. közigazgatási jogegységi határozatában megállapította, hogy a közrendvédelem terén a rendőrség közigazgatási tevékenységet végez. A Legfelsőbb Bíróság azonban nem jogalkotó, ennek az elvi jelentőségénél fogva fontos iránymutatásnak pedig a törvényhozásra alig volt hatása.

Depolitizálás

A politikai befolyás megfelelő keretek közé szorítása mindenekelőtt az irányítás ügyeit érintette, noha kezdetől felvetődött a rendőrök párttagsága kizárásának vagy legalábbis a pártok érdekeit szolgáló tevékenység tiltásának az igénye. 1990 októberében *Horváth Balázs*, az akkor hivatalban lévő belügyminiszter kifejtette: a rendőri szakapparátus csakis és kizárólag a törvényeknek lehet alárendelve⁴⁶. E téren a legfontosabb változást már az 1990. évi XXII. (deregulációs) törvény 22. §-a véghezvitte: kimondta, hogy a rendőrséget a belügyminiszter jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei útján irányítja és ellenőrzi. A törvény tehát megszüntette a miniszter operatív beavatkozási jogát azáltal, hogy csak normatív irányítási eszközök alkalmazására adott felhatalmazást.

A politikamentességgel kapcsolatban említést kell tenni a Rekvényi kontra Magyarország-ügyről⁴⁷. *Rekvényi László*, a Független Rendőr-szakszervezet korábbi vezetője azért fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához, mert az alkotmány módosításáról szóló 1993. évi CVII. törvény kimondta, hogy 1994. január 1. után a fegyveres erők, a rendőrség és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjainak tilos politikai pártokhoz csatlakozniuk és politikai tevékenységet folytatniuk. A strasbourgi bíróság az akkor még működő Emberi Jogok Európai Bizottságának álláspontjától részben eltérve megállapította, hogy az ilyen korlátozások lehetősége önmagában nem kizárt, ha az törvényen alapul és megfelel a jogkorlátozás általános elveinek. A bíróság hozzátette, hogy ilyen tilalom bevezetése különösen indokolt lehet a totális állam korszakát elhagyó Magyarország esetében. Az eljárásban tisztázódott, hogy a politikai tevékenység tilalma nem a maga általánosságában vagy teljességében értendő (hiszen a rendőri munka a közhatalom részeként maga is politikai tevékenység), hanem csupán a tétéles jog által pontosan kijelölt tevékenységekre vonatkozik, így nem érinti például a rendőrök aktív választójogát. Mindazonáltal az esettel kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy a politikai és alkotmányos rendszer megváltoztatását az új szabályozás elfogadásáig követő jó néhány évben semmilyen komoly jele nem volt a

⁴⁶ Horváth Balázs: i. m. 8. o.

⁴⁷ 1999. május 20-i ítélet, 25390/94 sz. kérelem.

rendőrök politikai aktivitása fokozódásának, pártosodásának. Ilyen érveket egyébként a kormány sem terjesztett elő a strasbourgi szerveknek.

A hivatásos állomány tagjaira vonatkozóan tehát ma is a legszigorúbb tilalom áll fenn. A Rekvényi-ügyben hozott ítélet – és a tapasztalatok – alapján húsz évvel a rendszerváltás után időszerű volna újra áttekíteni a problémát. Annál inkább, mivel azóta sem oldódott fel az ellentmondás: a választójogukban nem korlátozott rendőröknek nincs lehetőségük a szavazatukat, sőt: az esetleges jelöltségüket előkészítő érdemi tevékenységre, hiszen egyébként Magyarországon, más parlamenti demokráciákhoz hasonlóan, közvetlen és általában igen éles pártpolitikai csatározások előzik meg a voksolást. Továbbra is értelmezésre szorul az az alkotmányos szabály [40/B § (4)], amely szerint a párttagság tilalmán túlmenően a rendőrség hivatásos állományú tagjai politikai tevékenységet nem folytathatnak.

Annál inkább, mivel az egész intézményre vonatkozóan ilyen általános rendelkezés nincs, a rendőrségi törvény mindössze annyit mond, hogy feladatának ellátása során pártbefolyástól mentesen jár el [2. § (3)]. Erre vonatkozó garanciák azonban nem kerültek a jogszabályba. Az 1994-es rendőrségi törvény visszaállította a miniszter általi utasítás lehetőségét. Az illetékes kormánytag a rendőrségi feladatok teljesítésére, a kormánynak a közbiztonság és a közrend védelme, valamint az államhatár őrzése, a határforgalom ellenőrzése és az államhatár rendjének fenntartása körében hozott döntései végrehajtására – törvény eltérő rendelkezése hiányában – az országos rendőrfőkapitány számára egyedi utasítást adhat ki⁴⁸. Korlátként fogalmazódott meg, hogy a miniszter az utasítással a rendőrség hatáskörébe tartozó ügyet nem vonhat el, a szervezet jogosítványainak gyakorlását nem akadályozhatja [5. § (2)]. Nincs akadálya annak – és példa is volt rá –, hogy a kérdéses tárcát pártpolitikus vezesse. Ha nem így van, akkor sem zárható ki a közvetlen – tehát az Országgyűlés által elfogadott kormányprogramtól független – ráhatás a minisztert adó párt vagy a koalíciós partner(ek) részéről.

Összességében elmondható, hogy a rendszerváltás időszakában célként meghatározott depolitizálás a hivatásos állomány tagjai tekintetében megvalósult. Amint azonban arról szó volt, a szakemberek akkor nem kizárólag és nem is elsősorban itt látták a veszélyt. 1994-től a konkrét utasítás joga ismét megilleti az irányítást ténylegesen gyakorló kormánytagot, szűk körű kivételek mellett. Így jórészt miniszteri szerepfelfogás kérdése, hogy visszaáll-e a demokratikus átalakulás kezdetekor bírált „rendőrmisztérium” jelleg. Kétségtelen tény, hogy ez eddig nem következett be, a mondottak szerint azonban nincsenek intézményes garanciák.

48 Rendőrségi törvény 5. § (1) bekezdés g) pont.

Demilitarizálás

Az 1994-ben elfogadott rendőrségi törvény lényegében fenntartotta a status quót. A változtatás lehetősége azonban mégis megnyílt, hiszen köztisztviselők is elláthatnak – és elláthatnak – érdemi tevékenységet. A 7. §-hoz fűzött indokolás jelezte, hogy a jogalkotó változatlanul fontos célnak tekintette a rendvédelem katonai jellegének oldását. A magyarázat kívánatosnak tartotta „*hogy folytatódjék a rendőri szervezet demilitarizálási folyamata és a rendőrség tevékenységében világosan elhatárolódjanak a fegyveres rendészeti és a civil jellegű közigazgatási feladatok*”.

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.) és annak indokolása tette teljesen egyértelművé, hogy a kinyilvánított demilitarizálási szándékok megváltoztak, immár az egységes alapokon nyugvó, katonai jellegű rendvédelem kiépítése a cél. Az általános indokolás első bekezdésében világosan megfogalmazódik, hogy a jogalkotási folyamat a honvédelmi viszonyok szabályozásához kapcsolódik. Szó sincs tehát olyan szempontokról, mint például a közbiztonság védelme. A hivatásos katonák, nemzetbiztonsági dolgozók, rendőrök és más fegyveresek jogállásának azonos elvi alapokon nyugvó szabályozását az indokolás azzal a magától értődőnek tekintett tétellel igazolta, amely szerint „*a hivatásos szolgálat – bármely fegyveres szervnél teljesítik is – tartalmát, ismérveit tekintve lényegében azonos*”.

A honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény – amellyel a jelzett csoportokat kivonták a Hszt. hatálya alól – már más elvi alapokra helyezkedett. Az általános indokolás szerint ugyanis a rendvédelmi szervekétől eltérő viszonyok, az egyre inkább kiteljesedő sajátosságok miatt nem volt lehetőség az egységes szabályozásra. Kérdés persze, hogy öt év alatt hogyan változhatott ennyire a helyzet, különösen úgy, hogy a Hszt. egyik célja éppen a további egységesítés volt.

Tovább árnyalja a fejlődést, hogy a Hszt. módosításáról szóló 2007. évi LXXIX. törvény az indokolás szerint határozottan a köztisztviselők és a közalkalmazottak jogállásához közelíti a hivatásosok helyzetét. A magyarázat civilisést említ, ami azonban csak szerény elmozdulást jelent az 1996-os rendelkezésekhez képest. Civil munkakört hivatásos nem tölthet be, emellett átminősíteni is csak a polgárisítás irányába lehet. Egészében azonban a Hszt. rendszere továbbra is érvényesül.

Decentralizáció, önkormányzati rendőrség

A kifejtettek szerint 1990 tavaszán lényegében teljes egyetértés volt abban, hogy a radikális átszervezés szükséges. A Magyar Demokrata Fórum programjában

nagy hangsúlyt kapott ez az elhatározás: „Elsőrendű politikai kérdés az önkormányzati hatóságok és a rendőrség közötti kapcsolatrendszer új alapokra helyezése. Ez a rendőrségi szervezet átalakítását igényli. [...] A közrendvédelem és a bűnüldözés szakmai irányítását a Belügyminisztérium, működésének felügyeletét a helyi önkormányzati testület látssa el.”⁴⁹

A választások után azonban a struktúra nem változott. A belügyminiszter 1990 őszén úgy nyilatkozott, hogy az átszervezés a rendőri apparátus szétzilálásával járt volna, ami az akkori helyzetben – nyilván az ismertté vált bűncselekmények számának meredek emelkedésére utalt – nem volt megengedhető. Hozzátette, hogy az önkormányzatoknak lehet jelentős szerepük a helyi rendőri vezetők kinevezésében, munkájuk minősítésében, de a szakmai irányítást nem lehet rájuk bízni (amint láttuk: ezt az MDF programja sem irányozta elő). A decentralizációt tehát alapvetően a meglévő szervezeti kereteken belül kellett volna megvalósítani⁵⁰. Kétségtelen tény, hogy az érintett szervezetek (tanácsok, rendőrség), de még a kívülállók körében is tapasztalható volt egyfajta idegenkedés az önkormányzati rendőrség bevezetésétől⁵¹.

1992-re már határozottabban kirajzolódott a belügyi vezetés álláspontja. Korinek László helyettes államtitkár szerint azért esett az erősen centralizált államrendőrségre a választás, mert a nemzetközi tapasztalatok azt igazolták, hogy ez a modell az igazán hatékony, ellentétben a túlságosan tagolt és decentralizált organizációkkal, amelyek igen alacsony határfokon működnek⁵².

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény az egységes államrendőrség koncepciójából indult ki. A továbbiakban azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a feladatok ellátása nem monopolizálható. Az azóta eltelt időben számos olyan jogszabály született, amelyek közbiztonság-védelmi, illetőleg bűnüldözési hatásköröket állapítottak meg a rendőrségen kívüli szervezeteknek (APEH Nyomozóhivatal, ügyészségi nyomozás, határőrségi hatáskörök, vám- és pénzügyőrségi jogosítványok stb.). Ezen belül a közterület-felügyelet működési lehetőségeinek bővítése például nyilvánvalóan az önkormányzati rendőrség kialakítása irányába tett lépés volt⁵³. Tovább erősítette ezt a folyamatot a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája [melléklet a 115/2003. (X. 28.) OGY határozathoz], amely szerint a kriminalitás területileg eltérő feladataira csak helyi közügyként megfogalmazott bűn-

49 Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László: Magyarország politikai évkönyve. AULA-OMIKK, Budapest, 1990

50 Horváth Balázs: i. m. 8. o.

51 Ernyes Mihály: Az önkormányzat és a rendőrség. Belügyi Szemle, 1990/6.

52 Korinek László: A rendőrség modernizációja. Belügyi Szemle, 1992/2., 10. o.

53 Nyíri Sándor: A rendőrségi törvény kommentárja. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006, 47. o.

megelőzési stratégiával és taktikával lehet hatékonyan reagálni. Tekintettel arra, hogy a rendőrség szigorúan centralizált irányítás és vezetés alatt működik, értelem-szerűen a helyi önkormányzat mint a lokális szolgáltatások és szolgáltató intézmények többségének tulajdonosa, a helyi közigazgatás irányítója és mint testület, a helyi politika fóruma lehet az a központ, amely vezérli, motiválja és koordinálja a helyi bűnmegelőzést.

Következtetések

Megállapítható, hogy a rendszerváltozás időszakában rendelkezésre állt az a kutatási anyag és szellemi kapacitás, amely lehetővé tette volna az alkotmányos demokráciák követelményeinek megfelelő rendőrségi szabályozás és szervezet kialakítását. Az akkor általánosságban minden felelős tényező által elfogadott irányok (a jogi keretek megteremtése és erősítése, a depolitizálás, a demilitarizálás és a decentralizáció) nem voltak tarthatók. Egyes elemekben megvalósultak, más téren még a rendszerváltozás előtti időszakhoz képest is visszalépés történt (például a jogellenes utasítás végrehajtási kötelezettsége kérdésében).

A bajok egyik forrása, hogy a bemutatott nézeteket a politikai döntés szintjén, annak meghozatalakor már meg sem jelenítették. A leírt elvi megoldásokkal való szembehelyezkedés nem alapult megívott vitákon, a különböző szempontokhoz igazodó választások zömmel az ellenérvek megvizsgálásának mellőzésével történtek. Ma már ott tartunk, hogy az adott elhatározás mögötti megfontolások sem jelennek meg az előkészítéskor, így az indokolásban sem. Példaképpen említhető a máig üres „rendvédelem” vagy akár a rendőrségi általános feladatokban is leírt „közrend” fogalma.

Örvedetes, hogy az eltelt húsz év alatt igen jelentősen növekedett a kutatói érdeklődés a rendőrség és a közbiztonság problémái iránt, ennek következtében ma rengeteg tudás áll a döntéshozók rendelkezésére. Volna miből meríteni...

IRODALOM

Boross Péter: A Belügyminisztérium feladatai 1992. *Belügyi Szemle*, 1992/1.

Boross Péter: Megnyitó beszéd. In: **Vigh József – Katona Géza (szerk.):** Társadalmi változások, bűnözés és rendőrség. ELTE–BM Rendészeti Kutatóintézet, Budapest, 1993, 9–11. o.

Boross Péter: Expozé a rendőrségről szóló törvény általános parlamenti vitájában. Országgyűlési jegyzőkönyv, 1993. október 5.

Diczig István: A Belügyminisztérium a politikai intézményrendszer korszerűsítésének tükrében. *Belügyi Szemle*, 1989/6.

Ermény Mihály: Az önkormányzat és a rendőrség. *Belügyi Szemle*, 1990/6.

- Finszler Géza:** A magyar rendőrség válsága. *Belügyi Szemle*, 1990/6.
- Gottlieb, Gerhard – Krözsel, Károly – Prestel, Bernhard:** Die Reform der Ungarischen Polizei. Vorgehen, Methoden, Resultate. Felix Verlag, Holzkirchen, 1998
- Harasymiw, Bohdan:** Policing, Democratization and Political Leadership in Postcommunist Ukraine. *Canadian Journal of Political Science*, vol. 36., no. 2., 2003
- Hovváth Balázs:** A civil Belügyminisztérium a jövő rendőrségéért. *Belügyi Szemle*, 1990/3.
- Kertész Imre:** Rendőrség, rendőrállam, jogállam I. *Belügyi Szemle*, 1989/10.
- Kertész Imre:** Rendőrség, rendőrállam, jogállam II. *Belügyi Szemle*, 1989/11.
- Kertész Imre:** Rendőrség, rendőrállam, jogállam III. *Belügyi Szemle*, 1990/3.
- Kertész Imre:** Rendőrség, rendőrállam, jogállam IV. *Belügyi Szemle*, 1990/4.
- Korinek László:** A rendőrség modernizációja. *Belügyi Szemle*, 1992/2.
- Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László:** Magyarország politikai évkönyve. AUA–OMIKK, Budapest, 1990
- Magyar Elemér:** Bűntildözők, bűntildözöttek. *Beszélő*, 1989/27.
- Mezey Károly:** Felszólalás a rendőrségről szóló törvény javaslatának vitájában. Országgyűlési jegyzőkönyv. Az Országgyűlés 1993. október 18–19–20-i ülése.
- Nyerges Lajos:** Interjú a rendszerváltásról a Belügyminisztériumban dr. Korinek Lászlóval. *Belügyi Szemle*, 1990/9.
- Nyiri Sándor:** A rendőrségi törvény kommentárja. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006
- Salgó László:** Új típusú biztonság és kiltatásai Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 1996/2.
- Savelsberg, Joachim J.:** Contradictions, Law, and State Socialism. *Law & Social Inquiry*, vol. 25., no. 4., 2000
- Shelley, Louise I.:** Policing Soviet Society: The Evolution of State Control. Routledge, London–New York, 1996
- Szamel Lajos:** A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. MTA Államtudományi Kutatószok Programirodája, Budapest, 1990
- Szamel Lajos:** A rendészet cselekvési formái. *Belügyi Szemle*, 1995/1.
- Szikinger István:** Rendőrség és politika. *Belügyi Szemle*, 1988/6.
- Szikinger István:** Rendészet és önkormányzat. *Belügyi Szemle*, 1989/12.
- Tanner, Murray S.:** Review: Will the State Bring You Back In? Policing and Democratization. *Comparative Politics*, vol. 33., no. 1., 2000
- Tóth Lajos:** Választott körzeti megbízottak. *Belügyi Szemle*, 1990/3.
- Uldriks, Niels – Van Reenen, Piet:** Policing Post-Communist Societies: Police-Public Violence, Democratic Policing and Human Rights. Intersentia – Open Society Institute, Antwerpen–Oxford–New York, 2003
- Verebélyi Imre:** A belügyi igazgatás reformja. *Belügyi Szemle*, 1989/6.
- Wolfe, Nancy Travis:** Policing a Socialist Society: The German Democratic Republic. Greenwood Press, New York–Westport Ct.–London, 1992

GECSE GÁBOR

Néhány gondolat a Magyar Köztársaság rendészeti stratégiájának tervezetéről

Egyfajta hitetlen-bizalmatlan – anómiás – helyzetben mit tehet a végrehajtó hatalom, a közigazgatás, még közelebbről a rendőrség, hogy megfeleljen a kívánalmaknak. *Jelenleg ugyanis minden fontosabb gazdasági-társadalmi folyamat kifejezetten a bizalomépítés ellen hat, nemcsak magyar, hanem nemzetközi szinten is.*

A kiteljesedő pénzügyi válság ennek megtestesítője. Mindamellett közhely, hogy semmit nem tehet a közigazgatás, a rendőrség, ha a működéséhez szükséges közbizalom nem áll fenn.

Különösen kényes a helyzet, amikor azt látjuk, hogy a mindenkori kormányzat – egyfajta nyugdíjszabályozási ösztönző miatt is – esetenként feláldozza saját végrehajtó állománya magasán képzett szakembereit, ha az idők szava és a közgazdasági véleményformálók, valamint a belföldi és külföldi nagytőke képviselői ezt követelik meg a versenyképesség jegyében.

Ennek nyomán a közszolgálatban, ezen belül a rendőrségen lassan ugyanolyan kalandos lesz dolgozni, mint a versenyszférában. Hol van az a stabil pályakép, amely miatt vonzó lehet a közigazgatási, rendőri pálya?

Mindehhez még hozzájárul a négyévenkénti politikai kurzus-váltáskor történő szakembercseré, ennek a fenyegető réme, amikor is sok esetben gyakorlatilag a portásig lecserélik a központi közigazgatás munkavállalóit.

Egy alapvetően bizalomhiányos társadalmi környezetben milyen lehetőségei vannak a klasszikus montesquieu-i hármasszerinti a végrehajtó hatalomba tartozó rendőrség vezetőinek?

A rendészeti stratégia kiemelt jelentősége egy anómiás társadalomban

A vázolt tendenciák ellen csak szakmai alapon lehet védekezni, kizárólag akkor, ha a rendészet szakmaként és hivatásként definiálja magát. (Ennek első lépése volt a rendőri hivatás etikai kódexének elfogadása.) A következő elengedhetetlen lépés a rendészeti stratégia széles körben, társadalmi vitában történő elfogadtatása.

Ez persze nem mond ellent annak az állításnak, hogy a rendészeti szaktudomány lassan olyan lesz, mint a magyar futball: mindenki azt gondolja, hogy ért hozzá. Ki kell tehát dolgozni a rendészeti alrendszer alkotmányos és közjogi alapjait.

Ez a munka szerencsére előrehaladott állapotban van, és a belső szakmai-társadalmi vita most zajlik.¹

Természetesen a folyamatosan változó államkép keretei között nagyon nehéz időt állóan meghatározni a rendészeti alrendszer feladatait. Az időközben megjelenő rendészeti stratégia második olvasata erre tesz kísérletet.

A rendészeti stratégia kiemelkedő jelentősége abban áll, hogy ha a szakma nem definiálja saját magát, akkor majd definiálják mások: fiskális szakemberek, válságkezelők és egyéb átmeneti szakértők, akik nem kizárólag rendőrszakmai oldalról közelítenek a kérdéshez.

Emiatt keményen meg kell határozni a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai követelményeit, ezen belül a rendőrség helyét és szerepét és kapcsolódási pontjait. Álláspontom szerint ennek a követelménynek a stratégia megfelel.

És meg kell mondani, hogy a rendészeti tevékenység mennyibe kerül, álláspontom szerint e nélkül nincsen átlátható rendőrségi gazdálkodás.

Mi mennyibe kerül?

Ez a költségvetési gazdálkodási válságba kerülő államapparátus vezetőinek első kérdése.

A pénzforgalmi szemléletű költségvetési számvitel valóban alkalmatlan arra, hogy az egyes döntések anyagi vonzatát, következményeit pontosan értékelni lehessen. *De a jelenlegi költségvetési tervezési szisztéma – szakemberek szerint – nem megfelelő tárgyalási alap.* Ha a rendőrség nem tudja megmondani, hogy mi mennyibe kerül, ha nem tudja forintosítani a feladatok költségvonzatát, akkor nem is megfelelő tárgyalópartner a tervezési tárgyalásokon. *Ebből viszont az adódik, hogy mindig lehet mondani: ez az összeg még elegendő a feladatok ellátására, a közbiztonság fenntartására.*

A közbiztonsági persze visszahat a gazdálkodási környezetre: egy ország kockázati besorolását – mint láttuk a 2006 óta tartó labilis közbiztonsági helyzetet, visszatérő utcai zavargásokat – meghatározza a közbiztonság helyzete is, polgárháborús körülmények közé nem megy a befektető. A folyamatok összefüggenek.

¹ Finszter Géza: A rendészeti rendszer alkotmányos és közjogi alapjai. <http://www.police.hu/rtit/elotanulmany.html>

Hosszú távú átalakítási irányok

A rendészeti stratégia mellett, álláspontom szerint, végig kell gondolni, hogy a rendőrség irányítási rendszerét mennyiben kell újragondolni, például lehet-e olyan szintű alkotmányos függetlenséget elképzelni a rendőrség első számú vezetőjének, mint amilyen az ügyészség vezetőjének vagy a Legfelsőbb Bíróság elnökének van.

Az igazságügyi irányítás jelenlegi struktúráját az 1997-es ügynevezett igazságszolgáltatási reform alakította ki, amely létrehozta az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsot (a továbbiakban: OIT), a bíróságok öngazgató szervezetét. A bírói függetlenség elvét az alkotmány garantálja.

Összevetve a bíróságok irányítását az ügyészséggel: a bírói szervezet élén az önkormányzati-öngazgató OIT áll, a szervezetiirányítás tiszteletben tartja a bírói függetlenséget; az ügyészség pedig erősen centralizált szervezet, amelyben a legfőbb ügyésznek rendkívül erős szervezetiirányítási jogosultságai vannak.²

A rendőrség két alapfunkciója a közrend fenntartása és a bűnüldözés.³ A közbiztonság fenntartása tekintetében a kormány irányítása-vezetése egyértelműen kimutatható. Itt tehát teljes mértékben érvényesül a kormányzati felelősség, hiszen közvetlen az irányítási jogosultság. Ebben az aspektusban függetlenségről nem beszélhetünk, azt nem várhatjuk el.

A másik alapfunkció a bűnüldözés – ez azonban már az igazságszolgáltatás része. Ez egy másik hatalmi ág. A függetlenségnek ezen a területen viszont – ellentétben a másik alapfunkcióval – érvényesülnie kell. Az új büntetőeljárás törvény szerint formailag a nyomozás irányítása az ügyész kezében van.

A rendőrséget és az ügyészséget tehát a – szélesebb értelemben vett – igazságszolgáltatás rendszerében az alkotmányban meghatározott jogok illetik meg, és feladatokat kötelesek ellátni. Az igazságszolgáltatás rendszerén belül elkülönül a nyomozás, a vád, a védelem és az ítékezés funkciója. „Az ügyészség közvádlói funkciójából következően, a közvádra üldözendő bűncselekmények esetén a vádemelésről vagy annak elejtéséről – a magánvád vagy a pótmagánvád törvényben meghatározott eseteit kivéve – kizárólag az ügyészség dönthet; ezt a döntését más szerv – így sem az Országgyűlés, sem annak (vizsgáló)bizottsága – nem vizsgálhatja, és nem kényszerítheti az ügyészséget a vádemeléssel vagy a vád elejtésével kapcsolatos döntésének a megváltoztatására.”⁴

² 3/2004. (II. 17) AB határozat 3.5.4. pont.

³ A 9/2004. (III. 30.) AB határozat III/2 pontja a közbiztonság és a belső rend védelmét jelöli meg a rendőrség alapfeladataként. A belső rend védelme körébe vonható a büntető törvénykönyvbe ütköző – azaz a társadalom működését veszélyeztető, ezért a belső rendet sértő – magatartások üldözése.

⁴ 3/2004. (II. 17) AB határozat 3.5.3. pont.

Ennek mintájára nagyon fontos törvényi szinten deklarálni, hogy a *miniszter és az országos rendőrfőkapitány irányítási, illetve vezetési jogosultsága semmi esetre sem terjedhet ki az egyes büntetőeljárások befolyásolására*. A jelenlegi szűk megfogalmazások ugyanis esetleg erre csábíthatnak. Eme állításom alátámasztásához néhány szót kell ejtenem a jelenlegi szabályozásról. Megpróbálom ezt közérthető módon tenni, hogy azok számára is követhető legyen, akik nem e téma szakértői.

A jelenlegi szabályozás egy vitatható alkotmánymódosítás következménye. A 2006. évi módosítás, amely a rendészeti joganyagot bizonyos területeken átalakította, kétharmados törvénymódosítás volt, tehát az akkori ellenzék támogatása kellett hozzá. Ezt a történeti hűség kedvéért fontos leszögezni, a jelenleg kinevezés alatt álló belügyi kormányzat ugyanis felelős a jelenlegi szabályozási környezet kialakításáért, annak cselekvő részese volt.

A 2006-os alkotmánymódosítás értelmében a rendőrséget az igazságügyi és rendészeti miniszter irányítja és az országos rendőrfőkapitány vezeti. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a koncepció hibás, hiszen a vezetés közvetlen kontaktust igénylő tevékenység, amelyet a 45 ezres rendőrség vonatkozásában nem lehet elvárni az országos rendőrfőkapitánytól. *Mivel a rendőrség irányításának nincsen kifejtve a tartalma, ezért a jelenlegi helyzet sérti a jogbiztonság elvét*. A jelenlegi szabályozás nem is veszi figyelembe a rendőrség két alapvető funkcióját és az azokból adódó eltérő irányítási jogosultságokat.

Emiatt kénytelen vagyok megkockáztatni azt a nagyon súlyos állítást, miszerint kérdéses, hogy jelen helyzetben egyáltalán mennyiben áll a jog uralma alatt a rendőrség. Nem tudjuk ugyanis, hogy meddig terjedhet a miniszter irányítási és a főkapitány vezetési jogosultságának terjedelme a két, alkotmányosan eltérő karakterű alapfunkció vonatkozásában.⁵

Természetesen tudjuk, hogy a rendőrség a nem szakmai közönség szemében egyértelműen a végrehajtó hatalom része, annak minden alkotmányos következményével együtt. Mivel azonban a rendőrségnek alkotmányos alapjogok korlátozására van lehetősége a közrend fenntartása keretében, ezért, álláspontunk szerint, önmagában ez a tény indokoltá teszi ezen a területen is a szakmai függetlenedés irányába történő lépéseket. Azt mindenestre kimondhatjuk, a közvetlen politikai irányításnak, utasításadásnak ezen a téren nincsen (sincsen) helye!

Ebben a tekintetben a bizalomépítés egyik eleme lehet, ha az állampolgárok azt tapasztalják: nincsen lehetőség a rendőrség közvetlen irányítására. Ennek azonban ára van: ha a közvetlen, direkt irányítást kiveszik a politikusok, a minisztérium kezé-

⁵ Hans Kelsen: Tiszta jogtan. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001

ből, akkor nincs más hátra, mint a teljes transzparencia mindazokon a szakmai területeken, amelyek semmilyen szinten nem minősülnek minősített adatnak.

A politikusok, a politika közvetlen irányításának a helyébe ugyanis csak akkor léphet például az Országgyűlés előtti beszámoltatás rendszere, ha a működés még inkább a köz ellenőrzése alá kerül. Ez nagyon nagy ár, sok szakmai kompromisszumot igényel, de korrekt ajánlat a szakmai függetlenségért cserébe a társadalom és a politikai szféra irányába. Ki tudja, talán éppen ez lesz az első lépés a társadalomban olyannyira hiányzó bizalom megteremtésének az útján.

A Független Rendészeti Panasztestület lehet az előképe annak az intézményszerűült civil kontrollnak, amely a szabályozási környezet kiteljesedése esetén megteremtheti a függetlenebb rendőrség alkotmányos alapjait.

A Független Rendészeti Panasztestület jelenlegi jogszabályi környezete és néhány fennálló szabályozási anomália kapcsán el lehetne gondolkodni azon, hogy milyen irányba kell fejleszteni a jogintézményt ahhoz, hogy megteremtse az alkotmányos ellensúlyt a lehető legteljesebb szakmai függetlenséget birtokló rendőrség számára.

Az új jogintézmény rövid bemutatása

Mint a szakmai közönség előtt ismert, a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben (a továbbiakban: Rtv.) *rendőri intézkedésekkel szembeni jogorvoslati eljárás szabályai* a módosításáról rendelkező előírásai a 2007. évi XC. törvény (a továbbiakban: Rtv.-módosítás) rendelkezései következtében *alapvetően megváltoztak*. Az Rtv.-módosítás 2007. szeptember 1-jén hatályba lépő rendelkezései létrehozták a *Független Rendészeti Panasztestületet* (a továbbiakban: testület).

A testület a rendészeti jogalkalmazás során elkövetett alapjogsértések vizsgálatát a rendőrségi szervezeti hierarchiába nem illeszkedő, munkavégzése során nem utasítható, tevékenységét külső befolyástól mentesen végző szerv. A testület öt tagját az Országgyűlés rendészeti, valamint emberi jogi ügyekben feladatkörrel felruházott bizottságainak együttes javaslatára az Országgyűlés minősített többséggel, a jelenlevők kétharmadának szavazatával választja. Mivel egy rendkívül erős politikai-közjogi legitimitációjú köztestületről van szó, nyilvánvalónak tűnik, hogy jogértelmezései jelentősen megváltoztathatják, illetve befolyásolhatják a rendőri intézkedések jogszerűségének megítélése tekintetében mind a rendőri, mind a jogászai hivatás gyakorlóinak, de a széles közvélemény tagjainak jogtudatát is. Mivel a testület egyes alapjogi sérelmek tekintetében hozott állásfoglalása nyilvános, az interneten bárki által hozzáférhető, így bizonyos értelemben nagyobb hatással van a

jogkereső közönségre, mint a rendőrség jogalkalmazó tevékenysége vagy a bíróságok ítélkezési gyakorlata. De mi lehetett a jogalkotó elképzelése, amikor létrehozta ezt a sajátos jogintézményt?

A Független Rendészeti Panaszbizottság és a rendőrségen működő panaszkezelés intézményi előképe az Egyesült Királyságban működő *Independent Police Complaints Commission (IPCC)*. Az Egyesült Királyságban az IPCC feladata, hogy lehetővé tegye a rendőrség elleni panaszok hatékony kezelését.

Az IPCC szabványosítja a rendőrség által kezelt panaszeljárások menetét. Amikor valamilyen hiba merül fel az eljárások menete kapcsán, az IPCC segítséget nyújt az eljárások tökéletesítésében.

Az IPCC honlapján⁶ az állampolgárok számára is megad minden információt arról, hogy milyen dokumentumok szükségesek a rendőrséggel kapcsolatos panaszeljárások lefolytatásához. Megad minden információt abban a vonatkozásban is, hogy a rendőrség tagjainak hogyan kell kezelniük az ellenük beterjesztett panaszokat, és mit kell tenni akkor, ha személyesen valaki ellen panasszal élnek.

Az IPCC honlapján szerepelteti a vonatkozó törvényeket és jogszabályokat, valamint megjelenteti a sajtóban publikált eseteket is. Hasonlóan egyébként, ahogyan a Független Rendészeti Panasztestület.

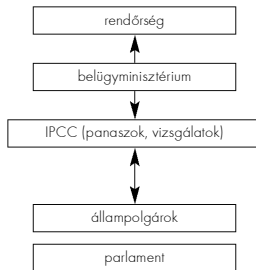
Az első parlamenti vizsgálóbizottságot Angliában állították fel 1829-ben. Mind szociológiai, mind rendőrszakmai szempontból nevezetes volt az 1981-es „brixtoni zavargások” néven elhíresült eseménysorozat. (Brixton mély szociális és etnikai problémákkal terhelt dél-angliai negyed. A széles körben kiterjedt zavargások – amelyeket az váltott ki, hogy egy rendőrijárőr igazoltatott és előállított egy késsel megsebesített fekete-afrikai etnikumú állampolgárt – háromszáz rendőr sérülését és 65 állampolgár súlyos sérülését okozták.)

Kiemelkedő jelentőségű volt a jamaicai származású Stephen Lawrence 1993-as gyilkossági esete, akit fehér rasszista fiatalok támadtak meg a buszmegállóban. Ilyen rasszista támadások korábban is előfordultak, ez a gyilkosság azonban élesen rávilágított az angliai színes közösség, a rendőrség és az igazságszolgáltatás között feszülő konfliktusokra.

Az Egyesült Királyságban 53 390 300-an élnek. A belügyminisztériumban 43 szervezet működik, további 143 271 rendőrtisztviselő és 6584 tűzoltó teljesít szolgálatot.

Az Egyesült Királyság panaszelbírálási rendszere sematikusán a következőképpen ábrázolható:

⁶ <http://www.ipcc.gov.uk>

Az esetleges panasz benyújtásának szakmai megalapozására, segítségére az IPCC szóróanyagokat, szakmai tájékoztatókat, plakátokat készít, elősegítve az állampolgár jogi igényének érvényesítését.

Az Egyesült Királyságban a következő esetekben lehet rendőri intézkedés elleni panasszal élni:

- a) ha a rendőrök helytelen magatartást tanúsítottak valamely állampolgár irányában;
- b) a rendőrök ellenségesen viselkedtek, és ez kifejezetten az illető ellen irányul;
- c) ha valaki szemtanúja a rendőr helytelen magatartásának;
- d) az előbbi kategóriák bármelyike alá tartozó állampolgár helyett meghatalmazottként eljáró személy.

A panaszelbírálások fajtái – attól függően, hogy a panaszbizottság milyen mélységig vesz benne részt – az Egyesült Királyságban a következőképpen alakulnak:

- független vizsgálat,
- irányított vizsgálat,
- felügyelt vizsgálat,
- helyi vizsgálat,
- helyi megoldás.

A jelenlegi jogi szabályozásról röviden

A *testület* a magyar alkotmányos berendezkedést tekintve igen speciális keretek között tevékenykedik és speciális aktust ad ki eljárása végén: a beterjesztett panasz megalapozottságáról *döntést nem hoz, hanem* – külső befolyástól mentesen – *vizsgálata alapján kötelező erővel nem bíró állásfoglalást alakít ki. A jogintézmény bi-*

zonyos szempontból hasonló az országgyűlési biztosokéhoz, ezért a törvény a vizsgálati szabályok egy részét az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvényre való hivatkozással állapítja meg. A társadalmi ellenőrzés elősegítése érdekében a testület az interneten is közzéteszi állásfoglalását. Ez az egyetlen lehetősége van arra, hogy jogi érveit érvényesítse; természetesen – ismerve *Jürgen Habermas* álláspontját⁷, és a sajtóról mint negyedik hatalmi ágról szóló elméleteket – ez sem csekélység.

A rendőrségi intézkedésekkel szembeni jogorvoslatok esetén az eljárásra a közigazgatási hatósági eljárás szabályai alkalmazandók. Fontos változás a korábbi szabályokhoz képest, hogy a közigazgatási hatósági eljárás ügyfélfogalmához hasonlóan a jogorvoslati lehetőség mindenki számára garantált, akinek a rendőri intézkedés jogát vagy jogos érdekét érinti [az Rtv. korábban hatályos 93. § (1) bekezdése szerint panasz előterjesztésére csak az jogosult, akivel szemben az intézkedést foganatosították]. A jogosultak körének ilyen kiterjesztése elvileg a panaszok számának növekedésével járhat, de ezt természetesen nehéz előre jelezni. Maga a jogorvoslati eljárás alapvetően kétféle lehet, attól függően, hogy alapvető jogot sértő vagy nem alapvető jogot sértő, illetve az alapvető jogot csekély mértékben sértő rendőri intézkedés történt-e. Ha a rendőri intézkedés valakinek az alapvető jogát sértette, az érintett választásán múlik, hogy panasszal fordul az intézkedést foganatosító rendőri szervhez, vagy kéri, hogy a panaszát az országos rendőrfőkapitány a testület által lefolytatott vizsgálat után bírálja el. A testület eljárásának alapvető feltétele tehát az, hogy alapvető jog sérelméről legyen szó!

A testület eljárása, illetve az országos rendőrfőkapitány általi döntés iránti kérelmet az érintett benyújthatja

1. az intézkedést foganatosító rendőri szervnél vagy
2. az intézkedéstől, ha pedig a panasz előterjesztője az őt ért jogsérelemtől csak később szerzett tudomást, akkor a tudomásszerzéstől számított nyolc napon belül közvetlenül a testülethez.

Az Rtv. lehetővé teszi a testület számára, hogy a rendőri szervek előtt induló eljárásokról felvilágosítást kérjen. Ha alapjogi sérelmet észlel, akkor erről értesíti a panaszost, illetve az eljáró rendőri szervet, amelyik a panasz kivizsgálására irányuló eljárást köteles felfüggeszteni. A panaszos ekkor is – az értesítés kézhezvételétől számított nyolc napon belül – kérheti, hogy az országos rendőrfőkapitány a testület által lefolytatott vizsgálat után bírálja el panaszát. Ha a panaszos kéri a testület eljárását, akkor a rendőri szerv a panaszt átteszi a testülethez, ha pedig nem

⁷ Jürgen Habermas: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Gondolat Kiadó, Budapest, 1971

kéri, vagy nem nyilatkozik, akkor az intézkedést foganatosító rendőri szerv folytatja az eljárást. A törvény annak érdekében, hogy a testületnek megfelelő információk birtokában lehetősége legyen a testület általi vizsgálat kezdeményezésére, *előírja az országos rendőrfőkapitány számára, hogy rendszeres – havi – adatszolgáltatással segítse elő a testület hatékony működését.*

A testület az elé kerülő panasz esetén először megvizsgálja a sérelmesnek tartott jogsérelem jellegét. Ennek eredményétől, illetve a panaszos nyilatkozatától függően az eljárás további menete háromféle lehet:

- ha a testület megállapítása szerint a *rendőri intézkedés nem alapvető jogot sértett, vagy az alapvető jogot csak csekély mértékben sértette, akkor a panaszt a további vizsgálat lefolytatása érdekében átteszi az intézkedést lefolytató rendőri szervhez;*
- ha a panasz esetleges áttétele ellen a panaszos már előre tiltakozott (ezáltal lemondva arról, hogy panaszát a rendőri szerv kivizsgálja), akkor a testület az eljárást megszünteti;
- ha a panaszban megjelölt jogsérelmet a testület az alapvető jogok megsértéseként értékelhetőnek tartja, akkor *lefolytatja vizsgálatát.*

A *testület* eljárásában a beterjesztett panasz megalapozottságáról döntést nem hoz, vizsgálata alapján arról *kötőerővel nem bíró állásfoglalást készít.* A testület eljárása nincs kötelező formához kötve, a közigazgatási hatósági eljárás szabályait nem kell rá alkalmazni.

A testület vizsgálatot folytat le, és *kilencvennapos határidőn belül* kell állásfoglalását elkészítenie. A vizsgálat során a testület megismerhet minden, az intézkedéssel összefüggő adatot, a *rendőrségtől tájékoztatást kérhet, a rendőrség helyiségeibe – a törvény szerinti korlátozásokkal – beléphet.*

A testület az állásfoglalását megküldi az országos rendőrfőkapitánynak. Az állásfoglalás ismeretében az országos rendőrfőkapitány a *panasz megalapozottságáról – a közigazgatási hatósági eljárás szabályai szerinti egyfokú eljárásban, az állásfoglalás kézhezvétele után tizenöt napon belül – dönt.* Ha az országos rendőrfőkapitány határozatában eltér a testület állásfoglalásától, ezt köteles megindokolni, határozata ellen a közigazgatási hatósági eljárásban fellebbezni nem lehet, az ellen *közvetlenül bírósági felülvizsgálatnak van helye.*

A *„hagyományos” panaszeljárásnál, amelyben nem a testület vizsgálódik – fő szabály szerint továbbra is megmaradt a kétfokú közigazgatási hatósági eljárás.* A panaszt az *intézkedést végző rendőri szervnél az intézkedés után harminc napon belül lehet előterjeszteni;* a rendőri szerv vezetője a beérkezéstől, illetve a testület általi áttételtől számított *harminc napon belül bírálja el.* E döntés ellen a fellebbe-

zést a döntés közlésétől számított 15 napon belül lehet előterjeszteni. A fellebbezést az intézkedést foganatosító rendőri szerv vezetője felett irányítási jogkört gyakorló személy bírálja el.

Ha azonban a panaszt első fokon az országos rendőrfőkapitány bírálta el, a határozat ellen – hasonlóan a testület vizsgálata utáni döntéshez – a közigazgatási eljárásban fellebbezni nem lehet, ellene csak közvetlenül bírósági felülvizsgálatnak van helye.

Az Országos Rendőr-főkapitányság igazságügyi és rendészeti miniszter által jóváhagyott szervezeti és működési szabályzatáról szóló 4/2008. (OT 4.) ORFK utasítás értelmében a központi panasziroda az ellenőrzési szolgálat keretein belül működik osztály jogállással. Legfontosabb feladata azoknak a közigazgatási határozatoknak az előkészítése, amelyeket az országos rendőrfőkapitány a panaszszal érintett rendőri intézkedés tárgyában meghoz.

Néhány megvitatásra, újragondolásra javasolt témakör

A megváltozott panaszkezelési tevékenység szűk fél esztendeje alatt néhány elméleti kérdés merült fel a gyakorlatban. Ezeket a következőkben kísérem meg összegezni.

1. A Független Rendészeti Panasztestület állásfoglalást ad ki. Az országos rendőrfőkapitány az Rtv. 93/A § (7) bekezdése értelmében a panaszról 15 napon belül dönt. A döntés, illetve a bizonyítás terjedelme és eszközei igen szűkre szabottak, alkalmazásuk kérdéses. Igazából például egy bonyolult, többszereplős tömegosztatásos ügyben ez a 15 nap érdemben nem elegendő idő. *Ez idő alatt csak a testület megállapításaira lehet reagálni, a panaszügyet nem lehet teljes körűen kivizsgálni.* Egyes jogértelmezések szerint a testület eljárása egy kvázi-elsőfokú eljárás, ennek az eredménye az állásfoglalás, amelynek nincs ugyan kötéreje, de az abban foglaltakat az országos rendőrfőkapitány nem hagyhatja figyelmen kívül. A közigazgatási határozatban tehát csak reagálnia kell rá, de neki nem a panaszt kell kivizsgálnia. Ez a testület alkotmányos jogrendszerbeli helyéből is adódik, mert erős politikai legitimációval felruházott testületet nem lehet arra a szerepre degradálni, hogy a kilencven nap alatt lefolytatott eljárása során tett megállapításait sorra megcáfolják. Hangsúlyozom, ez a jogértelmezés nem a normaszöveg nyelvtani-megértési szintjéből indul ki, hanem figyelembe veszi a testület jogállami keretek között betöltendő feladatait is. Ebben az értelmezési mezőben a testület állásfoglalását az országos rendőrfőkapitány által kiadományozott határozatban inkább csak jogi érveit fejtheti ki, bizonyításra nagyon

- szük körben van lehetősége, praktikus – a nem véletlenül kialakított 15 napos időkorlát miatt – nincs is módja. A jogalkotó ugyanis igen kategorikusan 15 napos döntési határidőt adott a rendőrség vezetőjének.
2. Tehát amellett, hogy az eljárás a rendőrség részéről maximum egy kvázi-másodfok lehet, az ebből adódó szűk felülvizsgálati lehetőségek a következők:
 - a) A testület alkotmányos szerepe a magyar közjogban, történeti előzmények.
 - b) A nemzetközi intézményi előképül szolgáló brit példa: az Independent Police Complaints Commission a rendőrségtől teljesen független, nem kormányzati szervezet, amelyet a 2002-es rendőrségi reform hívott életre. Más szervezet nem bírálja felül a döntéseit. Vizsgálata független.
 - c) Az eljárásjogi megoldás ezzel kompatibilis: 15 nap van a döntés meghozatalára.
 - d) Csak alapjogsérelmet okozó, kiemelt ügyekkel foglalkozik a testület. (Ebből a szempontból célszerű lehet az önkorlátozás is olyan értelemben, hogy a testület ténylegesen csak olyan ügyeket vizsgáljon, amelyek elérik egy közjogi testület alkotmányos ingerküszöbét.)
 3. Ha nem az előbbi érvelést fogadjuk el, akkor kénytelenek vagyunk szembenézni azzal a ténnyel, hogy a teljes körű panaszvizsgálásra csak 15 napos határidőt enged a törvény. Ekkor már csak technikai kérdés, hogy milyen eljárási trükköt találjunk. Többféle megoldás adódik: vagy az ügyintézési határidő 30 nappal történő meghosszabbítása a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól 2004. évi CXL. törvény (Ket.) 33. § (7) bekezdése alapján, vagy az eljárás felfüggesztése. A Ket. idézett rendelkezése lehetővé teszi, hogy – ha törvény nem zárja ki – az ügyintézési határidőt a szerv vezetője indokolt esetben egy alkalommal, legfeljebb harminc – kiskorú ügyében legfeljebb tizenöt – nappal meghosszabbítsa. Erről értesíteni kell az ügyfelet és mindazokat, akiket az eljárás megindításáról értesítettek. Ebben az esetben végül 45 nap áll rendelkezésre, ez már lehetőséget ad a panaszügy teljes körű kivizsgálására. De ez csak a technikai kérdés. A tartalmi aggályokat a következő pontban fejtem ki.
 4. A Független Rendészeti Panasztestület állásfoglalást ad ki. Az országos rendőrfőkapitány az Rtv. 93/A § (7) bekezdése értelmében a panaszról 15 napon belül dönt. Kérdésként merül fel, hogy az országos rendőrfőkapitány határozata mit tartalmazzon: a testület állásfoglalásának a megítélését, vagy a rendőri intézkedés teljesen önálló megítélését? Ha határozatában eltér, akkor az Rtv. 93/A § (7) bekezdése értelmében szükséges azt külön indokolnia. Mint láttuk, egy lehetséges jogértelmezés szerint az országos rendőrfőkapitány a testület által teljes körben átadott dokumentumok alapján vizsgálja a testület állásfoglalását, és csak abban az esetben tér el az általa levont következtetésektől, ha jogi értelme-

zése attól eltérő. Egy másik lehetséges értelmezés szerint semmilyen értelemben nem kell figyelemmel lenni a megállapított tényállásra, attól teljes egészében el lehet térni. Utóbbi megközelítés rendkívül kétségesse teszi a testület alkotmányos helyét a magyar jogrendszerben. Ha ugyanis a rendőrség egy teljesen független párhuzamos eljárást fog lefolytatni, akkor kiüresedik a testület szerepe. Két eljárás zajlik ugyanabban a körben: egy 90 napos testületi és egy 45 napos rendőrségi. A két eljárás olyan viszonyban lesz egymással, hogy az országos rendőrfőkapitány abban az esetben indokol, ha eltér a testület álláspontjától. Innentől kezdve erőforrás kérdése az egész: melyik szervezetnek van nagyobb humán-erőforrás-kapacitása arra, hogy az ügyeket lenyomozza? A másik lehetséges kifutási lehetőség: kinek van komolyabb jogászai érvrendszere és tapasztalata a kérdéskörben, amivel meggyőzheti a bíróságot? A jelenlegi értelmezés szerint a testület egyébként nem is lehet peres fél. Tehát nem is befolyásolhatja a döntést. Kérdés, hogy beavatkozóként felléphet-e a perben. Nos ez, álláspontom szerint, alkotmányos szerepkörétől idegen, bár a tételes jog szerint nem kizárt. A közigazgatási bírások keretei között ugyanis végül a független bíróság dönt erősen. Marad a nyilvánosság ereje, hiszen a testület közzéteszi határozatait. Az ombudsmani intézménytől eltérően az állásfoglalását utóbb egy közigazgatási szerv és egy bírói szerv is felülvizsgálja. (Elméleti kérdés, hogy ez a fajta korlátozott szerepkör mennyire lesz hatással a jogalkalmazásra. Valószínűleg csak áttételesen.)

5. A korábbi szabályokhoz képest fontos változás, hogy a közigazgatási hatósági eljárás ügyfelfogalmához hasonlóan a jogorvoslati lehetőség mindenki számára garantált, akinek a rendőri intézkedés jogát vagy jogos érdekét érinti [az Rtv. korábban hatályos 93. § (1) bekezdése szerint panasz előterjesztésére csak az jogosult, akivel szemben az intézkedést foganatosították]. Ebben az értelmezésben egy jóval szélesebb körű panasztételi jogosultság illeti meg az állampolgárokat, hiszen elvileg előfordulhat az is, hogy egy rendőri intézkedés nem kizárólag az intézkedés alá vont jogos érdekét érinti.
6. A testület eljárásának alapvető feltétele tehát az, hogy alapvető jog sérelméről legyen szó! Az Rtv. 92. § (1) bekezdése értelmében a testületnek ekkor és csak ekkor van lehetősége eljárni. Ha csekély fokúnak tekinti az alapjog sérelmét, akkor átteszi azt a hatáskörrel és illetékességgel felruházott rendőri szervhez. Kérdés, hogy a rendőrségnek ezek szerint lehet olyan közigazgatási döntése, hogy az állásfoglalással ellentétben az intézkedés nem sértett alapjogot. Ebben az esetben olyan alkotmányelméleti kérdésekről kell állást foglalni, amelyekben jelenleg csak és kizárólag az Alkotmánybíróságnak van lehetősége. Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 1. § g) pontja értelmében ugyanis az

Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik az alkotmány rendelkezéseinek az értelmezése.

7. Ilyen értelemben, ha az Alkotmánybíróság egy alapjogot sértő lehetséges tényállás kapcsán kialakít egy elméleti álláspontot, ebben a körben ez az érv lesz a non plus ultra, nem lehet azt felülbírálni. A helyes eljárás tehát nem az autonóm érvrendszerek kialakítása lesz, hanem az alkotmánybírósági döntések helyes alkalmazása. (Tudjuk a szociológiából, hogy egy átmeneti társadalomban nagy szereppel bírnak a tekintélyérvek, ennek a szerepnek az Alkotmánybíróság megfelel.)
8. Ebből adódik egy újabb kérdéskör: mit tekintünk alapjognak? Hiszen ezt meg is kell határozni ahhoz, hogy a sérelmet meg lehessen ítélni. Anélkül, hogy a jogirodalmat körvonalaimban is felvillantánám, hivatkozom arra, hogy *Kukorelli István* az *Alkotmánytan* című könyvében levezette, hogy az alapjogok meghatározásának legalább négyféle értelmezése van. Érdekes lehet rögzíteni, álláspontom szerint, hogy a testület, a rendőrség, de a közigazgatási bíróság is melyik talajon áll: a természetjogi megközelítést alkalmazza; a Kelsen-féle tiszta jogtan talaján áll, azaz jogpozitívista módon közelíti meg a kérdést; vagy csupán egyik esetben így dönt, a másik esetben pedig úgy, attól függően, hogy melyik eseti érvelés lesz számára meggyőzőbb.⁸

Tekintettel arra, hogy a rendőrségi törvény kétharmados törvény, tehát a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának az egyetértése szükséges a megváltoztatásához, azaz politikai alku kell hozzá; a jelenlegi kormányzati ciklusban erre látok esélyt. Ehhez azonban, álláspontom szerint, teljes konszenzus szükséges.

⁸ E kérdéskörben 2009. február 18-án az országos rendőrfőkapitány részvételével és jóváhagyásával szakmai konferencia zajlott. Ezen a Fővárosi Főügyészség, a Fővárosi Bíróság, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, valamint a Független Rendészeti Panasztestület képviselői vettek részt.

CSATAI TAMÁS

A rendőrré válás és szolgálatellátás alatti pályaalkalmassági követelmények alakulása az 1800-as évek végétől napjainkig

Az állampolgárok biztonságának megteremtésében (biztonságigényének teljesítésében, szubjektív biztonságérzetének kialakításában) a rendőrségnek – ha nem is kizárólagos, de – meghatározó szerepe van.

Nem lehet vita tárgya, hogy e jogos társadalmi kívánalmaknak a rendőrség csak akkor képes megfelelni, ha a szolgálatellátás minősége javul, a szolgálati teljesítmény növekszik. E minőségi és mennyiségi követelmények alapvető elemei közös tőről, azaz a gazdasági és humán erőforrásokkal való helyes gazdálkodás tényezőiből fakadnak, ezek egymást átfedik és nem választhatók el egymástól.

A humánerőforrás-gazdálkodás alapja a rendőr-alkalmassági követelményrendszer működése-működtetése, amely – a mai fogalmaink szerint – öt követelménycsoportba (személyi, képezési, fizikai, pszichikai, egészségügyi) sorolható, de e csoportok szakmai szempontrendszere egyeztetett, közös szemléleti alapra és együttes gyakorlati tennivalókra kell hogy helyeződjön, mivel az alkalmassági felmérés, illetve elbírálás rendkívül összetett kérdés, így egyik szakterület dominanciája sem engedhető meg.

Sokakban még ma is az a tévhit él, hogy a rendőrelöltek alkalmasságának elbírálása, azaz a rendőrré válás folyamata orvos-egészségügyi dominanciájú, holott a rendőr kiválasztásának – jelenleg már – az orvos az utolsó láncszeme, mivel a személyi, képezési, fizikai, pszichikai, egészségügyi alkalmasság „ötös fogat” – ha jogszabályilag nem is, de – a gyakorlatban úgynevezett erősorrend is. Ez azt jelenti, hogy – a gazdasági erőforrások hatékonyabb felhasználására (azaz az úgynevezett spórolásra) hivatkozás okán – a továbblépés a sorrendben csak az *Alkalmasság* minősítés megszerzésével lehetséges. Ez azonban azt jelenti, hogy a jelöltet nem összetett módon, azaz az öt követelménycsoportra történő megvizsgálás után minősítik. (Meg kell jegyezni, hogy ez az úgynevezett erősorrend az állományban lévő rendőrök alkalmasságvizsgálati rendszerében már nem ilyen egyértelmű.)

Mivel az alkalmassági vizsgálatok hitelességére csupán az interdiszciplináris szemlélet és gyakorlat nyújthat kellő garanciát, így nem mellőzhető az öt alkalmas-

sági követelményrendszer egyenkénti mélyreható elemzése, de orvosként ezt a teljes mélységű értékelést annak ellenére nem tehetem meg, hogy több mint harminc éve foglalkozom a rendőrök alkalmasságának kérdéskörével.

Amire vállalkozhattam, az az egészségi követelményrendszer – viszonylag – teljes mértékű, a pszichikai kritériumrendszer kisebb mértékű és a fizikai követelmények egészségügyi szempontú értékelése-elemzése.

A személyi követelményrendszer vonatkozásában csak megjegyzem, hogy a komplexitásra való törekvés szellemében nem mellőzhető például a büntetlen előélet, a kifogástalan életvitel, illetve a méltatlanság fogalmának mélyreható elemzése-értékelése.

Ugyanúgy újra kell gondolni a rendőrré válás, illetve a szolgálatellátás alatti képesítési követelmények rendszerét is, amelyben nélkülözhetetlen a tiszt, illetve nem tiszt állománycsoportok – illetve az ezek közötti átjárás – oktatási-képzési rendszernek áttekintése.

Mindezekből látható, hogy jelen tanulmány – mind az öt követelménycsoportra vonatkozóan – csak vitaindító lehet; a vitához bővebb alapot csak az egészségi, pszichikai, fizikai követelmények vonatkozásában nyújthatok.

Az egészségi, pszichikai, fizikai alkalmassági vizsgálatok múltjának áttekintése (a Hszt. előtti időszak)

Az 1800-as évek végétől az 1950-es évek elejéig

A *rendőr* szó 1823-ban fordult elő legelőször *Márton József* német–magyar diálexikonjában. A mai értelemben vett *rendőrség* szó 1833-ban *Fogarasi János* diák–magyar műszó könyvében olvasható. A *rendőrség* szó hivatalosan először az 1840. évi IX. tc.-ben jelenik meg. Magyarországon a *rendőrség* fejlődése az 1871. évi XVIII. tc. megalkotásával vette kezdetét. Az első szervezett rendőri egység, az úgynevezett fővárosi *rendőrség* felállítását az 1881. évi XXI. tc. rendelte el.

Ez után a *rendőrség*nek mennyiségében folyamatosan növekedő, minőségében egyre bonyolultabbá váló ügyekben kellett tevékenykednie.

Ezek a tényezők egyre inkább megkövetelték, hogy a *rendőrség* állományába csak bizonyos szempontok szerint válogatott személyek kerüljenek be, és az addigi toborzási ceremónia helyett szükségszerűvé vált a rendőrijelöltek többirányú alkalmassági vizsgálatának rendszeres bevezetése.

E felismerést támasztja alá, hogy a Budapesti Fő- és Székesfőváros Kir. Rendőrség 1894. évi működéséről szóló jelentésben már a következő olvasható: „...a *rendőrségi főorvos* eszközli a *rendőrségi őrszemélyzet létszámának kiegészítése végett*

a kismemelt legénység egészségi állapotának megvizsgálását és minden egyes vizsgált egyénről felvételi ívet állít ki”.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a rendőrjelöltek – mai fogalmaink szerinti – centralizált egészségi alkalmassági vizsgálata már 1894-ben megkezdődött, és az így kialakuló módszer kisebb-nagyobb szervezeti és szakmai módosítással az 1950-es évek elejéig állt fenn.

Az 1950-es évek elejétől 1996-ig

Az 1952-ben kiadott Rendőrorvosi szolgálat ellátására vonatkozó utasítás rögzítette, hogy „Rendőrségi szolgálatra csak olyan egyének nyilváníthatók egészségügyi szempontból alkalmassnak, akik a szolgálati követelményeknek előreláthatólag hosszabb ideig (25-30 évig) megfelelnek”. Ez a gondolat alapvető változást jelentett a rendőrjelöltek egészségi alkalmasságának elbírálásában, és mivel ezen utasítás kiadásával egyidejűleg országosan kialakultak az úgynevezett belügyi alapellátó egységek, így a megyékben is megkezdődött a rendőri pályára jelentkezők egészségi alkalmassági vizsgálata.

Az egységes elbírálás kialakításának elősegítése érdekében 1961-ben sor került egészségügyi alkalmassági táblázat kiadására.

Ebből a követelményrendszerből a következőket kell kiemelni:

1. Az alkalmassági táblázat 133 pontba csoportosította a betegségeket és fogyatékosságokat.
2. A fizikai alkalmasság, illetve teljesítőképesség még fogalom szintjén sem szerepelt a kritériumrendszerben.
3. Pszichikai alkalmasságot kizárólag az orvosi elme- és idegbetegségek kategóriában bírálták el.
4. Az alkalmassági táblázat
 - hat rovatot (I. sorozott őr-járőr és karhatalmi, II. sorozott légoltalmi, III. operatív, IV. hivatásos és továbbszolgáló, őr-járőr és karhatalmi, V. igazgatási, hadtáp, irodai, egészségügyi és műszaki, VI. tiszti és tiszthelyettesi iskolások),
 - négy minősítést (alkalmas, alkalmatlan, egyéni elbírálás, szakszolgálatra alkalmas) különböztetett meg.
5. Az alkalmassági táblázat döntően a felülvizsgálatra kerülő személyek alkalmatlanságának az eldöntéséhez készült azzal a kitéllettel, hogy a rovatok alkalmazásánál mindig a felülvizsgálatra kerülő személy által betöltött munkakör számított.
6. Az alkalmatlanság eldöntéséhez az összes rovatot figyelembe kellett venni, azaz a hivatásos beosztottat a FÜV bizottságok csak akkor javasolhatták egészségügyi okokból leszerelésre, ha valamennyi rovatban alkalmatlan minősítést kapott.

(Például a IV. rovat szerinti alkalmatlan az V. rovat szerinti beosztásban alkalmas! Ezt az illetékes FÜV bizottságnak *formailag* is így kellett meghatározni!)

7. Felvétel esetén is az alkalmassági táblázat alapján kellett dönteni azzal a kitételel, hogy az irányadó rovatot a felveendő személy jövőbeni, várható beosztása szabta meg.

A rendőrök egészségi alkalmassági vizsgálatát 1965-ig az illetékes fővárosi és vidéki rendőrorvosok végezték. 1965-től a fővárosi illetékességű rendőri állomány egészségi alkalmassági vizsgálatának összegzésével, minősítésével a BM Szakorvosi Rendelőintézet egyik belgyógyász szakorvosát bízták meg. A vidéki rendőr-főkapitányságoknál továbbra is a rendőrorvosok látták el ezt a feladatot.

Mivel a szabályozás többszöri korrekciója, illetve a szakmai tevékenység fokozott figyelemmel kísérése ellenére a rendőri felvétel előtti egészségi alkalmassági vizsgálatok elvégzése terén nem alakult ki egységes gyakorlat, így olyan döntés született, hogy az egységes elvek alapján működő és megfelelő szakmai ismeretekkel végzett egészségi alkalmassági vizsgálat csak egy központi intézmény létrehozásával biztosítható. Ilyen megfontolások alapján jött létre 1980-ban a BM Korvin Ottó Kórház és Intézményei önálló szervezeti egységként az Egészségügyi Alkalmasságot Vizsgáló Osztály, amely 1985-től az ország egésze vonatkozásában vizsgálta a hivatásos rendőri állományba jelentkezők egészségi alkalmasságát.

A vizsgálatok centralizálása mellett további feladat volt, hogy a rendőri alkalmasság orvosi elbírálásánál az eddigieknél nagyobb súlyt kapjon a fizikai erőnlét és a szellemi teljesítőképesség vizsgálata.

A vizsgálatok centralizálásával egyidejűleg általános követelménnyé vált az illetékes alapellátó orvosok által végzett ügynevezett előszűrés, amikor is a fizikai vizsgálatokkal is felismerhető nyilvánvalóan alkalmatlanokat már helyben ki lehetett szűrni.

Meg kívánom jegyezni, hogy az 1971. évi 10. tvr. mérföldkő volt a hivatásos szolgálati viszony szabályozásában. Ugyancsak nagy jelentőségű volt a 17/1973. BM paranccsal kiadott Belügyminisztérium Egészségügyi Szabályzata, amely lefektette az alkalmassági vizsgálatok eljárási rendjének alapjait, az alkalmassági követelményrendszert azonban nem módosította.

Mivel az 1961-ben kiadott egészségügyi alkalmassági táblázat elavult, így 1981-ben – az eltelt húsz év tapasztalatainak figyelembevételével – új belügyi egészségügyi alkalmassági táblázat kidolgozására és kiadására került sor.

Az „új” követelményrendszerből a következőket kell kiemelni:

1. Az alkalmassági táblázat 136 pontba csoportosította a betegségeket és fogyatékségeket.

2. Meghatározott kritériumrendszer szerinti fizikai alkalmassági vizsgálat nem történt, de az orvosi vizsgálatnak ki kellett terjednie az „általános erőnléti állapotra” is. Az alkalmassági táblázatban alkalmatlansági okként szerepelt a „Nem kielégítő fizikai teljesítőképesség”. Meg kell jegyezni, hogy ehhez a megállapításhoz semmiféle magyarázat nem tartozott.
3. Meghatározott kritériumrendszer szerinti pszichikai alkalmassági vizsgálat nem történt, de az egészségi alkalmasság elbírálásánál az orvos pszichológiai vizsgálatot is végezhetett annak érdekében, hogy csak megfelelő szellemi teljesítőképességet nyújtó egyének kerüljenek hivatásos állományba. Az alkalmassági táblázatban alkalmatlansági okként szerepelt a „Nem kielégítő szellemi teljesítőképesség”. Ehhez a megállapításhoz az alkalmassági táblázat magyarázata a következő általános eligazítást adta: *„A psychodiagnosztikai módszerrel bizonyítható ideg- és elmebetegségek a belügyi szolgálattal össze nem egyeztethető betegségek.”*
4. Az alkalmassági táblázat
 - három (I., II., III.) úgynevezett szakágazati (munkaköri) kategóriát (I. kategóriába tartozott például a bűnügyi állomány, a II. kategóriába tartozott a közrendvédelem, közlekedésrendészeti állomány, a III. kategóriába tartoztak a funkcionális szervek),
 - az egyes kategóriákon belül két (A, B) jelzést és
 - három minősítést (alkalmas, alkalmatlan, egyéni elbírálást különböztettek meg. Megjegyzés: a Rendőrtiszti Főiskolára és a BM-tanintézetekbe való felvételt megelőző egészségügyi alkalmasság orvosi véleményezésénél mindig a főiskola, illetve a tanintézet elvégzése utáni szakágazatoknak megfelelő kategóriákat kellett figyelembe venni.
5. A jelzések közül
 - a) az A jelzést
 - a Rendőrtiszti Főiskolára, a BM-tanintézetekbe történő beiskolázások,
 - a hivatásos állományba történő felvételek, valamint
 - átminősítések során,
 - b) a B jelzést a hivatásos állományban lévő megváltozott egészségi állapotú személyek egészségi alkalmasságának elbírálásánál kellett alkalmazni.

A Hszt. előtti időszak összefoglalása

A Hszt. hatálybalépéséig az egészségi alkalmassági követelményeknek való megfelelő elbírálása, valamint a szellemi és fizikai teljesítőképesség megítélése az orvosi kompetencia körébe tartozott.

Az orvosi vizsgálatnak ki kellett terjednie az általános erőnléti állapot megítélésére is, erre vonatkozóan döntően az alkati adottságok, csontváz- és izomrendszer, a szív és keringési, valamint a légzőrendszer vizsgálata adott támpontot.

Mivel a „kielégítő”, illetve „nem kielégítő” fizikai teljesítőképesség megítélése az egészségügy mellett más szakterületek bevonását is igényli, így a vizsgáló rendszerek kimunkálását az orvosok a kiképzési szakemberekkel (a későbbiekben úgynevezett sporttisztakkal) együtt végezték. A közös tevékenység nyomán kialakult, hogy a fizikai teljesítményt vizsgáló módszereken belül a legfontosabb a kényszerítő (szorító, csavaró, karoló, emelő) teljesítmények, az állóképesség és a rugalmasság vizsgálata. Ezen túl az egyenruhát viselő, fegyveres szolgálatot teljesítő személyek természetek, külső jegyeinek követelményei is vizsgálatot igényeltek.

A vizsgálatot végző orvosnak az előbbiek alapján kellett döntenie a „fizikai teljesítőképesség” kielégítő vagy nem kielégítő voltáról.

Az orvosi vizsgálat keretében kellett döntenie a „szellemi teljesítőképesség” kielégítő vagy nem kielégítő voltáról is.

Mivel a szellemi teljesítőképesség megítélése a pszichológia és a pszichiátria kompetenciakörébe tartozik, így a kielégítő (nem kóros), illetve nem kielégítő (kóros) állapot megítélését az orvosok pszichológusok bevonásával végezték. Ennek érdekében az orvosi vizsgálatokon kívül pszichológiai vizsgálatok („pszichodiagnosztikai módszerek”) is történhettek. A szellemi teljesítőképesség vizsgálata kiterjedt a figyelemkoncentráció, a rövid távú emlékezet és az intelligencia mérésére.

Az orvosi vizsgálatokkal diagnosztizálható úgynevezett nagy ideg-, elmebetegségekben túl az elvégzett pszichológiai vizsgálatokkal fény derült bizonyos képességbeli, illetve személyiségbeli zavarokra is, segítve ezáltal a komplexebb megítélést. A személyiségzavarok között kiemelhető például

- a katonai normatívák betartásának képtelensége,
- magatartásbeli változással, illetve a feladatellátás elégtelenségével járó „szervneurosis” kritériumrendszere.

Megjegyzés: „Homosexualitás esetén alkalmatlan minősítés hozandó”.

A vizsgálatkor figyelmet fordítottak a beszéd-, az írás- és fogalmazáskészség mi-kéntjére is.

A pszichológiai vizsgálat eredménye beépült az orvosi vizsgálat minősítésébe, mivel a vizsgálat a kóros elváltozás kiszűrésére és nem az elvárható teljesítmény előrelépésére vonatkozott.

Már akkor látszott, hogy a pszichológia az egészségügyből – lassan, de egyre határozottabban – kiválik, és külön megfontolást igényelt, hogy a pszichológia milyen formában és mennyire építhető be az alkalmassági vizsgálatok rendszerébe.

A Hszt. előtt tehát mind a rendőrré válás folyamatában, mind a szolgálatellátás alatt az egészségi, pszichikai, fizikai alkalmasság elbírálása egészségi dominanciájú volt, ami magában hordozta az orvosi szemléletmód előnyeit és hátrányait egyaránt.

Az egészségi, pszichikai, fizikai alkalmassági vizsgálatok jelenének áttekintése (a Hszt. utáni időszak)

1997-től 2000-ig

A – mai fogalmaink szerinti – egészségi, pszichikai, fizikai alkalmassági követelmények elbírálása 1997. május 21-ig, azaz a 33/1997. (V. 13.) BM–IM–TNM együttes rendelet (a továbbiakban: 33/1997. rendelet) hatálybalépéséig az orvos kompetenciakörébe tartozott.

Az egészségi alkalmassági vizsgálatok területén néhány eljárási elem megváltozott, de a szakmai szabályozás – kisebb finomításokon kívül – érdemben nem módosult. A 33/1997. rendelet főként a pszichikai és fizikai alkalmassági vizsgálatok terén hozott új elemeket.

A fizikai alkalmasság elbírálása alapvetően megváltozott, és kikerült az egészségi alkalmasság elbírálási rendjéből. Az egészségügy szerepe csak az ismételt nem megfelelő minősítés esetén került látótérbe, amikor vizsgálni kellett a nem megfelelő minősítést kiváltó okokat.

A „Nem kielégítő fizikai teljesítőképesség” fogalmat alkalmazó előző szabályozást hatályon kívül helyezték, és helyette a „Megfelelő”, „Nem megfelelő” minősítést vezették be.

A bevezetett négy életkori csoporton belül külön férfiakra, illetve nőkre vonatkozó feladat- és értékelési pontrendszer alapján történt a minősítés.

A minősítés – az összeállított öt feladatból (fekvőtámasz, felülés, hajlított karú függés, 4 x 10 m-es ingafutás, 2000 m-es síkfutás) négy gyakorlati teljesítésével szerzett pontszám alapján is történhetett.

Mindezek alapján a hivatásos állományba felvételre kerülők, illetve a hivatásos állomány ötven év alatti tagjainak fizikai alkalmasságát évente egyszer fizikai állapótfelmérésen kellett ellenőrizni, amelyet az úgynevezett sporttisztiek végeztek el. Ezáltal a fizikai alkalmasság vizsgálata – térben és időben egyaránt – „elszakadt” a másik két alkalmasság vizsgálatától.

A pszichikai alkalmasság elbírálása szintén alapvetően megváltozott, mivel ezekre a vizsgálatokra az egészségi vizsgálatoktól elkülönítetten, még az előtt került sor. A döntést a teljesítménytesztiek eredményei és a személyiségtesztiek értékelése alapján a pszichológus hozta meg.

A „Nem kielégítő szellemi teljesítőképesség” fogalmat alkalmazó előző szabályozást hatályon kívül helyezték, és helyette bevezették a *pályaalkalmasság* fogalmát.

Az eddigi – orvos által véleményezett – kóros-nem kóros kategóriákon túl a nem kóros kategóriában további pszichológiai vizsgálatra került sor, mivel vannak olyanok, akiknek az általános intelligenciája hiányos, szellemi szintjük alacsony – a mindennapi értelemben ez nem kóros –, de a rendőri munkára nem alkalmasak. A pszichológiai vizsgálatok során az eddigieknél nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a jelölt szociális készségei elemzésének. Az addig alkalmazott képesség- és teljesítményvizsgáló eljárások kiegészültek személyiségvizsgáló tesztekkel. Ez után a hivatásos állományba felvételre kerülők pályaalkalmassági minősítését – az egészségi vizsgálatoktól elkülönítetten, az előtt – a pszichológus önállóan hozta meg.

A hivatásos állományban lévők esetén korcsoportonként meghatározott időközönként (negyvenéves korig háromévenként, 41 és 50 év között kétévenként, 51 évtől évente) úgynevezett időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatra került sor.

2000-től 2009-ig

A 33/1997-es együttes rendeletet – a 2000. szeptember 22-én hatályba lépő és kisebb mértékben többször módosított – 21/2000. (VIII. 23.) BM–IM–TNM együttes rendelet (a továbbiakban: 21/2000-es rendelet) váltotta fel.

A követelményrendszerből a következőket kell kiemelni:

1. Az új jogszabály az addigi 136 ponthoz képest 156 pontba csoportosította az orvosi elváltozásokat.
2. Az alkalmassági táblázat
 - öt úgynevezett szakágazati (munkaköri) kategóriát (I., II., III., IV., S [speciális K [külszolgálat])
 - négy minősítést (alkalmas, alkalmatlan, egyéni elbírálás, ideiglenesen alkalmatlan) különböztetett meg.

Az egyes kategóriákon belüli A és B jelzés megszűnt, ez a táblázat alkalmazhatóságát „egylábúvá” tette, mivel az állományban lévő megváltozott egészségi állapotúak vonatkozásában – érdemben – nem volt használható!

A 21/2000-es rendelet hatálybalépésével az egészségi alkalmassági vizsgálatok területén – a szakmai szabályozás kisebb finomításán kívül – érdemi változás nem történt.

A pszichikai követelmények részletesebb elemzése előtt, íme, néhány gondolat a fizikaialkalmasság-vizsgálatok változásairól az orvos szemszögéből:

- a jogszabály szövege szó szerint megegyezett az előző jogszabály szövegével,

- a feladat- és értékelési pontrendszer vonatkozásában az addigi öt feladatrendszert (fekvőtámasz, felülés, hajlított karú függés, 4 x 10 m-es ingafutás, 2000 m-es síkfutás) további két feladattal (fekve nyomás, helyből távolugrás) egészítette ki,
- az eddigi jogszabályban meghatározott korcsoportri pontérték minősítést nem határozta meg, azt az országos parancsnok hatáskörébe utalta,
- előírták, hogy a fizikai alkalmassági vizsgálatot testnevelési vagy sportszakmai képesítésű személyek végezhetik.

A pszichikai alkalmasság kritériumrendszere jelentősen megváltozott. Az „alkalmassági követelmények”-ben a személyiségbeli tulajdonságok nyolc alcsoportba, a képességbeli szintek öt alcsoportba kerültek besorolásra.

A 157/1. kódszámmal jelölt „személyiségbeli tulajdonságok” kategórián belül a következő faktorok vizsgálatára, illetve szűrésére került sor:

- Patológiás személyiségképek, személyiségzavarok.
- Devianciára, korrupcióra utaló személyiségjegyek.
- Szorongásra vagy túlzott agresszivitásra utaló személyiségjegyek.
- Önkontroll hiánya, zavar.
- Pszichés terhelhetőség alacsony szintje.
- Alkalmazkodási készség alacsony szintje.
- Alacsony szintű szociabilitás, a szociabilitás zavar.
- Pályamotiváció hiánya.

Például a patológiás személyiségképekhez és személyiségzavarokhoz tartoznak mindazok a személyiségjegyek és személyiségtulajdonságok, amelyek hatásmechanizmusuknál fogva gátolják és kontraindikálják az adott munkakörre való alkalmasságot és beválást, negatívan hatnak a munkavégzés hatékonyságára, és előrevetítik az egyén pszichés státusának jövőbeni romlását.

A 157/2. kódszámmal jelölt „képességbeli szintek” kategóriába tartozik

- Képességbeli hiányosságok, zavarok.
- Mentális képességek csökkentek voltak, zavar.
- Figyelmi képességek csökkentek voltak, zavar.
- Szenzomotoros képességek csökkentek voltak, zavar.
- Kommunikációs készségek hiánya, zavar.

Például a képességbeli hiányosságokhoz, zavarokhoz tartozik a munkakör által követelményként támasztott mindazon képességek, készségek hiánya vagy zavar, ami gátolja a munkavégzés hatékonyságát, és így az alkalmasságot kizáró tényező lehet.

Az előbbiekből láthatóan egy széles szakmai alapú, de igen szerteágazó alkalmassági kritériumrendszert alakítottak ki, ennek alapján a pszichikai alkalmasság elbírálására a pszichológus vált jogosulttá.

A Hszt. utáni időszak összefoglalása

A Hszt. hatálybalépése után kezdődött el az egészségi, pszichika, fizikai alkalmasság – addig egységes, illetve komplex – vizsgálatának, illetve minősítésének szétválása.

A 33/1997-es rendelet és a 21/2000-es rendelet (a továbbiakban: rendeletek) részletesen és pontosan meghatározták a rendőrré válás folyamatának, illetve a rendőri szolgálati viszony fennállása alatti egészségi, pszichikai, fizikai alkalmassági követelményeket.

Az alapvető változást az jelentette, hogy míg a Hszt. előtt az alkalmasság-alkalmatlanság vonatkozásában a „végső szót” – a szakorvosi (belgyógyász, bőrgyógyász, ideg-elmorvos, fülészet, nőgyógyászati, mozgásszervi sebészet, röntgen, szemészet) rész döntések és egyéb rutinszerűen végzett (labor-, EKG-) vizsgálatok alapulvételével, valamint a sportfisz és a pszichológus véleményének figyelembevételével – az orvos mondta ki, azaz kvázi „bizottsági” döntés született, addig a Hszt. után a három szakterület szakembere – egymástól függetlenül – mondott „végső szót”, azaz a minősítésnél megszűnt az orvosi dominancia.

A rendőrré válás alkalmassági rendszerében az együttes rendeletek – az előbbieken túlmenően – bevezették az egymásra épülés rendszerét, azaz erősortrendet vezettek be, ami azt jelentette, hogy a pszichikai alkalmassági vizsgálatra csak az került, aki a fizikain megfelelt, és egészségi alkalmassági vizsgálat csak annál történt, aki mindkettőn túljutott. (Azt pedig csak mint nem kompetens jegyzem meg, hogy ezeket megelőzte a személyi és képesítési „rosta”!)

Addig, amíg a rendőrré válás folyamatában az egészségi alkalmasság vizsgálatának feladata a Hszt. hatálybalépése után is a betegségben, testi fogyatékban szenvedők kiszűrése maradt – feltételezve ugyanis, hogy az egészségi, testi fogyatéktól mentes emberek alkalmasak a rendőri feladatok ellátására –, addig a fizikai és pszichikai alkalmassági vizsgálatok célja és feladata – teljesen elszakítva az orvosi vizsgálatoktól – nem lett egyértelműen megfogalmazva.

Véleményem szerint a szakterületek „önállósodása” hirtelen és megfelelő előkészítés nélkül történt, ez a későbbiekben több értelmezési problémát okozott.

Mivel a jelenlegi rendőri állomány több mint kilencven százaléka az együttes rendeletek egészségi, pszichikai, fizikai alkalmassági követelményei alapján került az állományba, és a mintegy tízéves szolgálatellátásuk idején is e követelményrendszer

alapján történtek az időszakos alkalmasság vizsgálatai, így a megváltozott körülmények (társadalmi morál változása, rendőrségre vonatkozó követelmények növekedése, rendőrséggel kapcsolatos negatív attitűdök erősödése) indokoltá tették a követelményrendszer felülvizsgálatát és a korszerűsítés, illetve fejlesztés irányainak kijelölését.

A felülvizsgálat nyomán meghatározott korszerűsítés, fejlesztés – mai fogalmaink szerint – általában valamely magasabb követelményszint előírását jelenti. A felülvizsgálat nyomán megfogalmazott továbbfejlesztés, korszerűsítés – véleményem szerint – nem szükségszerű velejárója a követelményrendszer normáinak felelése, sokkal inkább jelenti – mind a vizsgálatokban, mind a véleményezésben – a munkakört az eddiginél jobban figyelembe vevő, differenciáltabb minősítési rendszer kialakítását. A továbbfejlesztés ma már a differenciáltabb vizsgálatokat, az adatok részletesebb rögzítését, tartalmasabb közlését, továbbá a jelentkezők alkalmasságának munkakörre jobban adaptált elbírálását jelenti.

Az alkalmassági követelményrendszer korszerűsítése, fejlesztése irányainak összegzése

Mind az öt követelménycsoportot részletesen át kell tekinteni:

1. a személyi alkalmassági követelményrendszer körében pontosan meg kell határozni például
 - a kifogástalan életvitel,
 - a szolgálat befolyásolástól mentes ellátását veszélyeztető körülmények,
 - a hivatásos állomány tagjához és beosztásához méltó magatartás szolgálaton kívüli tanúsításának kritériumait;
2. a képzési alkalmassági követelmények rendszerében ki kell alakítani például
 - a rendfokozati állománycsoporthoz meghatározott,
 - a beosztáshoz (munkakörhöz) szükséges állami és szakmai iskolai, valamint a speciális rendészeti végzettség karrierrendszerű egymásra épülését;
3. a személyi és képzési követelményekhez kapcsolódóan meg kell újítani a személyi állomány tagjai minősítésének és teljesítményértékelésének rendszerét oly módon, hogy az hatékonyabban támogassa az egyén fejlődését és a személyes sikerek elérését, és ezzel egyidejűleg hatékonyabban járuljon hozzá a rendőrség eredményes működéséhez;
4. az egészségi, pszichikai, fizikai alkalmassági követelménycsoportokon belül külön-külön kell meghatározni
 - a felvételtkori,
 - az állományban lévőkre vonatkozó, úgynevezett időszakos,
 - a megváltozott egészségi állapotú (FÜV-eljárás alatt álló) személyekre vonatkozó alkalmassági kritériumrendszert;

5. az egészségi, pszichikai, fizikai alkalmasság vizsgálatokat komplex módon kell végezni, ami azt jelenti, hogy a három szakterület szakemberei állapotot írnának le, és a döntést (alkalmas, alkalmatlan) a három szakterület képviselőiből álló bizottság hozná meg;
6. az egészségi alkalmassági vizsgálati protokoll jelenlegi rendszerének „megfordítása”, azaz a több költséges szakmai részvizsgálat utáni összegzés helyett egy alapos, részletes foglalkozás-egészségügyi orvosi szemléletű – szükség szerinti szakorvosi vizsgálatokkal kiegészített – vizsgálat utáni összegzés;
7. az egészségi alkalmassági vizsgálat alapjául szolgáló – jelenleg szétaprózott, nem koherens – úgynevezett alkalmassági táblázat egyszerűsítése, azaz a következő nyolc betegség-fogyatékosági-egészségkárosodási kategóriánál az egyértelműen (nyilvánvalóan) alkalmatlan határ meghatározása, egyéb esetekben az egyéni elbírálás lehetőségének megadása:
 - alkati elváltozások (testmagasság, testsúly, testfelszín, megjelenés, tetoválás, foghiány),
 - anyagcsere-elváltozások (cukor, vérszír),
 - szív- és érrendszeri elváltozások (vérnyomás),
 - látásélesség, színlátás,
 - hallás,
 - sérülések, műtétek utáni állapot,
 - allergiás állapotok,
 - mozgásszervi elváltozások (elfajulás, kopás);
8. az egészségi alkalmassági táblázatból ki kell emelni a pszichés elváltozások fejezetet, és be kell illeszteni az újonnan kialakítandó pszichikai alkalmassági táblázatba, az új pszichikai alkalmassági kritériumrendszer kialakításánál a kóros-nem kóros kategóriákon túl az utóbbi esetében pontosan meg kell határozni a nem kóros, de nem alkalmas kritériumrendszert;
9. a fizikai alkalmassági követelményrendszer korcsoporti bontását összhangba kell hozni az egészségi, pszichikai követelményrendszerénél alkalmazott korcsoporti bontással, és a jelenlegi sematikus feladat-végrehajtási rendszert át kell alakítani egy dinamikus végrehajtási tevékenységi rendszerre, amelyben egy részfeladat végre nem hajtása nem lehet kizáró ok; mivel a fizikai állapot fejleszthető tényező, így meg kell teremteni a jogorvoslati lehetőséget.

A 2009. november 15-én hatályba lépő 57/2009. (X. 30.) IRM-ÖM-PTNM együttes rendelet (a továbbiakban: 57/2009. rendelet) szakmai koordinációja több hónapig zajlott. A koordináció folyamán számtalan formális és informális csatornán kifejtettem azt a véleményemet, hogy mivel az 57/2009. rendelet tervezete hibás szakmai koncepción alapul, így az egyes részelemek sem szolgálják a korszerűsítést.

Az 57/2009. rendelet tervezetének kodifikációja során több fórumon képviseltem azt az álláspontot, hogy az új szabályozás figyelmen kívül hagy olyan igen fontos rendőrszakmai vonatkozásokat, amelyek a rendőrség arculatának kialakítása, a szolgálati feladatok zökkenőmentes ellátása, az állomány hadrafoghatóságának biztosítása vonatkozásában meghatározó jelentőségűek.

A vázolt korszerűsítési irányok konkrét áttekintése alapján a következőkben látható, hogy az 57/2009. rendelet mennyiben felel meg a kívánalmaknak:

- a fizikai alkalmassági kritériumrendszer területén nem vezeti be az egészségi és pszichikai alkalmassági vizsgálatoknál alkalmazott negyven év alatti és feletti kategóriákat, és az életszerű dinamikus, folyamatosan végrehajtható mozgásgyakorlat helyett bevezeti a megemelt szintű, kötelező (kizáró jellegű) 2000 m-es síkfutás teljesítését; nem teremti meg a jogorvoslat lehetőségét;
- nagyobb hangsúlyt helyez az „alkalmasság összesített minősítése” fogalom használatára, de jelenlegi formájában nem teremti meg az alkalmasság valóban komplex értékelésének feltételeit, mivel az egészségi, pszichikai, fizikai alkalmasságot vizsgáló szakemberek nem javaslatot tesznek, hanem önálló (kizáró) döntést hoznak – miként a személyi és képesítési alkalmasság (megfelelés) esetén is történik –, és ezáltal sem az állományba kerülők, sem az állományban lévőkhöz történő minősítése esetén nem valósul meg az alkalmasság komplex elbírálása;
- az egészségi, pszichikai, fizikai követelménycsoportoknál csak minimális mértékben valósult meg a felvétel előtti, az állományban lévők, illetve a megváltozott egészségi állapotúakra vonatkozó alkalmassági követelmények elkülönített módon történő meghatározása;
- az egészségi alkalmassági vizsgálati protokoll „lábra állítása” nem teljesül, mivel az esetek jelentős részében feleslegesnek mondható költséges szakorvosi vizsgálatokat továbbra is úgy mond „kapásból” elvégzik, ahelyett, hogy egy – részletes kórelőzményi adat beszerzése és értékelése utáni – foglalkozás-egészségügyi szemléletű alapvizsgálat történne, és a kiegészítő vizsgálatokra csak céltzottan kerülne sor;

- az egészségi alkalmassági táblázat gyakorlatban való használhatósága kérdéses, mivel az egyéni elbírálás lehetőségét úgy szélesíti, hogy a nyilvánvalóan alkalmatlan betegség, fogyatékosági, egészségkárosodási kategóriákat is oda sorolja;
- a pszichés zavarok, pszichológiai elváltozások, kóros-nem kóros elkülönítésének kritériumrendszerét nem egyértelműen dolgozták ki, illetve határolták el, és a nem kóros, de nem alkalmas kategória vizsgáló és minősítő rendszere pedig további kiegészítéseket igényel.

Az egyes betegségek, illetve fogyatékok orvosi minősítésével kapcsolatos konkrét példákat a táblázat tartalmazza.

A pályaalkalmassági vizsgálatok jövője

A rendőrség eredményes és gazdaságos tevékenységét – egyéb tényezők mellett – döntő módon befolyásolja, hogy olyan személyeket vegyenek fel, illetve olyanok legyenek állományban, akik – a munkaköri követelményekből reálisan adódó – egészségi, pszichikai, fizikai károsodások elkerülésével legyenek képesek a szolgálati feladatoknak eleget tenni.

Rá kell mutatni, hogy a korszerű európai szintű rendőrség megteremtésének legfontosabb feltétele a tudományos alapokon nyugvó modern vizsgáló módszerekkel és szemlélettel dolgozó alkalmasságvizsgáló tevékenység, amely megfelelő hatékonyság esetén az alkalmatlanok kiszűrésével, a kiváló színvonalú szakmai munka megteremtésén túl a rendőrség szervezetét jelentős anyagi megterhelésektől is megóvhatja.

Határozottan állítható, hogy egy alkalmatlan személy kiképzési és felszerelési költsége, az általa esetleg szakszerűtlenül végzett intézkedés negatív anyagi vonzata, a rövid időn belül szükséges leszereléssel kapcsolatos járandóságok előteremtése az alkalmasságvizsgálatra fordított költségek többszörösébe kerül.

Eddigi tapasztalataim alapján úgy ítélem meg, hogy a jelenlegi alkalmassági rendszerünk – elismerve a több mint ötvenéves egészségi alkalmassági rendszer nemes hagyományait, valamint a mintegy 15-20 éves pszichológiai és fizikai alkalmassági rendszer „szárnypróbálgatásait” – ma már nem segíti kellő hatékonysággal a korszerű rendőri követelményeknek megfelelő emberi erőforrás kiválasztását.

A megfelelő szemlélet és gyakorlat hiányosságaiából adódó paradoxon, hogy a kiválasztás szabályozottnak, részletesnek, szakmailag megalapozottnak mondható, mégis, a kiválasztottak egy része rövid idő után alulteljesít, beilleszkedési zavarokkal küszködik, pszichoszomatikus betegségei lesznek.

Az alkalmassági vizsgálatok hatékonyságának növelése paradigmaváltást követel, ennek előfeltétele a szemlélet átforgalmazása és a gyakorlati tennivalók újragondolása.

Az alkalmasság-elbírálási rendszer átalakításának kiindulópontja, hogy a rendőrszakma megfogalmazza az új, megváltozott szolgálati feladatokból, új kihívásokból adódó követelményeket, és az ezekhez szükséges alkalmassági megfelelésre az öt szakterület szorosan együttműködve, egy megfelelő hatékonyságú, komplex vizsgálati módszerrel válaszol.

Mivel a jövő rendőreinek nemcsak a „polgárbarát rendőr”, hanem a „rendőrbárát polgár” szemlélet kialakítására is alkalmassá kell válnia, így az ez irányú alkalmasság-elbírálása több különböző képesítésű szakemberekből álló team újszerű együttműködését teszi szükségessé.

Megítélésem szerint a rendőrialkalmasság-elbírálásának modernizációja csak a humánszolgálat reformjának keretein belül valósítható meg, amikor is a rendőri alkalmassági vizsgálatok teljes spektrumát egy a rendőrség által működtetett központ végezné, és ebben a központban történne az állományban lévők ügynevezett bevételek vizsgálata is. Ezeket túl a különböző vezetői szintekhez kötött és a beosztás betöltéséhez szükséges alkalmasságok vizsgálatával, kialakításával egy új karrierrendszer bevezetéséhez is jelentős segítséget nyújthat.

Ki kell mondani, hogy az alkalmasság-elbírálásakor nagyobb szerepet kell kapniuk a képességeknek, adottságoknak, a rátermettségnek, ezek azonban a jelenlegi szűk időkeret, valamint a statikus vizsgálati rendszer miatt nem ítéltethők meg kellőképpen. Hosszabb idő alatt, bizonyos szituációs gyakorlatok formájában, dinamikus, az életközeli vizsgálati folyamatban vizsgálhatók olyan tulajdonságok, mint például az önismeret, a kommunikációs készség, a spontaneitás, a helyzetfelismerő képesség, a kreativitás, az empátia, a verbális és nonverbális kommunikáció, alkalmazkodó készség, amelyek megfelelése nélkülözhetetlen a bevételekhez.

Az alkalmassági vizsgálatok keretén belül az eddigieknél nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani az önismeret és a beállítódások vizsgálatának, ami fontos összetevője lehet a későbbi bevételeknek. Mivel az önismeret nem magától értődő adottság, így a rendőriszkolai képzésbe az önismeret-fejlesztés feladatát a jelenleginél hatékonyabban kell beilleszteni.

A múlt és jelen bemutatásával, valamint a jövő igényeinek felvillantásával – kiemelve *dr. Félégyházy Csaba*, *dr. Vörös István*, *dr. Balázs István*, *Bilkei Pál* elévülhetetlen érdemeit – én is hozzá kívánok járulni egy modern, a társadalmi kívánalmaknak megfelelő rendőrség kialakításához.

Példák az egyes betegségek, illetve fogyatékségek orvosi minősítésére

Betegség, illetve fogyatékság	Hsz. előtti időszak		Hsz. utáni időszak	
	1961-es alkalmassági táblázat	1981-es alkalmassági táblázat	21/2000-es alkalmassági táblázat	57/2009-es alkalmassági táblázat
Alkati elváltozások (teherképesség, kesztűk, kerékpár, megismerés, terhelés, fogzati)	Teherképesség: min. 150 cm Kerékpár: teherképesség minusz 105 Kerékpár: súly: 15 százalékos vagy nagyobb hány esetén AN Terhelés: nem vizsgálati szempont Fogzati: nem vizsgálati szempont	Teherképesség: min. 160 cm Kerékpár: teherképesség minusz 105 Kerékpár: súly: 15 százalékos vagy nagyobb hány esetén AN Terhelés: nem vizsgálati szempont Fogzati: foghíngy, nem kizáró ok	Teherképesség: min. 160 cm Kerékpár: teherképesség minusz 105 Kerékpár: súly: 15 százalékos vagy nagyobb hány esetén AN Terhelés: nem vizsgálati szempont Fogzati: foghíngy, lábnyom, lábcsúcs-ok	Teherképesség: min. 160 cm Kerékpár: teherképesség minusz 105 Kerékpár: súly: 15 százalékos vagy nagyobb hány esetén AN Terhelés: nem vizsgálati szempont Fogzati: foghíngy, lábnyom, lábcsúcs-ok
Angyagszövet-elváltozások (cukor, vérzár)	Diabétes mellitus: Mérsékelt form.: AN (megszárazított nyel)	Diabétes mellitus: Felvett állapot: kizáró ok Alományban: láthatóan csak a súlyos forma kizáró ok	Diabétes mellitus: Felvett állapot: minden formája AN. Alományban: egyéni elbírálás Vérzár: nem vizsgálati szempont	Diabétes mellitus: Felvett állapot: egyéni elbírálás Alományban: egyéni elbírálás Vérzár: nem vizsgálati szempont
Szív- és érrendszeri elváltozások (vérmennyiség)	RR: 170 Hgmm feletti AN RR: 150 Hgmm feletti szív- és érrendszeri szövődménnyel AN Egyéb elváltozást nem vizsgálati	Felvett állapot: magas vérmennyiség általában kizáró ok, egyéni elbírálás, van Alományban: egyéni elbírálás	RR: 160/90 Hgmm feletti Felvett állapot: magas vérmennyiség AN. Alományban: egyéni elbírálás	RR: 160/90 Hgmm feletti Felvett állapot: magas vérmennyiség AN. Alományban: egyéni elbírálás
Látás	Felvett állapot: mindkét szemem 0,3 alatti látásélesség AN	Felvett állapot: mindkét szemem 0,3 alatti látásélesség AN	Felvett állapot: mindkét szemem 0,3 alatti látásélesség AN Alományban: egyéni elbírálás	Felvett állapot: mindkét szemem 0,3 alatti AN. egyéni elbírálás Alományban: egyéni elbírálás
Szívfritás	Szűrtévesztés: egyéni elbírálás Smeréségi: egyéni elbírálás	Szűrtévesztés: egyéni elbírálás, van Smeréségi: AN	Szűrtévesztés: egyéni elbírálás, van Smeréségi: AN	Szűrtévesztés: egyéni elbírálás, van Smeréségi: AN
Hallás	Súlyos beszéd értéppén vizsgálja	Beszédhang: egyéni elbírálás, döntő a beszédmegértés Magas hang: egyéni elbírálás	Beszédhang: egyéni elbírálás, döntő a beszédmegértés Magas hang: egyéni elbírálás	Beszédhang és magashang tartományát nem hallja el Egyéni elbírálás, döntő a beszédmegértés
Sérülések, műtétek utáni állapotok	Vizsgálati szempontként nem jelenti meg	Vizsgálati szempontként nem jelenti meg	Vizsgálati szempontként nem jelenti meg Orólapon	Szövődménymentes gyógyulás esetén a lúncsok súlyos utáni egy évi működés alapján
Altaglás állapotok	Vizsgálati szempontként nem jelenti meg	Felvett állapot: zsinórba (profilizált) súlyosabb esetén AN Alományban: egyéni elbírálás	Felvett állapot: egyéni elbírálás, van Alományban: egyéni elbírálás	Felvett állapot: rühös állapotba egyéni elbírálás, döntő a lúncsok alap. Alományban: egyéni elbírálás
Mozgásszervi elváltozások (elofordulás, káros)	Jelenleg mozgáskorlátozottság esetén AN, egyéni elbírálás	Felvett állapot: minden esetben AN Alományban: egyéni elbírálás, döntő a terhelésről, lúncsok	Felvett állapot: egyéni elbírálás Alományban: egyéni elbírálás	Felvett állapot: egyéni elbírálás Alományban: egyéni elbírálás

PAJCSICS JÓZSEF

Ó, az a békés átmenet!

Visszaemlékezés a rendszerváltozás körüli időkre

A rendszerváltozás óta tervezgetem magamban, hogy – mint egykori állambiztonsági tiszt – leírom az akkor velem történeteket, amelyekről úgy ítélem meg, hogy meglehetősen érdekesek lehetnek azok számára, akik átéltek azokat az időket, de azoknak is, akik nem.

„Békés átmenet” volt ez a létező szocializmusból a kapitalizmusba, hiszen a rendszerváltó erők nem „csináltak forradalmat”, ahogy ezt első miniszterelnökünk, *Antall József* egyszer megjegyezte. Nem folyt vér az utcán, nem volt megtorlás, az előző rendszerben játszott szerepe mindenkinek legfeljebb az erkölcs értékítélete alá vonható. Már kinek volt valamilyen szerepe, amellyel az előző rendszer fennmaradását tevékenyen segítette. Nyilván sokan vannak és lesznek, akiknek akár súlyosan negatív szerepe mindörökké rejtve marad, mások kisebb-nagyobb „bűne” pedig pellengérré kerül, és az egész ország tudomást szerezhet róla.

Így húsz év távlatában, 1989 második fele egy kavargó, lázas folyamat volt, nemcsak az egyén, hanem az egész társadalom számára. Inogtak a régi rendszer pillérei, és keletkezében voltak az újak. Mindenki kereste a helyét, és igyekezett megfelelni a még meg sem született, de várható új követelményeknek. Megindult a tülekedés – ahogy később találóan elnevezték – a damaszkuszi úton. Sokakban megfogalmazódott a félelem, hogy a békés átmenet a leszámolóshoz vezet.

Megindult a hatalmi harc kicsiben és nagyban. Nagyban az állami élet irányítása, a gazdasági hatalom megszerzése, kicsiben az egyes munkahelyek vezető posztjainak betöltése érdekében. Így volt ez a Belügyminisztériumban is, ahol addigra már én is huszonhárom évet töltöttem el a vizsgálati osztályon különböző beosztásokban. 1989 őszén alezredesi rendfokozatban éppen osztályvezető-helyettesként, rövid ideig, 1989. július és szeptember 30. között megbízott osztályvezetőként.

Rám hárult az a roppant hálátlan feladat, hogy végrehajtsam a vizsgálati osztály megszüntetését. Az egykori állambiztonsági főcsoportfőnökség reformja, amely később a *Dunagate* néven elhíresült botrányba torkollott, azzal kezdődött, hogy feloszlatták az osztályt, ahol addig dolgoztam.

Hogy mindjárt az elején világos legyen mindenkinek, a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztálya az állambiztonság nyomozó hatósági jogkörrel felruházott szerve volt, az állambiztonsági miniszterhelyettes irányítása és felügyelete alatt.

Szervesen betagozódt az állambiztonsági fősoporfőnökség szervezetébe, az egyik önálló osztálya volt.

Ez egyben azt is jelentette, hogy kizárólag az állambiztonsági miniszterhelyettes irányítása alá tartozott, az egyes csoportfőnökségek (hírszerzés, belső-, kém- és katonai elhárítás, technikai csoportfőnökség) vezetői nem láthatták el utasítással.

Állambiztonsági tiszt voltam tehát. Válhattam volna az új rendszer ellenségévé vagy ellenzékévé, de nem lettem az. Szerettem volna tovább gyakorolni a szakmámat (bűnüldözés), de nem sokáig maradt rá lehetőségem. Érdekes módon ebben nem elsősorban az új állami vezetés akadályozott meg, hanem azok a velem egykorú vagy fiatalabb rendőr kollégák, akik karriervágyukat sokszor a legnemtelebb módon, intrikákkal, a másik hátán előretörve élték ki.

Kabaré az MSZP-székházban, avagy a trójai faló

Az időben csapongva, talán az 1989. december 12-i székházfoglalási ügy volt az egyik legérdekesebb a velem megésett történetek közül. Még néhány hónappal korábban, a legvérmesebb álmában sem merete volna gondolni senki, hogy az állampárt, az MSZMP hírhedt székházát, az úgynevezett „Fehér Házat”, egy maroknyi kis párt emberei elfoglalják, és nem hajlandók elhagyni a sokat látott üléstermet, ahol egykor az ország dolgai dőltek el. Ez a kis párt a Magyar Október Párt volt, vezetője pedig Krassó György.

Hogyan kerültek oda az akkori időben frissen és gombamód megalakuló pártok emberei?

Így írt róla a *Mai Nap* című napilap riportere.

„– Könnyen ment? – kérdeztem *Farkasházy Tivadart*, a *Rádió szilveszteri kabaréjának szerkesztőjét*.

– Meglepően könnyen...

– Sem igazoltatás, sem motozás?

– Egyik sem. Zsokésapkával a fejemen besétáltam a kapun, mondtam, a Rádiótól jöttem, s szeretném megnézni a KB üléstermet. Két szívelyes úr odakísért.

– Szóval akkor biztos: a szilveszteri kabaré egyik részletét ma délután a Jászai Mari téri pártházban veszik fel?

– Igen, ott, ahova eddig csak a kiváltságosok tehettek be a lábukat, egy kicsit tartok is attól, hogy mindenki forgatja majd a fejét, az intarziákat, a falakat lesve. Egyébként nem igazán kabaré lesz ez, amolyan talkshow, Verebes István vezetésével.

– Meghívtak?

– Mi a pártoknak küldtünk meghívót, s kértük, lehetőleg ne sóltan szószólót küldjenek. Várjuk Petrasovics Annát, Ruttner Györgyöt, Tamás Gáspár Miklóst, Krassó Györgyöt, Csurka Istvánt, Deutsch Tamást, no és Berecz Jánost...¹

Másnap, december 13-án már a következő címmel jelent meg a *Mai Nap*: *Elfogaltaták a Fehér Házat*. „Politikai bohózat lett a Rádiókabaré folytatása. Tegnap este a szilveszteri műsor Jászai Mari téri felvételei után, a kabaré vendégeként meghívott Krassó György és a Magyar Október Párt további tizenöt tagja nem volt hajlandó elhagyni az MSZMP székházát. Azt követelték, hogy azonnal oldják meg pártjuk helyiséggondjait...”

A helyszínen a következő röpiratot osztották ki a Magyar Október Párt tagjai:

„RÖPIRAT

Kedves Barátaink/Barátunk!

Ön korunk legszerencésebb emberei közé tartozik, lévén, hogy a kabarében való közreműködése után – mely biztosan egymagában is emlékezetes lesz – egy valóban történelmi pillanatot résztvevője is lehet.

A történelmi pillanatot a történelmi szükségszerűség szülte. Rajtunk Nyugat és Kelet szemé. Nem engedhetünk teret annak a szóbeszédnek, mely szerint a magyar politikai pártok közt esélyegyenlőség lenne. Márpedig ilyen rágalmaknak adna alapot, ha történelmi múltat tekintve pártunk továbbra sem rendelkezhetne hivatalos irodával, míg egy alig néhány hete alakult új párt – az MSZP – sokemeletes székházak tömegét mondhatná magáénak.

Így hát hazánk jóhírének megóvása érdekében a műsor felvétele után itt maradunk ebben a teremben, amelyet rendeltetészerűen tüstént használatba is veszünk: megtartjuk rendszeres heti képviselőtestületi ülésünket. Összejövételünk – mint mindig – ez alkalommal is nyilvános. Kérjük, maradjon velünk: problémáit megoldjuk, ötleteit megtoldjuk, bírálatát elfojtjuk. Ha azonban fontos teendői miatt távoznia kellene, stb.) terjessze pártunk programját és nyújtson igazsághű tájékoztatást fellépésünk okáról és céljairól. Egyúttal szíveskedjék értesíteni lakással nem rendelkező ismerőseit is: nem kell a szabad ég alatt fagyoskodniuk, ideiglenes irodánkban – pártunk hajléktalan tagjaihoz hasonlóan – ők is szállást kapnak.

Budapest, 1989. december 12.

Magyar Október Párt

¹ *Mai Nap*, 1989. december 12.

Megjegyzés: A Magyar Október Párt az utca pártja. Az MSZP Központi Bizottságának ülésterme túlságos díszes számunkra. Megszállása így csak ideiglenes jellegű: addig tart, amíg nem kapunk helyiséget működésünkhöz."

Ebben az időben már az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) Vizsgálati Osztályának a helyettes vezetője voltam. Szakmai előljáróm, Túrós András vezérőrnagy, közbiztonsági miniszterhelyettes, az ORFK akkori vezetője. 20.00 óra után – éppen csak hazaértem – a központi ügyeletről hívtak telefonon, hogy azonnal hívjam fel Pallagi Ferenc vezérőrnagyot, aki szintén miniszterhelyettesként az állambiztonsági szolgálat vezetője volt. Csodálkoztam, hogy miért kereshet, hiszen már nem tartoztam a szolgálathoz. Mint később kiderült, Túrós tábornok vidéken volt, és távollétében Pallagi intézkedett a reá tartozó ügyekben is.

Azt rögtön sejtettem, hogy valami gubancos ügyről lesz szó. Úgy is volt. Közölte velem a telefonban, hogy „Krassó György és csapata” befészkelte magát az MSZP székházába; mit lehet tenni? (Magyarázként annyit, hogy az MSZMP utódpártjaként egy időre a Magyar Szocialista Párt örökölte a székházat, de napjainkban már képviselői irodaházként működik.)

Elmondta azt is, hogy az épületben csupán néhány civil ruhás kormányőr tartózkodik, F. György ezredes vezetésével. A tábornok érezhetően zavarban volt amiatt, hogy a kormányőrség egyelőre az állambiztonsági szolgálathoz tartozik. Mint mondta – púp a hátán!

A kormányőrök otttartózkodása politikailag kényes helyzet. Jögalapja nincs. A pártállam felbomlása óta, a köztársaság kikiáltása után, az ellenzéki pártok követelésére meg kellett volna szüntetni a párt ház őrzését. Ezen az alapon bármelyik párt igényt tarthatott volna a védelemre, miközben Krassóék röpiratából az derült ki, hogy nekik még irodájuk sem volt. Igaz, pártjuk – miként magukat nevezték – az utca pártja volt, de mint röpiratukból kiderült, eléggé el nem ítélhető módon, semmi kedvük nem volt az utcán fagyoskodni, sőt még hajléktalanokat is szívesen láttak volna.

A tábornok szavaiból kitűnt, hogy a régi struktúrák lebontása – minden igyekezet ellenére – korántsem megy egyik napról a másikra. Eddig csupán annyi történt, hogy a külső őrséget az épület körül visszavonták, az embereket civilbe öltöztették, mintha pártalkalmazottak lennének.

De nem azok! – dühöngött a tábornok. Mindenki tudja ugyan, de így nem anynyira feltűnő.

A helyzet felettébb kényes, hiszen Krassóék provokációja éppen erre hívhatja fel a figyelmet – elemezte tovább a problémát. Ha a kormányőrök dobják ki őket az épületből, az illegitím helyzet reflektorfénybe kerül. Annyi botrány után kinek hiányzik egy újabb? Az állambiztonsági szolgálat válságban van, semmi sem esne rosszab-

bul, mint egy újabb botrány. (Mint azóta tudjuk, néhány héttel később a Dunagatebotrány végképp betette az ajtót a szolgálatnak. A régi struktúrák lebontásával való késlekedés oda vezetett, hogy a belügyminiszternek és vele együtt Pallagi Ferenc és Horváth József tábornokoknak azonnal le kellett mondaniuk. De ez már másik történet, amelyről szintén szeretném megírni a személyes élményeimet.)

Mit mondhatnék a tábornoknak? A rendőrség beavatkozására nincs jogszerű lehetőség. Ezt közlöm is vele. Az ügy birtokháborítás – a birtokosnak viszont joga van akár önhatalmúlag is megszüntetni a jogellenes állapotot. Igen ám – érkezik a válasz –, de az MSZP-nek nincs olyan rendezőgárdója, amely ezt megtehetné. Ezen kissé elcsodálkoztam, de nem ez volt a legnagyobb csodálkoznivaló abban az időben.

A tábornok arra kért, hogy menjek a helyszínre, és próbáljam megoldani a helyzetet. Hallhatóan megkönnyebbült, amikor ráálltam. Érthető, hiszen már nem voltam a beosztottja, és így az intézkedés gondja lekerült a válláról.

A saját kocsimmal mentem a párházhoz. Négy-öt polgári ruhás kormányőr a kapun belül. Kívül tucatnyi újságíró, tévériporter vár a szenzációs esemény újabb fejleményeire. Akadálytalanul bejutok, F. ezredeshez vezetnek, a kormányőrség egykori körletébe. Puritánul berendezett szobák, meglehetősen elavult biztonságtechnika, monitorok, amelyek az épületen kívül elhelyezett kamerák fekete-fehér képeit mutatják. A húszegynéhány éve megszokott kincstári bútorzat, semmi fényűzés. A régi dicsőség szánalmas maradványa nyomasztóan hatott rám. Legszívesebben visszafordultam volna. Siralmas volt látni, az egykor magabiztos erőszakszervezet végvonaglását.

F. ezredes és W. Gyula pártalkalmazott tájékoztatót a kialakult helyzetről. Krassóék makacsok, nem hajlandók távozni. Az épületben nincs felelős vezető, W. a legmagasabb rangú, egyedül tárgyalt eddig a maradni kívánó, kéretlen vendégekkel. Szellemes, gyors észjárású, jó beszédkészségű ember, de minden igyekezete hiábavaló volt.

Elmondtam nekik, hogy ez a magatartás nem bűncselekmény, „egyszerű” birtokháborítás. Tájékoztattam őket a birtokháborítás lényegéről. A rendőrség igénybevitelére nem kerülhet sor, csak saját erőre lehet támaszkodni a kéretlen vendégek kiebrudalásához. (Szokniuk kellett a gondolatot, hogy rendőri erőt nem lehet igénybe venni. Néhány hónapja akár az épület elől is el lehetett volna távolítani a kíváncsiszkodókat, nemhogy belülről.)

Megerősítették, hogy az MSZP-nek nincs saját rendezőgárdója, őrsége. Számításuk szerint kb. 20-25-en vannak az ülésteremben az ottmaradó újságírókkal együtt. F.-nek pedig nincs annyi embere, amennyi az eltávolításukhoz szükséges lehet. Tájékoztatom telefonon Pallagi tábornokot és Récsy Róbert vezérőrnagyot, a

Kormányörség parancsnokát. Hosszas latolgatás után az a döntés születik, hogy polgári ruhás kormányőrökkel szorítsuk ki őket az épületből. F. körbetelefonál, és kiszáratva jelzi, hogy kb. egy óra múlva meg lesz a szükséges 10-12 ember.

Várunk. Este tíz óra körül újabb fejlemény. Megjelenik az MSZP belpolitikai osztályának vezetője, aki mindaddig az épületben dolgozott néhány munkatársával, és fogalmuk sem volt az eseményekről. Az illető telefonon felhívta Nyers Rezsőt, aki beszélt a belügyminiszterrel. A belügyminiszter ígéretet tett, hogy rendőrökkel eltávolíttatja a betolakodókat. Valószínűleg ekkor szerezhetett tudomást az ügyről Túrós vezérőrnagy, akinek az ügy a hatáskörébe tartozik.

Telefonhoz kért. Elmondtam neki, hogy eddig szándékosan nem vontam be a rendőrséget az ügybe, mert nem lenne jogalapja. Túrós egykori megyei főkapitányként maga is tisztában van vele, hogy birtokháborítás esetén csak államigazgatási határozat alapján lenne helye a beavatkozásnak. Közli, hogy egyelőre ne tegyek semmit, ide küldi Pongor ezredest, aki már korábbi „közterületi akciók” miatt jól ismeri Krassóékat. Ezek utcai demonstrációk (happeningek) voltak, ekkor például a Münnich Ferenc utcai névtáblákat Nádor utcára cserélték, és talán Münnich Ferenc köztéri szobrát is ők festették le nyilvánosan és látványosan vörös festékkel.

22.30-kor F. ezredessel felmegyek Nyers Rezső rezidenciájának előterébe. Itt megismerkedem az elnökség két tagjával, *Vastagh Pállal* és *Fábrí Bélával*. Mindkettő szakállas (abban az időben ritka volt a szakáll, a fegyveres erőknél, testületknél egyenesen tiltva volt, és a párton belül sem tűrték). Fábrí azzal vált egyszerűen ismertté, hogy az 1989. októberi kongresszus után a *Népszabadság* lehozott egy fényképet a frissen megválasztott elnökségi tagról, amint a Fehér Ház előtt kiszáll ütött-kopott Trabantjából. A pártállam idejében ilyet még nem látott Magyarországon. A fényes Mercedesek után egy csaknem romhalmaz kétütemű. Szenzációs és sokatmondó változás! Vagy mégsem? Nem sokáig maradt így. Nézzünk csak körül a képviselői irodaház parkolójában.

Beszélgetés közben kiderült, Vastagh ebben az időben a székházban lakott. Mint Szegedről frissen felkerülő elnökségi tagnak, nem volt még Budapesten lakása. Forradalmi idők, de mint tudjuk – hála istennek – senki nem csinált forradalmat. Most is csupán egy pohár vízben keletkezett vihart kellett csillapítani, mégis fejfájást okozott, ahogy akkoriban szoktuk volt mondani a „vezetésnek”. Mint kiderült, a pártberek éppen az eset várható politikai következményeit latolgatták. Már arról folyt a szó, hogy milyen tartalmú közleményt adjanak ki az ügyről.

Ekkor érkezett a hír, hogy maga *Barna Sándor* budapesti főkapitány és *Pella László* ezredes, főkapitány-helyettes jön ki intézkedni. Látom már, hogy egyre jobban bonyolódik és húzódik az ügy. Minél tovább tart, annál nagyobbra dagad. A főkapitány megjelenése felértékeli Krassóék akcióját, de nem hoz, nem hozhat megoldást.

Hányszor átéltem már ezt a helyzetet! A „vezetés” válságosnak látszó, gyors döntéseket igénylő helyzetekben lebénul, cselekvésképtelenné válik. Beindul a felelősség áthárításának mechanizmusa. Ezért aztán, ha rossz döntés születik, felelőst nem lehet hozzá találni. Hiszen annyian bábáskodtak a torzszülött mellett, hogy később senki sem tudja a felelőst kiválasztani. Kisebb-nagyobb mértékben mindenki részesévé válik a hibás döntésnek, minél előbb el kell felejtetni az egészet. Legjobb lenne semmit sem tenni, de az legalább olyan kínos, mint az esetleges rossz döntés.

Ezért aztán több mint két órát várunk, amíg megérkeznek az ígért vezetők. Ez alatt W. jóvoltából legalább megkóstoljuk Nyers repi whiskyjét. Vastagh és Fábri is elfogadja a kínálást. Vastagh úgy csöppent az ügybe, mint Pilátus a credóba: este nyolc tájban ért „haza” a Fehér Házba. Hajszás a tempó, amely az elnökség tagjaira nehezedik ezekben a napokban.

Mint egykori állambiztonsági tiszt, magam is MSZMP-tag voltam korábban. Ez kötelező, alkalmazási feltétel volt abban az időben. A kongresszus után átigazoltam az MSZP-be, akkor még nem tiltotta törvény a rendőrség tagjainak párttagságát. Beszélgetés közben elmondtam, hogy MSZP-tag vagyok magam is, a II. kerületi szervezet tagjaként épp aznap este jártam a kerületi székházban. (Később az MDF székháza lett.) Ottjártamkor éppen a szervezőbizottság ülésezett. Olyan érzésem volt, mint az olvasmányaim szerinti forradalmi időkben, amikor a munkás-, paraszt-, katonaküldöttek egymásnak adták a kilincset. Lenin a lépcsőn ülve dolgozott. Vagy ezt egy festményen láttam? A körülöttem lévő elnökök mosolyognak. Várunk.

Vajon mi lesz az MSZP sorsa a választások után? Erről folyik a szó. Milyen helyzet tud majd megszerezni a választási küzdelemben? Jelenleg sok a szervezetlenség, tétováság. A hatalom lassan, de biztosan csúszik ki a kezükből. A jövő nem sok biztatót ígér, de mindenki bizakodó.

00.30-kor megérkezik a főkapitányi stáb. F. ezredes a kapuban bemutat a főkapitánynak, de ő nem sok figyelmet fordít ránk. Barna ambiciózus ember, láthatóan a feladatra koncentrálni. Nemrég nevezték ki, határozottságot kell mutatnia, bizonyítania a rátermettségét. (Istenem, hány főkapitányt emésztett fel azóta Budapest?) Nem is törődik mással. Átvágtat az előcsarnokon, az újságírók kérdésére adott válaszából már következtetni lehet az ügyhöz történő hozzáállására.

„Rendőri szempontból nincs akadálya, hogy bejöjjenek” – veti oda az újságíróknak. Előrevetíti, hogy a rendőrség nem avatkozik bele az afférba. Most már csak arra vagyok kíváncsi, milyen megoldást ajánl.

Nyers előszobájában közli Vastaghal, hogy az ügy nem bűncselekmény vagy szabálysértés. A székház nem középület, rendőrségi fellépésre – bármennyire jó lenne is, teszi hozzá – nincs lehetőség.

Vastagh nem leplezi ingerültségét. Mindketten Szegedről jöttek, láthatóan ismerik egymást, de ennek most nincs jelentősége. A rendőrség, mint halljuk Barnától, „szektorsemleges”, nem avatkozhat be a pártok közötti afférba. A helyzet tragikomikus. A jelenlévők mindannyian tisztában vannak vele, hogy néhány hónapja elképzelhetetlen lett volna hasonló eset. A rendőrség a párt engedelmes eszköze volt, vezetői megfiztetetésnek tekintették, ha megfordulhattak a székházban. Nem is igen jártak ott. Elég volt telefonon „odaszólni”, a kívánt eredmény soha nem maradhatott el.

Ma meg Krassó gyűlevész hada trónol az egykori Központi Bizottság szentélyében, és a rendőrség nem kíván közbelépni. Vastagh az újságírók előtt nemrég „komolytalanak” titulálta az akciót, mégsem tud megszabadulni a hivatlan látogatóktól. Barna viszont hosszasan ecseteli, hogy jobb meggyőződése ellenére sem tehet mást.

De akkor minek jött ide? – teszik fel neki a kérdést. Ezt is elmondja. Kollégáival együtt beszélni fog Krassóékkal, és megvilágítja előtűk magatartásuk jogtalanságát.

Elvonulnak az üléssterembe, Vastaghal keiten maradunk. Egyetértünk, hogy Barnának küldetése eredménytelen lesz. Javaslom, hogy néhány erre vállalkozó MSZP-s munkatárssal dobjuk ki őket. Vastagh maga is vállalkozna erre. Olyan lenne ez, válaszolom, mint mikor a második világháború alatt Vorosilov marsall maga vezette a rohamot Leningrádban a pulkovói magaslat visszafoglalására. Mikor ezt Sztálin megtudta, azonnal leváltotta, és Zsukovot nevezte ki a helyére. Ha már a frontparancsnok maga vezényli a rohamot, ott nagy bajok vannak. Mosolygunk, de tényleg majdnem ott tartunk.

A pártra sokszor mondtuk az elmúlt hónapokban, hogy elkényelmesedett. A „konkurencia” hosszan tartó hiánya miatt nem tudja versenyhelyzetbe hozni magát. Most is erről van szó! A kormányőrség az épület őrzését végzi, de gyakorlatilag nincs jogalapja az esetleges intézkedésre. A párt viszont nem gondoskodik rendezőgárdáról, őrzésről, védelemről. Nagy szükség lenne rá, ez most már világos.

Félórás várakozás után bemegyek az üléssterembe. Krassó már Angliánál tart. Barnának összehasonlító magyarázatot ad arról, hogy ott mit tehet a rendőrség, és mit nem. Ez már abszurd!

W.-vel előzetesen megbeszéltük, hogy karon ragadjuk Krassót, és kivezetjük a teremből. Ezt tettük egyenként a többiekkel is, kitolva őket az utcára, amíg el nem fogytak.

Utólag azt gondolom, hogy Krassó nem haragudott rám ezért. Bár nagyon valószínű, hogy soha nem tudta meg a nevem. Még akkor is az utcán, a Fehér Ház sarkánál állt csoportjával, amikor egyedül gyalogosan elhaladtam mellettük, és beszálltam a tőlük néhány méterre álló, meglehetősen rozzant Daciámba, és elpöfög-

tem a fagyos éjszakában. Megfordult a fejemben, hogy nekem esnek, de csak elképedve bámultak utánam. Addig hatósági embernek vélhetek, akinek állami kocsival, gépkocsivezetővel illetet volna távoznia. Így viszont nem illetem a képbe.

Miért gondolom azt, hogy Krassó nem haragudott? Ő teljesen tisztában volt a helyzet abszurditásával, és maga is kíváncsi volt a megoldásra, amely ugyancsak abszurdra sikeredett. Lehet, hogyha nem tesszük ki a szűrét, reggel ő maga távozik az embereivel a kamerák keresztüüzében. Pártja, ahogy ők nevezték „az utca pártja” volt, de nem voltak utcai harcosok, soha nem folyamodtak erőszakhoz. Happening volt minden egyes utcai megmozdulásuk (például Münnich Ferenc közteri szobrának nyilvánosság előtti leöntése vörös festékkel), még akkor is, ha ez időnként nagyon csípte a hatalmon lévők szemét. Akcióikat nem a sötétben, rejtve, hanem mindig nyilvánosan, kamerák előtt hajtották végre.

Krassó fiatal kora óta aktív ellenzéki volt, az állambiztonság folyamatosan megfigyelte, és büntetőeljárást is indítottak ellene. Horváth József tábornok, az egykori III/III-as csoportfőnök visszaemlékezéseiben leírja, hogy Krassó az 1989-es felfokozott időszakban is folyamatos megfigyelés alatt állt. Különösen tartottak radikalizmusától a Nagy Imre újratemetése (1989. június 16.) előtti napokban. Emiatt különböző csatornákon keresztül kérést juttattak el az akkori amerikai nagykövethoz, Mark Palmerhoz, hogy visszafogása érdekében tárgyaljon vele; ez meg is történt.

1989. június 16-ról, az újratemetés napjáról, másnap a tábornok olyan tartalmú napi jelentést terjesztett fel, miszerint „különös esemény nem történt”...

Különös esemény nem történt, csak megbukott egy rendszer, és elsőként az a szolgálat (III/III Csoportfőnökség), amelynek ő volt a vezetője (lásd Dunagate-ügy).

Rév István történész erről a „vakságról” úgy vélekedik, hogy „A titkosrendőrség és a Politikai Bizottság rövidlátása érthető; úgy hitték, amíg nem foglalják el a rádiót, amíg nem fegyverpogástól hangos az utca, amíg a lendülő karok nem »képesek minden követ megmozgatni«, addig áll a rendszer, addig sikerült elkerülni a megdöntését. Így kerülte el szemüket a rendszerváltás pillanata. Június 16. nemcsak Nagy Imre újratemetésének napja...”² Hozzátette, hogy „a történelmi tapasztalat önmérsékletre, önkorlátozásra, fegyelemre, felelősségre intett. 1956 emléke tette békéssé a rendszerváltást, a forradalmat 1989-ben Magyarországon”.

Abban pedig, hogy éppen a Horváth József vezette csoportfőnökség bukkott meg elsőként, az a volt a tragikomikus, hogy az állambiztonsági szolgálat akkori vezetésén belül ő volt az, aki elsőként és a legerőteljesebben kiállt az állambiztonsági szervezet reformja mellett. Nem elsősorban rajta múlt, hogy ez nem úgy sikerült, ahogy elképzelte és szeretne volna.

² Rév István: A megigézett megidéz. Népszabadság, 2006. október 9. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-420139>

Egy eredménytelenül, torz módon működő politikai rendszer óhatatlanul átadja a saját működési zavarait a biztonsági szolgálatának. Törvényszerűen annak kell eljárászaná a bűnbak szerepét, ami meg is történt.

Előtte azonban leírok néhány más érdekes esetet.

Miközben a tábornok megértette és hangoztatta, hogy a belső biztonsági szolgálat a továbbiakban nem szolgálhat pártérdekeket, kizárólag szakmai alapon működhet és az extrém társadalmi jelenségek megelőzését, felderítését szolgálhatja, kiderült, hogy 1989. október 23., a köztársaság kikiáltása után is titkos eszközökkel és módszerekkel folytatott nyomozást ellenzéki pártok, szervezetek ellen.

A szervezet vezetői akkoriban láthatóan „két kapura” játszottak. A sokat megélt állambiztonsági vezetők tarthattak és minden bizonnyal tartottak is egy esetleges visszarendeződéstől, aminek bekövetkezése esetén felelősségre vonhatják azt, aki túlságosan „előreszaladt”. (Maga Horváth jegyzi meg egyik könyvében, hogy októberben többen a szemére vetették, túlságosan előreszaladt a reformokkal.)

Mindeközben 1989 októberében az ő vezetésével példás gyorsasággal felderítették és dokumentálták a közvélemény előtt széles körben ismertté vált és mély felháborodást keltő, uszító röpirat terjesztőjét.

Balos provokáció, nyilas cégérrel

Az egykori állampárt, az MSZMP 1989. október 6-án kezdte meg történelmi jelentőségű kongresszusát, amely végső soron a megszűnésével járt. Erre időzítve ismeretlenek több napilap szerkesztőségébe provokatív és uszító tartalmú röpiratot juttattak el.

A röpirat a Magyar Nyilaskeresztes Párt Intézőbizottsága nevében „Kitartás! Éljen Szálasi!” megszólítással indít. Követeli, hogy október 16-át, Szálasi Ferenc kormányra lépésének napját nyilvánítsák „piros betűs nemzeti ünneppé”. Felszólít „Nyilastestvéreik” azonnali rehabilitációjára, a zsidók, a cigányok és a kommunisták azonnali deportálására.

Majd így folytatja: „Követeljük oroszok, tótok és oláhok azonnali kivonulását a Kárpát medencéből. Követeljük Hitler Adolfról, Mussolini Benitoról és a nemzeti szocialista eszme más kimagasló hőseiről korábban elnevezett közterületek törvényes nevének a visszaállítását!” Azt is tartalmazta, hogy az újjáalakult nyilaskeresztes párt koalícióra lép a Fidesszel, az SZDSZ-szel és a Magyar Október Párttal. A röplap sarkaiban jókora nyilaskeresztek.

A röpiratban szereplő nyilas újjászerveződés valósága azonnal megkérdőjeleződött az olvasóban, provokatív jellege egyértelműen megmutatkozott. Ezzel

együtt a napi sajtó széles körben ismertette. Többen hangot adtak aggodalmuknak, hogy a politikai küzdőtér szélső fertályain bajok vannak, és határt kell szabni a demokratizálódásnak is.

Horváth József csoportfőnök, főcsoportfőnök-helyettes azonnal kézbe vette az ügyet, és nagy erőkkel látott hozzá az elkövető(k) felderítéséhez. Jó szemmel és előrelátón felmérte, hogy a társadalom egyes tagjai fokozatosan radikalizálódnak, csoportokká szerveződnek, és az extrémítások irányába fordulnak. Azonnal meglátta a lehetőséget, hogy az ilyen jellegű cselekmények felderítésére felkészült és kiváló szakmai kvalitású szakembereivel gondoskodhat a csoportfőnökség és a maga túléléséről, hiszen a későbbiekben az extrémizmus, a terrorfenyegetés csak erősödni fog. Ennek megelőzésére és felderítésére pedig szükség lesz a régi szakemberekre. (Abban az időben valamennyi operatív tiszti felsőfokú végzettségű volt – némelyek többdiplomásak.)

Példás gyorsasággal, néhány nap alatt felgöngyöltették az ügyet, és október 17-én Horváth már elő is terjesztett egy javaslatot az állambiztonsági miniszterhelyettesnek, Pallagi Ferencnek sajtónyilatkozat kiadására és sajtótájékoztató tartására.

Meg kell mondani, a felderítés folyamán nem volt nehéz dolga. Az akkorra már Belső Biztonsági Szolgálatra átkeresztelt belső elhárításnak még megvolt az a kiterjedt informátori hálózata, amelynek révén idejében értesült az egyes csoportok elgondolásairól, terveiről. Nemcsak információszerzésre volt képes, hanem adott esetben befolyásolásra is. Az akkoriban alakuló pártokra és azokon belül is tudott befolyást gyakorolni, akár vizsályt is keltetni. Megvoltak ehhez azok a befolyásos hálózati emberei, akik akkor még követték az utasításokat, vagy éppen maguk kezdeményeztek különböző befolyásoló manővereket.

Horváth vezérőrnagy és az állambiztonsági vezetés nagy része akkor még bízott benne, hogy felesküdvé a köztársaságra, a mindenkori állami vezetés iránti lojalitással, kizárólag szakmai alapon átmenthetik magukat és az apparátust a választások utáni időkre. Az állomány jelentős része megkönnyebbült, hogy megszabadult a pártbeli kötődéstől (az MSZMP-tagság kötelező volt az állambiztonsági szervezetben), és kizárólag szakmai alapokon folytathatja a munkát.

Amikor kirobbant a Dunagate-botrány, szakértőként delegáltak a vizsgálatot folytató bizottsághoz. Soha nem felejttem el az egyik belső elhárítási osztályvezető, *Esvégh Miklós* hozzám intézett szavait: „*Most lenne szép tovább dolgozni.*”

Pallagi miniszterhelyettes Horváth sajtótájékoztató tartását indítványozó javaslatára írta, hogy személyesen velem kell egyeztetnie, és a vizsgálati osztály bevonásával kell lebonyolítani.

Bármennyire nem tartoztunk is az állambiztonsághoz, az én kettős irányításom egészen a Dunagate-ügy kirobbanásáig, Horváth István miniszter, Pallagi Ferenc mi-

niszterhelyettes és Horváth József főcsoportfőnök-helyettes leváltásáig fennmaradt. Az ORFK szervezetébe tartoztunk, de nekem Pallagi vezérőrnagy, állambiztonsági miniszterhelyettes továbbra is adhatott utasításokat annak érdekében, hogy az állambiztonsági szervezet nyílt lépéseit megfelelő jogi, törvényességi kontroll alatt tartassa. Erről Tűrös András közbiztonsági miniszterhelyetessel, az ORFK vezetőjével még a vizsgálati osztály megszüntetése és leválása idején megállapodott.

Az október 19-én megtartott sajtótájékoztatón ismertettük a nyilvánossággal, hogy az állambiztonsági szerv szélsőséges, fajgyűlölő, az alkotmányos rend elleni erőszakos cselekményekkel is fenyegető ismeretlen személyek ellen folytat nyomozást.

Az egyik ügyben megállapították, hogy február végétől egy ismeretlen férfi több ízben CB-rádióan és a BM Főügyeletén távbeszélőn az „Illegális Magyar Ellenállók” nevében jelentkezett. Ulfimátumot közölt, amely a kormányra és az MSZMP vezetésére vonatkozott. Kilátásba helyezte, hogy ha nem teljesítik követelésüket, egymás után hoznak működésbe Budapesten elhelyezett robbanószerkezeteket. Megállapították, hogy az ismeretlen személy azonos a negyvenéves albertirsai Sz. Gy.-vel, aki kihallgatásakor beismerte a bűncselekmény elkövetését.

A másik ügyben egyelőre csak annyit közöltünk, hogy a „Magyar Nyilaskeresztes Párt” nevében kiadott röplap feltételezett készítője ismertté vált. A rendelkezésre álló adatok szerint nem áll mögötte szervezett csoportosulás. Az elkövető nevét a nyomozás érdekében nem hoztuk nyilvánosságra, mert akkor éppen Lengyelországban tartózkodott, és a büntetőeljárás megindítását a hazaérkezése napjára időzítettük.

A példásan gyors felderítés megállapította, hogy az elkövető nem más, mint a 44 éves, budapesti Antoniewicz Roland. 1968-ban izgatásért állt már bíróság előtt. Egy százforintosra ráírta: „Magyar és szovjet fasiszták megszállták Csehszlovákiát! Gyalázat...” Két másik piros hasú bankón is kifejezte tiltakozását északi szomszédunk lerohanása miatt. Akkor egyévi, három év próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték. (Csak érdekességként jegyzem meg: köve hiszem, hogy a postán előkerült bankjegyek alapján manapság megtalálnák az elkövetőt...)

Lengyelországból történő megérkezése után, október 22-én, este rémhírterjesztés vétsége alapos gyanúja miatt hallgatták ki őt gyanúsítottként a BRFK Vizsgálati Osztályán.

Itt álljunk meg egy gondolatnyi időre! Nagyon érdekes dátum ez. Egy nappal, néhány órával vagyunk a harmadik köztársaság kikiáltása, a rendszerváltozás visszavonhatatlan megindulása előtt. Ettől kezdve megállíthatatlanul, egyre gyorsuló tempóban rohannak az események a választásokig, a rendszerváltozásig. Sokan vannak, akik nem akarják vagy nem bírják a tempót. De a rendszerváltozás,

az „átmenet” végig békés marad. Nyílt ellenállás sehol nem támad, burkolt szembenállásról is csak elvétve és bizonytalan információk szállingóznak. A társadalom túlnyomó többsége elfogadja vagy beletörődik a gyökeres változásba, a jobb jövő reményében. Inkább akarta az európai államhatárok megszűnését a szögesdrót, a piacgazdaságot a szocialista tervezettség helyett.

A BRFK Tolnai János utcai vizsgálati osztályán ezen a napon még minden a régi, ahogy az elmúlt harminchárom évben megszoktuk. Az emberek, az elkötelezettség, a szemléletmód, a berendezési tárgyak, a képek a falon; de jövő szele már ott lengedez a munkatársak körül, ha nyilvánosan nem beszélnek is róla. A kihallgatósoba falán még ott a Lenin- és a Dzerzsinszkij-kép és még ki tudja, micsoda a régi idők rekvizitumai közül.

Amikor Antoniewiczet bekísérik a szobába, körülnéz, és csak ennyit jegyez meg: „Én itt otthon vagyok!” De csalódnia kell, itt már nem méltányolják a proletárdiktatúra védelmében tett lépéseit.

A terhére rótt cselekmény elkövetését ténybelileg azonnal elismerte, és „erős felindulásával és tenni akarásával” indokolta. Egy zalaegerszegi Fidesz-nagygyűlésen Németh Zsolt által tett kommunistaellenes kijelentés („a kommunistákat agyagba kell döngölni”) váltotta ki belőle.

Mint elmondta, fel kívánta rázni a közvéleményt egy „groteszk” röplap készítésével, amelyben a nem létező „nyilaskeresztes párt” újjáalakulását összefüggésbe hozza az általa „legsúlyoságesebbnek” tartott ellenzéki pártokkal, a Fidesszel, az SZDSZ-szel és a Magyar Október Párttal. A röplapra e pártok, illetve Solt Ottília, a korábban a március 15-i ünnepek idején rendőrségi zaklatásnak kitett szegénységkutató lakástelefonszámát írta. Antoniewicz utólag belátta, hogy hibát követett el, baklövésnek minősítette a magatartását.

1990 januárjában a bíróság előtt elmondta: megfontolandó, hogy lehet-e egyáltalán rémhírről beszélni, mikor az országban változatlanul léteznek szélsőjobboldali irányzatok, amelyek kedvezőtlen módon a felszínre törnek. Erre a jelenségre azonban senki sem figyel komolyan.

A tárgyaláson szó esett arról is, hogy a vádlott még 1989 decemberében megalakította a Kádár János Társaságot, amelynek ideiglenes intézőbizottsága nevében első tiikárként sajtótájékoztatót is tartott. Ezen idézett is a maga által fogalmazott röplapból, azt állítva, hogy azt a társaság kapta. (A társaság bírósági bejegyzését egyébként a Fővárosi Bíróság megtagadta, Kádár János özvegye pedig tiltakozott férje nevének felhasználása ellen.)

A bíróság Antoniewiczet folytatólagosan elkövetett közösség elleni izgatás bűntettében és rémhírterjesztés vétségében találta bűnösnek, ezért egy év börtönbüntetésre ítélte, amelyet két év próbaidőre felfüggesztett. Szinte hajszálra ugyanolyan

büntetést szabott ki vele szemben a bíróság, mint az 1968-as csehszlovákiai szovjet megszállást elítélő cselekményéért. Figyelemre méltó személyiség, aki harminc év alatt a rendszert támadó kritikájától eljutott az érte való cselekvő kiállásig. Vajon milyen motívumok vezérelték egyik és másik esetben?

Az akkori időkben néhány más érdekes vagy inkább bizarr cselekedetével is felhívta magára a figyelmet. Például a nem létező Kádár János Társaság nevében indítványt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz kérve, hogy a testület semmisítse meg a Magyar Köztársaság és más egykori szocialista államok között fennálló, a kettős állampolgársággal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló nemzetközi egyezményeket mint alkotmányba ütközőket. Az Alkotmánybíróság az indítványt elutasította.

Egy másik eset, amellyel ismét felhívta magára a figyelmet, az volt, hogy lengyel származása ellenére, vagy talán abból következően, az örmény trón örökösének tüntette fel magát, és megalakította a Magyarországi Örmények Szövetségét. (Érdekesség, hogy a rendszerváltás után a civil szféra kibontakozásával párhuzamosan megalakult az Arménia Népe Kulturális Egyesület, amelynek jelöltjei váratlanul jól szerepeltek az 1994-es kisebbségi önkormányzati választásokon. A hazai örménység talpraesettségét jelzi, hogy az övék volt a legelső Magyarországon megalakuló kisebbségi önkormányzat.)

Antoniewicz nem tévedett, amikor előre jelezte a szélsőjobboldali csoportosulások megjelenésének konkrét veszélyét. Ezek a személyek és csoportok elképesztő gyorsasággal bukkantak fel, és mára már tartósan, kiirihatatlanul jelen vannak a közéletben is. Antoniewicz még csak vizionálta a nyilas párt újjáéledését, nem sokkal később Szabó Albert már létrehozta a Világnemzeti Néppuralmista Pártot (VNP). „Szabó testvér” a VNP zászlaja alá akkor még csak kb. harminc-negyven fiatal gyűjtött össze, akik árpádsávos lobogó alatt Szálasi Ferenc és a hungarista mozgalom eszméi szerint követték vezérüket. A közösség elleni izgatás miatt ellenük indított büntetőeljárás időlegesen csillapította harci kedvüket.

Ellenük azonban már – az időközben megalakuló – Nemzetbiztonsági Hivatal folytatott felderítést, ennek nyomán büntetőfeljelentést tett. A nyomozást mi folytattuk le, ennek irányítása volt utolsó ténykedéseim egyike 1994-ben a vizsgálati főosztály helyettes vezetőjeként.

Horváth József és vele együtt az egész korábbi állambiztonsági vezetés, magával a szervezettel együtt, eltűnt a történelem süllyesztőjében. A bukás konkrét oka a Dunagate-ügy volt. A következőkben erről lesz szó.

A magyar Watergate, azaz Dunagate

Az 1990-es évet szabadsággal kezdtem. Ennek ellenére régi, de nem jó szokás szerint január 5-én, 13 óra körül bementem a munkahelyemre néhány dolgot elintézni. Itt ért 14 óra tájban Horváth vezérőrnagy telefonhívása. Röviden kérte, de vehettem utasításnak is, hogy 15.30-ra menjek Pallagi miniszterhelyetteshez.

Akkor már a rádióból tudtam, hogy miről lesz szó. Az SZDSZ és a Fidesz a sajtó nyilvánossága elé tárta okirati bizonyítékait, miszerint a Horváth vezérőrnagy vezette belső biztonsági szolgálat titkos eszközökkel adatokat gyűjtött a különböző, akkor már nagy számban létrejövő és egyre aktívabb politikai pártok tevékenységéről.

A botrány engem személy szerint váratlanul ért. Mint már említettem, éppen Horváth tábornok volt az a vezető az állambiztonsági főcsoportfőnökségen belül, aki kiállt a reformok, a biztonsági szolgálat pártsemlegességének szükségessége mellett. Ehhez képest az általa vezetett szolgálat folyamatosan tájékoztatta a párt- és állami vezetést az egyes pártok belső dolgairól, titkos úton szerzett értesülésekről. Vagyis az akkori vezetők „két kapura játszottak”, két vasat tartottak a tűzben. Az egyik az esetleges visszarendeződés esetére szól.

A két ellenzéki párt jól időzítette a botrány kirobbantását: a választási kampány kezdetére. Mint utóbb kiderült, nem is számítottak rosszul. Az egykori állampárt jogutódja, az MSZP a választásokon súlyos vereséget szenvedett, ennek természetesen nem ez a botrány volt a döntő oka, de ez is hozzájárult.

Amikor beléptem Pallagi miniszterhelyettes tárgyalójába, már mind az öt csoportfőnök és az önálló osztályok vezetői ott voltak. Valahogy megéreztem, hogy most látom utoljára így együtt a teljes egykori állambiztonsági vezetést. A miniszterhelyettes és Horváth tábornok később érkezett, ők a belügyminiszternél tárgyaltak éppen.

A jelenlévők lázasan olvasták a „bizonyítékokat”. Ez pedig nem volt más, mint a III/III-7. osztály szigorúan titkos minősítésű napi tájékoztató jelentéseinek néhány példánya. Ezek a tájékoztató jelentések, mint már említettem, a legfelső párt- és állami vezetők tájékoztatását szolgálták. Mint kiderült, főként a központi és a megyei állambiztonsági szervek információit tartalmazták az egyes pártok és a prominens ellenzéki személyek, például Kószeg Ferenc tevékenységéről, tervezett lépéseiről. Itt érdemes egy rövid kitérőt tenni.

Már említettem, 1989 szeptemberében az ORFK állományába kerültem, nem tartoztam az állambiztonsághoz. Ennek ellenére Pallagi miniszterhelyettes mintegy tanácsadóként időnként kikérte a véleményemet, számított elsősorban a jogi véleményemre. 1989 őszén, egészen pontosan október 2-án, engedélyezte Horváth tábornoknak, hogy a televízió *Napzárta* című műsorában részt vegyen egy vita-műsorban. A másik oldalt Kószeg Ferenc és Hack Péter képviselte.

Pallagi felkért, hogy Horváth mellett én is legyek jelen, ügyelve arra, hogy Horváth „nehogy elvesse a sulykot”. Meglepett, hogy azt hitte, én befolyásolhatom a mondandóját, másrészt, hogy ennyire tisztában van Horváth hajlamával, amit visszaemlékezésében Kőszeg egyszerűen csak úgy jellemezett, hogy Horváthtal a poligráf is tehetetlen lett volna: úgy hazudott. A *Napzárta* műsorvezetője egyebek között – véleményem szerint csak úgy poénból – megkérdezte, hogy Kőszegét még mindig lehallgatják-e. Horváth kapásból nemmel válaszolt, nekem pedig fogalmam sem lehetett, hogy ez a válasz igaz-e, vagy sem. És íme, most, az egyik napvilágra került jelentésben éppen Kőszeg lehallgatásáról közölnek információkat.

A jelenlévők számára nyilvánvaló volt, hogy valaki bentről szolgáltatta ki az adatokat, így akarva jó pontokat szerezni, esetleg átmenteni magát a jövőnek. Akkor még nem voltak ismertek az illető indítékai, de az eset jól mutatta az állambiztonsági állomány időközben már kibontakozott megosztottságát, zavartságát, identitászavarát. Az akkori időkben ezt számtalanszor volt alkalom személyesen is megfigyelni.

Hol volt már addigra a régi feszes fegyelem és egység? Félő volt, hogy a szolgálat lassan darabjaira hullik szét. Kívülről néztem ezt a folyamatot, és sajnáltam azokat a jóra való, kitűnő szakembereket, akik a régi reflexek alapján cselekvő vezető és áldozatává váltak. Akkor úgy éreztem, hogy ezekben a vezetőkben még az önfenntartás ösztöne sem volt meg. Saját, jól felfogott érdekük diktálta volna, hogy hagyjanak fel ezekkel a megfigyelésekkel, hiszen állambiztonsági érdekből semmi jelentőségük nem volt, viszont veszélyt hozott rájuk.

Még az sem mondható, hogy ezt a veszélyt nem látták előre. Magam hallottam vezetői értekezleten, amikor Pallagi szidta az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) tárgyalásain részt vevő MSZMP-delegációt, hogy közvetlenül, direkt módon felhasználják az általuk titkos úton szerzett információkat, ebből az ellenzéki pártok képviselői természetesen azonnal rájöttek, hogy honnan származhatnak az adatok. Mit gondoltak, hogy meddig mehet ez még így?

Az ellenzék által megszerzett jelentések dátuma november 19-től december 22-ig terjedt. Emlékszem, hogy új főnököm, Diczig vezérőrnagy megbízásából 1989 szeptemberében felhívtam Pallagi miniszterhelyettest, és kértem, hogy szerelje ki a „rendszerabályokat” – így nevezte az akkori szakzsargon a titkosszolgálati eszközöket – a vizsgálati szervek ügyvédi beszélőhelyiségeiből. „De be vagytok szarva!” – ez volt az első reakciója. Hát ha akkor nem, most van ok a beszarásra. Az ellenzék a miniszter mellett az ő leváltását is követeli. Tisztában van vele, mint mondta, hogy „az ő feje is lehullik”.

Ami az ügyvédi beszélőhelyiségek lehallgatását illeti, az akkori rövid kegyelmi állapot után a nyomozó hatóságok ma is élnek e törvény által garantált jogaikkal. A különbség csak annyi, hogy akkor nem nyílt jogszabályban tették ezt lehetővé.

1990. január 5-én délután tehát az állambiztonsági miniszterhelyettes irodájában összeült a „válságtáb”, és most már kívülálló szakértőként engem is meghívtak. Ekkor láttam utoljára együtt az állambiztonság teljes vezérkarát, a csoportfőnököket és az önálló osztályok vezetőit. Azon kevesek, akik a rendszerváltozás után is megmaradtak a különböző nemzetbiztonsági szervek állományában, bizonyították, hogy a megváltozott körülmények között is szükség van a szolgáltatásra, és a szakma folytatása hozzáértő emberek nélkül nem lehetséges. Sokan voltak, akik hajlandók lettek volna felesküdni a harmadik köztársaságra, de ez nem adatott meg nekik.

Jó egy óra várakozás után megérkezett Pallagi vezérőrnagy, állambiztonsági miniszterhelyettes. Rögtön a tárgyra tért. Az ellenzék az ő leváltása mellett a miniszter menesztését is követeli. Tisztában van vele, hogy az „ő feje lehullik”. Mit tegyünk, hogy legalább a miniszter feje megmaradjon? Belátja, hogy sokat nem lehet tenni, kész tények elé vannak állítva.

Az én véleményem tömör volt. Jelentse be, hogy Horváth vezérőrnagyot felfüggesztette, az inkriminált jelentéseket készítő III/III-7. osztály anyagait zároltatta, és mindenben támogatja a katonai ügyészségi vizsgálatot.

Pallagi egyelőre egy ködös vizsgálat bejelentését fontolgatja. Nem tudni, a nyilvánosságra hozott jelentéseken kívül van-e még valami az ellenzék birtokában. Ha nincs, az eddigieket még lehet magyarázgatni. Politikai pókerjátzsma. Kérdés, szabad-e, bele lehet-e bocsátkozni. Látszik, hogy nehéz egy csapásra őszintének lenni.

Horváth vezérőrnagy nincs jelen a megbeszélés e szakaszán. Állítólag az állambiztonsági titkárral tárgyal. Magamban azon csodálkoztam, hogy mit keres még itt ez az ember. Az ellenzék jól ismeri, ő az állambiztonság leginkább kompromittálódott szervezetének, a „belső elhárításnak” a vezetője. Két hónapja az ország nyilvánossága előtt tagadta, hogy Kőszeget lehallgatják, és most kézzelfogható bizonyíték van rá, hogy nem mondott igazat. Ezt már nem lehet kimagyarázni.

Horváth József a miniszterhelyettes és a miniszter előtt sem „vitte el a balhét”, azzal magyarázkodott, hogy ő a még mindig hatályos parancsok szerint járt el. Annyiban igaza volt, hogy ő volt az egyik első kezdeményezője a belső parancsok és utasítások megváltoztatásának, amire nem került sor. Mégis, úgy éreztem, hiányzik belőle a „betyárbecsület”, fel kellene ajánlania a lemondását. Ő azonban ezt nem tette meg, az utolsó pillanatig tartotta pozícióját, csak a miniszterhelyettes lemondása után egy héttel, január 17-én távozott posztjáról. Később három általa írt könyvben magyarázza akkori álláspontja helyességét, amely szerinte akár az állambiztonsági szolgálat megmentéséhez is vezethetett volna...

A sors szeszélye folytán részt vehettem az esetet kivizsgáló úgynevezett Duna-gate-bizottság munkájában is. Diczig tábormok, a bizottság vezetője, akinek akko-

riban a helyettese voltam, szakértőként bevont a munkába, így abban elejétől végig részt vehettem. *Finszter Géza, Kolláth György és Szikinger István* a bizottság tagjaként járt el a vizsgálatban. Egyikük sem volt tagja a szolgálatnak.

Január 9-én Diczig tábornok Horváth vezérőrnagy szobájában a bizottság jelenlétében meghallgatta a belső elhárítás (egykori III./III. Csoportfőnökség) vezetőit. Jelen volt valamennyi kipróbált osztályvezető: *Földvári László, Esvégh Miklós, Timár Zoltán, Forgács Lajos, Kékesdi Gyula*. Horváth vitte a szót. Az eseményt megelőző állambiztonsági helyzetet „agyrémes állapotnak” nevezte. Kifejtette, hogy 1989 októberében éppen ő kezdeményezte, hogy a miniszter szabaduljon meg az állambiztonsági belső munkát szabályozó, elavult szabályozó rendszertől. Magyarázta a bizonyítványt, és sem akkor, sem a későbbi években nem vette tudomásul, hogy a történelem egy szempillantás alatt átszáguldozt felette, valamennyiünk felett; csak magyarázkodni lehet, megmagyarázni nem.

A bizottság előtti magyarázkodása szintiszta önjagolás volt. Elmondta, hogy ő volt a kezdeményezője már 1988 decemberében, majd 1989 márciusában a strukturális változtatásoknak. Júniusban ennek alapján jött létre a szervezeti változtatás. Több mint kilencven, a belső munkát szabályozó parancsot néztek át, új parancsok tervezetei készültek.

Mint mondta, az állambiztonsági munkát az extrém politikai tevékenység feltárására irányítják. *„Az információszerzést abban a politikai közegben kívánják véghezvinni, ahol a társadalom politikai arculata alakulóban van.”* A hálózatot az október és december között lezajlott eligazítások szerint, általános információszerző céllal foglalkoztatja. Az állomány „általános védelmi jellegű eligazítást kapott”. Az MSZP megalakulása után „kihirdették a pártsemlegességet”. A pártok irányába nem kíván hálózatot szervezni, de a szervezetnek képesnek kell lennie az alkotmányellenes tevékenység felismerésére. Szóbeli utasítására decemberben megszünt az F dossziés személyek ellenőrzése.

A jelenlegi esemény, álláspontja szerint, „egy szélesebb kifürkészési folyamat része”.

A hozzászólásokat Földvári László kezdte. Szerinte aszinkron keletkezett az állambiztonsági munkát támogató feltételrendszer és a társadalmi igények között.

Esvégh Miklós szerint nem történt jogsértés, hiszen a felderítés és a bizonyítás nem azonos fogalmak, itt csak felderítési információkról van szó.

Timár Zoltán kifejtette, hogy „kézi irányítással” működik a szervezet, a régi szabályok már nem érvényesek, új szabályok viszont nincsenek. Az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) nem foglalkozott az állambiztonsági szolgálattal, helyzetét „lebegteték”, és ennek ez a következménye. Az utóbbi években az állomány teljesen kicserélődött: egyetemi végzettség, három-öt év szolgálati idő jellemzi az állomány

jelentős részét. A régi rendszer működésképtelen volt már, és az ebből adódó zavarokra vezethető vissza az „átfordulás”. Jelenleg mindössze három ügyben folyik bizalmas nyomozás, szerinte ezek törvényességi szempontból megalapozottak. Mint elmondta 1989. október 16-tól Antoniewicz Roland ellen alkotmányellenes tevékenység miatt, dr. P. Sándor ellen 1989. október 9-től alkotmányos rend erőszakos megdöntése, Kószeg Ferenc ellen 1989. november 1-jétől államtitkosértés gyanúja miatt folyik feldolgozás.

Földvári szerint ez egy „tervszerűen robbantott politikai bomba”, aminek célja, hogy lehetetlenné tegyék a választások után az MSZP-orientáltságú személyeket. Érzékelhető az ellenzék részéről a titkok kifürkészésére való törekvés. Hiába vannak új parancstervezetek, állambiztonsági törvény nélkül nem lehet őket kiadni.

Kékesdi Gyula, a jelentésekért felelős osztály vezetője kifejtette, hogy ezek a jelentések a belső információs rendszer részét alkotják az osztályvezetők részére. Rajtuk kívül a főcsoportfőnök és helyettesei, a csoportfőnök, az állandó ügyeletek, valamint a III/III-A alosztály (Kormányórság) vezetője kapta, három hónapig őrzik meg, majd a címzettek kötelesek megsemmisíteni.

Beszámolójából kiderült, hogy az állambiztonsági szolgálat jelentési rendszere többszintű: a megyei III/III. osztályok napi jelentéseinek felhasználásával áll össze a III/III. Csoportfőnökség napi jelentése 14 példányban. Készül ezenkívül napi operatív információs jelentés, heti információs jelentés és negyedévi információs jelentés. Utóbbit a belügyminiszter, a főkapitányok és a Központi Bizottság kapta. Az MSZMP és a kormány tájékoztatására naponta kiadták továbbá az Adatfeldolgozó Csoportfőnökség által készített a BM-tájékoztató jelentést is.

A bizottság részéről Szikinger István megjegyezte, hogy az EKA 1/6. munkabizottsága valóban nem foglalkozott az állambiztonsági szolgálat kérdésével. Kifejtette azt is, hogy az általános információszerezés (megelőzés) kereteit nem jelölheti ki maga a szolgálat, ez kormányzati feladat kell hogy legyen.

Az állomány egyes tagjaival folytatott személyes beszélgetéseinken kiderült, hogy voltak olyan operatív tisztok, akik különböző szakmai fórumokon tiltakoztak a kialakuló helyzet ellen, és sürgették a megoldást. Megfigyelhető volt egy törekvés a belső érdekvédelem kialakítása iránt, és annak igénye, hogy a problémákat őszintén és teljes mértékben tájékoztassák fel. Többen tiltakoztak az akkor már teljes erővel folyó iratmegsemmisítések ellen is, amiről ott szereztünk tudomást először.

A meghallgatás után Diczig tábornok a bizottságnak elmondta, hogy nem lehet időbeli vagy ténybeli korlátokat szabni a vizsgálatnak, mert olyan helyzetbe kerülhet a bizottság, hogy állításait újabb dokumentumokkal cáfolják.

A bizottság tagjainak az volt a véleményük, hogy az állambiztonsági szolgálat vezetőit súlyos felelősség terheli, mert a szolgálat irányításánál nem vették figyelem-

be a társadalomban időközben végbe menő változásokat, megengedték, hogy a munka a régi belső rendelkezések szerint folyjon, elmulasztották a konkrét utasítások kiadását. Tették ezt annak ellenére, hogy már 1988 decemberében felismerték a belső munka szabályozásának szükségességét, de csak általános instrukciókat adtak ki.

Megengedték a behatolást a legálisan működő politikai szervezetek működésébe, aminek nem volt jogszabályi alapja ezzel sértették az ellenzékiek állampolgári jogait.

Megengedhetetlenül folyik az ügyiratok selejtezése, ami lehetetlenné teszi a szolgálat tevékenységének későbbi rekonstruálását.

Egyetértettek abban, hogy a kiadott utasítások kétértelműsége és a belső szabályok változatlansága miatt az elkövetett hibákért nem terheli felelősség a személyi állományt.

Egyetértettek abban is, hogy a minisztérium vezetésének azonnal felül kell vizsgálnia a belső utasításokat és rendelkezéseket, amelyek a pártállam védelmét és az egypártrendszer fennállásának sérthetetlenségét garantálták.

A minisztérium vezetése haladéktalanul intézkedjen olyan tartalmú parancs kiadására, amely kategorikusan tilalmazza operatív eszközök alkalmazását, amikor nem konkrét bűncselekmény felderítésére irányul, gyanú nem alapozza meg, különös figyelemmel a törvényesen bejegyzett pártok és szervezetek működésére.

Lényegében e megállapítások szerint készült el a bizottsági jelentés tervezete, amelyet január 12-én terjesztettek a miniszter elé.

Másnap, január 13-án, szombaton, késő délután hívta magához a miniszter a bizottság tagjait. Diczig tábornok engem is magával vitt, bár nem voltam tagja a bizottságnak.

Leültünk a miniszteri tárgyalóban, kisvártatva belépett Horváth István miniszter. Az asztal egyik oldalán ültek a bizottsági tagok, a másik oldalon egyedül a miniszter. Jegyzőkönyvvezető vagy titkár sem volt vele. Meglehetősen zaklatottnak, sértődöttnek tűnt. Diczignek mindjárt az elején megjegyezte, nehogy azt higgye, hogy ezért a jelentésért majd valaha is megdicsérik. Ebben természetesen benne volt az is, hogy tőle sem várhat dicséretet.

Tétova, óvatos kísérletet tett arra, hogy megpróbálja a jelentés tartalmát befolyásolni. Kolláth György ekkor felugrott az asztal mellől, és magából kikelve kijelentette, hogy egy percre sem hajlandó tovább részt venni a megbeszélésen, ha a miniszter megpróbálja befolyásolni a bizottsági vélemény tartalmát. A miniszter láthatóan meglepődött, egyszersmind belátta, hogy nincs abban a helyzetben, hogy szempontokat határozzon meg a bizottság számára.

Nagyon jól jellemzi ezt a megszólítás, amellyel folytatta mondandóját: *Élvtársak, urak!* Azonnal felmérte, hogy már nem az általa megszokott elvtársi körben van, amelynek ellentmondás nélkül fejtheti ki álláspontját. Sértődött hangot ütött meg, most már az ellenzéket hibáztatva, hogy az ellenzékkel folytatott tárgyalásokon nem erről volt szó.

A másik oldal átlépte, felrúgta a kialakított játékszabályokat. 1989 nyarán megegyezés született egy rendszerváltásról. Békésen, szabályozott feltételek között, új törvények stb. szerint és alapján. Majd a választások eldöntik, kinek a programja győzedelmeskedik. Amikor viszont eljutottunk a megegyezésig, jött két erő, amelyek kijelentette: *nem írjuk alá! Most a végén pedig minket kárhoznak a késésért, mert szerintük a környező országok előbbre vannak. Itt nem az állambiztonságról, B/M-ről, Horváth Istvánról van szó, a francnak kell ez a reszkető szék – mondta. Mi az alkotmányban lefektették a polgári demokrácia, a demokratikus szocializmus alapelveit. Ki tudja megmondani, mi a polgári demokrácia, mi a demokratikus szocializmus? Nem tudjuk, de azt mondtuk, hogy mind a kettőt! Most felléptek, hogy az utóbbi nem! Azon az áron is, hogy szennyet zúdítanak ránk. Az emberek iszonyodnak, borzadnak, hogy titkosszolgálati eszközöket használunk. Nyers is azt mondta, hogy neki is volt ilyen gyanúja. Németh kijelentette, hogy az ő levelét is felbontják. A múlt szombaton a pártban cserbenhagytak. Én reszketek amiatt, hogy a mostani ellenfeleink kerülhetnek hatalomra. A Nagy Imre-temetésén Orbán Viki elmondta, hogy még a reformkommunistákból sem kérnek, senkiből a jelenlegi baloldalról. A jelenleg kipattant ügy mögött ez van, ez húzódik meg. Ez most egy ürügy, lecsapták a labdát, még eldönteni a választások előtt, hogy ki legyen a nyerő. Ezek borsevik módra dolgoznak, a zömük jobb borsevik volt, mint mi. Tévedés ne essék, ezek onnan indultak el! De ez politika, itt viszont jogról és tényekről van szó! Ennek a politikai része a nagy kérdés, de a jogi is az. Itt most már hamis, kézből cáfolható dolgot leírni nem lehet. De ahhoz, hogy a leírtak jogilag is helytállóak legyenek, a következőket kell leszögezni. Jogilag tény, hogy 1989. október 23-ig pártállam volt, ez volt benne az alkotmányban. Ennek megfelelő törvények voltak, és ehhez igazodtak a belső szabályok is. A módosított alkotmánnyal jogállammá váltunk. De azt is látni kell, hogy a mi rendszerünk semmiképpen nem volt egy diktatórikus szocializmus, mint Románia vagy a Szovjetunió. A szamizdatirodalom például bűncselekmény volt, el kellett volna járni ellenük, ehelyett csak elkobzás folyt, büntetőeljárás nem. Erre most Kis János azt mondja, hogy engem büntető alá kell vonni? Ilyen lesz egy „liberális diktatúra”? Ha ezt még a belügyben sem írják le, akkor hol? Azt mondják, a belügy a párt meghosszabbított karja volt. Fel tudunk valamit hozni a menteségünkre? 1988. március 15-én az utolsó leheletünkig ellenálltunk, még az utolsó estén is jött a telefon. Aztán jött a Nagy Imre-temetés. Betiltsuk, ne tiltsuk? Én ép-*

pen külföldön voltam. Alig lesznek – mondták egyesek –, ha betiljuk, tele lesz vele a nemzetközi sajtó. A huzavona, határozatlanság megismétlődött az NDK-sok ügyében, Románia kérdésében. Ez lett az eredmény! Összestoptuk az SZDSZ-t az MDF-fel. Ez is hiba volt. Végül is, azt már le lehet írni, hogy ez pártállam volt.

Elgondolkodató volt számomra ennek a miniszteri felismerésnek a hirtelen jött kimondása. Néhány hónappal ezelőtt még szentségtörés lett volna a párton belül egy ilyen kijelentés.

A miniszter belátta, hogy a bizottság tagjait nem tudja befolyásolni, vagy eltéríteni a helyzet kezeléséről kialakított álláspontjuktól. Ebből a szempontból számára eredménytelenül végződött a meghallgatás.

A pártállamról szóló megállapítás nem került ugyan bele a jelentésbe, de minden más, ami megköveteli a minisztérium alkalmazkodását a megváltozott társadalmi helyzethez, igen. Január 16-án elkészült a jelentés. Nézetem szerinti megállapításai mai szemmel is megállják a helyüket.

Magá a miniszter további gyors véleményváltozáson esett át, amikor néhány nappal később, lemondása bejelentésekor, a parlamentben már azt mondta, hogy a Belügyminisztérium állambiztonsági szolgálatának belső elhárító részlege valóban a pártállam egyik terméke, sőt egyik tartóoszlopa volt, és lényegét tekintve közvetlen pártirányítással, politikai direktívákkal, esetenként közvetlen utasításokkal működött. A távozó miniszter hozzátette azt is, hogy az állambiztonsági munkatársak többségének jó szándéka ellenére a testület azok közé tartozott, amelyből a legnehezebben tüntethetők el a pártállami struktúra jegyei, hiszen azok belülről és békés úton történő lebontása roppant bonyolult politikai feladat.

A parlament előtt is hangot adott annak a véleményének, amelyet már előttünk is megfogalmazott. *Ez az egész ügy politikai kérdéssé vált – mondta. A gondosan megkomponált támadások arra irányulnak, hogy egyes politikai erők még a választások előtt döntésre vigyék a hatalom kérdését.* Horváth István szerint ahelyett, hogy a békés átmenet az európai normák szerint, toleranciával, bosszúállás és leszámlálás nélkül folytatódna, az általános anarchia veszedelmes jelei láthatók, amikor a nemzet újabb balsorsa fenyeget, és választási programmá válik milliók bosszorkányüldözése.

Egy mozdulattal kidobták hát a farkasok elől menekülő szánkóból a belső elhárítási csoportfőnökséget, a pártállam egyik tartóoszlopát, és ezt Horváth vezérőrnagy élete végéig nem tudta megemészteni. A Dunagate-botrány kirobbanása után az utolsó pillanatig védte a védhetetlent. A botrány napjaiban még részt vett a tévé stúdiójában egy beszélgetésen is, ahol írókkal, lapszerkesztőkkel, politikusokkal folytatott eszmecsere keretében a telefonlehallgatás és a társművészetek kapcsolatában a következő alapvetéssel fordult Konrád Györgyhez: „Az állambiz-

tonsági munka szakasztott olyan, mint a regényírás. Nemde maga is, Konrád úr, öt-hat oldalt teleír, de csak a végén jön rá, hogy abból egyetlenegy a jó. No hát, mi is elindulunk öt-hat vonalon, és csak a végén tudjuk biztosan, hogy melyik a helyes.”

Ebben a kijelentésében az igazi csavar ott van, hogy amikor Konrád és Szelényi Iván évekkal korábban együtt vidékre vonultak *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című tanulmányuk elkészítésére, az állambiztonság végig lehallgatta őket, így Horváth tiszttában lehetett Konrád írási szokásaival, munkamódszerével.

Kőszeg Ferenchez a következő szavakkal fordult: „Nézze, Kőszeg úr, a csőnek is két vége van, nem? Nos a telefonnak is.”

Vagyis minden jelenlévő levonhatta a következtetést: csak az a telefon nem hallgatható le, amelyiknek egy vége van. A telefonvonal másik végét Kőszeg esetében a legutolsó pillanatig a kezében tartotta, miként az a Dunagate-jelentésből kiderült.

Mindenesetre a katonai főügyész, Kámán József vezérőrnagy megindította a büntetőeljárást a lehallgatási botrány miatt. Az akkori pártok vezetőinek többségi véleménye az volt, hogy az ügy nyilvános kezelése előreviszi a demokratizálódási folyamatot.

1990. február 27-én viszont már be is bejelentette, hogy lezárták a nyomozást a Dunagate-ügyben. Kámán József elmondta, hogy az 1989. november 1. és 1990. január 5. közötti időszak napi jelentéseit, a folyamatban lévő öt ügy aktáit és néhány nyilvántartást sikerült lefoglalni. Megállapították, hogy a belső szabályok szerint elrendelt évenkénti iratmegsemmisítés decemberben elkezdődött. December 22-én viszont az állambiztonsági miniszterhelyettes olyan utasítást adott, hogy az iratok megsemmisítéséről nem kell jegyzőkönyvet készíteni.

Megállapította a nyomozás, hogy Pallagi Ferenc és Horváth József időközben nyugdíjazotti vezérőrnagyokat büntetőjogi felelősség terheli azért, mert nem intézkedtek az alkotmánymódosítás után törvénysértővé vált tevékenység megszüntetésére. Mulasztás terheli a belügyminisztert is, aki azonban polgári személyként nem lehet katonai bűncselekmény elkövetője. Pallagi Ferencet és Horváth Józsefet a nyomozás megszüntetésével egyidejűleg a Katonai Főügyészség megrovásban részesítette.

Időközben ismertté vált a III/III. Csoportfőnökség azon munkatársának a személyazonossága, aki kiszolgáltatta az inkriminált jelentéseket. Végvári József őrnagy ellen államtitoksértés és kötelességszegés szolgálatban bűntette miatt folytatott büntetőeljárást. Az ellene indult nyomozást is megszüntették, és őt is megrovásban részesítették.

A politikai kompromisszumnak tűnő megoldás hatálya azonban nem tartott sokáig. Az új kormány megalakulása után megválasztott legfőbb ügyész első intézkedései közé tartozott, hogy hatályon kívül helyezte a megszüntető határozatokat,

és mindhármuk ellen elrendelte a nyomozás folytatását. Döntését azzal indokolta, hogy az igazságszolgáltatás a bíróságok feladata, és itt az ügyészség olyan szerepet vállalt magára, amely az ő elképzelése szerint egy jogállamban a bíróság feladata.

Mindhármukat bíróság elé állították, az eljárás 1991 elején mindenki vonatkozásában bírói megrovással zárult. Az egykori munkatársak által árulónak tekintett Végvári őrnagyról sokáig nem lehetett hallani, majd húsz évvel később, 2010. március 15-én Köztársasági Érdemrend kitüntetéssel jutalmazták a rendszerváltás előmozdításában játszott szerepéért.

A Dunagate-ügynek nevezett politikai botrány nem csak lehallgatási ügy volt. Ekkor derült fény az állambiztonsági iratok tömeges megsemmisítésére is. Az állambiztonsági múlt teljes feltárása, amelybe az ügynevezett ügynöki tevékenység is beletartozik, húsz év után is várat magára.

HORVÁTH MIKLÓS

Szovjet csapatok Magyarországon

A katonai erő karhatalmi (rendészeti) célú alkalmazása (1945–1957)

A szovjet csapatok – mint megszálló erők – magyarországi tartózkodására 1945 után a szövetséges hatalmak megállapodása adott lehetőséget. A Szovjetunió és Magyarország között 1947. február 10-én megkötött békeszerződés¹ alapvetően megváltoztatta, módosította a csapatok rendeltetését.

A békeszerződés 22. cikkelye lehetőséget adott a Szovjetunióknak arra, hogy az általa egyoldalúan elhatározott erejű és összetételű csapatokat állomásoztassa hazánkban mindaddig, amíg Ausztriában megszálló csapatok vannak, illetve amíg nyugati szomszédunk visszanyeri állami függetlenségét.² Az osztrák államszerződés megkötését előkészítő – 1955. április 12. és 15. között Moszkvában megtartott – tárgyalásokon Ausztria kötelezte magát, hogy a svájci típusú semlegességet ki mondja. Ennek ellentétéleként a Szovjetunió vállalta, hogy csapatait az államszerződés hatálybalépéséig, de legkésőbb december 31-ig Ausztriából kivonja.

Miután a szovjet csapatok Magyarországon történő tartózkodása az új helyzetben – a Varsói Szerződés megalakítása, az osztrák államszerződés megkötése, a szovjet csapatok Ausztriából történő kivonulása – nemzetközi szinten, illetve a két állam között 1956 októberéig jogilag rendezve nem lett, így tevékenységük értékelésének jogi alapja a párizsi békeszerződés, illetve a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között 1948-ban megkötött egyezmény lehet.

A békeszerződés IV. (A szövetséges haderők visszavonása) részének 22. cikkelyében erről egyebek között a következők állnak³:

22. cikk 1. „A jelen Szerződés életbelépését követően minden szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországról vissza kell vonni, mindazon által a

1 Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződésai. KJK, Budapest, 1985, 84. o.

2 A békeszerződés 22. cikkelye alapján megkötött egyezmények 1958. április 1-jéig voltak érvényben. Ekkor írták alá a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok által igénybe vett különböző létesítmények, szolgáltatások rendje és feltételei tárgyában megkötött újabb egyezményt. Az aláírók magyar részről Révész Géza vezérezredes, honvédelmi miniszter, szovjet részről Andrej Antonovics Grecsko marsall, a Szovjetunió honvédelmi miniszterének első helyettese, az egyesített fegyveres erők főparancsnoka voltak.

3 Halmosy Dénes: i. m. 84. o.

Szovjetunióknak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erő tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a szovjet hadseregnek az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa. [...]

3. Magyarország azonban rendelkezésre fog bocsátani minden olyan eszközt és könnyítést, amelyre az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalak fenntartása céljából különösen szükség lehet, aminek ellenében a magyar kormány megfelelő ellenszolgáltatásban fog részesülni...⁴

1947. december 30-án a Szovjetunió nagykövete, Georgij Makszimovics Puskin, kormánya megbízásából Rákosi Mátyással közölte: „a szovjet hadsereg részeleinek Magyarországról történt kivonásának eredményeképpen f. év december 14-én Magyarország területén csak olyan katonai egységek maradtak, amelyek az ausztriai zónával kapcsolatos közlekedési vonalak fenntartására szükségesek, amint azt a Magyarországgal kötött békeszerződés 22. cikke előírja”⁵.

Ebben az időszakban Ausztriában három gyalogos és egy légvédelmi hadosztály mintegy hatvan-hetvenezer fővel látta el a „megszálló” státusból adódó feladatokat. Magyarországon 1947-től 1955-ig – a békeszerződés alapján – „viszszamaradt erők” a folyamatos utánpótlás lebonyolítására alkalmas út- és vasútvonalak biztosítását látták el mintegy négy hadosztálynyi erővel.

A kérdés kiváló ismerője, Pataki István véleménye szerint „a fenti feladatra elég lett volna néhány egység, néhány ezer fővel. A valóságban azonban ennél nagyobb létszámú katonaság állomásozott hazánkban, és e kontingens nagyságának megfelelően különböző intézmények, parancsnokságok, lő- és gyakorló terek, repülőterek voltak a szovjetek használatában, távol az Ausztria felé vezető közlekedési vonalaktól. [...] Az ezt követően megkötött egyezmények és a mellékletekben foglaltak⁶ nem tették eleget a békeszerződésből idézett követelmények mindegyiké-

4 Uo.

5 Magyar Országos Levéltár XIX-1-1-IV. 430. 12. o. Közli: Pataki István: „Egyezmények” a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról. Múltunk, 1995/3., 124. o.

6 Az 1947. február 10-től 1955. május 15-ig terjedő időszakban Magyarország és a Szovjetunió között a vizsgált témánkkal összefüggő következő szerződések megkötésére került sor: barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés (1948. február 18., Moszkva); egyezmény a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok szállítmányainak vámmentességéről; egyezmény a szovjet hadsereg Magyarországon és Ausztria megszállási övezetében lévő csapatainak magyar vonatokon történő szállításáról; egyezmény a Magyarországon állomásozó szovjet alakulatok részére nyújtandó távközlési szolgáltatásokról; egyezmény a kaszárnyák és szolgálati helyiségek, raktárak, repülőterek és gyakorlóterek bérbeadásáról (1948. december 6., Budapest); egyezmény a magyar hadsereg katonaiállományú tagjainak a Szovjetunió katonai nevelőintézeteiben való ellátásával és kiképzésével járó kiadások megtérítéséről (1949. június 29., Moszkva); szerződés a magyar-szovjet államhatár rendjének szabályozása tárgyában; egyezmény a határkonfliktusok és határincidenteinek rendezésének tárgyában (1950. február 24., Moszkva). Magyar Országos Levéltár, XIX-1-1-26/261-005145-1961, 26/261-001871/1962. 322. d. Kivonat a Magyarország és Szovjetunió között 1945 és 1960. december 31-ig kötött kétoldalú nemzetközi szerződésekből.

nek, csak a 22. cikk 3. pontjának. E tény, valamint a csapatok elhelyezésével kapcsolatos tétel csorbította az ország függetlenségét...⁷

A Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége 1948. február 18-án kötött „barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés”-t, amelyben a felek egyebek között arra kötelezték magukat, hogy „együttesen igénybe vesznek minden rendelkezésükre álló eszközt arra, hogy kiküszöböljék bárminő, Németország, vagy bármely más, vele közvetlen, vagy akár milyen formában szövetkezett állam részéről megismétlődő támadás veszélyét. [...] (1. cikk)

Abban az esetben, ha a Magas Szerződő felek egyike háborúba sodródnék [...] a másik Magas Szerződő Fél minden rendelkezésre álló eszközzel haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt a háborúba sodort Szerződő Félnek. (2. cikk)

A Magas Szerződő felek mindegyike kötelezi magát, hogy nem köt semmiféle szövetséget és nem vesz részt semmiféle szövetkezésben, valamint olyan akcióban vagy intézkedésekben, melyek a másik Magas Szerződő Fél ellen irányulnak [...] (3. cikk)

A Magas Szerződő Felek megerősítik elhatározásukat, amely szerint a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni Magyarország és a Szovjetunió közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok további fejlesztése és megszilárdítása érdekében; kölcsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverenitásuknak és a másik belső ügyeibe való benemavatkozásnak az elvét. (5. cikk)

Ez a szerződés életbelépésének napjától számított 20 évig marad érvényben [...] (6. cikk)⁸

A szerződő felek az előbbieken túl arra is kötelezettséget vállaltak, hogy az említett szerződés megvalósítása összhangban lesz az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának elveivel.

Következtelésként megállapítható: az 1948. február 18-án kötött „barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés” 1956 októberében és novemberében hatályos volt. Ez a szerződés, mint később a Varsói Szerződés is, szándékai és írott betűje szerint is egy esetleges külső támadás kollektív elhárítása céljából kötött.

A szerződő felek 1948 februárjában is kifejezésre juttatták, hogy tiszteletben tartják egymás függetlenségét, állami szuverenitását, a másik fél belső ügyeibe – értem ezen mindama ügyek összességét, amelyek nem merítik ki egy harmadik fél fegyveres támadása közös elhárítása fogalmát – nem avatkoznak be. Ezen túlmenően arra is kötelezettséget vállaltak, hogy nem vesznek részt a másik fél ellen irányuló akciókban vagy intézkedésekben.

⁷ Pataki István: i. m. 125–127. o.

⁸ Halmosy Dénes: i. m. 142–143. o.

A szovjet csapatok létszámáról és elhelyezéséről a szovjet kormány nem adott hivatalos tájékoztatást a magyar fél részére 1957-ig, a szovjet csapatok Magyarországon történő ideiglenes állomásoztatása tárgyában aláírt szerződés megkötéséig. Ugyancsak Pataki István kutatásai szerint már 1948-ban, az egyezmények megkötése után, majd később „újabb és újabb szovjet alegységek, egységek érkeztek magyar területre. 1949, 1953 és 1955. a csapatok növekedésének éveit voltak. 1949. augusztusában egy gépkocsizó lövészadosztályt vezényeltek Magyarország területére a Badeni Központi Hadseregcsoport parancsnokának utasítására. (11 010 fő). Zömük román területről érkezett, elhelyezésükért, ellátásukért a Honvédelmi Minisztérium anyagi-technikai szervezetei voltak felelősek. Még 1949-ben előzetes bejelentés nélkül repülő és légvédelmi csapatok érkeztek Debrecenbe. 1949-1950-ben négy hadosztály szervezetében mintegy 80 városban, községben és más településen állomásoztak szovjet alegységek, egységek. Ebből húsz-huszonkét helyen őrségek tartózkodtak.”⁹ 1953-ban elsősorban a repülőalakulatok létszámát növelték, technikáját fejlesztették.

A megszálló hatalmak 1955. május 15-én írták alá a független, demokratikus Ausztria visszaállításáról szóló szerződést. A megszálló erők Ausztriából történő kivonása után a szovjet és magyar államhatalmi szervek a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzetét 1956. október 23-ig – az ezzel kapcsolatos kétoldalú egyezményt 1957. május 27-én kötötték meg – nem szabályozták. A Központi Hadseregcsoport felszámolása után a szovjet politikai és katonai vezetés, elmulasztva a békeszerződésben előírt kivonulási kötelezettség teljesítését, az itt állomásozó csapatai létszámának és összetételének megváltoztatását – annak jogszerűtlensége ellenére is – indokoltnak látta.

A nagyszabású diszlokációra Ausztriából 1955-ben került sor részben az osztrák államszerződés életbelépése, részben a Varsói Szerződés létrehozása következtében. J. Foster Dulles szerint a szovjet csapatok kivonása Ausztriából „bizonyára nagy hatást gyakorol azokra az országokra, amelyeket a Vörös Hadsereg megszállva tart. Ezekben az országokban erősödni fog a törekvés, hogy Ausztriához hasonlóan megszabaduljanak a megszállóktól”.¹⁰

Georgij Konsztantyinovics Zsukov marsall, a Szovjetunió honvédelmi minisztere 1955. július 31-én az osztrák államszerződés hatálybalépése után nyílt parancsban közölte: „Valamennyi Ausztriában állomásozó szovjet csapatot 1955. október 1-jéig a Szovjetunió területére kell helyezni. A Szovjetunió fegyveres erőinek összetételét az Ausztriából kivont csapatok létszámával csökkenteni kell.”¹¹

⁹ Hadi történelmi Levéltár MN. 1954. T. Elhelyezési és különleges ügyek. Lásd még: Pataki István: i. m. 130. o.

¹⁰ Idézi Borhi László: Az Egyesült Államok és a szovjet zóna 1945–1990. História-MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1994, 48. o.

¹¹ Szabad Nép, 1955. augusztus 1. Idézi: Pataki István: i. m. 130. o.

A kivonás Ausztriából megtörtént, de a csapatok egy részét – Zsukov idézett parancsával ellentétben – Magyarország területén helyezték el. Magyar részről Bata István vezéreztetés, honvédelmi miniszter 1955 tavaszán néhányszor konzultált Moszkvában az osztrák államszerződéssel és a nyolc európai állam által létrehozandó szövetséggel (Varsói Szerződés) kapcsolatos feladatokról, és erről május 5-én beszámolt a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének Politikai Bizottsága előtt.

Ekkor az osztrák államszerződést említve jelezte: lehet, hogy Románia és Magyarország területéről kivonják a szovjet csapatokat, illetve a Varsói Szerződés keretében a politikai tanácskozó testület hoz majd határozatot a szovjet csapatok elhelyezéséről, vagy az egyesített fegyveres erők főparancsnoka intézkedik legelőször egy szovjet hadtest magyarországi elhelyezéséről. Mindezt azzal egészítette ki, hogy erre a magyar hadsereg létszáma miatt is szükség van.

Gerő Ernő a szovjet csapatok Magyarországon maradásáról úgy vélekedett: „a nyugatiak óriási hangot csapnak, hogy megkötik az osztrák békét és az oroszok nem vonulnak ki. Ettől nem kell túlságosan befolyásoltatnunk magunkat...”¹²

Bata István 1955. június 2-án a következő kérést terjesztette a Politikai Bizottság elé: „A Szovjetunió Fegyveres Erőinek Vezérkara azzal a kéréssel fordult a Honvédelmi Minisztériumhoz, hogy vizsgálja meg egy szovjet Légi Hadsereg parancsnokság, egy háromezredes vadászrepülő hadosztály és egy felderítő repülőezred Ausztria területéről Magyarország területére történő áthelyezésének lehetőségét.” A honvédelmi miniszter előterjesztése és a Honvédelmi Tanács döntése alapján, egyebek között, a szolnoki repülőter fejlesztésére és 350 szovjet tiszt elhelyezésére intézkedtek.¹³

Az 1955 szeptemberében Magyarországon felállított szovjet Különleges Hadtest állományába két, a 2. és 17. gépesített gárdahadosztály, a 195. vadászrepülő, a 177. bombázórepülő hadosztály, a 20. pontonos hídász ezred, valamint légvédelmi, fegyvernemi és más szakcsapatok kerültek. A hadtest parancsnoksága Székesfehérvárra települt, fő erői Szombathely, Kecskemét, Pápa, Debrecen, Szolnok, Cegléd, Sárbovárd, Veszprém, Hajmáskér, Győr, Körömend és Komárom helyőrségekben állomásoztak.

A különleges hadtest parancsnoka Pjotr Nyikolajevics Lascsenko altábornagy volt, a törzsfőnöki teendőket 1956 nyarán – Georgij Andrejevics Scselbanyin vezérőrnagy szabadsága, majd betegsége miatt – ideiglenesen Jevgenij Ivanovics Malasenko ezredesre, a törzsfőnök felderítő helyettesére bízták.¹⁴

¹² Magyar Országos Levéltár 276. f. 53. cs. 229. ó. e. Idézi: Pataki István: Uo. 130–131. o.

¹³ Magyar Országos Levéltár 276. f. 53. cs. 234. ó. e. Idézi: Pataki István: Uo. 31. o.

¹⁴ Jevgenij Ivanovics Malasenko: Oszobij Korpusz v Ognye Budapesta. Vojenno Isztoricseszkiy Zsumal, 10/1993., pp. 22–30. (I. rész)

A hadtest rendeltetése a magyar csapatokkal együttműködésben az osztrák határ lezárása, védelme, a szovjet csapatok kivonása esetén a közlekedési útvonalak biztosítása volt. A hadtest a vezérkar útján a szovjet fegyveres erők miniszterének volt alárendelve.

A szovjet csapatok karhatalmi alkalmazásának terve

A szovjet vezetés – már jóval a forradalom előtt – nemcsak Magyarországon és Lengyelországban, hanem még Csehszlovákiában is érzékelte a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa szellemében fogant, a társadalom gyökeres átalakításának igényét kifejező általános válság jeleit. Mivel a nagyhatalmak közötti viszonyt meghatározó módon befolyásoló térség Németország volt, ezért Nyikita Szergejevics Hruscsovnak, az Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága első titkáranak elsősorban a Lengyelországban kialakult helyzet megoldása okozott erősebb fejtörést. Magyarország jelentősége a szovjet vezetés számára eltörpült. Hruscsov több ízben kifejtette, hogy Magyarországon adott esetben készek minden eszközt felhasználni.

Ezért a hadtest parancsnoka már 1956 júliusában parancsot kapott: készítsen tervet a szovjet csapatoknak „a szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme, adott esetben helyreállítása” érdekében történő alkalmazására. A terv kidolgozását Malasenko ezredesre bízta, aki azt Jurij Vlagyimirovics Andropov nagykövet és Mihail Fjodorovics Tyihonov altábornagy, Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter szovjet katonai „főtanácsadója” közreműködésével és segítségével rövid időn belül el is készítette. Az ezzel kapcsolatos munkálatok során az ezredes tanulmányozta a honvédség, a rendőrség és a belső karhatalom hasonló célú terveit is. Így figyelembe vette a magyar politikai vezetés álláspontját, amely szerint rendszerellenes megmozdulás esetén az aktív tevékenységet – a tömegoszlatástól a harctevékenységig – a magyar állambiztonsági szervek, a rendőrség és szükség szerint a magyar hadsereg erői hajtották volna végre.

A tervben rögzítették, hogy a fővárosban lévő fontosabb objektumok védelme a 2. gépesített gárdahadosztály feladata (parancsnoka Szergej Vlagyimirovics Lebegyev vezérőrnagy), míg a 17. gépesített hadosztály fő erői (parancsnok Anton Vasziljevics Krivosejev vezérőrnagy) adott esetben az osztrák határ lezárását, a működésük körzetében a rend fenntartását kapták. A hadosztály kötelemébe tartozó, Hajmáskéren állomásozó harcokcsiezred a Budapesten bevetni tervezett erők tartalékául szolgál.

A repülőhadosztályoknak és a hadtest közvetlen irányítása alá tartozó fegyvernemi és szakcsapatoknak a laktanyák, repülőterek, állások, raktárak és egyéb objektumok védelmét, valamint állomáshelyeiken a rend fenntartását határozták meg.

A terv részeként kiadott „különleges utasításban”, egyebek között, meghatározták az alegységek, egységek tevékenységének rendjét, az objektumok őrzésével, védelmével összefüggő feladataikat, a magyar egységekkel történetű együttműködés formáját. Ebben részletesen szabályozták a fegyverhasználat kérdését is.

A terv, amelyet Lascsenko altábornagy hagyott jóvá, a *Volna* (Hullám) fedőnevet kapta, és végrehajtását a *Kompassz* (Íránytű) jelszó elhangzása után kellett megkezdeni.

A hadtest vezetése a vezérkarnak október elején küldött jelentésében már felhívta a figyelmet a megmozdulások lehetőségeire. Számolva a helyzet súlyosbodásával Lascsenko altábornagy október közepén elrendelte, hogy a parancsnokok állomáshelyeiken legyenek készen a szükségessé váló intézkedések megtételére. Malasenko ezredes október 22-én Budapestre érkezett, hogy személyesen is tájékozódjon a helyzetről. Az ezredes ekkor értesült a másnapra tervezett tüntetés előkészületeiről is.¹⁵

A hadosztályparancsnokok eligazítása megtörtént, lehetőséget kaptak a feladat végrehajtásához szükséges adatok beszerzésére is. A magasabb egységek, alegységek speciális felkészítése 1956. október 23-ig nem kezdődött meg.

1956. október 23-án a magyar politikai vezetés egy része tudott arról, hogy adott esetben a szovjet erők karhatalmi célú alkalmazása lehetséges. Gerő Ernőnek, illetve Hegedűs Andrásnak azt is tudnia kellett, hogy a szovjet csapatoknak a karhatalmi feladatok végrehajtására – a magyar hadsereg és a belső karhatalom hasonló célú és tartalmú feladataihoz igazodó – részletes terveik is voltak.

Véleményem szerint egyértelmű, hogy a Szovjetunió mindenkorai politikai vezetésének döntései alapján vezetőfunkcióba helyezett – a szovjet vezetés Magyarországgal kapcsolatos politikai elhatározásait feltétel nélkül megvalósító – magyar vezetők az így szerzett, „megszolgált” hatalmuk megvédése érdekében – a következményekkel nem számolva – szinte reflexszerűen fordultak a Szovjetunióhoz segítségért.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a szovjet csapatok október 23-i bevetésével – függetlenül attól, hogy azt kérték, vagy a bevetés tényét tudomásul vették – a magyar politikai vezetés meghatározó része egyetértett.

A szovjet vezetőknek a válság kezelésével kapcsolatban adott „tanácsait” elfogadták, és végrehajtásukat magukra nézve kötelezőnek tartották. Bizonyítható,

¹⁵ Jevgenyij Ivanovics Malasenko: A Különleges Hadtest Budapest tüzében. Egy szemtanú visszaemlékezései. Szovjet katonai intervenció 1956. Argumentum Kiadó, Budapest, 1996, 214–217. o.

hogy a szovjet vezetők által kijelölt – majd az események hatására többször módosított – mozgástér határait október 23. és 28. között a magyar vezetés egyetlen lényeges kérdésben sem lépte át.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy részkérdésekben ne lettek volna viták, de a menet közben bekövetkező súrlódások, félreértések, félrehallások sem idézték elő október 31-ig azt, hogy a szovjet vezetés megvonta volna a támogatását a magyar vezetéstől. A szovjet vezetés a Kádár János vezette párt- és a valójában formálisan nem létező, Nagy Imre nevével fémjelzett állami vezetést a kialakult válság – szovjet érdekeknek megfelelő – kezelésére alkalmasnak tartotta.

Az előbbiekkal összefüggésben nem kerülhető meg annak kimondása sem, hogy a politikai vezetés – a válság kezelésével kapcsolatos alapdöntések meghozatalában – egységes volt, így véleményem szerint egységes a felelősségük is mindazokért a következményekért, amelyek e döntések hatására Magyarországon bekövetkeztek.

A háború megindítása, a Hullám hadművelet végrehajtása

1956. október 23-án a magyar vezetés, közvetlenül Gerő Ernő, az MDP első embere – miután nem bízott a Magyar Néphadsereg határozott fellépésében – kérte a szovjet vezetést, hogy a különleges hadtest erőinek bevetésével segítse az „*ellenforradalmi, fasiszta elemek*” rendszerellenes megmozdulásának leverését. Hruscsov ezt azzal a feltétellel engedélyezte, ha a magyar kormány vagy annak elnöke, Hegedüs András ezt írásban is kéri.

Miután Gerő erre ígéretet tett, az SZKP Központi Bizottságának jóváhagyásával a vezérkar – magyar idő szerint 18 óra körül – elrendelte a különleges hadtest harcászultságba helyezését. Három óra múlva Vaszilij Danilovics Szokolovszkij marsall, a vezérkar főnöke telefonon utasította a hadtest parancsnokát: a szovjet csapatok vonuljanak Budapestre, és nyújtsanak segítséget a magyar honvédségnek, rendőrségnek, valamint a belső karhatalom erőinek a rend helyreállításához.

22 órakor a szovjet csapatok Kecskemét, Cegléd, Szolnok, Székesfehérvár és Sárbogárd helyőrségekből megkezdték a menetet Budapest felé. A hadtest vezetésének szűk törzse éjjelkor érkezett Budapestre, és a Honvédelmi Minisztérium épületében, majd a Malasenko ezredes vezette operációs csoport közvetlen irányításával megkezdték tervezett feladataik végrehajtását.

Amikor a hadtest törzse megérkezett a Honvédelmi Minisztériumba, csak úgy záporoztak a párt vezetőinek, a kormány tagjainak és a katonai vezetőknek a kérései. Ezek többnyire a fontosabb objektumok védelmének megerősítésére, a kerü-

leti pártbizottságok és rendőrkapitányságok, a raktárak és laktanyák, illetve a fontosabb személyek lakásainak megvédésére vonatkoztak. A hadtest parancsnoksága hamarosan belátta, hogy e kérések teljesítéséhez nincsenek elégséges erők, és ami a legfontosabb, a hadtest alapvető feladata ekkor már a fegyveres csoportok szétvérese, a rend helyreállítása volt.

Október 24-én Budapesten volt kb. hétezer magyar katona és ötven harcokcsi. A Honvédelmi Minisztérium jelentése ezen a reggelen kb. 4500 katona bevetéséről és 1300 fős központi tartalékról adott számot.¹⁶

Október 24-én és az utána következő napokban egymás után érkeztek Budapestre a szovjet párt, állami és katonai vezetők. A különleges hadtest parancsnokának harcálláspontján – szovjet tábornokok és tisztek kisebb csoportjának a kíséretében – váratlanul megjelent *Ivan Alexandrovics Szerov*, a KGB főnöke, *Mihail Szergejevics Malinyin* hadseregtábornok, a vezérkar főnökének első helyettese.

Egy kis kitérővel (a repülőgép Veszprémben szállt le) páncélozott személygépkocsival Budapestre érkezett *Anasztasz Ivanovics Mikojan*, az SZKP KB Politikai Bizottságának tagja és *Mihail Andrejevics Szuszlov*, a KB elnökségének tagja is, akik ekkor már sokkal objektívebb tájékoztatást kaptak a helyzetről.

A hadtest vezetése külön jelentett a városba vezényelt szovjet csapatok tevékenységéről. Andropov, Szerov, Mikojan és Szuszlov ekkor úgy értékelte, hogy Magyarországon imperialista összeesküvés van, és ha a Szovjetunió nem nyújt katonai segítséget, akkor Magyarországon ellenforradalom jellegű folyamat alakulhat ki, és a NATO részéről az agresszió veszélye is fennáll.

A helyzet súlyosbodása, valamint hogy nem alakult ki a magyar rendőrséggel és hadsereggel tervezett együttes, összehangolt tevékenység, a szovjet katonai vezetést terveik pontosítására kényszerítette. Legfontosabb feladatuknak elsősorban a fegyveres csoportoknak a megvédésre kijelölt objektumokból történő kiűzését, a város legfontosabb objektumainak védelem alá helyezését és a város központjában a felkelők lefegyverzését tartották.

A 2. hadosztály parancsnokának vezetésével elsőként, október 24-én, hajnali két órakor a 37. harcocsiezred érkezett Budapestre. Az ezred élén *Grigorij Timofejevics Dobrunov* alezredes motorkerékpáros zászlóalja menetelt. A zászlóalj parancsnoka a város központjában fegyveresen tevékenykedő csoportok és az ellenük bevetett katonai és rendőri alakulatok helyének és erejének a felderítését, valamint a felkelésben részt vevő lakosság jellegének, összetételének megállapítását kapta feladatul. Tűzet – a parancs szerint – csak megtámadásuk esetén nyithattak.

¹⁶ Hadi történelmi Levéltár '56-os gyűjtemény, 8. őrzési egység. 131., 134., 144., 145., 150. o.

A harcokcsiezred utasítást kapott az MDP KV Akadémia utcai székházának, a Parlament és a szovjet nagykövetség épületének, valamint a Duna-hidak megvédésére, a rádió visszafoglalására. A szovjet csapatok tájékozódásának segítése érdekében magyar tisztet küldtek ki a Honvédelmi Minisztériumból.

A 2. hadosztály fő erői csak hajnali három órakor érkeztek Budapestre. Az 5. gépesített ezred Kecskemétről, a 6. gépesített ezred Szolnokról és a 87. nehéz rohamlöveg ezred Ceglédre érkezett. A hadosztály egységei az említettek kivül a Külügyminisztérium, a nemzeti bank, a repülőtér, a fegyverraktárak védelmének a megerősítését és a központi telefonközpont, a Szabad Nép szerkesztőségének visszafoglalását és a fegyveres csoportok lefegyverzését, a rendőrségnek való átadását kapták feladatul.

A beérkező egységek azonnal harcba bocsátkoztak, és több objektumot visszafoglaltak a fegyveres csoportoktól, a pályaudvarokat, hidakat és néhány raktárt az ellenőrzésük alá vontak. A harcokcsiezred alegységei a rádió épületei közül csak egyet tudtak visszafoglalni a felkelőktől. A többi épület megszállására a gyalogság támogatása nélkül nem volt lehetőségük. A felkelők csak ezen a helyen négy szovjet harcokcsit tettek harcképtelenné.

A szovjet katonai vezetés előtt a helyzet 24-én, a déli órákra tisztázódott. Számukra is egyértelművé vált, hogy a fontosabb objektumok közül több is a fegyveres csoportok kezébe került, a rendőrség erői dezorganizálódtak, passzívák voltak, a magyar egységek nem kaptak határozott parancsot az aktív harctevékenység folytatására, valamint sok katona és néhány szervezett alegység is átállt a felkelők oldalára. Felfedték a fegyveres csoportok helyét. Becslésük szerint Budapesten a fegyveres felkelők együttes létszáma kb. kétezer volt, és tapasztalataik szerint a VIII. és IX. kerületben voltak a legaktívabbak.

Október 24-én a szovjet csapatok az összes általuk is fontosnak tartott objektumot (Parlament, az MDP KV, a Fővárosi Tanács, a Budapesti Pártbizottság, a nemzeti bank, a főposta épülete, a pályaudvarok és a hidak) az ellenőrzésük alá vonták.

Folytatódott a harc a város központi és délkeleti részében, a rádiónál, a Corvin köz környékén és az Üllői úton. Elfogtak, lefegyvereztek és rendőrségnek átadtak kb. háromszáz felkelőt.

A nap második részében megérkezett Hajmáskérről a 17. gépesített gárdahadosztály kötelékébe tartozó 83. harcokcsi- és az 57. gépesített ezred is. Feladatként Budán a rend megtéretését és a hidak budai hídfőinek megvédését kapták.

A fővárosba rendelt szovjet egységek katonái közül október 24-én húszan meghaltak, 48-an megsebesültek. Két harcokcsi és két autó kiégett, további hat harcokcsi és négy páncélozott szállító harcjármű vált harcképtelenné.

A Budapesten lévő szovjet csapatok létszáma nem haladta meg egy hadosztály létszámát. A fegyveres felkelők ellen bevetett hatezer katona, 290 harckocsi, 120 páncélozott szállító harcjármű és 156 ágyú kevésnek bizonyult.

Ezt felismerve a szovjet hadvezetés a Kárpáti Katonai Körzet lövészhadtest állományából a 128. lövész – továbbá más források szerint a 39. gépesített gárda – hadosztályt, valamint a Románia területén állomásozó szovjet önálló gépesített hadtest alárendeltségébe tartozó 33. gépesített hadosztályt Magyarországra, fő erőivel Budapestre rendelte.

Egyes szovjet források szerint az így riadókészültségbe helyezett és „rendcsinálás” céljából bevetett öt hadosztály állományába 31 500 fő, 1130 harckocsi és önjáró löveg, 616 tüzérségi löveg és aknavető, 185 légvédelmi löveg, 380 páncélozott szállító harcjármű és 3830 gépkocsi tartozott.

Riadókészültségbe helyezték a Kárpáti Katonai Körzet egy vadászrepülő és egy bombázórepülő hadosztályát is. Így a különleges hadtest légi erőivel együtt összesen 159 vadászrepülő és 122 bombázó várt bevetési parancsra. A szovjet katonai erők felvonulásának ezen időszakában a vadászrepülők fedezték a menetben lévő csapatokat, a bombázó repülők a repülőtereken látták el fokozott készségi szolgálatot.

Október 25-én még alig virradt, amikor Budapest több pontján ismét fellángoltak a harcok. A szovjet hadvezetés változatlanul gyalogsági támogatás nélkül, harckocsikkal és a felülről nyitott, gumikerekű páncélozott szállítójárműveken (találó néven a „nyitott koporsókban”) küldte katonáit a biztos halálba. Néhányszor kísérletet tettek a szovjet harckocsi vagy gépesített alegységek és a magyar gyalogos erők együttes alkalmazására, de ezek a próbálkozások rendre kudarccal végződtek.

A szovjet csapatok 1956-os magyarországi beavatkozásakor, annak ellenére, hogy alakulataik – a második világháborús tapasztalatoknak és az érvényben lévő harcászati szabályzatoknak megfelelően – felkészültek a lakott településeken folytatott harcra, a legfelsőbb politikai vezetés döntése alapján az 1953-as berlini események idején „sikeresen kipróbált” eljárást alkalmazták.

Ennek lényege, hogy a magasabb műszaki színvonalú harci technika felvonultatásával, erődemonstrációval meg lehet félemlíteni, a harctól vissza lehet tartani a spontán módon összeverődött, szervezetlen, alacsony színvonalú fegyverzettel bíró, a helyüket állandóan változtató csoportokat.

Ilyen megfontolásból jelentek meg Budapesten október 24-én, a hajnali órákban a szovjet különleges hadtest páncélos járművei, T-34-es harckocsijai, és megkezdtek „elretentő”, valójában öngyilkos cirkálásukat a város főbb közlekedési útvonalain, csomópontjain.

Október 25-én, reggel Romániából Budapestre érkezett a 33. gépesített gárdahadosztály (parancsnoka *Gennagyij Ivanovics Obaturov* tábornok), és az esti órákban *Gorbunov* ezredes parancsnoksága alatt a fővárosba befutott a 128. lövész gárdahadosztály is. Mivel ezen a napon a felkelők ellenállása a városban tovább erősödött, a 33. hadosztálynak azt a feladatot adták, hogy a város központi részeit – a Kőbánya és az Üllői út szektorban, a Duna-parton lévő területeket, a rádió épületét, a Kilián-laktanyát és a Corvin köz körzetét – tisztítsa meg a fegyveres csoportoktól, és a „hadosztály elővédjében” lévő 104. gépesített gárdaezred elsőként jusson ki a Parlamenthez. Amikor *Obaturov* tábornok hadosztályának néhány egysége menetből betört a városba, a felkelők egy harcokcsit és egy páncélozott szállító harcjárművet, a bennük lévő két ezredessel együtt kilőttek, és törzs rádióállomását is megsemmisítették. A Ferenc körúton a hadosztály tüzérezrede két tűz közé került, és a 2. osztályát majdnem teljes egészében elvesztette. Az ezred parancsnoka életveszélyesen megsebesült.

Október 25-én, este a 128. lövész gárdahadosztály – előrevetett osztagként alkalmazott – 315. lövész gárdaezrede azt a feladatot kapta, hogy semmisítse meg Budán a fegyveres csoportokat.

Október 26-án a 33. hadosztály törzse megszervezte a felderítést, és az ellenálló fegyveres csoportok felszámolása érdekében folytatták a harctevékenységet. Október 27-én a hadosztály egységei több háztömböt megtisztítottak, de a Corvin mozi és a Kilián laktanya környékén lévő ellenállási csomópontot nem tudták felszámolni. Ez volt az ellenállás erős gócpontja, amelynek megsemmisítése nélkül Budapesten a felkelőcsoportok felszámolása nem volt lehetséges.

A Központi Vezetőség határozata alapján a szovjet és a magyar katonai vezetés ekkor már döntött arról, hogy 28-án, hajnalban a magyar csapatok bevonásával megsemmisítő csapást mérnek a Corvin köz és a Kilián laktanya környékén egyre szervezettebben és főként egyre eredményesebben harcoló felkelőkre.

A feladat végrehajtásába bevonták az alapvetően Budán tevékenykedő 128. lövész gárdahadosztály erőit is.

A 17. gárdahadosztály alegységei ebben az időszakban az osztrák határ védelmére készültek. A szovjet vezetés egy amerikai és nyugatnémet provokáció veszélyével számolt.

Így Budapesten ebben az időszakban három (a 2. és 33. gépesített, valamint a 128. lövész) gárdahadosztály és a 17. gépesített hadosztály részei tevékenykedtek. Létszámuk együttesen elérte a húszezret.

A hadtest operatív törzsének gyakorlati segítséget adott a szovjet vezérkar Malinyin hadseregigtábornok által vezetett csoportja. A hadtest vezetése az e csoportba beosztott tisztektől tudott a szovjet fegyveres erők minisztériumában meghozott

döntésekről, arról, hogy mikor milyen csapatokat irányítanak Magyarországra, és ezekből melyek kerülnek a különleges hadtest alárendeltségébe.

A magyar vezetéssel Malinyin hadseregtábornok, a nagykövet Andropov és a KGB-s Szerov tábornok tartotta a kapcsolatot. Malinyin néha egészen váratlanul feltűnt a hadtesttörzsnél, pontosította a feladatokat, és azok végrehajtása, segítése érdekében megfogalmazta javaslatait. A hadtest tevékenységéről jelentett a vezérkar főnökének, Szokolovszkij marsallnak, és a hadtest vezetését mentesítette a Moszkvával folytatott személyes megbeszélésektől.

A szovjet és magyar politikai és katonai vezetés nem volt felkészülve ilyen erejű határozott szembenállásra. Sokáig nem értették meg, hogy a már egyszer sikeresen alkalmazott harcmód a Budapesten bevetett szovjet csapatok vereségéhez vezethet.

Később, magukhoz térve a súlyos veszteségekkel járó meglepetésből, bénultságból, a fegyveres csoportok, az ellenállás fő gócai ellen indított támadás előkészítése érdekében igyekeztek megszerezni azokat a felderítési adatokat, amelyekből megtudhatták, hogy hol milyen erők harcával kell számolniuk. Például harckocsikat rendeltek tüzelőállásba a felkelők feltételezett helyétől viszonylag messze, majd harckocsikat küldtek a veszélyeztetett útszakaszra. Az álló harckocsikból figyelték, hogy az utca közepén lehetőleg teljes sebességgel haladó harckocsikra honnan lönek, és az így felderített tüzelőállásokra mérték tűzcsapást. Ez a módszer az okozott és elszenvedett veszteségek ellenére sem járt eredménnyel például a város olyan részeiben, mint amilyen a Corvin köz és környéke is volt. Az Üllői úton a Nagyvárad tértől a Kálvin térig és a Nagykörúton a Mester utcától a Rákóczi útig a különálló, egymástól többé-kevésbé független felkelőcsoportok szinte összefüggő ellenállási láncolatot alakítottak ki.

A szovjet katonai vezetés előtt tehát egyértelművé vált, hogy addig nincs remény a gyors győzelemre, amíg a forradalom fő bázisai léteznek, ezért napirendre került az e csoportok felszámolásának igénye.

A szovjet csapatok kudarca – a politikai helyzet átértékelése

Mint az a dokumentumokból kiderül, a Kádár János vezette párt- és a Nagy Imre irányította állami vezetésnek az SZKP elnöksége Magyarországra küldött képviselőivel egyeztetett határozatait, intézkedéseit, taktikázásait az október 28-ig terjedő időszakban kettős célt szolgáltak:

1. Ha kell, politikai engedelmények, a nép követeléseit egy részének teljesítésével vagy annak ígéretével a tömeget leválasszák a hatalom és a szovjet csapatok ellen harcot folytató fegyveres csoportokról.

2. A fő cél ez volt: a fegyveres ellenállást – elsősorban a szovjet csapatokra támaszkodva – megtörjék.

A politikai és katonai vezetés – mint láthattuk – a kezdeti zűrzavar után egyre pontosabb képet kapott a felkelők erejéről. Ebből arra következtettek, hogy a legjelentősebb fegyveres csoportok állásai ellen indított összpontosított támadással döntő fordulat következhet be a harcok menetében. A felkelés leverése legfontosabb előfeltételének a Corvin közben és a környékén lévő – a Kilián-laktanyát is idesorolták – felkelő erők ellenállásának megtörését tartották.

Az október 27-én kiadott, másnapi akcióra vonatkozó harccparancs szerint a támadást a szovjet és magyar erők két irányból – a Nagyvárad tér és a Kálvin tér felől az Üllői úton – tervezték végrehajtani. A támadást a szovjet erők megindították, de az első jelentősebb veszteségek után annak végrehajtását bizonytalan időre elhalasztották.

A felkelők továbbra is nagy veszteségeket okoztak a szovjet csapatoknak. Erőfeszítéseket tettek az önállóan tevékenykedő szovjet katonák és kisebb csoportjaik lefegyverzésére. Lascsenko altábornagy parancsot adott a határozottabb ellenállásra. Az egységek és alegységek parancsnokait parancsban figyelmeztette: beosztásukból le lesznek váltva, ha eltűrik a lefegyverzést vagy a fegyverzet és a lőszer elvételét.

A felkelőcsoportok harci sikerei, a magyar csapatok alkalmazhatatlansága és a szovjet csapatok kudarca a magyar legfelső politikai vezetésben tovább erősítette azok táboraát, akik a kialakult válság megoldásában egyedül a politikai eszközök alkalmazását tartották célravezetőnek. Két lehetséges út állt a vezetés előtt. Az egyik, hogy továbbra is elutasítja a nép jogos követeléseit, nem változtat a kormány összetételén, és a szovjet hadseregre támaszkodva folytatja a harcot. Eme út választása esetén a hatalom képviselői elveszítették volna a harcokba még be nem kapcsolódó, de a felkelőkkel kezdetől szimpatizáló lakosság bizalmát és kapcsolatát, és az újabb áldozatok, pusztulás még jobban elmélyíti a szakadékot a lakosság és a kormány között. Mivel ez az út járhatatlan – és ezzel akkor még a Magyarországon tartózkodó szovjet politikai vezetők, Mikojan és Szuszlov is egyetértettek –, a magyar párt- és állami vezetés engedelmények tételére kényszerült.

A magyar politikai vezetés, személy szerint Nagy Imre – a szovjet szervek hozzájárulásával – október 28-án, 13 óra 20 perckor azonnali tűzszünetet rendelt el. 14 órakor az új kormány letette az esküt¹⁷, majd jóváhagyta a miniszterelnök által beterjesztett kormánynyilatkozatot. A 17 óra 25 perckor elhangzó rádióbeszédében Nagy Imre – a párt értékelése alapján – nemzeti demokratikus mozgalomnak

¹⁷ Az október 27-i átalakítás után a kormányban Nagy Imre miniszterelnök helyettesei lett Ápró Antal, Bogárné József és Erdei Ferenc. További fontos változás, hogy a honvédelmi miniszteri tárcát Bata István vezérezre-

Összeített kimutatás a magyarországi hadműveletekben részt vevő szovjet csapatokról¹⁸

Katonai alakulat megnevezése	Állandó elhelyezési körletük	A harcckészültségbe helyezés ideje*	Az államhatár átlépésének ideje*
Különleges hadtest alárendeltjei és megerősítése	Magyarország	1956. október 23., 20 órától	–
2. gépesített gárdahadosztály	Magyarország	1956. október 23., 20 óra	–
17. gépesített gárdahadosztály	Magyarország	1956. október 23., 20 óra 10 perc	–
177. bombázó repülő gárdahadosztály	Magyarország	1956. október 24-re virradóan	–
195. vadászrepülő gárdahadosztály	Magyarország	1956. október 24-re virradóan	–
128. lövész gárdahadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 23., 19 óra 45 perc	1956. október 24., 0 óra 15 perc és 7 óra között
33. gépesített gárdahadosztály	Románia	1956. október 23., 22 óra 35 perc	1956. október 24., 11 és 12 óra között
8. gépesített hadsereg Magyarországra rendelt és megerősítő erői	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 28-ra virradó éjjel	1956. október 28-tól november 4-ig
70. lövész gárdahadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 26.	1956. október 28., 6 óra
32. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 27.	1956. október 28–29.
60. légvédelmi tüzérhadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 27.	1956. október 30. és november 1. között
11. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 28-ra virradó éjjel	1956. november 1.
31. harcckocsi hadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. november 1-jén, éjjel	1956. november 3., 8 óra
35. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió Odesszai Katonai Körzet	1956. október 31., 18 óra 45 perc	Románian keresztül 1956. november 4-én, hajnalban
38. összfégyvernemi hadsereg Magyarországra rendelt és megerősítő erői**	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 23., 19 óra 45 perc	1956. október 24-től 27-én, 8 óráig

destől Janza Károly altábornagy vette át, Piros László helyett Münnich Ferenc lett a belügyminiszter. Fontos változás, hogy a kormányba a volt koalíciós pártok képviselői is bekerültek.

18 Az Orosz Föderáció Fegyveres Erői Vezékarának Központi Archivuma 32. f. 701291. op. 15-17. d. Közl: Alekszandr Kirov: Szovjet katonai beavatkozás Magyarországon 1956. In: Györkei Jenő – Horváth Miklós (szerk.): Szovjet katonai intervenció 1956. H & T Kiadó, Budapest, 2001, 199–200. o.

39. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 23., 19 óra 45 perc	1956. október 24.
61. légvédelmi tüzérhadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 23., 19 óra 45 perc	1956. október 24.
27. gépesített hadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 27.	1956. október 27., 8 óra
31. légideszant gárdahadosztály	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 28., 10 óra	1956. október 30., Veszprémi repülőtér
1. vasúti gárdadandár	Szovjetunió Kárpáti Katonai Körzet	1956. október 27.	1956. október 29.

* Az időpontok magyar idő szerint szerepelnek.

** A különleges hadtest alárendeltségébe tartozó 17 gépesített gárdahadosztály fő erői 1956. október 28. után a 38. összfégyvernemi hadsereg alárendeltségébe kerültek.

nyilvánította az előző napok megmozdulásait, és egyebek között bejelentette a szovjet csapatok azonnali kivonását Budapestről, és tárgyalások megkezdését a szovjet haderő teljes kivonásáról.

A szovjet katonai vezetés a csapatok kivonását két ütemben tervezte végrehajtani. Az elsõben a külsõ kerületekben lévõ erõket, a második ütemben pedig a város belsõ részeiben lévõ, a pártközpont, a Honvédelmi Minisztérium, a Parlament és a Belügyminisztérium õrzését ellátó csapataikat szándékozták kivonni. A csapatok kivonulása a fõvárosból október 30-án, 15 órakor kezdõdött, és másnap a déli órákban befejezõdött.

„Nagy háború nem lesz!”, „Magyarországot nem adhatjuk!”

Még a gyõztes forradalom reményeit táplálta a szovjet kormány október 30-i nyilatkozata, amely szerint új alapokra kívánja helyezni a többi szocialista országgal kapcsolatos viszonyát. Ma már tudjuk, hogy az új viszony elsõ torzszülöttje a magyar forradalomra kollektíven kimondott halálos ítélet volt. Megkezdõdtek a katonai elõkészületek és az újabb szovjet katonai beavatkozással kapcsolatos egyeztetõ tárgyalások. A magyar vezetés döntései (segítségkérés az ENSZ-tõl, a semlegesség bejelentése, a Varsói Szerzõdés felmondásának kilátásba helyezése, javaslat újabb tárgyalásokra stb.) nem bírták jobb belátásra az új magyar kormány összeállításával és a többi szocialista ország tájékoztatásával, meggyõzésével elfoglalt szovjet vezetést.

Október 31-én újabb erõk Magyarországra irányításával, a már Magyarországon lévõ megszálló erõk jelentõs növelésével kezdetét vette a november 4-i újabb támadás elõkészítése.

A szovjet különleges hadtest törzse a Tökölön lévő repülőtérré települt, ahol egy szovjet repülőegység állomásozott. A szovjet csapatok Budapest határától 15-20 km-re összpontosítási körletet foglaltak el, ahol karbantartották a harci technikát és fegyverzetet, kiegészítették a személyi állományt, a lőszer, üzemanyagot és az élelmiszerkészleteket.

A különleges hadtest vezetését ekkor Malinyin hadseregtábornok arról tájékoztatta, hogy a Magyarországon lévő csapatok vezetésével Konyev marsallt bízták meg, aki már meg is érkezett Szolnokra. Ekkor értesültek arról is, hogy – a Szovjetunió és Románia területéről – a 38. és a 8. hadsereget is Magyarországra irányítják. Megtudták, hogy a Szovjetunió területéről átdobott légideszant-egységek meg is kezdték a magyar repülőterek elfoglalását. A veszprémi repülőtérré már meg is érkezett a 31. légi deszant gárdahadosztály két ezrede.

Malasenko ezredes tájékoztatta Konyev marsallt a Budapesten kialakult helyzetről. A magyar vezérkar által készített munkatérképen bemutatta a katonai egységek és a fegyveres csoportok helyzetét, és jelentett a városban végrehajtott védelmi jellegű katonai előkészületekről is. Kihangsúlyozta, hogy e csoportok és néhány magyar katonai egység, alegység további makacs ellenállásával kell számolni. Az ezredes úgy tudta, hogy a magyar csapatok a főváros körül légvédelmi ágyúkkal is megerősített védelmi övezetet létesítettek, és a várossal határos lakott településeken tankokkal és tüzérséggel is felszerelt erők jelentek meg. A fegyveres csoportok elfoglalták a fontosabb objektumokat, az utakon a fegyveres csoportok és a nemzetőrség erői járőröztek. Malasenko ötvenezerre becsülte a magyar katonai egységek létszámát Budapesten, és véleménye szerint ezenkívül még tízezer nemzetőr és a városban lévő száz harckocsi ellenállásával is számolniuk kellett.

Konyev marsall azon kérdésére, hogy a hadtest erői elegendő-e arra, hogy a fővárosban három-négy nap alatt leverjék a fegyveres felkelést és „helyreállítsák a rendet”, a hadtest parancsnoka, Lascsenko határozott „nem”-mel válaszolt. Elmondta, hogy a siker érdekében a hadtestet meg kell erősíteni gyalogsággal, önjáró tüzérséggel és harckocsikkal. Összességében kívánatosnak tartotta, hogy a hadtestet még egy hadosztállyal erősítsék meg, és kérte az ezen alegységek felkészítéséhez szükséges idő megadását is.

A jelentések és a vélemények meghallgatása után Konyev marsall közölte: a Varsói Szerződés országainak legfelső politikai vezetése döntést hozott – ez persze nem volt igaz – a Magyarországnak nyújtandó katonai „segítségéről”. Az „ellenforradalmi erők szétzúzásának” feladatát a szovjet csapatokra bízták. A különleges hadtest erőinek ezért fel kell készülniük a Forgószél fedőnevű hadműveletben való részvételre, ennek célja a szocialista társadalmi rend magyarországi helyreállítása. A különleges hadtest feladata Budapesten az ellenálló fegyveres erők szétvérese és

a rend megteremtése. A Magyar Néphadsereg azon egységeit, amelyek kísérletet tesznek az ellenállásra, le kell fegyverezni.

A parancs szerint a hadtest állományába Budapesten változatlanul a 2., a 33. gépesített és a 128. lövész gárdahadosztály tartozott. Ezenkívül a hadtestet harcokcsi, tüzér- és légideszant-egységekkel erősítették meg.

Az osztrák határ védelmét, valamint a fővároson kívül eső területeken és a vidéki városokban lévő felkelőcsoportok „megsemmisítésének” feladatát két tábornok, *Amazaszp Hacsaturovics Babadzsanjan* és *Hadzsi U. D. Mamszurov* hadseregeire – a 38. és 8. – és a hadtest 17. gépesített hadosztályára bízták.

A feladatok megkezdéséhez a készenlélet november 3-án estig kellett elérni, és a *Forgószél* hadműveletet a *Mennydörgés* (Grom) jelszó elhangzása után kellett megkezdni.

Az támadási terv sikere érdekében Szerov, a KGB elnöke letartóztatta a szovjet csapatok kivonásáról tárgyalásokat folytató magyar tárgyalóküldöttség tagjait: Erdei Ferencet, Maléter Pál vezérőrnagyot, honvédelmi minisztert, Kovács István vezérőrnagyot, a vezérkar főnökét és Szűcs Miklós ezredest, hadművelési csoportfőnököt. A Moszkvában összeállított, Kádár János vezette bábkormány politikai legalizálása érdekében Nagy Imrét és a politikai vezetők jelentős részét a törvényes kormány lemondásának kikényszerítése céljából – a *Josip Broz Titóval* történő megállapodás értelmében –, a menedékjog felkínálásával Jugoszlávia követségének épületébe csalták.

A hadműveletek megkezdése előtt Konyev marsall az egyesített fegyveres erők főparancsnokaként adta ki az 1. számú parancsát, amelyben a helyzet értékelését követően felszólította a csapatokat, hogy a helyi államhatalmi szerveknek és képviselőknek nyújtsanak segítséget az államrend megteremtésében és a normális élet beindításában.

November 4-én, moszkvai idő szerint hat, magyar idő szerint négy órakor elhangzott a jelszó: *Mennydörgés*, és ezzel megkezdődött a *Forgószél* fedőnevű hadművelet végrehajtása. A parancsban meghatározott objektumok elfoglalására kijelölt osztagok és a különleges hadtest kötelékébe tartozó hadosztályok fő erői – leküzdvé a főváros környékén lévő felkelőerők egy részének ellenállását – öt órakor különböző irányokból betörték Budapestre. Vidéken is megindult a támadás, amelyben 17 (nyolc gépesített, egy harcokcsi, két lövész, két légvédelmitüzér, két repülő, két légideszant-) szovjet hadosztály részei mintegy hatvanezer szovjet katonával vettek részt.¹⁹

A szovjet csapatok a hadsereg és a polgári lakosság, a *Király Béla* tábornok vezette nemzetőrségbe szerveződött felkelőcsoportok ellenállását a tervezett no-

¹⁹ Alekszandr Kirov: i. m. 199–200. o.; Hegedűs B. András – Kende Péter – Litván György – Rainer M. János (szerk.): Döntés a Kremben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. 1956-os Intézet, Budapest, 1996, 142. o.

vember 7-ével ellentétben csak 11-én tudták megtörni, vidéken a szervezett ellenállást csak november közepére számolták fel.

A Forgószél hadművelet véget ért. Konyev marsall 1956. november 24-én, Magyarországon tartott értekezletén a szovjet városparancsnokoknak bejelentette, hogy a szovjet kormány határozatot hozott arról, hogy a Magyarország területére küldött alakulatok többségéből létrehozzák a Déli Hadseregszoptort.

A háború kérdése a Varsói Szerződés alapidokumentumainak tükrében

Hosszú évtizedek óta tartotta – illetve véleményem szerint részben ma is tartja – magát az a felfogás, amely szerint a Szovjetunió hadserege a magyar nép és annak fegyveres erői elleni hadműveleteit a Varsói Szerződés alapján, annak írott betűje és szelleme értelmében, a magyar kormány kérésére – „baráti segítségnyújtásként” – hajtotta végre. A ma már kutatható, illetve részben publikált dokumentumok alapjaiban kérdőjelezzik meg eme álláspont helyességét.

Az eddig bemutatott dokumentumokból megállapítható, hogy a Varsói Szerződés megalakításának nem belső, hanem külső, tömbön kívüli nemzetközi indokai voltak. A megkötés nemzetközi okai alapvetően meghatározták a szerződés keretein belüli együttműködés alapelveit, az együttműködés alapító okiratában deklarált céljait, területeit, illetve az e célok megvalósítását szolgáló szervezeti, intézményi kereteket is.

A szovjet csapatok magyarországi tartózkodása, a Varsói Szerződés megalakulása körülményeinek vizsgálata, az e témakörben született legfontosabb dokumentumok – levéltári és könyvészeti források – feldolgozása, illetve a témával kapcsolatos kutatási eredmények összefoglalása nélkül nem lehetséges, ezért véleményem szerint nem kerülhető meg a következő kérdések vizsgálata.

Mindezek fényében fontos kérdés, hogy a Varsói Szerződés alapokmánya milyen esetekben tette lehetővé újabb szovjet csapatok Magyarországra küldését, és ezek a csapatok a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői kötelékébe tartoztak-e.

1956 őszén a tagországok egyikét sem érte külső – tömbön kívüli – támadás, így nem volt indok és lehetőség az egyesített fegyveres erők kötelékébe rendelt nemzeti haderők Varsói Szerződés keretében történő karhatalmi alkalmazására.

A politikai tanácskozó testület, vagy annak kisegítő szerve, az állandó bizottság a „Varsói Szerződés megvalósításával összefüggő kérdések” megtárgyalására Lengyelország és Magyarország esetében sem ült össze. A két országgal kapcsolatos problémák megoldása céljából az állandó bizottság nem fordult javaslatlalt a politikai tanácskozó testülethez.

Ezt a testületet a forradalom előtt, 1956 januárjában hívták össze, így a szovjet csapatok lengyelországi²⁰, majd magyarországi karhatalmi alkalmazásáról nem dönthetett. Az egyesített fegyveres erők főparancsnokból és nemzeti helyettesekből álló parancsnoksága, a szervezeti határozvány szerint, a politikai tanácskozó testület döntései szerint működött, ezért az a Szovjetunió nemzeti haderejének lengyelországi és magyarországi karhatalmi alkalmazására utasítást nem adhatott, illetve a szovjet kormány erre vonatkozó döntései és parancsai végrehajtásában és végrehajthatóságában mint legfelső katonai vezetői testület nem vehetett részt.

A szovjet csapatok ideiglenes magyarországi tartózkodása tárgyában 1957. május 27-én kötött szerződés is az alapító okirat szelleméből következő elvet erősítette meg, amely szerint a „szovjet csapatok ideiglenes tartózkodása a Magyar Népköztársaság területén semmiképpen sem érinti a magyar állam szuverenitását; a szovjet csapatok nem avatkoznak be a Magyar Népköztársaság belügyeibe”²¹. Ebben a kétoldalú egyezményben megállapították, hogy a szovjet csapatok Magyarországon tartózkodása „megfelel a nemzetközi egyezményeknek”.

Mint érdekességre hívom fel a figyelmet, hogy az előbbieken részben idézett egyezmények egyikében sem rögzítették, hogy ezek a csapatok a Varsói Szerződés értelmében, a politikai tanácskozó testület vonatkozó döntésének megfelelő létszámban és összetételben állomásoznak Magyarországon területén.

A Magyarország és a Szovjetunió között megkötött egyezményben egyértelműen rögzítették, hogy a külföldön állomásozó szovjet csapatok semmiképpen sem avatkoznak be az érintett államok belügyeibe.

Külön figyelmet érdemel az ENSZ-alapokmány VI. fejezete (Víznyelők békés rendezése) vagy a VII. fejezete (Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetében). Ha az ENSZ alapokmányában rögzített – és

20 Az SZKP KB Elnöksége október 17-én értesült arról, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága az október 19-én kezdődő plénumán – a szovjet vezetés tudta és hozzájárulása nélkül – alapvető személyi változtatásokat kíván végrehajtani. Ennek a döntésnek a megváltoztatása, megakadályozása érdekében a szovjet vezetés október 18-án harckészültséget rendelt el a Lengyelországban állomásozó szovjet csapatok és a balti flotta részére. Még ezen a napon Konyev marsall utasítására a harcokcsapatok erődemonstrációt tartottak. Másnap, október 19-én harckészültséget rendeltek el Magyarországon állomásozó szovjet különleges hadtest alakulatai és a baltikumi katonai körzetbe tartozó katonai erők részére is. Ezen a napon Hruscsov vezetésével az SZKP KB küldöttsége Varsóba érkezett. A lengyel vezetők a szovjet küldöttség tagjaival megértették, hogy az országban zajló változások nem lépnek túl a Szovjetunió által még elfogadható kereteken, de követelték a katonai erődemonstráció leállítását. Az SZKP KB elnöksége október 20-i ülésén döntés született arról, hogy „csak egy megoldás lehetséges – véget vetni annak, ami Lengyelországban van”, de a cél elérése érdekében alkalmazandó – katonai vagy politikai – eszközökről ekkor még nem határoztak. Az ezzel kapcsolatos egyhangú állásfoglalás („A körülményeket figyelembe véve le kell mondani a fegyveres beavatkozásról. Türelmet kell tanúsítani”) csak másnap született meg.

21 Magyar Országos Levéltár XIX-J-1-26/261-005145-1961, 26/261-001871/1962. 322. d. Kivonat a Magyarországi és Szovjetunió között 1945-től 1960. december 31-ig kötött kétoldalú nemzetközi szerződések közül.

a Varsói Szerződés Alapokmányában hivatkozott – alapelveket összevetjük a Szovjetunió 1956-os tevékenységével, minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy a Szovjetunió figyelmen kívül hagyta, illetve nem tartotta be az alapelvek nagy részét.

A Szovjetunió vezetése a lengyel és magyar „ügy” kezelésekor a Varsói Szerződés tagállamait nem kezelte egyenjogú partnerként, az elvárható mértékben nem gyakorolt türelmet, hanem – ellentétesen az ENSZ alapokmányával – azonnal az erőszakkal való fenyegetést, illetve a fegyveres erők bevetését választotta. A két ország belügyébe beavatkozva, a nemzetek önrendelkezési jogát elutasítva, a békés eszközök használata helyett szinte automatikusan a fegyveres erőszak alkalmazására helyezte a hangsúlyt.

Az egyesített fegyveres erők főparancsnoka, Konyev marsall ebben az időszakban nem az alapító okirat szellemében, illetve a politikai tanácskozó testület utasításainak megfelelően járt el, hanem a Szovjetunió fegyveres erői minisztere, Zsukov marsall első helyetteseként a szovjet politikai vezetés döntéseit hajtotta végre.

1956. október 24-én, Moszkvában, eredeti terv szerint a Lengyelországban kialakult helyzet megbeszélésére a szovjet pártvezetés összehívta a tagországok egy részének (Csehszlovákia, Bulgária és a Német Demokratikus Köztársaság) pártvezetőit. Ezen az értekezleten, illetve az újabb, november 4-i szovjet támadásról november első napjaiban tartott konzultációkon részt vevő pártvezetők még teljes egyetértés esetén sem járhattak el a politikai tanácskozó testület hatáskörében, így nem rendelkeztek el a szovjet csapatok Varsói Szerződés alapokmányával ellentétes alkalmazását, illetve utólagosan a szovjet kormány erre vonatkozó egyoldalú döntéseit sem hagyhatták jóvá.

Az eddig leírtak kiegészítéseként, megerősítéseként megállapítható, hogy a szovjet kormány csak a politikai tanácskozó testület engedélyével állomásoztatható csapatokat Magyarországon. Újabb szovjet csapatok Magyarországra küldésére – 1955 nyarán és őszén, 1956. október 23-án, majd később november 4-ig – a Szovjetunió és Magyarország e tárgyban megkötött kétoldalú szerződése esetén is csak a politikai tanácskozó testület egyhangú döntése után kerülhetett volna sor.

Mindezt azzal szükséges kiegészíteni, hogy a szovjet csapatok magyarországi karhatalmi alkalmazására – mint a Varsói Szerződés alapítói szándékaival ellentétes tevékenységre – a politikai tanácskozó testület csak az alapokmány egyhangú módosítása után adhatott volna engedélyt.

Hegedüs András a Minisztertanács nevében nem kérhette és nem is kérte a szovjet csapatok karhatalmi célú alkalmazását a Varsói Szerződés alapokmánya alapján. A szovjet kormányhoz utólag továbbított, a Hegedüs András által október 27-én aláírt „küldjön levélben” a szovjet kormány „küldjön Budapestre segítségül

szovjet csapatokat a Budapesten kitört zavargások felszámolása, a rend mielőbbi helyreállítása [...] céljából”²² formula szerepelt.

Ebben a levélben még utalás sincs arra, hogy szovjet csapatokat Budapestre csak az október 23. előtt Magyarországon állomásozó csapatokból küldhetnek, így a „felkérő levél” tartalmával nem ellentétes újabb szovjet csapatok Magyarországra rendelése.

Megállapítható az is, hogy a magyar politikai vezetés az 1955. évi III. törvény²³ elfogadásával ratifikált alapokmány tartalmával ellentétesen, tehát törvénysértő módon kérte, vagy járult hozzá a szovjet csapatok karhatalmi célú bevetéséhez. A szovjet csapatokat formálisan „segítségül hívni” csak a Minisztertanács előterjesztésére az Elnöki Tanács által meghozott felhatalmazás alapján lehetett volna. A Minisztertanács a szovjet csapatok „segítségül hívásával” kapcsolatos előterjesztést nem tárgyalta meg, erre vonatkozó döntést nem hozott, ennek hiányában az Elnöki Tanács a jogosultságokat is leíró – az elnök és titkár aláírásával, pecséttel ellátott – meghatalmazást Hegedüs Andrásnak vagy bárki másnak nem adta, nem adhatta ki.

Ezért a szovjet kormány 1956. október 30-án közzétett nyilatkozatának²⁴ megállapításai közül valólan egyebek között az is, hogy a szovjet csapatok a Varsói

22 Gál Éva – Hegedüs B. András – Litván György – Rainer M. János (szerk.): A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Századvég Kiadó–1956-os Intézet, Budapest, 1993, 56. o.

23 1955. évi III. törvény. Magyar Közlöny, 1955. június 8.

24 A Szovjetunió kormányának október 30-i nyilatkozatából kiemelendő, hogy ebben a Szovjetunió által folyamatosan ismételtgetett – a Varsói Szerződés alapító okiratában is részben rögzített elvek – megsértését a szovjet kormány is beismerte. Részletek a Szovjetunió kormányának nyilatkozatából: „A szocialista nemzetek nagy közösségéhez tartozó országok [...] kölcsönös kapcsolataikat csakis a teljes egyenjogúságnak, a területi integritás tiszteletben tartásának, az állami függetlenségnek és szuverenitásnak, az egymás belügyeibe való be nem avatkozásra építik. [...] Mint ahogy a legutóbbi események megmutatták, szükségessé vált, hogy megfelelő nyilatkozatot tegyenek közzé, amely megvilágítja a Szovjetunió álláspontját a többi szocialista országgal fenntartott kölcsönös viszonyáról, elsősorban gazdasági és katonai téren. A szovjet kormány kész megvitatni a többi szocialista ország kormányával azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják a szocialista országok gazdasági kapcsolatainak további fejlesztését és erősítését avégett, hogy kiküszöbölje a gazdasági kapcsolatokban a nemzeti szuverenitás, a kölcsönös előnyök és az egyenjogúság elvének megsértésének bármiféle lehetőségét. [...] Katonai téren a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kölcsönös viszonyának fontos alapja a varsói szerződés, amelynek alapján a szerződés aláírói megfelelő politikai és katonai kötelezettséget vállaltak, a többi között azt a kötelezettséget, hogy megteszik a szükséges összehangolt intézkedéseket védelmi készségük megszilárdítására, hogy megóvják népeik békés munkáját, szavatolják határait és területük sérthetlenségét és biztosítják az esetleges agresszió elleni védekezést. Ismeretes, hogy a varsói szerződés és a kormánymegállapodások értelmében szovjet egységek állomásoznak a magyar és román köztársaságban. A lengyel köztársaságban a szovjet csapategységek a potsdami négyhatalmi megállapodás és a varsói szerződés alapján állomásoznak. Más népi demokratikus országokban nincsenek szovjet csapategységek. A szovjet kormány [...] kész megvizsgálni a varsói szerződésben részt vevő többi szocialista országgal az illető országok területén állomásozó szovjet csapatok kérdését. A szovjet kormány e tekintetben abból az általános elvből indul ki, hogy a varsói szerződésben résztvevő egyik

Szerződés alapján tartózkodtak Magyarországon, mivel – amint ezt már többször jeleztem – a szovjet csapatok magyarországi tartózkodását szabályozó kétoldalú egyezményt csak 1957. május 27-én írták alá.

A szovjet vezetés 1955-ben, majd csapatai 1956. október 23-i bevetése előtt az említett szabályok betartását nem látta célszerűnek, illetve magára nézve kötelezőnek. Ennek oka lehetett az is, hogy Moszkva nem tudta volna megszerezni az október 23-i beavatkozáshoz, illetve a november 4-i újabb szovjet támadáshoz a tagországok mindegyikének támogatását. A lengyel vezetés, érthető okokból, a szovjet beavatkozást a kezdetektől ellenezte, illetve november 4. előtt a magyar vezetés az újabb szovjet agresszió ellen minden lehetséges módon – a semlegeség kinyilvánításával, ezzel összefüggésben a Varsói Szerződés felmondásával – tiltakozott.

Az előbbieken túl vitatható, hogy az 1955 szeptemberében, Magyarországon megalakuló szovjet különleges hadtest a Varsói Szerződés tagállamai egyesített fegyveres erőinek kötelékébe tartozott volna. Ez a hadtest a szovjet vezérkar útján közvetlenül a fegyveres erők miniszterének volt alárendelve. Arra vonatkozó adatot nem találtam, amely szerint a hadtest hadosztályait – különösen a 2. és 17. gépesített gárdahadosztályokat – a Varsói Szerződés alárendeltségébe helyezték volna. Természetesen a Varsói Szerződés-alárendeltség sem tette volna lehetővé, hogy ezen alakulatok békebeli és háborús tevékenységét az egyesített fegyveres erők főparancsnoka közvetlenül irányítsa.

Az egyesített fegyveres erők szervezeti határosványa szerint a főparancsnok a Varsói Szerződés alárendeltségébe rendelt nemzeti haderők irányítását nemzeti helyettesein, általában az adott tagország honvédelmi miniszterén, vagy/és vezérkarrán keresztül valósítja meg.

A különleges hadtest és az október 23-tól november 2-ig – a szovjet politikai és katonai vezetés döntéseinek megfelelően – Magyarországra vezényelt szovjet hadseregek kötelékébe tartozó hadosztályok feletti közvetlen parancsnokságot az egyesített fegyveres erők főparancsnoka, Konyev marsall csak november 2-án vette át.

vagy másik állam csapatainak elhelyezése a varsói szerződésben résztvevő valamely más állam területén, a szerződés összes tagállamai alapján létrejött megegyezés alapján történhet és csakis annak az államnak a beleegyezésével, amelynek területén az illető állam kérésére e csapatok tartózkodnak [...] A szovjet kormány szem előtt tartva, hogy a szovjet alakulatok további magyarországi tartózkodása ürügyül szolgálhat a helyzet fokozottabb kiélesedésére, utasítást adott katonai parancsnokságának, hogy vonja ki a szovjet katonai alakulatokat Budapestről, mielőtt ezt a magyar kormány jónak látja. Ugyanakkor a szovjet kormány kész tárgyalásokba bocsátkozni a Magyar Népköztársaság kormányával és a varsói szerződésben részt vevő más államok kormányaival a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról. [...] Magyar Függetlenség – A Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány Lapja. 1956. október 31.; 1956 a sajtó tükrében. Kossuth Könyvtadó, Budapest, 1989, 185. o.

Erre a Varsói Szerződés alapokmánya, illetve az egyesített fegyveres erők szer-
vi határozványa nem adott lehetőséget, illetve erre vonatkozó döntést sem hozott
a politikai tanácskozó testület. Az, hogy Konyev marsall az egyesített fegyveres
erők főparancsnokaként 1. számú parancsát 1956. november 4-én adta ki, ha csak
közvetett módon is, de bizonyítja: a szovjet csapatok az ez előtti időszakban – no-
vember 2-ig – nem a Varsói Szerződés alapján, illetve nem az egyesített fegyveres
erők parancsnokságának alárendeltségében tevékenykedtek.

A Varsói Szerződés megalakításakor a Szovjetunió az egyesített fegyveres erők
alárendeltségébe harminc szárazföldi hadosztályt helyezett. Ha figyelembe vesz-
zük, hogy Romániában a Magyarországon bevetett 33. gépesített gárdahadosz-
tályon kívül legkevesebb három-négy szárazföldi hadosztály maradt, akkor nem
valószínű, hogy a Varsói Szerződés hadászati mellékirányában tartózkodott volna
a kijelölt harminc szovjet szárazföldi hadosztály több mint fele. Az NDK-ban és
Lengyelországban, illetve a Lengyelországgal határos szovjet területeken – a Var-
sói Szerződés erőinek főcsoportosításába – véleményem szerint több mint 15-16
szárazföldi hadosztály tartozott.

Így a lehető legnagyobb valószínűséggel állítható, hogy Magyarországon az
egyesített fegyveres erők kötelékébe nem tartozó hadosztályokat is bevetették, így
például a Harkovból 1956. október 31. után Románián keresztül ide irányított 35.
gépesített hadosztályt.

A Szovjetunió által Magyarország ellen végrehajtott agresszió valós okai

Az egyoldalú orosz agresszió tényét bizonyítja az is, hogy a szovjet csapatok
októberi–novemberi tevékenységével kapcsolatban a szovjet vezetés körében a leg-
gyakrabban visszatérő fogalmak a következők voltak: a „bevonulás”, „beavatko-
zás”, „megszállás”, „nem lesz nagy háború”, „nem adhatjuk Magyarországot” stb.

A szovjet csapatok bevetésének valós okairól Hruscsov 1956. november 2-án,
a Titóval folytatott tárgyaláson a következőket mondta: A Szovjetunió a Magyaror-
szágon kialakult eseményeket „*semmiképp sem nézheti tétlenül*”, mert ha „*enged-
nének, a kapitalisták azt gondolnák, hogy gyengék, vagy ostobák [vagyunk], ami
egyre megy. A kapitalisták a Szovjetunió határáig tolnák állásaikat. [...] jó páran
akadnak, akadnának, akik az egész ügyet a következőképpen értelmeznék: míg
Sztálin uralkodott, mindenki kussolt és nem volt semmiféle zűrzavar. Most, hogy ők
[itt Hruscsov egy nagyon csúnya szót használt a szovjet vezetésre] vannak hatal-
mon, ime az első vereség Magyarországot elszakadása. És közben ugyanezek a ve-*

zetők Sztálin elítéléséről papolnak! Hruscsov szerint ezt elsősorban a szovjet hadsereg hányná a szemükre. [...] Magyarország a Nyugat szövetségeseiként már kétszer viselt háborút Oroszország ellen. A szovjet hadseregben erős a Magyarország-ellenes hangulat: a magyarok most megint összefogtak a Nyugattal és az oroszok ellen törnek.”²⁵

Malasenko ezredes, a szovjet különleges hadtest megbízott törzsfőnöke szerint a szovjet katonák többsége a magyarok elleni harcot a második világháborúban történetek folytatásaként élte meg. A hatalmas pusztítás mutatja, hogy ez kitűnő alkalom volt a revánusra.²⁶

„Nem szabad elfelejteni, hogy az előző háborúban a horthysta Magyarország a hitleri Németországgal együtt hazánk ellen lépett harcba” – buzdította határozott fellépésre katonáit 1. számú parancsában Konyev marsall.²⁷

Történt ez annak ellenére, hogy a szovjet csapatok által megtámadott, lefegyverzett, majd szétkergetett hadsereg meghatározó része – a 3. és a 6. lövészhadtestek 12., 17., 9., 32. lövész- és az 5., 7., gépesített hadosztályai, illetve a légierőtől a 25. és a 66. vadászrepülő-hadosztályok – az egyesített fegyveres erők kötelékébe tartozó nemzeti haderő volt.

Ebben a háborúban a szovjet honvédelmi minisztérium veszteséglistája szerint a hadműveletben 7349 tiszt, 51 472 tiszthelyettes és sorkatona vett részt. A szovjet csapatok vesztesége 2260, ebből 669 (85 tiszt, 584 tiszthelyettes és honvéd) meghalt, 51-en, köztük két tiszt, elűntek, és 1986-an megsebesültek.²⁸ A vezérkar veszteségi kimutatásában nem szerepelnek a saját tisztjeik által fegyelmzési célból helyben agyonlőtt – kutatásaim szerint 30-35 – szovjet katona adatai.

A technikai veszteség nagyságát érzékelteti, hogy például a 33. gépesített gárdahadosztálynál Budapesten 14 tank és rohamlőveg, kilenc páncélozott szállító harcjármű, 13 ágyú, négy BM–13-as, hat légvédelmi ágyú, öt motorkerékpár semmisült meg.

A szovjet csapatok „segítségnyújtásának”, valójában a Magyarország ellen végrehajtott támadásának szomorú következményeit a következő adatok is érzékeltetik. A harcok következtében Budapest 11 évvel a háború után ismét romokban hevert. Csaknem húszezren megsebesültek, több mint két és fél ezer ember meghalt – ebből kb. kétezen Budapesten. Hozzávetőleges adatok szerint kétszázezer em-

25 Magyar–jugoszláv kapcsolatok 1956. Dokumentumok. MTA Jelenkor-kutató Bizottság, 1995, 151–156. o.

Idézi Györkei Jenő – Horváth Miklós: Adalékok a szovjet katonai megszállás történetéhez. Szovjet katonai intervenció 1956. Argumentum Kiadó, Budapest, 1996, 106. o.

26 Jevgenyij Ivanovics Malasenko [1996]: i. m. 283. o.

27 Uo. 258–259. o.

28 Alekszandr Kirov: i. m. 201–202. o.; Hegedűs B. András – Kende Péter – Litván György – Rainer M. János [szerk.]: i. m. 142. o.

ber kényszerült a hazája elhagyására. A szovjet hatóságok megközelítőleg ötezer embert november első napjaiban elfogtak, közülük a KGB 860-at (kommunistákat, katonákat, egyetemistákat, kiskorú fiúkat és lányokat) hadifogolyként szovjet területre hurcolt.

A szovjet vezetés által hatalomra segített Kádár János vezette bábkormány – szovjet instrukciók alapján és segítséggel – kb. 25 ezer embert ítél el. 229 emberen végrehajtották a halálos ítéletet.

Magyarországon a hadműveletek 1956. november végén–december elején befejeződtek. Kádár János az MSZMP Központi Bizottsága 1957. június 22-i ülésén a szovjet csapatok helyzetét értékelve egyebek között a következőket mondta: *„Mindig így számolgotam magamban a hatalom állását. No és ha a szovjet csapatokat kivonnánk? Akkor állunk a lábunkon? Én azt hiszem, megállnánk a lábunkon. De rettenetes harc és véráldozat közben. Ez most a helyzet...”*²⁹

A magyar nép, a forradalom egyik legfontosabb céljának a megvalósulása: szovjet csapatok teljes kivonása még hosszú évtizedekig váratott magára.

29 Magyar Szocialista Munkáspárt jegyzőkönyvei. Politikatörténeti Intézet, Budapest, 1993, IV. kötet, 200. o.

A szovjet hadsereg Magyarországon (1944–1991)

Van hazánk történetének egy csaknem fél évszázados korszaka, amelyet nem lehetséges értékelni annak a ténynek a tudomásulvétele nélkül, hogy Magyarország területén jelentős erőt képviselő szovjet katonai egységek tartózkodtak.

A Vörös Hadsereg egy megtámadott és hadviselő ország fegyveres erejeként, harcolva érkezett magyar területre, majd hosszú és véres csatákban elfoglalta az országot. A második világháború magyarországi története, valamikor 1945 áprilisában, katonai megszállással zárult.

A felszabadítás, megszabadulás, megszállás vita a világháború befejezése után több mint hatvan évvel bontakozott ki, és jelenleg is tart. Ebben a kérdésben a történészek is nehezen jutnak egyezsége.¹ A Szovjetunió, amelyik 1939-ben még nem idegenkedett a fasisztákkal kötött paktumtól, a német támadás után a demokratikus nemzetek antifasiszta szövetségeseiként a győztesek oldalán kényszerítette feltétel nélküli megadásra a tengelyhatalmakat és az oldalukon harcoló Magyarországot.

Az 1947-es párizsi békeszerződésig tartó szovjet megszállás feltételeit a Moszkvában, 1945. január 20-án kötött, a szövetséges hatalmak és Magyarország közötti fegyverszüneti egyezmény tartalmazta. Az egyezmény főbb rendelkezései a következők voltak: *„Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja – beismervé azt a tényt, hogy Magyarország a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és a többi Egyesült Nemzet ellen viselt háborút elvesztette – elfogadja a fent említett Három Hatalom Kormányainak fegyverszüneti feltételeit, melyeket azok, úgy a maguk, mint a Magyarországgal háborús viszonyban levő Egyesült Nemzetek nevében közöltek. A fent ismertetett alapján, egyrésztől a szövetséges (szovjet) Főparancsnokság képviselője Vorosilov K. E. a Szovjetunió marsallja, aki a Magyarországgal háborús viszonyban levő összes Egyesült Nemzetek nevében eljáró Szovjetunió, Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaitól megfelelő meghatalmazást nyert – másrésztől Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának megfelelő meghatalmazással rendelkező képviselői: Gyöngyösi János külügyminiszter úr, Vörös János vezérezredes, honvédelmi miniszter úr és Balogh István miniszterelnökségi államtitkár úr aláírták a következő feltételeket:*

¹ Lásd erről, egyebek mellett, a Kossuth Klubban, 2008. április 4-én rendezett konferencia anyagát: http://attac.zpok.hu/cikk.php3?id_article=1006

1. a) Magyarország megszüntette a Szovjetunió és a többi Egyesült Nemzet – közte a Csehszlovákia – ellen viselt háborút, Németországgal fennállott minden viszonyát megszakította és hadat üzent Németországnak [...]

3. Magyarország kormánya és Hadsereg-főparancsnoksága biztosítja a szovjet csapatok és más szövetséges csapatok számára a szabad mozgási lehetőséget magyar területen, bármilyen irányban, ha ezt a szövetséges (szovjet) Főparancsnokság véleménye szerint a katonai helyzet megkívánja; emellett Magyarország kormánya és Főparancsnoksága a csapatszállításokat minden rendelkezésére álló közlekedési eszközzel, a saját költségére fogja elősegíteni, szárazon, vízen és levegőben [...]

13. Magyarország kormánya kötelezi magát, hogy magyar területen, az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvényes jogait és érdekeit illetően, a háború előtti helyzetet állítja vissza és teljes épségben visszaszolgáltatja azok tulajdonát.

14. Magyarország közre fog működni a háborús bűncelekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.

15. Magyarország kormánya kötelezi magát, hogy haladéktalanul feloszlatja a magyar területen lévő összes hitlerbarát vagy más fasiszta politikai, katonai és katonai jellegű szervezeteket, valamint az egyéb olyan szervezeteket, amelyek az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát folytatnak, és a jövőben nem tűri meg ilyen szervezetek fennállását.

16. Időszakos vagy egyéb irodalmi termékek kiadása, behozatala és terjesztése Magyarországon, színielőadások rendezése, mozgóképek bemutatása, a rádióállomások, a posta, a távíró, a távbeszélő működése, a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnoksággal való megegyezés alapján történik. (Lásd a 16. pontra vonatkozó függelékét.)

17. A magyar polgári közigazgatás visszaállítatik Magyarországnak mindazon területén, amely az arcvonaltól nem kevesebb, mint 50–100 kilométerre (a helyi viszonyoktól függően) fekszik, emellett a magyar közigazgatási szervek kötelezik magukat, hogy a béke és a közbiztonság helyreállítása érdekében végrehajtják a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság vagy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság instrukcióit és utasításait, amelyeket a jelen fegyverszüneti feltételek teljesítésének biztosítása céljából adnak ki.

18. A fegyverszünet egész időtartamára Szövetséges Ellenőrző Bizottságot létesítenek Magyarországon, amely szabályozni és ellenőrizni fogja a fegyverszüneti feltételek végrehajtását, a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság képviselőjének elnöksége alatt és az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok képviselőinek részvételével.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a fegyverszünet hatályba lépésétől a Németország ellen folytatott hadműveletek befejezéséig terjedő időben, a Szövetséges

(Szovjet) Főparancsnokság fővezetése alatt fog állani. (Lásd a 18. pontra vonatkozó függeléket.)

19. A bécsi döntőbírság 1938. november 2-án kelt határozatait, és az 1940. augusztus 30-iki Bécsi döntés ezennel érvénytelennek nyilvánítatnak.

20. A jelen feltételek, aláírásuk pillanatában hatályba lépnek.

Kiállított Moszkvában 1945. január 20-án, egy példányban, orosz, angol és magyar nyelven, amelyet megőrzésre a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok kormányának adnak át, megjegyezve, hogy az orosz és angol szöveg tekintetik autentikusnak.

Jelen egyezmény hitelesített másolatát mellékleteivel a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok kormánya át fogja adni mindazoknak a kormányoknak, amelyek nevében ez az egyezmény aláíratik.

A Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok Kormányainak meghatalmazásából: K. Vorosilov

Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának meghatalmazásából: Gyöngyösi János, Vörös János, Balogh István²

Az 1947. február 22-én aláírt párizsi békeszerződés 22. cikkelye a következőket tartalmazta: „A jelen Szerződés életbelépését követően minden szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországról vissza kell vonni, mindazonáltal a Szovjetunió fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erő tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a szovjet hadseregnek az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.”

A szovjet csapatok magyarországi állomásoztatására a Varsói Szerződés 1955. május 14-i létrejötte önmagában nem adott felhatalmazást, minthogy ahhoz szükség lett volna a két ország közötti külön megállapodásra. Ilyen egyezmény született 1957. május 27-én, amelyet azután a szovjet csapatok ideiglenes magyarországi állomásozásáról szóló 1957. évi 54. törvényerejű rendelet hirdetet ki. Ebből okszerűen következik az a történelmi értékelés, miszerint a szovjet erők 1956. október 23-tól kezdődő katonai beavatkozása, a magyar forradalom fegyveres leverése a nemzetközi jog értelmezésében sem fogható fel másnak, mint súlyos jogtiprásnak, katonai agressziónak, hadüzenet nélküli háborúnak.

A nemzetközi jog szempontjain túlmutató általánosabb következtetés az, miszerint hazánkban sem a kommunista hatalomátvétel, sem pedig az 1956-os szabad-

² Romsics Ignác [szerk.]: Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény 1914–1999. Osis Kiadó, Budapest, 2000, I. kötet, 378–383. o.

ságharc leverése nem volt elképzelhető külső katonai erő jelenléte, majd pedig bevetése nélkül. 1968 tanulsága még riasztóbb. A szovjet típusú rendszer megreformálhatatlannak bizonyult, emberarcú változat nem létezik. A prágai tavasz elpusztítása betetőzte azt a kiábrándulást, amelyet az okozott, hogy „Európa megismerte a Vörös Hadsereget és a Vörös Hadsereg megismerte Európát”. Ennek az „ismerkedésnek” egyik reakciója a nyugati államoknak az emberi jogokra és a demokráciára épülő szövetsége lett, amelynek napjainkban az unió a törvényes örököse, a másik következménye pedig a szovjet tömb lassú eróziója, amely 1989-ben már visszafordíthatatlanná vált.

A Szovjetunió politikájában a nyolcvanas évek második felében bekövetkező változások logikus folyománya volt az amerikai és a szovjet elnök 1989-es máltai találkozója, ahol Gorbacsov arra tett ígéretet, hogy a Szovjetunió nem fogja akadályozni az európai csatlós államaiban a demokratikus átalakulást. A kétpólusú világ felbomlásának számunkra oly fontos részleteként 1990. március 10-én Moszkvában Horn Gyula és Eduard Sevardnadze aláírta a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásának egyezményét.

„A Szovjetunió az alábbi főbb kötelekeket vonta ki: két lövészhadosztály, két rakétadandár, 2 légyédelmi dandár, egy műszaki ezred, két vadászrepülő hadosztály, két harci helikopterezred, intézetek, kórházak, törzsek, parancsnokságok stb. Összesen 27 146 db technikai eszközt szállítottak el, amelyből 21 726 db kerek jármű, 2269 db lánctalpas jármű, 196 db rakéta (Scud-B ill. Frog) 860 db harckocsi, 1473 db harcjármű és 622 db tüzérségi eszköz volt.

A Varsói Szerződés megszüntetését az egykori szocialista országok vezetőinek 1991. február 25-én Budapesten és 1991. július 1-jén Prágában megtartott tanácskozásai és azok tárgyában elfogadott jegyzőkönyvek tették lehetővé.”³

Mi történt azonban az 1956 és 1991 között eltelt harmincöt évben, milyenek voltak az „ideiglenes” katonai jelenlét hétköznapijai? Ez csaknem egy emberöltő, amely alatt sok százezer szovjet polgár fordult meg Magyarországon kényszerből, egyenruhába bújva, garnizonokba zárva, anélkül hogy lehetőségük lett volna megismerkedni egy idegen ország népével, kultúrájával. A megszállás mindenki számára természetellenes állapot, azoknak is, akik gyakorolják, és azoknak is, akik elszenvedik. Mert nem vitás, hogy a magyar közvélemény túlnyomó többsége mindvégig idegen elnyomó erőnek érzékelte a szovjet jelenlétet, amint hogy a déli hadseregcsoport egész habitusa ugyanerről a minőségről tanuskodott. A laktnyak zártágát persze felfoghatjuk finom tapintatnak is. Csak ritka kivételnek szá-

3 Balló István: Vasfüggöny. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2001/1.
http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2001_1/10_ballo.pdf

mitott a szovjet egyenruhák megjelenése a hétköznapi szinterein, hacsak nem volt november 7. vagy április 4.

Az idegen környezettől eltöltött, a gyakran fizikai értelemben is rosszul ellátott kiskatonák súlyos jogsértései, a fosztogatástól sem visszariadó bűncselekmények, a közlekedési veszélyeztetések teherfétélei voltak az ország közbiztonságának. Az európai normáktól távol eső szovjet katonai jogszolgáltatás kegyetlensége gyakran még a sértetteket és a magyar hatóságokat is szolidaritásra készítette. Jól példázza ezt a helyzetet az egykori Veszprém megyei főkapitány-helyettes megjegyzése annak a szovjet tábornoknak a felszólítására, aki még a nyolcvanas évek elején a víkendházakat élelem után fosztogató szovjet katonák elleni keményebb fellépésre biztatott: „Talán rendesen kellene etetni őket!” – szölt a magyar rendőri vezető az elképedt magas rangú tárgyalópartneréhez.

A most következő dokumentumgyűjtemény azokat a konfliktusokat mutatja be, amelyek ennek a „természetellenes” állapotnak az egyenes következményei lettek. Ezek sorában található súlyos, élet elleni bűncselekményeket, amelyeket felfegyverkezett katonaszökevények követtek el. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzete tárgyában Budapesten, 1957. május 27-én aláírt egyezmény kihirdetéséről szóló 1957. évi 54. törvényerejű rendelet 5. cikkét:

„A szovjet csapatoknak a Magyar Népköztársaság területén való tartózkodásával kapcsolatos joghatósági kérdések tekintetében az alábbi szabályok az irányadók:

1. A szovjet csapatok állományába tartozó személyek, vagy azok családtagjai által a Magyar Népköztársaság területén elkövetett bűntettekre és szabálysértésekre – általános szabályként – a magyar jogszabályok alkalmazandók, ilyen ügyekben a magyar bíróságok, a magyar ügyészség, valamint a bűntettek és szabálysértések üldözésére illetékes más magyar szervek járnak el.

A szovjet katonai személyek által elkövetett bűntettek tekintetében a nyomozást a magyar katonai ügyészség végzi és ezeket az ügyeket a magyar katonai bíróság tárgyalja.

2. A jelen cikk első pontjában foglaltak nem alkalmazhatók:

a) abban az esetben, ha a szovjet csapatok állományába tartozó személyek, vagy azok családtagjai kizárólag a Szovjetunió ellen, vagy a szovjet csapatok állományába tartozó személyek, illetve azok családtagjai ellen követnek el bűntettet vagy szabálysértést;

b) abban az esetben, ha a szovjet csapatok állományába tartozó személyek szolgálati kötelességük teljesítése közben követnek el bűntettet vagy szabálysértést.

Az a) és b) alatt meghatározott ügyekben a szovjet jogszabályok alkalmazandók, ilyen ügyekben a szovjet bíróságok, a szovjet ügyészség, valamint a büntettek és szabálysértések üldözésére illetékes más szovjet szervek járnak el.

3. Az illetékes magyar és szovjet szervek a jelen cikkben megjelölt egyes ügyekben kölcsönösen kérhetik egymástól a joghatóság átruházását; az ilyen kérelmeket jóindulatúan fogják elbírálni.”

Egy másik jogeset súlyos, több ember halálát okozó közlekedési balesetről ad számot, amelynek politikai következményei is részletes értékelést kaptak.

Érdeklődésre tarthatnak számot azok a kezdeményezések is, amelyek még a nyolcvanas évek végén közös belügyminisztériumi és legfőbb ügyészi utasításban kívánták szabályozni a szovjet csapatok hazánk területén állomásozásával kapcsolatos egyes eljárásjogi kérdéseket.

Összeállította: Dr. Finszter Géza

MAGYAR ÁLLAMRENDSÉG
BUDAPESTI FŐKAPITÁNYSÁGÁNAK
POLITIKAI RENDEZETI OSZTÁLYA

1164
.....eln.1945.sz.

Tárgy: Szovjetorosz katonái egyénekkel
szembeni fellépés.

T.

S ó l y o m László
Főkapitány Urnak

B u d a p e s t

Jelentem, hogy tegnap - f.hó 12-én- este kb. 21 óra 45 perckor Dr.Takács Péter Pál r.fogalmazó, ügyeletes tiszt és az ügyeletes nyomozók, valamint a szolgálatban álló rendőrök az Andrásy-uton folyó kiültözésre, futkosásra lettek figyelmesek. A Politikai Rendészeti Osztály épülete előtt eszolgálatot teljesítő rendőrök egy ismeretlen férfi /állítólag rendőrségi személy/futott, aki láthatóan feldúlva kért azonnali segítséget, mert -mint mondta- két szovjetorosz katona egy nőt az Andrásy uton megtámadott, arra kény- erítették, hogy az Andrásy ut legközelebbi mellékutójába -az Eötvös utcába- menjen velük. Állítása szerint a nőt egy kapu alá hur- colták, ahol már erőszakoskodnak is vele. Az ügyeletes tiszt a fő- csoportügyeleteshez tartozó nyomozókat a helyszínre rendelte, az András- sy ut 60.előtt lévő rendőrök szintén a közeleli helyszínre siettek, kös- tük Gombási József rendőr is, akinél géppisztoly volt.Gyenes-Dienes András I.alosztályvezető a helyszínre rendelte Csillag László nyom- zót, mint orosz tolmácsot, majd maga is a helyszínre sietett. Ugyan- akkor értesítették Sédy Lóránt r.felügyelőt, az őrszemélyzeti osztály helyettes parancsnokát, aki szintén a helyszínre ment.A helyszínre érve Gombási József rendőr a géppisztollyal annál a kapunál helyes- kedett el, melyet az ablakból kitekintő lakók és a segítség kéző férfi úgy jelölt meg, mint azt, ahová a nőt behurcolták. A rendőrök a kaput nyitva találták, kinyitották és bevilágították. A kapunál állók, - köztük Csillag nyomozó is- azonnal látták, hogy közvetlenül a kapuszármay mellett egy nő fekszik a földön és rajta egy szovjetor- osz katona, egy másik szovjetorosz katona pedig mellettük áll.Ezre visszaugorva a kaputól Csillag nyomozó orosz nyelven, erőse hangon bekialtott a kapun, hogy az Államrendőrség van a kapu előtt és a szovjetorosz katonák jöjjenek ki. A katonák orosz nyelven kiforogod- tak és azt a fenyegető választ adták, hogy próbáljon csak valaki a

kapun belépni. Közvetlenül ezután -Gombóci rendőr előadása szerint - lövés hangzott el a kapu alól, mire Gombási rendőr a kezében lévő géppisztollyal több lövést leadott riasztó szándékkal a kapu felé. Ugyanakkor a Kapunál elhelyezkedett rendőrségi személyek a lövöldözés megindulására szintén több lövést adtak le. A lövöldözések közötti szünetben a földön fekvő nő kiosont a kapu alól és a járda szélén, a falhoz támasszkodva állt és síró hangon küszölte, hogy erőszakoskodtak vele.

A szovjetorosz katonák többszöri felszólításra sem voltak hajlandók a kapu alól kijönni, hanem -kiáltásaikból ítélve- az udvar hátsó része felé húzódva fedezték magukat, közben orosz nyelven káromkodva kifiltostak ki, de ekkor már azt kiáltották, hogy a rendőrök ne lőjjenek többet, mert ők sem lőnek. Ettől kezdve a rendőrök egy lövést sem adtak le.

Miután az Aradi és Bótvös utca sarkán álló szovjetorosz százados -aki mint járókelő ment arra és a lövésekre felfigyelt- nem volt hajlandó többszöri kérés dacára sem a közbelépésre, Gyenes-Dienes András és Csillag László tolmács a Politikai Rendészeti Osztálytály garázsába futottak, gépkocsiba ültek, először a Britannia szállóba lévő szovjetorosz parancsmokra mentek, majd onnan az Andrássy ut 101.sz. alatt lévő Ellenőrzési Bizottságba, hogy a szovjetorosz katonai hatóságok segítségét kérjék.

A Britannia szállóból kiküldött szovjetorosz járóorosznyelvű felszólítás után benyomult az épületbe és mindkét szovjetorosz katonát elfogta, akiknél ekkor derült ki, hogy kórházi épülés alatt álló fiatal tisztek. Az egyiket -aki vérhajban szenved és hémorrhógián a szovjetorosz vizsgáló tisztek légfegyveres kitérőket találtak- sikerült a járósnak a Britannia-szállóba szállítani, míg a másik a járósról megszökött. Mindketten láthatóan nem életveszélyesen megsebesültek; az előállított egyén a vállán még a megszökött egyén a combján kapott lövéseket. A járósról utóán álló ismeretlen nő, - akivel az erőszakoskodás történt- nem tudta előállítani, mert a közreműködésel járó keverődobozban a nő a helyszínre ül eltűnt.

A szovjetorosz járósról az egyik szovjetorosz előállítottal együtt kihallgatás végett előállította a Britannia szállóban a

helyszínen lévő valamennyi rendőrségi előront, Sédy Lóránt r. felügyelővel együtt. Az Andrássy ut 101. sz. alatt tartózkodó Gyenes-Disznak Andráis és Csillag László önként a Britannia szállóhoz siettek, hogy megtegyék tanuvallomásukat.

A szovjet orosz parancsnokság tisztjei udvariasan bántak a rendőrségekkel és e tekintetben semmiféle panaszra mincok. Az alezredce-parancsnok közölte azonban, hogy mivel a sértett nő nem található fel és az előállított szovjet orosz katonai egyén tiltakozik az ellen a vád ellen, hogy ő bárkivel is közöskölni akart volna, várhatóan erre nem is lenne képes, így az a benyomása, hogy a rendőrök részéről történt "szándékos provokáció" és elrendelte a jelenlévők jegyzékénvi kihallgatását, ami meg is történt. A jegyzékénvi kérdések főleg azt érintették fel, hogy ki használta a fegyverét és ki látta egyáltalában a szóbanforgó nőt.

A kihallgatás után a parancsnokságról mindenkit elbocsátottak, kivéve Gomáti József rendőrt, aki géppisztolyt használt. Nevezettet a Britannia szállóbeli szovjet orosz parancsnokság őrizetbe vette.

Az Ellenőrső Bizottság szovjet orosz vezetőjének tett szóbeli jelentés után a további kivizsgálás egy a szovjet orosz hatóságok, mint a Politikai Rendészeti Osztály részéről folyamatban vannak.

Mivel a Politikai Rendészeti Osztály őrszemélyzeti Osztályához becsatolt megbízható -magyaroszt munkásekből álló -rendőrök között nagy megbízhatóságot keltett, hogy az egyik rendőrt a szovjet orosz katonai parancsnokság őrizetbevette, holott látszólagos, hogy az erőszakoskodók helyszínén megjelent rendőröknek csak az volt a céljuk, hogy az erőszakoskodók elmenekülését megakadályozzák és azok a szovjet orosz katonai hatóságok itadják -ami meg is történt,- kérem közölni, hogy az őrizetbe vett Gomáti József rendőr szabadlábra helyeszessek. Kérem ezt annál is inkább, mert nevezett sokkésztől tartani a legkevésbé sem kell és az a utóérvet jóváhagy, mely a Vörös Hadsereg katonai hatóságai és a Politikai Rendészeti Osztály között

ly

MAGYAR ÁLLAMRENDSÉG
BUDAPESTI FŐKAPITÁNYSÁGÁNAK
POLITIKAI RENDEZETI OSZTÁLYA

4./

kezdettől fogva fennál, biztosítják az ügy teljesen igazságos felde-
ritését.

Budapest, 1945. augusztus 13.

Felső
osztályvezető A

Magyar rendőrség budapesti főkapitánysága.

XXIV. A.

9400/1945

(82-e k. k. 12-e. számú)

Tárgy: A közbiztonsági helyzet, közhangulat és az orosz-Magyar viszony alakulása Budapesten az utóbbi 3-4 hét folyamán.

Budapest közbiztonsági helyzete az utolsó 3-4 hét folyamán a március és április havi viszonyokhoz képest jelentősen leromlott. Gyilkosságok, rablások, fosztogatások, fogolyszöktetések napirenden vannak és egyre több esetben esnek értálló rendőrök bűncselekmények áldozatául. A mellékelt kimutatás az utolsó néhány napon előfordult eseteket tartalmazza.

Ha a közbiztonság ^(ellenőrzés) okait kutatjuk, úgy meg kell állapítanunk, hogy ezekben nagymértékben a Budapesten illegálisan tartózkodó orosz egyének idézik elő. Bujkáló Vasov-gárdisták, katonaszökevények, valamint saját jószántukból Németországba távozott és jelenleg a felelősségrevonástól félve hazájukba visszatérni nem ~~merő~~ orosz polgári lakosok és a budapesti alvilágnak velük szövetszertett bűnözői, sok esetben szűkésben lévő német katonák, illetve hadifoglyok az előforduló bűncselekmények tettesei. Ezeknek száma ijesztő módon felszaporodott. Látszólag a jelenleg erősebb megszállás és ellenőrzés alatt lévő ^{terület} területről ezek az elemek a viszonylag gyengébb ellenőrzés alatt álló Magyarországra, illetve Budapestre fordulnak, ahol a bombázások következtében elpusztult városnegyedek és az ostrom következtében meglazult közbiztonság megbuvácsukra, illetőleg működésükre nagyobb lehetőségeket nyújtanak. A budapesti rendőrség az Orosz Városparancsnokság kitűnő és lojális

támogatásával felvette a harcot ezek ellen az emberek ellen. A dolog természetéből következik azonban, hogy igen nehéz az a feladat, amely ily hárszak hárszak. A büntettek alkövetői ugyanis az esetek igen nagy részében a Vörös Hadsereg katonái, sőt ~~legkevesebb~~ liniai egyéniségét viselik. Ezenkívül kinttől is vannak fegyverezve. Miután a rendőri őrszemélyzet az orosz nyelvet nem bírja, az utolsó pillanatig bizonytalanságban van afelől, hogy gonoszterddel, vagy pedig tényleg katonával áll-e szemben. Ez oszlekvásukat gátolja, de legalább is habozóvá teszi.

Súlyosbítja a helyzetet az alkoholtilalom felfüggesztése. Ittas állapotban lévő orosz katonák számtalan erőszakosságot követnek el és igen gyakran megtámadják az őrtálló rendőröket. Miután nem egy esetben előfordult, hogy az ilyenekből származó erőszakkal szembeálló rendőrt a helyszínrre érkező orosz katonák megverték, bekísérték és súlyos magtorlással fenyegették, a rendőrök fellépési kedve és bátorsága megcsappant, a rendőri szolgálat egyébként is a jelenlegi helyzetben igen veszélyes és az őrszeméltől nagy bátorságot, erélyt, tettrekészséget követel. A rossz-azul, vagy egyáltalán nem világított utcán egyedül őrszolgán álló rendőrt rendszerint egyszerre többben támadják meg és az előbb vázolt okok miatt a fegyverhasználatnál mindig időbeli hátrányban van támadóival szemben.

Szükséges volna, hogy a budapesti rendőrség az orosz katonai hatóságok~~kal~~ és általában a Vörös Hadsereg minden tagja részéről eddig is élvezett támogatást még

*Itt ugyanis magyarul csupán a rendőrséget illető frissítési frászt
gátol, mire a meghangulat a téma találatos orosz von ellen fordult.*

- 3 -

nagyobb mértékben megkaphat. Szükséges volna, hogy a Budapesten állomásozó és itt átvonuló orosz katonák olyértelmi utasítást kapnának, hogy a rendőrséget munkájában támogassák és neki segítségére legyenek. Igen fontos volna a teljes szesztilalom újbóli bevezetése, miáltal eleve lehetetlenné tennénk bizonyos erőszakosságokat és bűncselekményeket. Ezzel kapcsolatban a magyar részről a szesztilom tilalmára vonatkozó rendszabályokat drasztikus megtorló intézkedésekkel, esetleg statáriummal kellene alátámasztani. Ugyanilyen rendszabályok volnának szükségesek a gombamódra elszaporodott titkos szeszifőzdek ellen.

Ugyanosa magyar vonalon statáriális rendszabályok volnának hozandók a betörés, lopás, utonállás, gyilkosságok, valamint az ezekkel való szövetkezés, felbujtás, illetve bűnrészeség ellen. A lehetőség szerint emelni kellene a Budapesten lévő orosz karnatalmi erőket és ezekkel nagyszabású razziákat kellene tartatni az illegális orosz elemek felkutatására. Szabályozni kellene a Budapestre beáramló orosz forgalmat és lehetőleg előre megakadályozni azt, hogy nemkívánatos elemek a székesfővárosba juthassanak.

A kérdés szorosan vett rendőri részen kívül politikai vonatkozásokkal is bír. Ugyanis a sorozatosan megismétlődő zaklatások a lakosságban oroszellenes hangulatot keltenek. Ezt a hangulatot minden nehézség nélkül kihasználják a még igen nagy számban itt lévő reakciós és nyilas elemek, oroszellenes propagandára. Sajnos ez az agitáció, miután megfelelő talajra hull, eredményes is. Legutóbb a Teleky-téren történt nagyobb incidens alkalmával sok esetben már majdnem lövésre került sor. Hasonlóképpen sok

*És ezekkel megindulnak a reakciós elemek a magyar lakosság körében
de az az illuzió van, hogy az oroszok ellen fordult.*

4031
Kis dr.
Nálra le kell adni!
Január 12.

KR/001/1965.

L. 99
I. 80.

Szigorvan bizalmas!

A MINISZTERI MEGHÍVÓKAT
az 1955. évi LXXV. tv. 28. §-ának
figyelemmel

FELEJEZÉS

Galambos
Kovács

(Kapták egyidejűleg Bankai, Csinege, Kócsom,
Pap János elvtársak.)

A Minisztérium Tájékoztatói Hivatalának az
elleneséges, emigráns sajtóról készült bizalmas kiadványában láttam
egy hírt, ami figyelmes érdemel. Eméért készítettem a Tájékoztatói
Hivatallal egy ismertetőt a szóbanforgó elleneséges kiadványról (1. sz.
melléklet) egy fordítást az egész cikkről (2. sz. melléklet) és
főnyomtatást a cikk tényleg mellékletéről a lapból (3. sz. melléklet).
Az egész anyagot - hasznosítás céljából - csatoltan küldöm.

Csinege elvtársától külön kérem fordíttassa le az
anyagot orosz nyelvre, haláloz meg saját nevében a nálunk állomásozó
szovjet csapatok parancsnokságának is.

Budapest, 1965. január 26.

3 szb. melléklet.

Elvtársi Üdvözléttel:

Kádár János
(Kádár János)

Osny
1.a - 321/61

East Europe, New York.

A havonta 48-56 oldalon megjelenő folyóiratot a Free Europe Committee 1951-ben indította. A Szabad Európa Bizottság vezetősége szerepel a lap impresszumán. A kiadvány szerkesztője Francis Pierce, igazgatója James Chace, nemzetiségi szerkesztők Ivanko Gabensky, Sándor Kiss, Favel Korbel, Dan Meculec és Jergy Ptakowski. Szerkesztőhelyettesek: Angela W. Getchell és Herman Singer. Művészeti igazgató: Leslie A. Seegal. Terjesztő: Sarah Shapley.

Szerkesztőségi közlemény szerint a kiadvány célja megismertetni a szabad-földön élőkkel a kommunista sajtó hírei alapján a vasfüggöny mögötti élet eseményeit, hogy így érveket adjon a kommunizmus elleni küzdelemhez.

A folyóirat első harmadában belső vagy külső munkatársak nagyobb lélekszétű tanulmányai kapnak helyet. A további tartalmat a kelet-európai államok sajtójából merített szemelvények töltik ki. Ezekhez a szerkesztőség alig fűz kommentárt. Politikai céljaik a hírek csoportosításával szolgálja.

A kiadványnak Magyarországon két előfizetője van. /Széchenyi Könyvtár és Országgyűlési Könyvtár/ Ezenkívül mindössze 1-2 példány érkezik az országba.

A folyóiratnak "Hintor den Eisernen Vorhang" címmel német-nyelvű mutációja jelenik meg Münchenben. Ennek felelős szerkesztője E. Langendorf, akinek helyettese dr. H. Jansen. Kiadó a Süddeutscher Verlag. A mutációra Magyarországon csak a Széchenyi Könyvtár fizet elő. Ebből is csak 1-2 példány érkezik.

Budapest, 1965. január 19.

SZOVJET CSAPATOK MAGYARORSZÁGON - II. rész

Írta: Kiss Sándor

/ Megjelent a Szabad Európa Bizottság
"East Europe" c. folyóiratának 1964
novemberi számában./

ÖRÖKKÉ TERJENGSENEK OLYAN HIRESZTELÉSEK, HOGY MOSZKVA ESETLEG KIVONJA KATONÁIT MAGYARORSZÁGRÓL, DE A JELEK ARRÁ MUTATNAK, HOGY A SZOVJET KATONAI GÉPEZET A TARTÓZKODÁSRA RENDEZHEDETT BE. A SZOVJET KATONAI TÁBOROK ÉS REPÜLŐTEREK BEHELYEZÉSE PELTAKVA IGAZI CÉLJAIKAT.

A szovjet csapatok 1958 tavaszán történt részleges visszavonulása távolról sem volt olyan nagyvívű, mint ahogy azt így-keztek beállítani. Új csapatok érkeztek a kivont egységek helyére. Néhány ezredet egyszerűen csak egy másik városba vezényelték át. Több városban, ahol korábban négy, vagy öt lakatnyát foglaltak le a szovjet csapatok, egyet vagy kettőt visszavontak a magyar hadseregnek, vagy a polgári hatóságoknak. A visszahívott katonák látványos marsonák közepette távoztak, míg a helyükre jövők éjszaka érkeztek. A helyőrségeket szisztematikusan kivonták a városokból és vidéki táborokban helyezték el.

Az átcsoportosításokkal azt a látszatot teremtették, mintha a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok létszámát a felére csökkentették volna. Később világosá vált, hogy a katonák száma legfeljebb csak 20-30.000-rel csökkent, így a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok létszáma jelenleg 70- vagy 80.000 fő. Sőt, felzárulásuk és utóképeségük is növekedett és javult.

A VÖRÖS GYÜRÜ

A csapatok olyan formában helyezkednek el, hogy kettős gyűrűt képeznek a főváros körül. A magyarok a belső gyűrűt "vörös gyűrű"-nek nevezik. A vörös gyűrű két részből áll. Az egyik részbe tartoznak a harcokészítő és motorizált egységek, amelyek Budapest külső övezetében helyezkednek el és így gyorsan eljuthatnak a fő útvonalhoz; rendkívüli állapot esetén hamar megszállhatják a legfontosabb középületeket, vasúti gőcpontokat, repülőtereket, hidakat, rádióadókat, stb. Az 1956-os forradalmat megelőzően a szovjet csapatok 30-35 mérföldnyi /48-56 km/ nem voltak közlebe a városhoz és amikor a harc megkezdődött, hat órába került, míg az akció színterére értek.

A "vörös gyűrű" külső része Budapesttől 30-180 mérföldig / 48-288 km / terjed. Ez a gyűrű a főbb vidéki városok közelében lévő katonai táborokból áll, a táborok közül legfontosabbak az alábbi városok közelében lévőktől: Esztergom, Győr, Veszprém, Székesfehérvár, Pécs, Kecskemét, Szolnok, Debrecen és Miskolc.

- A 3. motorizált hadosztály főhadiszállása Esztergom mellett, a "Kenyérmésző" katonai táborban van. Az egyadeges a Duna-kanyar mentén, valamint a főváros és a Bakony hegység közötti területen helyezkednek el. Konvencionál ellenőrzésük alatt tartják azt a területet, amely nyugati irányban a főváros felé húzódik / pillérsabai katonai tábor / és a Dorog-Tokod-Tatabánya bányásztelepét és ipari körzetet.
- A 2. motorizált hadosztály a Balatontól északra levő területet ellenőrzi, a csehszlovák-magyar határig a Duna mentén. A főhadiszállása Veszprém-Jutas-on van és az 8. gyalogos Komárom, Győr, Pápa, Hajmáshér és Székesfehérvár körüli helyezkednek el.
- A 4. motorizált hadosztály sárbogárdi főhadiszállással a Dunától déli részét fogja át. Ellenőrzése alatt tartja Pécsot, valamint az új "szocialista várost", Dunaujvárost /korábban Szatimváros/.
- A 35. hadosztály, mely motorizált és néhány tankkal is rendelkezik, kecskeméti főhadiszállással a Duna-Tisza közvidékben állomásozik és Szolnokot, Hajót, Kálocsát, valamint Miskolcra tartja szemmel - amelyek mindegyike katonai egységekkel van körülvéve.
- Egy másik motorizált hadosztály a Debrecen-Eger-Miskolc-Hatvan térségében helyezkedik el és ellenőrzése alatt tartja a Borsod megyei bányászati és ipari körzetet.

A "SZÜRÜ ÖVIZET"

Végül van egy külső gyűrű, amelyet a magyarok "szürü övezet"-nek emlegetnek. Ez a gyűrű tank-egységekből áll, amelyeket főleg a nyugati határ mentén /Szombathely/ és részben a déli határ mellett /Szeged, Csongrád/ összpontosítottak.

Az említett két tank-hadosztály esetleg nem teljes? sok szándékot keltelkodik abban, hogy ezek az elit egységek kitennének két teljes tank-hadosztályt. Működésről azonban a négy motorizált hadosztály teljes felszerelését és létszámát, mindösszesen kb. 11-14.000 emberrel és 195 közepes tankkal rendelkezik.

A páncélos tank-hadosztályok 9.000 emberrel és 430 közepes és nehéz harcocsival vannak ellátva.

A Magyarországon tartózkodó szovjet légierő legalább 550 modern légiképes gépből áll, amely tíz katonai repülőtérre van elhelyezve. Ezek közül a repülőterek közül négy a tiszántúli területen, három a Duna-Tisza között és három Dunántúlon van. /A tiszántúli kerületben: Sóstó, Nyíregyháza körzetében: Debrecen, Meszökövesd és Kunmadaras. A Duna-Tisza között: Tököl, Kiskunlacháza és Foktő, /Kalocsa közelében/. Dunántúlon: Pápa, Szentkirályszabadja és Balatonszentgyörgy./

1960-ig a Szovjetunió azt állította, hogy a csatlós országok egyikében sem rendelkezik rakétakilövő bázisokkal. Azonban 1960. július 27-én egy budapesti katonai bíróság lékekedés büntette miatt nyolc évi börtönbüntetésre ítélte egy REIDT KÁROLY nevű nyugatnémet állampolgárt. Heidt a vallomásaiban elmondta, hogy feladata volt kapcsolatot teremteni két személlyel, akik információkkal bírtak a Balatontól északra lévő rakétakilövő támaszpontokról. Erről a bányáról jelentett egy nyugati újságíró, aki jelen volt a tárgyaláson, de a Budapesti Rádió, a hivatalos magyar hírügynökség és a TASSZ adataiban az elítéltek ez a kijelentése nem szerepelt. A menekültek /disszidensek/ közül sokan - beleértve a katonákat is - jelentettek arról, hogy orosz ellenőrzés alatt lévő rakétakilövő bázisok építése folyik.

A fentebb említett és az orosz katonaság részére zárolt Bakony hegység területén lévő bázis mellett állítólag Székesfehérvár környékén a 130 méter magas László hegy helyi nyilvánván egy másik rakétakilövő bázis volt építés alatt. A munkásokat javarészt Székesfehérvárról hozták és míg az építkezés folyt, magyar katonák őrizték a területet / amely a Valencei tóra néz /; de a szovjetek átvették az ellenőrzést, amint a bázis elkészült.

A magyarok /disszidensek - ford. / tudni vélték, hogy ez a két rakétakilövő támaszpont egy Nyugat elleni rakéta bázis, de lehetséges, hogy léghárítási célokat szolgál. Számos magyarországi jelentés erről számol be, hogy a szovjetek megtartották a léghárító rakéták feletti ellenőrzésüket, a hivatalos állítások ellenére, melyek szerint átadták volna azokat a magyaroknak.

1956 után a szovjetek számos radar-állomást építettek a Dunántúlon, közel az osztrák határhoz. Az objektumokon dolgozók magyarok voltak, azonban a technikusok oroszok és miután

az állományok elkészültük azokat szovjet csapatok vették át és zárt területté nyilvánították.

Mindent egybevetve, a Magyarországon állományos szovjet csapatok létszáma - beleértve a tank-csapatokat, a légierőt, a rakéta- és radar-egységeket - leginkább 75- vagy 80.000 főre tehető. Nincs bizonyíték arra, hogy számuk 1960 óta csökkent volna. A szovjet csapatmozdulatokat a rutinszerű személyesre vére korlátozták, az idejüket legtöbbütt tartalékosok mozogták csak. A győri vasutalomszra pl. havonta eggyel több orosz szerelvény érkezett, illetve futott ki / 1964-ben ford. /, mint az 1960-63-as években. Átlagosan három szovjet szerelvény érkezett, melyek tankokat, páncélkocsikat és katonákat szállítottak. A szerelvényeket a teherpályaudvaron rakták ki és a szállítmányt autókkal, illetve a kőszutakon vitték tovább a közeli erdőkben lévő nyári táborba, vagy a Sasja-Manság területén lévő téli táborba. Katonákat, amikor a vonatok befutottak, vagy távoztak, a vasuti állomány újranelhelyezés kellett hogy legyen a teherpályaudvaron és a vasuti rendőrség is szolgálatban volt, hogy figyelje a munkásokat. Minden ilyen szerelvényt, a magyar biztosítókon kívül, automata fegyverekkel felszerelt szovjet katonák kísérnek, akik a vagonok főközé felkékiben tartanak őrséget. A vagonok számait csak ezután veszik lejárta, miután a szállítmányokat lepakolták, a szállítmányok rendeltetési helye semmá nincs feljuttatva.

ELSZIGETELT OROSZOK

Amikor kudarcot vallott az a politika, hogy a szovjet csapatoknak megengedték a helyi lakossággal való barátkozást, és a szovjet vezetők felismerték a magyarok ellenségességét, megkezdték a csapatok elszigetelését. A szorított katonák nem kaptak többé engedélyt a tábor elhagyására és csak a tisztet engedték be a faluba, vagy a városba. Budapesten az elszigetelésen lévő tiszteknek polgári ruhát kellett viselni.

A szovjet tisztak családjai a jelentések szerint a helyi lakosságtól való állandó féltelében élnek és semmi kapcsolatuk nincs a magyarokkal. Néhány városban csak főnyes nappal vagy csoportokban merészkednek be az üzlettekbe. A jugoszláv határon közeli Jánoshalmán az 1958-as jelentések szerint a szovjet kolónia olyan rettegésben volt, hogy nem merték az éjszakát otthon tölteni. Az este beálltával teherautókon beszállították a feleségeket és gyerekeket a szovjet barakkokba. Főlemezük nem volt ok nélkül való, mivel a forradalom alatt a jánosalmi lakosság nagy mennyiségű pontkát és löszert szerezett a szétzilált magyar hadseregétől. Az engedély nélküli fegyvertartásért járó halálbüntetés ellenére a fegyvereknek kevesebb mint 30 %-át szolgálatatták be. Éjszakánként gyakran lehetett

lövésceget hallani a szovjet kolónia közelében.

Budapest környékén a helyzet biztosabb volt. A Duna halpartján 7/4 volt külügyi Festujalyha közel, a Mátyásfüldői repülőtérnél/ 1496 szovjet katonai tábor vagy szovjet település építették ki és az ember gyakran találkozott egyenruhás szovjet katonákkal és családtagjaikkal az Üzletekben, filmstúdióházakban és más nyilvános helyeken. Szovjet tisztak kb. 200 házat vásároltak meg családjaik számára.

1957-ben és 1958-ban a szovjet tisztak feleségei még vásároltak a piacokon és az Üzletekben. Mivel bőséges pénzüsszeggel rendelkeztek, minden fohetapiaci árat megfizettek és magasra vette az árakat szolgálatára káratették a magyarokat. Ennek következményeképpen 1958 őzén az oroszok csapataik rőzöré saját üzleteket állítottak fel. Ezek az Üzletek hírhedtek voltak arról, hogy mindennel ol voltak látva akkor, amikor a helyi Üzletekben egyes cikkekél nagy hiány volt. Példáron, öt megvedőron lehetett kapni állandúan a híros tokaji borokkat, a madárkai pezsgőt, a magyar téliizalmit, must és más cikkekét. Az orosz tisztak feleségei, akik férjikkal megjelentek az éttermekben, a szórakozóhelyeken mindig árda, bár nem szükség szerint a jó izlésnek megfelelő ruhákat viseltek.

1959-ben nagy lakótelepeket építettek a tisztak és állítottak családjai számára. Ezek legtöbbszében színház és iskola is van. A szovjet gyerekeket a nyolc osztály elvégzése után egyetemi tanulmányokra visszaküldik a szovjetunióba. A csapatoknak színjátszó csoportjaik, körusaik és zenekarok van.

.....

/ Képalírás: Egy magyar munkás "hídtelten bucsuzik" egy szovjet katonától. Ezt a tényképet egész Magyarországon 1958-ban propagandaként használták, hogy többet követeljenek 20-30.000 szovjet katonai szimbólikus kivonásból./

Hivatalos Kapcsolatok

Egy tehát a szovjet hadsereg és a magyar nép közötti kapcsolatok nagyira minősülnek, hogy gyakorlatilag nem is léteznek. Még a magyar kommunista vezetők hivatalos látogatást tesznek a szovjet csapatoknál, de ezt soha nem hívli a saját. Az ilyen látogatások applikációját a moszkvai Vörös Csillag újság 1959. május 28-ai száma derűs bevezetőt közölte

N. helyőrségnél a tisztiház tégas tornában gyűlés volt, amelyen a tisztak és tábornokok Köllni Gyűléssel találkoztak. Páp és Csaterki elvtársak, magyar elágitthárok, színház részt vettek a gyűlésen.

Kállai elvtárs átadta a szovjet katonáknak az MSZMP KB Politikai Bizottságának forró üdvözlését, és beszámolt az egész ország növekvő konszolidációjáról és arról a meggingathatatlan támogatásról, amelyet a kőztársaság dolgozó népének széles tömegei nyújtanak a Párt és a Munkás-Paraszti Forradalmi Kormány politikájához, valamint arról a forró és testvéri üdvözlésről, amelyeket a magyar nép a szovjet nép és az egész szocialista tábor dolgozó népei iránt táplál.

1958 óta ritkán jelentek meg cikkek a magyar sajtóban a szovjet megszálló erőkről. Kivételt képez e szabály alól február 23-a, a Vörös Hadsereg megalapításának évfordulója, amikor a magyar hadsereg és a rendőrség egységei, párt és társadalmi szervezetek megkoszorúzzák a szovjet katonák emlékműveit, akik "Magyarország védelmében" haltak meg. Az ilyen emlékművek közelében elhelyezett egységek katonái tisztjeik vezetésével részt vesznek a megemlékezéseken. Több városban nyilvános ünnepségeket szerveznek és a szónokok egyike rendszerint egy szovjet tiszt. A tisztiklubokban ilyenkor díszbéd van, amelyen a magyar és szovjet tisztek családostul részt vesznek.

A forradalom előtti időszakkal ellentétben az orosz megszálló csapatok jelenleg nagyon ritkán vesznek részt a magyar ünnepségeken és más nyilvános rendezvényeken. Valaha, mint a "baráti és dicsőséges Vörös Hadsereget" vagy "a mi nagy feladatunkat" emlegették, de ma hivatalosan "az ideiglenesen Magyarországon állomásozó szovjet haderőknek" nevezik és ritkábban emlékeznek meg róluk, mint korábban. Így, négy évvel ezelőtt, az NPI magyar hírügynökség szerint, 1960. július 14-én a Magyar-Szovjet Baráti Társaság aranyéremmel és emléklappal tüntette ki M. I. KAZAKOVOT, a Vörös Hadsereg Magyarországon tartózkodó egységeinek főparancsnokát, valamint más főtiszteket is "a magyar-szovjet barátság megerősítésében végzett munkájuk elismerésül." 1960. október 1-én a Magyar Katonai Akadémia évszóró és évforduló ünnepségein A. I. ANTONOV tábornok, a Varsói Szerződés fegyveres erői vezérkari főnöke mondott üdvözlő beszédet. A Magyar Néphadseregnek "sok sikert" kívánt "jövőbeni feladatai végrehajtásában" és "hosszantartó óvációjával ünnepelték" /Népszabadság, Bp. 1960. október 2./ Mostanában ilyen beszámolóik azonban ritkán jelennek meg a magyar sajtóban.

A szovjet katonai hatóságok és a polgári hivatalnokok között a viszony kinosan kifogástalan. A csapatok szigorú fegyvelés alatt élnek a nyilvános rendezvényt vagy a lakossággal szembeni erőszakos cselekményeket szigorúan büntetik. Egy 1957-ben megkötött egyezmény szerint az ilyen esetek a magyar bíróságok hatáskörébe tartoznak, akár csak más olyan országokban,

eből idegen katonák állomásoznak. A gyakorlatban azonban a vétséget elkövető szovjet katonát a szovjet katonai hatóságok őrizetbe veszik és hazaküldik Magyarországról.

Nyugodtan elmondhatjuk, hogy a katonai szövetségek időtartamaiban egyetlen hadsereg sem élt magányosan és allanszerűségi körülmények között egy szövetséges ország területén. Különösen vizsgálatainkban a magyar nép és a szovjet hadsereg némi bannivallomást tesznek arról a végzetes szakadékról, amely elválasztja őket egymástól.

A TÁVLAT

Az időről, időre hullható hírozzelések ellenére nem valószínű, hogy Moszkvának szándékában áll csapatát belátható időn belül visszahívni Magyarországról. Egyrészt a szovjetek nem felejtették el 1956 tanulságait. Feltehetően azt a magyarok sem felejtették el, de forradalmukat nem jövevény emberek csinálták, akik a siker esélyeit mérlegelni tudják. A szovjet beavatkozása fenyegetése akkor is megmaradna, ha a csapatokat ki is vonjuk, de ez a veszély kevesebb lenne, mint most, amikor fizikailag is jelen vannak. Sőt mi több, ha egyszer már kivonták a csapatokat, visszahozataluk nem lenne megoldható anélkül, hogy a Szovjetunióknak komoly tekintélyvesztéséget ne okozna.

A legutóbbi romániai fejlemények, ahol a Gheorgin-Dej rezsim néhány fontos nemzetközi kérdésben nem hajlandó közös vonalat venni Moszkvával, a szovjetek magyarországi visszavonulását még valószínűtlenebbé tették. A szovjet vezeték bizonyára szándékosan tartják ezt a döntést, amellyel 1960-ban Romániától kivonták a szovjet csapatokat, mivel a szovjet csapatok jelenléte aligha hagyhatja befolyás nélkül az adott ország politikáját, még akkor is, ha azokat a vezeték közvetlen segítségesére nem is használják fel. Kommunista talán még soha nem volt olyan hajléis Moszkvával, mint Sadar János, de felmerül a kérdés, lesz-e elegendő ereje ehhez, hogy ellentétben a párton belüli szovjetellenes áramlatokkal, ha Moszkva katonai támogatása bármilyen módon csökkenna.

A magyar párt a keleteurópai pártok közül a legkevésbé egyedüli. Félmillió tagja közül mindössze 50-60.000 a megbízhatónak tartott kommunistaik száma, és azok akik Kádárhoz és csoportjához hívek talán 10-15.000-ra vannak. Vegyük a Nagy Imre féle revisionistáik száma, ugyannyian és a többi pedig ódivatú szocialistáik tünik. Így Kádár fő támogatója párton belül az az erő marad, amely 1956-ban hatalomra juttatta a szovjet hadsereget.

Végül mindaddig, amíg Moszkva Magyarországon tartja csapatait

-- 8 --

ez a Nyugattal való alkudozás tárgyát képezheti. Moszkva fel-
ajánlhatja csapatai visszavonását Magyarországról, amennyiben
a szövetségesek visszavonulnak Nyugat-Európából; mivel az
utóbbi nem valószínű, Moszkva tisztelőre méltó érvek jut,
hogy ott tartsa csapatait, ahol jelenleg is vannak.

..-.-.-.-

1-e-N

182

BUDAPESTI RENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG

111-0108/1975.

TITKOS!

...sz. példány

BUDAPESTI RENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG Ersékelés, Tájékoztatás és Titkosság Osztály	
száma: 001-015/20-925	
dátum: 1975. 01. 27	lap: 2.

11/1986
 (ak...)
 1975. 01. 27

BUDAPESTI RENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG VEZETŐJÉNEK

111-0108/1975
 111-0108-27

K Ö R L E V E L E

Budapecsten ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyésze a kormányaink között fennálló kölcsönös jogsegély egyezmény alapján kéréssel fordult hozzám, melyben rendszeres értesítést kér a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyekkel összefüggő büntügyi kérdésekről és rendkívüli eseményekről.

Ezért Vezető elvtárs figyelmét az alábbiakra hívom fel:

1./ Amennyiben területén a Budapecsten ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyésze által megjelölt személyek bűncselekményt követnek el, vagy személyükkel kapcsolatban adatok merülnek fel bűnügyben, a tényállás /gyanasított személye, cselekmény jellege, elkövetés ideje, helye/ leírásával küldjenek jelentést két példányban rövid úton a Központi Ügyeleti Osztály vezetőjének.

A Központi Ügyeleti Osztály vezetője a jelentés alapján értesíti a Budapecsten ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyészt /Bp. X., Pongrácz u. 1. T: 341-769/.

2./ Közlekedési balesetek esetén történő együttműködésre, továbbá olyan büntügyi kérdésekben, melyek nincsenek össze-

- 2 -

Függésben a szovjet katonai ügyész által jelzett szendélyekkel, az 1./ pontban foglaltak nem vonatkoznak, ezekben az esetekben az eddigi gyakorlatnak megfelelően kell intézködni és eljárni.

B u d a p e s t , 1975. június 20.

1. Baranyai György /
/ : Baranyai György /
P. vezérőrnagy
Rendőrfőkapitány

Nyt.szám: 250/213.

Készült: példában.

Kapják először szerint

- Főkapitányi Törzs
- Főkapitányhelyettesek
- MEZÉP EMEK PD Előő Titkár
- Egyes központi osztályok vezetői
- Kerületi /Vizirendészeti/ kapitányságok vezetői
- Irattár

9 Késlelet a csekkelt utasító szerint
egyedülállóan a szilárd és a hűtő
Képzésben részt vevő személyek
További részletek nem ismertek.

Kattintás!

1965. évi. 14.

sz. 14.

Csatornák a
111-0105, 1971. é.
sz. 14.

—
Eltérítések

52.
6.

TITKOS!

111-0108/1973.

K a t o n á r l á s z l ó e l v t á r s ,
NSZKP BRFK PD Elnök Titkár

H o l y k e s z

Kedves Elnök Úr!

Tájékoztatni akarom, hogy a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyekkel szemelőtt bűnügyi kérdésekkel és rendkívüli eseményekkel kapcsolatban a Budapeston ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyosztásként értekeztető tárgyúban közlekedett névvel, melyet mellőkelten mellékeltem.

B u d a p e s t , 1973. június 20.

Elvtársi Kedvvel:

/: Karaiyál György :/
n. vezérőrnagy

Hyt. szám: 256/210.

Mellékelte: 1 lap.

2. sz. 1973. 07. 27. V. sz.

111-0108/1975.

H.V. sz.: 192.

V. B A N A J Á N ügyész kiküldetés elvtársunk,
BUDAPEST TERÜLETÉN IDEIGLENESEN TARTÓZKODÓ
SZOVJET CSAPATOK KATONAI ÜGYÉSZE

B U D A P E S T

Kedves Babuján Elvtárs!

1975. május 16-án kelt megkeresésével kapcsolatban tájékoztatom, a Budapesti RendőrFőkapitányság illetékes vezetőinek kérésére adtam ki, melyben intézkedtem arról, hogy a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyekkel összefüggő bűnügyi kérdésekről és rendkívüli eseményekről - a pontos és szakszerű tájékoztatás érdekében központosítottan - a MRK Központi Ügyeleti Osztály vezetőjén keresztül a Budapestben ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyésze rendszeresen értesítést kapjon.

Kérem Babuján elvtársat, hogy munkatársai a jövőben fenti kérdésekben Dr. Kovács György r. alezredes a MRK Központi Ügyeleti Osztály vezetőjével / T: 11-50 rondárd, 111. 103-269 városi/ vegyék fel a kapcsolatot.

B u d a p e s t , 1975. június 23.

Elvtársai üdvözléssel:

J. Kovács
/s/ Kovács György r.
F. alezredes
RendőrFőkapitány

Nyt.szám: 256/213.

Egyes 1975. jún. 24

Matkov

BUDAPESTI RENDELŐFŐKAPITÁNYSÁG

TITKOS!

III-0102/1945.

HO
... sz. példány

III-025/20-1375

BUDAPESTI RENDELŐFŐKAPITÁNYSÁG VEZETŐSÉGE

H Ö R L E D V É L E

Budapecsten ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyeire a kormányaink között fennálló kölcsönös jogsegély egyenmény alapján kéresek fordult hozzá, melyben rendszeres értesítést kér a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyekkel szembe-függő büntető kérdésekről és rendelkezési eseményekről.

Ezzel Vezető elvtárs figyelmét az alábbiakra hívom fel:

1./ Amennyiben területén a Budapecsten ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyeire által megjelölt személyek büntetőeljárását követnek el, vagy személyekkel kapcsolatban adatok merülnek fel bűntényben, a tényállás /gyanúsított személye, cselekmény jellege, elkövetés ideje, helye/ leírásával hildjelenek jelentést két példányban rövid uton a Központi Ügyeleti Osztály vezetőjének.

A Központi Ügyeleti Osztály vezetője a jelentés alapján értesíti a Budapecsten ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok katonai ügyeire /Bp. X., Pengrács u. 1. T: 341-769/.

2./ Közlekedési balesetek esetén történő együttműködésre, továbbá olyan büntetői kérdéseken, melyek mindezen kéresek-

függetlenül a sorozat katonai ügyét által jelzett esetek
kel, az 1./ pontban foglaltak nem vonatkoznak, esetekben a
esetekben az eddigi gyakorlatnak megfelelően kell intéz-
kedni és eljárni.

B u d a p e s t , 1975. június 20.

/: Baranyai György st. 1,
r. vezérőrnagy
Rendőrfőkapitány

A Miniszter Hivatala:

[Handwritten signature]
Kovács Ferencné
I.o.ti.

Hyt. szám: 256/218.
Köszölt: 40 példában.
Kapjál: - Főkapitány Törzs
- Főkapitányhelyettesek
- KÖZP BRFK EE Előz. Hiv. k. r.
- Egyes központi osztályok vezetői.
- Készlet /Vizirondőzetek/ kapitányok vezetői
- Irattár

BUDAPESTI RENDŐR-FŐKAPITÁNYSÁG

SZIGORUAN TITKOS!

111-014/11-1986.

KSZ: 551-CC/1986 S. 2007-ellen
D. 2007-9/1986

19. sz. példány!

XXIV. 1

A BUDAPESTI RENDŐRFŐKAPITÁNY

11/1986. számú

INTÉZKEDÉSE

KSZ 551-CC/1986

(1985-ös doboz)

a hazánk területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok

állományába tartozó katonai személyekkel szembeni

eljárásokról

Budapest, 1986. augusztus "1"

A hazánk területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok állományába tartozó személyekkel szembeni eljárásokkal kapcsolatban - a Fővárosi Főügyészség és a Budapesti Katonai Ügyészség vezetőivel egyetértésben - kiadom az alábbi

intézkedést.

1. Amennyiben a hazánk területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok állományába tartozó katonai személyt (továbbiakban szovjet katona) a fővárosban bűncselekmény elkövetésén tettenérték és elfogták az esetet haladéktalanul jelenteni kell a BRFK Központi Ügyelet vezetőjének.

a/ A Központi Ügyelet vezetője azonnal vegye fel a kapcsolatot az illetékes szovjet alakulat parancsnokával (távollétében törzsfőnökével, politikai helyettesével, kijelölt főnyomozó tisztjével, vagy a helyőrségi kommandással) és tájékoztassa a történetekről.

Ezzel párhuzamosan haladéktalanul értesítse a Budapesti Katonai Ügyészséget.

b/ A hatáskörileg, illetve területileg illetékes BRFK szerv a Szovjet Katonai Ügyészség képviselőjének bevonása nélkül végezze el a halaszt-

hatatlan nyomozati cselekményeket és rendelje el a nyomozást.

c/ A lehetőségekhez képest a legrövidebb időn belül gondoskodni kell a sértett, a tanúk kihallgatásáról és az egyéb bizonyítási eszközök beszerzéséről.

d/ A keletkezett iratok eredeti példányát - vezetői átirattal - közvetlenül a Budapesti Szovjet Katonai Ügyészségnek kell megküldeni (1101 Budapest, Pongrácz u. 1.), a másolati példányt pedig a Budapesti Katonai Ügyészséghez kell felterjesztani, a büntető eljárás felajánlása érdekében.

2. Azokban az esetekben, melyekben a rendelkezésre álló adatokból csupán valószínűsíthető, hogy az elkövető szovjet katona és halaszthatatlan nyomozati cselekmények elvégzése szükséges, ugyancsak értesíteni kell a Budapesti Katonai Ügyészséget. A halaszthatatlan nyomozati cselekményeket ezekben az esetekben is el kell végezni.

3. Amennyiben a nyomozás során beszerzett adatokból alapos a gyanu arra, hogy szovjet katona az elkövető, akkor a Budapesti Katonai Ügyészség útján kell kérni a szovjet katonai igazságügyi szervektől az erre utaló körülmények jogsegély keretében történő kivizsgálását.

A jogsegély iránti előterjesztésben pontosan meg kell határozni azokat a kérdéseket, amelyek tisztázása szükséges. Az előterjesztéshez mellékelni kell a nyomozati iratok eredeti és másolati példányát.

4. Azokban az ügyekben, amelyek gyanúsítottja szovjet katona, illetve amelyekben valószínűsíthető, hogy az ismeretlen elkövető szovjet katona, a nyomozás felügyeletét és minden egyéb ügyészi közreműködést igénylő tevékenységet a közvetlenül illetékes katonai ügyészség látja el.

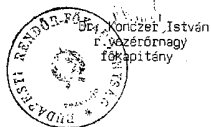
5. Minden szovjet katonával kapcsolatos bűnügyben a büntetői eljárás szabályait kell alkalmazni.

6. Joghatóság átadására irányuló előterjesztésre csak ismert elkövető esetében kerülhet sor.
7. Szovjet katonával szemben nyomozás megtagadása vagy megszüntetése esetén megrovás kezdeményezhető, a magyar állampolgárokra vonatkozó feltételek mellett. További követelmény azonban, hogy a vagyon elleni bűncselekmény esetében a kár megtérülése bizonyított legyen.

Megrovás alkalmazásához szükséges eljárási cselekményeket az illetékes rendőri szerv végzi. A megrovás foganatosítására a határozatot a Budapesti Katonai Ügyészséghez kell felterjeszteni.
8. Vagyon elleni bűncselekmények esetében a reális kárérték megállapítására elsődlegesen a BAV becsléseit kell tárgyszakértőként igénybe venni.
 - a/ Gépjárműfeltöréssel a gépjárműben okozott kár esetén az Állami Biztosító kárbecslése az irányadó.
 - b/ Üzlet, lakás, garázs, pincefeltöréseknél a javításról szóló számla, vagy a károsult által elvégzett javítás esetén az illetékes tanács VB Miskolci Osztálya igazolja a javítási költséget.
 - c/ Ha a feltört helyiség biztosított, az Állami Biztosító kárbecslése az irányadó.
 - d/ Minden vagyon elleni bűncselekmény esetében tisztázni kell, hogy a sértett vagyontárgy biztosítva van-e és milyen formában.
9. A Budapesti Katonai Ügyészségnek soron kívül távbeszélőn jelenteni kell minden olyan akadályozó körülményt, amely a szovjet alakulatok részéről a nyomozás gyors teljesítését, illetve az elkövető személyének felderítését akadályozza.
10. A szovjet katonai személyek közötti közlekedési eseményeiben továbbra is a BM országos rendőrfőkapitány közbiztonsági és közlekedési helyette-

sének 9/1980. (BK 12.) számú intézkedésének 36. pontja alapján kell eljárni.

11. Ez az intézkedés kiadása napján lép hatályba, egyidejűleg a BRFK vezetőjének 111-0108/1975. számú körlevele hatályát veszti.
12. Az intézkedésből adódó feladatokról az érintett állományt el kell igazítani.

Készült: 58 példányban

Kapják: Fővárosi Főügyész
Budapesti Katonai Ügyészség vezetője,
főkapitány-helyettesek,
főkapitánysági szervek, osztályok vezetői,
kerületi vízrendészeti rendőrkapitányok

BUDAPESTI KATONAI ÜGYÉSZSÉG.

E. 3046/1986.

L. files

J E L E N T É S

Vezérőrnagy Elvtárs jelentem, Zsukov Szergejevics Vaszilij /sz: Szergejevka Rosztov városi megye, 1967. január 14. anyja: Zsukova Jelena Vasziljevna/ szovjet sorkatoná és társa, Kritckij Szergej Vasziljevics /sz: 1967. február 2-án Vityebszk, Belorussz SZSSK, anyja: Aratamonova Galina Mihajlana/ szovjet sorkatoná - akik a Tököli szovjet alakulathál teljesítanék katonai szolgálatot - ügyében az eddigi nyomozás adatai alapján a következőket állapítottam meg:

A két sorkatoná 1986. november 24-én feltehetően a délutáni órákban az alakulat elhárító tisztjének szekrényéből egy db Zbrojovka típusú pisztolyt és egy db rakétapisztolyból átalakított pisztolyt szereztek meg oly módon, hogy az iróasztal fiókját - feltehetően - erőszakkal felnyitották és abból a pisztolyok tárolására szolgáló szekrény kulcsát kivették. Az esti órákban a laktanya területén közösen kb egy liter bort fogyasztottak el.

1986. november 25-én 0.15 - 0.30 óra közötti időben az alakulat területét elhagyták és Tököli község irányába indultak. A falu szélén lévő buszmegállónál az utestre kiálltak azaz a szándékkal, hogy stoppolnak. 0.30 óra körüli időben Szigethalom község irányából Tököli község irányába közlekedett Szebasztián Miklós /1955. március 31-én Tökölön született, anyja: Szilágyi Borbála, fogl. üzletrőltes, lakik: Liege, Belgium, Leopold Harze 20. sz. utlavél sz: NK 142230/ magyar állampolgár, aki 1977-ben disszidált, de belga vagy más idegen állampolgársággal nem rendelkezik. Szebasztián Miklós a kérdésem buszmegállótól mintegy 150 m. távolságra lévő szülei házához /Tököli, Fő ut 7./ ment. Amikor a stoppolni szándékozó személyeket meglátta, azokat az utasten kikerülte, majd szülei háza elé a hidra a gépkocsival beállt. Miután a kocsit észarta, észlelte, hogy a buszmegálló felől két személy futva közeledik feléje és kiabálnak, hogy "pajtás, Budapest". Szebasztián Miklós a kiabálást figyelmen kívül hagyta. Miután a kocsi észarta, bement a lakáshoz tartozó udvarra és a kikaput belülről bezárta. A kikapu rácsos szerkezetű. Mintegy 3-4 m. távolságra távolodott el a kaputól, amikor a két személy a kapuhoz odaszékelte és közülük az alacsonyabbik /Zsukov/ valamit szólit hozzá oroszul. Ő úgy ítélte meg, hogy a két személy ittas és mondta nekik, hogy menjenek haza és ezzel egyidejűleg a kezével intett is feléjük, majd ezt követően azaz a szándékkal, hogy a lakásba beemenjen, jobbra fordulva elfordult, amikor is oldalával a kapu irányában volt, Zsukov pisztolyt vett elő és egy lövést irányába leadott.

2-479/86

A lövés Szabaszián Miklós kissé behajlított bal alkarját érte, a lágy részen áthatolt és a lövedéket a baloldali belső szobában lévő irattárca fogta fel. Szabaszián a lövés után a földre esett, utána a földről felállt és becsaladt a lakásba.

Mint később kiderült, a lövedék a levéltárca, illetve annak külső és középső borítóján áthatolt és a hátsó borítóban akadott el. A becsapódás erejét nagymértékben csökkentette a levéltárcaiban elhelyezett kemény műanyag lapokból készült négy db hitelkártya.

Az orvosi látogatás szerint Szabaszián Miklós sérülése - szövődésmentes gyógyulás esetén - 8 napon belül gyógyul.

A megtalált lőmagot a sértett a helyszíni szemle alkalmával a szemlebizottság vezetőjének átadta.

A fentiek után a sértett a lakásba bemanekült, ahol beszárgított, majd felébresztette szüleit, akikkel közölte, hogy szovjet katona rálőtt. A fentiek után a lakás utcára néző ablakán figyelte, hogy mit működtetnek. Ekkor észlelte, hogy szomszédja, Fálházi Ferenc, TDKÓI FŐ ut 9. sz. alatti lakos, az utcára kiment és a két katonával beszélgetett. Fálházi 17 évig a szovjet lakatnyásban dolgozott és jól beszélt oroszul. Fálházi elmondta, hogy ő a lövésre lett figyelmes, ezért ment ki az utcára és amikor oda kilépett, azt látta, hogy a magasabbik katona - Kritckij Szergej - a kocsi ablakát üti. Azra gondolt, hogy a kocsi esetleg fel akarják törni, el akarják vinni, ezért besürgött az utcai ablakon Szabasziánék lakásába, hogy jöjjenek ki, mert baj lesz a kocsival. Ekkor a lakásból Szabaszián Miklós kiszökött, hogy nem megy ki, mert rálőttek. Ezután Zsukov katona cigarettát kért Fálházi-tól, aki mondta, hogy nem tud adni, mivel nem dohányzik, majd egyidejűleg felszólította a két katonát, hogy menjenek vissza alakulatukhoz. Zsukov arra úgy válaszolt, hogy nem tudja, hol van a garnizon.

A fentiekkel követően Kritckij kérdésre vonta át, hogy mi köze neki ahhoz, hogy űk hol járnak, majd kabátja alá elvett egy pisztolyt, azzal az arca előtt hadonászott és arra kényszerítette, hogy a lakásba visszatérjen. Zsukov ekkor odalépett Kritckijhez, elvette tőle a pisztolyt és elvitte. Ezt követően Fálházi a lakásba bement.

A fentiekkel követően Szabasziánék a lakásból meg akartak győződni arról, hogy a két szovjet katona még ottvan-e, ezért az idősebb Szabaszián a redőnyt felhúrtta, az ifjabbik Szabaszián pedig az ablakot kinyitotta, hogy kinézzenek. Zsukov katona ekkor az ablak előtt felemelkedett és pisztolyát ismét rájuk fogta, mire űk az ablaktól gyorsan elugrottak. A későbbiek során már sem az ablakon kinézni, sem pedig a lakást elhagyni nem merték. Reggel 6.45 óra körüli időben, amikor világozni kezdett, idősebb Szabasziánék a lakásból kijöttek, felkereste nagyobbik fiát, aki értesítette a rendőröket és az orvost.

A két szovjet sorkatona ezután feltehetően Szigethalom községbe indult, ugyanis 02 és 02.30 óra körüli időben Fazekas István Szigethalom, Mű ut 86. sz. alatti lakos lakása előtt IPA tehergépkocsiját próbálta üzembe helyezni, amikor a két katona ott megjelent. Zsukov ment oda hozzá, cigarettát kért tőle, mivel ő nem dohányzik, így nem tudott neki cigarettát adni. Zsukov ezután megpróbálta az ajtót kinyitni, kétszer-háromszor megfeszítette azt, de mivel Fazekas István belülről fogta, nem sikerült neki az ajtót kinyitni. Ekkor Zsukov farszabéből elővett egy pisztolyt, azzal hadonászott, a tanu mozdulatokból úgy értelmezte, hogy neki a kocsiból ki kellene szállni. Ekkor jött ki a lakásból a tulajdonos, Forrándi Attila, akinek Fazekas kiáltott és odahívta. Forrándi Attila elindult ki az utcára, ekkor Fazekas kiszállt a gépkocsiból és ekkor észlelte, hogy a kocsi hátsó része felől Kritckij jön előre, majd ezzel egyidejűleg látta, hogy Zsukov a keszében tartott pisztolyt eltette.

A fentiek után a két katona taxit követelt, mire ők megmutatták, hogy merre lehet taxit találni. Annyit még láttak, hogy Taksony felől egy vajszínű Saiguli gépkocsi közlekedett, azt megállították. Fazekas hallotta, hogy "policájról" beszélnek, a gépkocsivezető azonban azt figyelmen kívül hagyta, a kocsiba visszaszállt és elhajtott. Fazekas látta, hogy a két katona ezután a Csepeli Autógyár felé indult el.

Fazekas István 03.15 h. körüli időben indult el lakásától gépkocsival Csepel irányába. Amikor a vasúti átjáróhoz ért, ott látott egy világoszöld kockás taxit, melynek szőlt a riasztója. Ekkor ő a gépkocsival a taxi mellé állt, mire a kocsiból kiszállt Kritckij és hadonászott feléje, hogy menjen el onnan. Ő a gépkocsival el is indult és mintegy 50 m. megtétele után megállt, és a visszapillantó tükréből látta, hogy a két személy megy utána a kocsival, melynek még mindig szőlt a riasztója, majd a kocsirol a gyújtást levették és a továbbiakban sem a riasztó nem szőlt, sem pedig a lámpák nem világítottak. A tanu a fentiek után tovább folytatta útját Budapest felé.

A gyanúsítottak vallomása szerint TSKÉLON és Saigethalmon fentebb írt események között a következő történet:

Szigethalom község belterületén megállították a Lukácsi Sándor /anyja: Kiss Piroka sz: Szegeczen 1934. január 6-án Budapest, XXI., Lankás u. 8/a. sz. alatti lakos/ által vezetett JC-98-27 frsz. taxigépkocsit. A gépkocsi vezetőjét arra kérték, hogy vigye őket Budapestre. A gépkocsivezető ezután a két személyel el is indult, de rövid idő múlva megállt és pénzt kért a gyanúsítottaktól. Ezután Zsukov - aki a gépkocsivezető megölte - egyszer hátulról tarkón lötte Lukácsi Sándort, aki feltételezően azonnal meghalt. Ezután a két katona a sértettet a gépkocsiból kivette, majd a hátsó ülésre fektette, a kormányhoz Zsukov állt és a gépkocsival elindultak Taksony irányába. Amikor a rácskevei dumaághoz értek, ott megálltak és a sértettet a kocsiból kiemelték, a hid korlátjához vitték, ahol Zsukov még egyszer háltákon lötte, majd a sértettet a Dumába dobták.

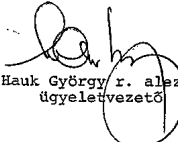
- 2 -

A szovjet katonák kihallgatásuk alkalmával az emberölésre vonatkozóan beismerő vallomást tettek.

Lukácsi holttestét 26-án 15.40 órakor Taksony külterületén a taksonyi híd pillérétől 15 méterre a Dunából a buvárok kiemelték.

A vizsgálatot a Budapesti
Katonai Ügyészség folytatja.

/: A jelentés tájékoztató jellegű, tekintettel arra,
hogy a BM Főügyeleti Osztály a vizsgálatot folytató
szervtől írásos jelentést nem kapott. :/

Hauk György r. alezredes
ügyeletvezető

M.

BELÜGYMINISZTERIUM
FŐÜGYELETI OSZTÁLY

TÖRKÖLYI!
A közlés megnevezése:
Név: Dr. Tóth István r. alezredes
Tervezési kód: H.V. ügyeleti
Dátum: 2002-11-18
Küldés száma: 5-18/27-11/2002. Tűz- és életbiztosítási
Tervezési kód: (35-21/8 k. l.)
Törvényhatóság: P.H.
R.H.

8-12-330/1986.

BELÜGYMINISZTERIUM
KATONAI FŐÜGYELET
1986. november 26-án.

FELJEGYZÉS

1986. november 26-án.

4

Tökölön / Pest megye / az utcán 25-én virradóra KRECKIJ SZERGEJ VASZILJEVICS és ZSUKOV SZERGEJ VASZILJEVICS szovjet katonák / beo: tököli alakulat :/ önkényesen elvitték a FŐTAXI Vállalat felügyelet nélkül nyitott állapotban várakozó személygépkocsiját és azzal Budapestre jöttek.

A rendőrjárőr 25-én 07.20 órakor a XIV., Thököly ut és Lumumba u. kereszteződésénél igazoltatta őket és elfogta.

A Budapesti Katonai Ügyészség a vizsgálat során megállapította, hogy a szovjet katonák 25-én kb. 00.30 órakor Tökölön egy pisztollyal rálőttek SZEBASZTIN MIKLÓS 31 éves, belga állampolgárra / egyéb adata nem ismertek /, aki 25-én 07 órakor a Tököli körzeti orvosnál ellátásra jelentkezett.

Az orvosi vélemény szerint / mivel a hitelkártyái a lövés erejét lecsökkentették / könnyű sérülést szenvedett.

A további vizsgálat során megállapítást nyert, hogy a szovjet katonák Tökölön a hajnali órákban megállították a FŐTAXI Vállalat JC 98-27 frsz. személygépkocsiját, amelyet / a FŐTAXI diszpécser tájékoztatása alapján / LUKÁCSI SÁNDOR kb. 40 éves, gkv., X., Szárnyas u. 20/b II. 1. sz. alatti lakos vezetett, majd feltehetően pisztollyal lelőtték és a taksonyi Duna-hídnál a folyóba dobták.

A helyszíni szemlét a Budapesti Katonai Ügyészség folytatja.

/ A jelentés elsődletes /.
/ : Tóth István r. alezredes :/
Ügyeletvezető.

2-614/1/1988.

KÁRPÁTI FERENC vezérezredes elvtársnak
honvédelmi miniszter

B u d a p e s t

Kedves Kárpáti Elvtárs!

Az 1988. november 19-én Jakabszállásnál történt közlekedési balesettel összefüggésben az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottsága titkára feljegyzésének, valamint a kecskeméti rendőrkapitányság vezetője jelentésének másolatát mellékelten megküldöm.

Burlakov vezérezredes állításával ellentétben a Fejér Megyei Rendőr-Főkapitányság vezetőjének jelentése szerint a taxisok menete a székesfehérvári szovjet laktanya előtt nem állt meg. A gépkocsivezetők egyébként, mint ismeretes a temetés napján részvétük jeléül és a brutális emberölés ellen tiltakozva Budapesten és más városokban is dudáltak. Nem felel meg a valóságnak az sem, miszerint a rendőrség a tettest elfogta, kilétét azonban azért nem hozza nyilvánosságra, hogy a lakosság körében egy szovjet állampolgárságu elkövető iránti gyanút erősítve szovjet ellenes érzelmeket keltsen. A székesfehérvári taxis gyilkosság tettesét eddig sajnós még nem sikerült felderíteni.

A történetekről és álláspontunkról Koszov vezérőrnagyot, a szovjet állambiztonsági képviselőt vezetőjét értesítettük kérve, hogy az ügyről tájékoztassa a Szovjetunió Budapesti Nagykövetét, továbbá a KGB központját.

Budapest, 1988. december 2.

Elvtársi üdvözléssel:

Dr. Horváth István

Melléklet: 5 lap

F E L J E G Y Z É S

az 1988 november 19-én Jakabszállásnál történt közlekedési balesetről

Az 54. számú uton Jakabszállás határában 09.05-kor Majkov Jurij Filaterovics szovjet katoná által vezetett teherautó összeütközött a Szénási László soltvadkerti lakos vezetete utánfutós személygépkocsival és ennek következtében három magyar állampolgár a helyszínen meghalt.

A helyszíni szemlén a kecskenéti rendőrkapitányság közbiztonsági és közlekedési osztályának szemlebizottsága, a közlekedési ügyész, az igazságügyi műszaki szakértő, hatósági tanúk, valamint a szovjet parancsnokság képviselői vettek részt.

Az elsődleges megállapítás szerint a balesetet a szovjet katonai tehergépkocsi műszaki hibája okozta, nevezetesen : a bal első kerék az aggyal együtt leszakadt.

A jelentős forgalomtorlódást előidéző súlyos balesetről a BM Sajtóosztálya közleményt jelentetett meg. Hiba volt, hogy ezt a Honvédelmi Minisztériummal előzetesen nem egyeztetették.

A sajtóközleményt a szovjet DHDSZS parancsnoka, Burlakov vezérezredes a Szovjetunió és a szovjet hadsereggel szembeni olyan barátságtalan lépésnek nyilvánította, mely a magyar közvélemény manipulálását célozta. Dr Mórocz Lajos honvédelmi minisztériumi államtitkár november 24-én a DHDSZS vezető képviselőivel tárgyalt. Tájékoztatása szerint Burlakov elvtárs ez eljárás eddigi megállapításait nem fogadta el, azokat hamisnak, nem a tényekben alapulónak minősítette. Ismereteink szerint Moszkvába, a vezérkari főnökség részére továbbított jelentésében a megtörtént balesetet politikai síkra terelve a magyar Belügyminisztériumot és szerveit szovjet ellenes magatartással illette.

Burlakov vezérezredes véleménye szerint a székesfehérvári taxisofőr meggyilkolását is szovjet ellenes manipulációra igyekeznek felhasználni a magyar szervek, mert - állítása szerint - a sértett temetésére haladó taxik a szovjet laktanya előtt megállva hangosan dudáltak. Tudomása szerint a magyar rendőrség a tettest elfogta, kilétét azonban azért nem hozza nyilvánosságra hogy a lakosság körében egy szovjet elkövető iránti gyanút erősítve szovjet ellenes érzelmeket keltsen. (A megyei rendőrkapitány jelentése szerint a taxisok mondták a laktanya előtt nem állt meg, a gépkocsivezetők egyébként résztvétük jeléül és a brutális emberölés ellen tiltakozva Budapesten is kürtöltek a temetés napján, ennek szovjet ellenes éle nem volt. A székesfehérvári taxis gyilkosság tettesét a rendőrség ezideig sajnos nem tudta felderíteni.)

Kárpáti Ferenc vezérezredes, honvédelmi miniszter tájékoztatása szerint Bur-lakov elvtárs Moszkvába küldött jelentésének lényegi következtetése az, hogy a magyar hatóságok a jakabszállási balesetért is azért kívánják a szovjet félre hárítani a felelősséget, hogy a lakosságban ezzel szovjet ellenes hangulatot keltenek.

Eddigi megállapításaink szerint a szovjet DHOSCS illetékesei a folyamatban lévő vizsgálat eredményétől függetlenül a felelősséget a jakabszállási baleset következtében elhunyt magyar személygépkocsi vezetőjére igyekeznek hárítani.

Ennek érdekében a szovjet fél képviselői már a helyszínen is az intézkedő rendőrök befolyásolására hivatott megjegyzéseket, felvetéseket tettek. A tehergépkocsit vezető szovjet katona részletesebb helyszíni meghallgatását egy szovjet tiszt megtiltotta. (A katonát közvetlenül a baleset után a kocsi parancsnoka, majd a szemle során a nyilatkozat adását megtiltó tiszt bántalmazta.)

A DHOSCS több képviselője számos alkalommal felkereste az eljáró rendőri szervet, ahol az együttműködési kötelezettségnek megfelelően valamennyi adatot és okmányt a rendelkezésükre bocsájtottak - leszögezve azt, hogy a felelősség eldöntéséhez meg kell várni a vizsgálat lefolytatását, különösen a többirányú szakértői munkálatok befejezését. Laptév alezredes a kecskenéti hadosztály parancsnokának technikai helyettese különböző beosztású tisztekkel mintegy tíz alkalommal kereste fel a rendőrkapitányságot. Arról igyekeztek meggyőzni az eljárókat, hogy a balesetet nem az elsődleges adatok alapján megállapított körülmények okozták. Többek között az volt a kérésük kapjanak egy fiktív nyilatkozatot, melyszerint a balesetért nem terheli őket felelősség. Ezt azért kérték, hogy a náluk levő bizottságnak bemutassák, majd később ezt a nyilatkozatot visszaszámaztatják.

November 21-én a kecskenéti hadosztályparancsnok politikai helyettese Pjotr Pavlovics Szkotnyikov tolmácsa kíséretében felkereste az MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottságának titkárát. A megyei pártbizottság titkárának befolyásolási lehetőségére célozva egyebek között közölte azt az óhaját, miszerint a jakabszállási baleset vizsgálata úgy záruljon le, hogy a rendőrség adjon igazolást a balesetben részes szovjet katonai tehergépkocsi vétlenségéről. Ezt a helyi szakértő véleményére alapozta és valószínűsítette ennek alátámasztását a Moszkvából érkező szakértők részéről is. Hozzáfűzte, hogy a vizsgálat lezárása után természetesen nem zárkóznak el a jóvátételtől.

Mihez az körülmények arra utalnak, hogy a szovjet DHOSCS parancsnokának a jelentése a szovjet hadsereg vezérkarát nem a valóságnak megfelelően tájékoztatta.

A rendőrség a balesettel összefüggő eljárását törvényes keretek között tovább folytatja.

Bács-Kiskun megyei Rendőr-főkapitányság
K e c s k e m é t

Szigorúan titkos!
(selejtezésig)

TÖRÖLVE

Szám: 19/285/1988.

2003. február 13.

Gergely Péter r. dt.
megyei főkapitány

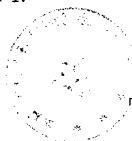
Földesi Jenő r. altábornagy elvtárs
belügyminisztériumi államtitkár

217/1-2002.TÜK
(33-83/1/2003.) át
alagban

B u d a p e s t

Államtitkár Elvtárs utasítására mellékelten felterjesztem az 1988. november 19-én Jakabszállás határában történt balesettel kapcsolatban készült fekete-fehér és színes felvételeket, valamint az ügyben keletkezett iratok egy-egy példányát.

Kecskemét, 1988. december 1.

Dr. Fehér Géza
r. vezérőrnagy
megyei főkapitány

RENDŐRKAPITÁNYSÁG - K E C S K E M É T

Szám: 19/258-1988.

Tárgy: Jelentés közlekedési
baleset ügyében

**Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság
Vezetőjének!**

H e l y b e n

Az 1988. november 19-én 09.05 órakor Jakabszállás határában vezető 54. sz. úton a 12 + 075 m-nél történt közúti közlekedési balesettel kapcsolatban az alábbiakat jelentem.

A helyszínen elsődlegesen az volt megállapítható, hogy a Majkov Juriј Filaterovics szovjet sorkatona által vezetett Ural típusú tehergépkocsi baloldali első kereke levált. Ennek következtében átment a menetirány szerinti baloldalra és összeütközött a vele szemben szabályosan közlekedő Szénási László soltvadkerti lakos által vezetett, utánfutót vonató személygépkocsival. A baleset következtében a személygépkocsi vezetője és a két utasa a helyszínen életét veszítette.

Az elsődleges eljárást a BM ORFK Közbiztonsági és Közlekedési Helyettesének 9/1980. (Bk.12.) sz. intézkedése alapján kezdtük el, egyúttmőküldve a helyszínre később érkező szovjet fél képviselőivel.

A szemlebizottság vezetője Nagy Imre r. főhadnagy, a közlekedési alosztály vezetőjének helyettese volt. A szemlebizottságban részt vett dr. Ábrahám István közlekedési ügyész, Szabó János r. tzs., Muha István r. őrm., valamint Köhler Károly, a Bács-Kiskun Megyei Bíróság mellett működő igazságügyi műszaki szakértő.

A szovjet fél részéről jelen volt Szatyelnikov vezérőrnagy, Sztukanov alezredes katonai ügyész, Laptev alezredes, a kecskeméi szovjet hadosztály parancsnokának technikai helyettese, valamint közlekedési rendészetük részéről Zsulikov és Kukla főzászlósok, és Tril Imre tolmács.

Az előírás szerinti működésünket már a helyszínen akadályozták azzal, hogy egy számunkra ismeretlen szovjet alezredes az Ural tehergépkocsi vezetőjét és a tolmácsot is megakadályozta abban, hogy nyilatkozzanak a baleset részletes körülményeire. A gépkocsi vezetőjét, a tolmácsot is többször bokán rúgta, így a nyilatkozatuk csak pár mondat volt. Ezt megelőzően a tanúk elmondása szerint a gépkocsi vezetőjét a kocsi parancsnoka bántalmazta közvetlenül a baleset után.

A szovjet fél képviselői a helyszínelés befejezésekor a felelősség kérdésében nem nyilatkoztak, így a vélemény eltérések már a helyszínen nyitottak maradtak. A helyszínelést követő szakértői szemle alkalmával vitatták a magyar tanúk szavahihetőségét, és megkérdezték, hogy politikailag megbízhatók-e.

A balesetet követő napokban (kb. 10-12 alkalommal) megjelent a kecskeméti hadosztály parancsnokának technikai helyettese, Laptev alezredes - különböző beosztású tisztekkel - a közlekedési alosztályon, és arról akartak bennünket meggyőzni, hogy a balesetet nem az általunk leírt körülmények okozták.

Időközben visszaadták azt a tehergépkocsihoz tartozó töcsavart is, amelyet elmondásuk szerint a helyszínen találtak meg. Többek között az volt a kérésük, hogy adjunk egy fiktív nyilatkozatot, amely szerint a balesetért nem terheli őket felelősség. Ezt azért kérték, hogy a náluk levő bizottságnak bemutassák, majd később ezt a nyilatkozatot visszaadják.

A különböző beszélgetések során közöltük a szovjet elvtársakkal, hogy az összes körülményekre való tekintettel egy mindenre kiterjedő szakértői vizsgálatot folytatunk le.

A szakértői vizsgálatokban részt vesznek nyom-, fizikus-, műszaki- és anyagvizsgáló szakértők. Ezek a vizsgálatok jelenleg is folyamatban vannak. A közös szakvélemény még nem áll rendelkezésre.

1988. november 28-án Sztukonog alezredes írásban kérte, hogy a folyamatban levő ügy iratainak egy példányát bocsássuk rendelkezésükre, arra hivatkozva, hogy a balesettel kapcsolatban ők illetékesek eljárni. Kérésüket teljesítjük, de jelezni fogjuk, hogy az eljárást nekünk kell befejezni. Az ügy lezárása előtt tanulmányozhatják a keletkezett összes iratot, és ismételten kérjük nyilatkozatukat a felelősség kérdésében.

A szovjet fél részéről számos alkalommal többen tanulmányozták a baleset vizsgálata során eddig keletkezett iratokat, a helyszíni szemle anyagát, helyszínrajzot, fényképeket, stb. Ezirányú kérésüknek mindig készséggel tettünk eleget. Határozott törekvésünk ellenére sem tudtuk elérni, hogy a felelősség eldöntésével várják meg a vizsgálat, így különösen a szakértői munka befejezését. Kezdetben azt hangoztatták, hogy a balesetet a magyar fél okozta azzal, hogy áttért a menetirány szerinti baloldalra, újabban - ez a benyomásunk - az a törekvésük, hogy legyen vétkes a szovjet katona. Előttünk ismeretlen okból akarják minden áron azt elérni, hogy

ne a tehergépkocsi műszaki hibája legyen a baleset közvetlen oka. Vélemény egyeztetéseink sorozatában megjelent közlekedési alosztályunkon egy szovjet ezredes elvtárs is, aki kijelentette, hogy az egész Szovjetúnióban ő a főnöke ennek a gépjármű technikának, kerékleszakadás még soha nem fordult elő, így ki van zárva, hogy ilyen hiba okozhatta volna a balesetet.

Jelentem, hogy a vizsgálat eddigi megállapításai: a helyszíni szemle, az előzetes műszaki szakértői vélemény, a gépkocsit vezető szovjet katona - félbaszakított - helyszíni nyilatkozata, valamint a magyar tanúk vallomása alapján minden kétséget kizáróan az állapítható meg, hogy a balesetet a szovjet gépkocsi okozta. Az kizárható, hogy a balesetben részes magyar gépkocsivezető áttért volna a menetirány szerinti baloldalra, mert az ütközés a szovjet gépkocsi haladási irányához képest baloldalon, egészen az út szélén következett be.

Jelentem továbbá, hogy Legfőbb Ügyész Elvtárs utasítására a baleset ügyében a Szegedi Katonai Ügyészség néhány nappal ezelőtt nyomozást rendelt el, az iratokat magához kérte, kihallgatásokat is végzett, de felismerték, hogy a döntés a hatályos rendelkezésekkel ellentétben áll, ezért az iratokat visszaadták, és a vizsgálatot a rendőrség folytatja tovább.

K e c s k e m é t, 1988. december 1.

Dr. Bitó István
r. ezredes
kapitányságvezető

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
BÁCS-KISKUN MEGYEI BIZOTTSÁGA
KECSKEMÉT

F E L J E G Y Z É S
Földesi Jenő elvtársnak

A kérdéses baleset utáni második napon felkeresett a Kecskeméten állomásozó szovjet hadosztály parancsnokának politikai helyettese, Pjotr Pavlovics Szkotnyikov, tolmácsa kíséretében.

Együttműködésünk és kapcsolataink apróbb ügyei mellett szóba hozta a baleset és annak vizsgálatával kapcsolatos véleményét. Közölte, hogy ez úgy záruljon le, hogy a rendőrség adjon egy papírt arról, hogy a balesetben a szovjet gépkocsi vétlen. Ezt ő az itteni "szakértők" véleményére alapozta és valószínűsítette azt is, hogy meggyőződése az, hogy ezt a Moszkvából érkező szakértők is alátámasztják majd. Elmondta azt is, hogy a nálunk szokásos vizsgálat lezárása után természetesen nem zárkóznak el a jóvátételtől.

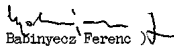
Mire erre a beszélgetésre sor került, addigra a rendőrség kérését elutasította.

Őn közöltem vele, hogy beavatkozásra nincs lehetőségem és nem is vállalkoznék erre, mert egy ilyen ügy megítélése alapos, sokirányú szakértelmet igénylő vizsgálat alapján történhet. Biztosítottam arról, hogy ez semmiképp nem a politikai kapcsolatokat érintő ügy a mi szemünkben.

Mind ezt egy nem teljesen megbízható tudású tolmács után mondta és mondom el.

Kecskemét, 1988. december 1.

Üdvözlét és jó egészséget kíván:

(Dr. Babinyecz Ferenc)
megyei titkár

Felügy. Osztály
Felügyeleti Osztály

30. doboz
(102.)

BELÜGYMINISZTERIUM
Felügyeleti Osztály

SZIGORUAN TITKOS!

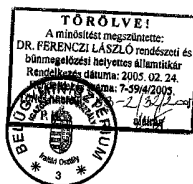
Szám: 7-128/1988.

11/390A

Hiv.sz.: 2-158/1988.

FÜLDESI JENŐ r. altábornagy Elvtárs,
belügyminisztériumi államtitkár

H e l y b e n

Államtitkár Elvtárs!

Jelentem, az MN területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyek és családtagjaik ügyében követendő eljárásról szóló LÜ-BM együttes utasítás és a kapcsolódó előterjesztés tervezetét tanulmányoztuk.

Az előterjesztett utasítás tervezet úgy szerkezetében, mint tartalmában igazodik a kialakult követelményekhez. Az eljárások rendjére és az általános szabályok kiegészítő rendelkezésének végrehajtására hozott utasítások átgondoltak, az egyszerűsítés, a rugalmasabb megoldások felé mutatnak. Figyelembe veszi a szovjet hatóságok eljárásba vonhatóságát, az együttműködés hatékonyabbá tételét.

A tervezetben meghatározzák a hatásköröket, a feladatokat, a felelősséget, amelyek a korábbiakban előfordult hatásköri viták megszűnését eredményezik.

Fontosnak tartjuk, hogy a szovjet haderők katonai ügyésze az illetékes parancsnokoknál szorgalmazza az esetenkénti és helyenkénti nyomonkövetését a szovjet állomáshelyen a közös

2-158/88

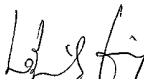
- 2 -

eljárás keretein belül. Ez egyben megteremthetné az állomás-
helyen belüli rezsím intézkedések megszigorítását is.

A tervezett utasítással egyetértünk, egyéb észrevételt nem te-
szünk.

B u d a p e s t , 1988. március 10.

Dr. Bózsik János
rendőr vezérőrnagy
osztályvezető

Készült: 2 példányban
1 pld. Felterjesztve
1 pld. Irattár
Melléklet: 16+4 lap

BM ADATFELDOLGOZÓ ÉS TAJÉKOZTATÁSI
CSOPORTFŐNÖK

SZIGORUAN TITKOS!

Szám: 05-1188.

T U R Ö L V E I	
A minőségügyi megrendelés:	
Név: Dr. Tóth Katalin	
Beosztás: BM közp. ellát. kft.	
Funkció: 2003 SZEPT 28.	
Dátum: 2003 SZEPT 28.	
Beadási dátum: 2003 SZEPT 28.	
Beadási dátum: 2003 SZEPT 28.	

BEVÉTELEK
KÖZPONTJAI
MUNKÁSI
SZÖVETEK

3

FÜLDESI JENŐ r. altábornagy elvtársnak
belügyminisztériumi államtitkár

H e l y b e n

Allamtitkár Elvtárs!

Jelentem, tanulmányoztuk az MN területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyek és családtagjaik ügyében követendő eljárásról szóló LÜ-BM együttes utasítás és a kapcsolódó előterjesztés tervezetét, amellyel kapcsolatosan észrevételeim az alábbiak:

- A tervezetet jelenlegi készültségi szintjén koordinációra alkalmasnak tartom, bár egyes szabályai további tartalmi, formai és strukturális jellegű pontosítást, világosabb és szakosítottabb megfogalmazást igényelnek.
- A tervezet első része az általános szabályokat tartalmazza. Ide javasolom felvenni, hogy a magyar joghatóság gyakorlására csak kivételesen kerül sor, erről a szovjet katonák és családtagjaik esetében a szovjet fél javára általában lemondunk. Itt /és nem az értelmező rendelkezéseknél/ célszerű rendelkezni arról, hogy mely személyek és milyen cselekmények tartoznak a szovjet és a magyar joghatóság alá, továbbá mikor, és kik gyakorolják a magyar joghatóságot, és ki dönt erről. Rendelkezni kell arról is, hogy a szovjet joghatóság hatáskörébe tartozó ügyekben mikor, hogyan, milyen terjedelemben vesz részt magyar joghatóság.

2-158188

- A tervezet második része a katonai ügyészségi és a rendőrségi eljárás szabályait, harmadik része a katonai ügyészi eljárás szabályait tartalmazza. Az egyes szabályok több helyen átfedik egymást, az egyes feladatok átterjednek egymás területére. Ezáltal nem sikerült közérthetően, egyértelműen és teljes pontossággal megfogalmazni az előterjesztésben említett azt a megoldást, hogy a rendőrség hatásköre csak addig terjedhet, amíg megállapítja, hogy a bűncselekmény elkövetésével ismert, vagy ismeretlen szovjet katona alaposan gyanúsítható. Ezt követően az eljárás kizárólagos hatáskörrel a katonai ügyészi szervek hatáskörébe tartozik. Ezt a lényeges körülményt, a 2., a 3. és a 13. pont ellentmondásos módon tartalmazza.
- A fentiekre is tekintettel javaslom önálló részben, egyértelműen és pontosan megfogalmazni a rendőrség hatáskörét, illetékességét, feladatait, valamint az illetékes szovjet parancsnokkal és katonai ügyésszel, továbbá a magyar ügyésszel kapcsolatos együttműködés rendjét. Egy másik fejezetben, az előzőekhez hasonló módon javaslom meghatározni a katonai ügyészi eljárásnak a belső szabályait és a büntető ügyekben érintett más szervekkel történő együttműködésüket.

B u d a p e s t, 1988. március "11".

Vagyocskó
Vagyoczkó Béla
1. ezredes

KATONAI FŐÜGYÉSZSÉG
BM ORSZÁGOS RENDŐR-FŐKAPITÁNYSÁG

ELŐTERJESZTÉS

a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészének és belügyminiszterének a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartozkodó szovjet csapatok állományába tartozó személyek és családtagjaik ügyében követendő eljárásról szóló együttes utasítás tervezetéhez

A Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzetéről az 1957. évi 54. tvr.-tel kihirdetett államközi egyezmény és az ehhez kapcsolódó, az 1958. évi 22. számú tvr.-tel kihirdetett jogsegélyegyezmény rendelkezik.

E magasszintű jogszabályoknak a szovjet csapatokhoz tartozó szovjet állampolgár személyekkel szembeni büntetőeljárásokban való érvényre jutását jelenleg a 18/1958. Legf.Ü.-BM számú közös utasítás biztosítja.

Az utasításban foglaltakat a gyakorlat főként a katonai büntetőeljárást illetően túlhaladta. Új intézkedési formák vannak kialakulóban vagy alakultak ki. Új rendelkezést tartalmaz például a 17/1978. BM számú parancs, a bűnelkövetők hatékonyabb üldözéséről /forró nyomon üldözés/, amelynek alkalmazása a jelenlegi szabályozás mellett nehézségekbe ütközik.

A 7/1987. Legf.Ü. számú utasítás és a 40/1987. BM számú utasítás mind a katonai ügyészi, mind pedig a rendőri bűnügyi nyomozás szabályozását megújította.

2-1853/88
10-360/10

A leirtakon túl a 18/1958. Legf.Ú.-BM számú utasítás helyett új jogszabály kialakítását indokolja néhány más körülmény is, mint a szovjet katonai állomáshelyen történő nyomozás feltételeinek előírása, annak meghatározása, hogy a szovjet hatóságok milyen módon vonhatók be az eljárásba, s hogy a bürokratikus vagy a nyomozást lassító más tényezők hogyan kerülhetők el.

A leendő utasítás célja mindezek szabályozásán keresztül annak elérése, hogy a szovjet csapatok állományába tartozó személyek vagy családtagjaik ellen folytatott eljárásokban gyors, alapos és a joghatósági kérdéseket egyértelműen eldöntő bizonyítási anyagot lehessen összeállítani és átadni a szovjet ügyészségnek.

A tervezet hasonlóan a hatályos utasításhoz, a katonai ügyészség, a polgári ügyészség és a rendőrség feladatait, tehát a teljes magyar hatáskört együttesen szabályozza, mert az egységesség és áttekinthetőség követelményére figyelemmel nem a rendelkezés módosítása, hanem hatályon kívül helyezése és a tárgykör újbóli szabályozása indokoltabb.

A tervezet szélesíteni kívánja a szovjet féllel való együttműködés lehetőségét és folytatni azt a gyakorlatot, amely szerint a magyar joghatóságról minden szovjet katona vagy családtagja elleni ügyben lemondunk. Nem zárja ki azonban a magyar joghatóság gyakorlását sem, mert az egyezmények ezt általában a magyar fél részére lehetővé teszik.

A hatályos utasítás a büntetőeljárás során a szovjet állomáshelyen indokolt eljárási cselekmények végrehajtásának feltételeiről, azokba a szovjet hatóságok bevonásáról nem rendelkezik. A magyar nyomozó hatóságok szabályozás hiá-

nyában sok esetben nem keresik az együttműködést a szovjet féllel, s ezért az eljárás a bizonyítási eszközök elégtelensége miatt eredménytelen marad. A hiányos bizonyítékokkal átadott ügyek gyakran vita tárgyát képezik.

A tervezet a kérdést egyértelműen rendezí, amikor szabályozza a szovjet állomáshelyen fellelhető bizonyítási eszközök felkutatásának és rögzítésének lehetőségeit, illetőleg a szovjet hatóságokkal való kapcsolatfelvétel módjait.

Az, hogy az illetékes parancsnokok esetenként és helyenként lehetőséget adnak a nyomozás folytatására a szovjet állomáshelyen belül, már ma is gyakorlat, de nem mondható általánosnak. A szovjet haderők katonai ügyésze az illetékes parancsnokoknál szorgalmazta az ilyen eljárási formát s egyetért a közös eljárás indokoltságával is.

A tervezet, szemben a hatályos utasítással, szabályozza a rendőrség feladatait is a tárggyal kapcsolatos eljárásokban. Abból indul ki, hogy a magyar katonai ügyész hatáskörének megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a rendőrségi nyomozás eredményeként a szovjet katona személye ismertté vált vagy ha a bűncselekmény elkövetésével ismeretlen szovjet katonát a alaposan gyanúsítható.

A leendő utasítás az általános szabályokat követően részletesen tárgyalja a katonai ügyészségi és a rendőrségi eljárás szabályait. A hatályos utasítás a rendőrségi nyomozás feladatairól nem rendelkezik. E hiány pótlásával, a rendőrségi feladatok egyértelmű meghatározásával elkerülhetők a korábbiakban előfordult hatásköri viták, amelyek nem egy esetben a felderítés eredménytelenségéhez vezettek.

Külön foglalkozik a tervezet a katonai ügyészi eljárás szabályaival, s így pontosan elhatárolja a két hatóság feladatait.

Rendelkezik a tervezet a nem katonai ügyészi eljárásról is, olyan személyekre vonatkoztatva előírásait, akik a szovjet csapatok állományába tartoznak ugyan, de nem katonák.

Részletesen szabályozza a tervezet az eljárás módját arra az esetre, amikor a büntetendő cselekmény következtében kár keletkezik, s a sértett polgári jogi igényét kívánja érvényesíteni.

Végül az értelmező rendelkezések körében meghatározza a tervezet, hogy ki tartozik a szovjet joghatóság alá és hogy milyen cselekmény minősül a szolgálati kötelezettség közben elkövetettnek.

A tervezett utasítás összességében alkalmasnak látszik arra, hogy emelje a magyar rendőri és ügyészi szervek eljárásának hatékonyságát és a megváltozott követelmények között is biztosítsa a nyomozások törvényességét, eredményességét és kellő alapot nyújtson a sikeres együttműködéshez.

Budapest, 1988. február " "

Dr. Kámán József vezérőrnagy
Legfőbb Ügyész helyettes
Katonai Főügyész

Ladvánszky Károly altábornagy
Belügyminiszter-helyettes
Országos Rendőr-főkapitányság
Vezetője

KRASZNAI ANDREA

Birodalmak sírkertje

Az afgán történelem viharai

Nagyhatalmi törekvések

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények Afganisztánt a nemzetközi figyelem fókuszába állították. Az ország, amely az 1996-os fundamentalista iszlám szunnita irányzatának, a táliboknak a hatalomra jutásával szinte a világtérképről is lekerült, ismét politikai tényezővé vált. Az al-Kaidával szimbiózisban élő tálibok megtagadták Oszama bin Laden kiadását Washingtonnak. 2001. október 7-én az Egyesült Államok bevonult a szeptember 11-i merénylettervek szülőhazájába. A sikeres hadjárat reményében George W. Bush – miközben a válaszcsepés megindításáról tájékoztatott – magabiztosan hirdette, hogy levadásszák (*hunt down*) az ellenséget. 2001. szeptember 11-e után az egykori bipoláris világ hajdani keleti pólusa ismét feltöltődött, mégpedig az al-Kaida típusú terrorizmus transznacionális ellenségképével.

Az al-Kaida az afgán nép tízéves honvédó háborúja (1979–1989) komplex és speciális körülményeinek ivadéka. A szovjetek lerohanta országban a Vörös Hadsereg minden erőfőlénye ellenére sem tudott győzelmet aratni. A hódítók elleni küzdelemben megkérdőjelezhetetlen az Egyesült Államok primátusa, továbbá a pakisztáni és a szaúdi kormány elkötelezett szerepvállalása. A háborúban, amelyben Oszama bin Laden külföldi mudzsahedek tömegét toborozta, százezer harcos vívott élet-halál harcot.¹ Nemzetközi híresztelések szerint Bin Laden ekkor került az amerikaiak látóterébe. George Tenet nehezen hihetően mégis azt állítja, hogy „a CIA-nak nem volt kapcsolata Bin Ladennel a szovjetek afgán balszerencséje idején”.² Még akkor is kételyeket ébreszt ez az állítás vagy inkább tagadás, ha más „híresztelések” szerint, Oszama bin Ladent nem az amerikaiak, hanem az angolok képezték ki a gerilla-hadviselés módszertanára.

1 A mudzsahedek szerint ez a háború vezetett a szovjet birodalom meggyengüléséhez és végső bukásához. Nem mintha kisebbíteni szándékoznék az Afganisztánban harcolók és életüket áldozók érdemeit, de mindenképpen megjegyzendő, hogy a Szovjetunió felbomlása elsősorban belső erodálódás következménye. A birodalom belülről esett szét. A világhatalmi lét múltját valóságunk komplex magyarázatában az 1956-os magyar forradalom is a rendszer üszkösödését prognosztizálta.

2 “CIA had no contact with Bin Laden during the Soviet’s Afghan misadventure.” George Tenet: *At the Center of the Storm*. Harper Press, London, 2007, p. 101.

Az afgánok oroszánbátorsággal küzdöttek szabadságukért. Állhatatosságuk, felőrölhetetlenségük és lelki tartásuk bámulatot ébresztett azokban, akik odafigyeltek az eseményekre. A történelem viharai, a kedvezőtlen természeti környezet, a hegyi és barlangi létforma és a premodern viszonyok az évezredek folyamán megédzették az afgánokat. A pusztta létért és a fennmaradásért küzdő nép, fizikális források híján, mindig is pszichikai tartalékokból élt. Itt keresendő az ok, hogy miért vallott kudarcot akár a brit, akár a szovjet intervenció, és miért nevezik Afganisztánt a *birodalmak temetőjének*.

A szovjet bombatámadások afgán sérültjeinek jellemrajzát jól illusztrálja Robert D. Kaplan, aki a pakisztáni Pesavar és Kvetta kórházaiban tapasztaltakról – amelyek felszereltségét és ellátottságát inkább jellemezte a nincs, mintsem a van – így ír: *„...a betegségnek vagy általános testi gyengeségnek jele sem mutatkozott a sérültek arcán, jöllehet a legtöbbben nemcsak súlyos vérvesztéséget szenvedtek, [...] hanem el kellett viselniük az öszvéren vagy lallopingon³ való többnapos utazást, [...] mielőtt megfelelő egészségügyi intézményhez értek. [...] A fájdalom és a hiányzó végtagok ellenére a betegek egészségesnek és átlagos állapotban lévőeknek tüntek. Valamiféle eleveség tükrözödött az arcukon, sőt a humor jele, és a zavar teljes hiánya. »Allahnak adtam a lábam« – mondta egy huszonhét éves férfi, akinek csak egy szeme maradt, és egy megégett, deformálódott keze. »Mostantól más módon folytatom a dzsihádom.«⁴*

A tízéves háború több mint egymillió afgán életét követelte, és több mint ötmillióan veszítették el otthonukat. A Szovjetunió afganisztáni háborújában a földben rejtőzködő taposóaknákkal és az égből hulló bombazáporral a halál napról napra aratott. *„A pillangóbombák – a légi bombákkal egyetemben – Moszkva népirtási stratégiájának legfontosabb eszközei voltak.»⁵* A szovjetek a hadműveleteken kívüli, elrettenést célzó akciókban (például csapatdatelepítés) nagymértékű járulékos veszteségre és a halálozási arány fokozására törekedtek.

Robert D. Kaplan így összegzi tapasztalatait az afgánok küzdelméről, amely egyúttal szakmai önkritikájának is lenyomata, hiszen professzionális tudósító nem

3 A lalloping négykerék-meghajítású közlekedési eszköz.

4 “There were no signs of illness or general physical weakness on the victim’s faces, even though most of them not only had lost large quantities of blood [...] but also had to endure days of travel on a mule or in a lalloping [...] before getting to a proper medical facility. [...] Yet, despite the pain and a missing arm or foot, the patients in these wards looked healthy and normal. There was a vibrancy in their faces, a trace of humor even, and a total absence of embarrassment. ‘I have given my foot to Allah,’ said a twenty-seven-year-old man who also had only one eye and a burned, deformed hand. ‘Now I will continue my jihad in another way.’” Robert D. Kaplan: *Soldiers of God. Vintage Departures*, New York, 2001, p. 7.

5 “Butterfly mines, along with aerial bombardment, were the centerpiece of Moscow’s strategy of depopulation.” Uo. 5. o.

engedhet meg magának ekkora részrehajlást és elfogultságot: „Az afgánok voltak az első gerillák, akikkel az újságírók nemcsak együtt éreztek, hanem fel is néztek rájuk. [...] Nem mi voltunk az egyetlen nyugatiak, akiket a bűvölet hatalmába kerített. Brit gyarmati tisztak nemzedékei, akik az afgánok ellen harcoltak, és akik Brit India északnyugati határát védték, megtanulták csodálni ellenségeiket és megtanultak azonosulni velük.”⁶

Az afgánokat jellemző harci szellem a nép XIX. és kora XX. századi történetében is tükröződik, amikor a közép-ázsiai ország az orosz és a brit intenciók és vetélkedések többszöri ütközőzónája lett. A britek politikai, gazdasági és kereskedelmi tervektől motivált intervencióinak sorában az egyik legmeghatározóbb érv az volt, hogy Brit India mai pakisztáni része felé, észak-északnyugati irányból biztonságos útvonal vezessen számukra.

Nagy-Britannia háromszor indított háborút afganisztáni területek birtokbavételéért (1838–1842, 1878–1880, 1919), de képtelen volt győzelmet aratni. „A britek speciális nézőponttal rendelkeznek: minden hibát, amelyet az Egyesült Államok mostanság elkövetett, ők már 150 évvel ezelőtt elkövettek.”⁷

A brit–afgán háborúkat a hódítók feletti legendás győzelmek és csaták híre övezi. Az első afgán háború idején, amikor a britek visszavonulni kényszerültek Kabulból, 16 500 városlakó és katona indult útnak. A Dzsalálábádba tartó embertömegből hozzávetőleg harmincan érkeztek meg. A legenda szerint azonban egyetlen túlélő maradt csupán: William Brydon, akinek életét azért kímélték meg, hogy beszámoljon a történetekről.

A második brit–afgán háború a Gandamak-szerződéssel zárult (1880), az afgán külügyi dimenzió sérelmével, amelyben Afganisztán beleegyezett a britek külpolitikai gyámságába.

A „nagy játszma” korának történelmi fordulata a Durand-szerződés. 1893-ban Afganisztán az indiai–afgán határt kijelölő dokumentum aláírására kényszerült, amelynek révén a közép-ázsiai ország többségében pastu népessége Nyugat-Bangladesbe, a mai Pakisztánba került át.

1919-ben Afganisztán kikialtotta függetlenségét, amit a britek nem fogadtak el, és megindították harmadik háborújukat. 1919. március 27-én a szövjetek elsőként

⁶ „...the Afghans were the first guerillas whom journalist not only sympathized with but actually looked up to. [...] We were not the first Westerners to fall under the spell. Generation after generation of British colonial officials who had fought the Afghans in defense of the Northwest Frontier of British India had learned to admire and identify with their foes.” Uo. 19. o.

⁷ „...the British have a special perspective: Every mistake the United States has made recently, they made 150 years ago.” David Ignatius: Britain’s Afghan Wisdom. The Washington Post, 2009. szeptember 24.

ismerték el az ország szuverenitását. A britek az 1919. augusztus 8-i ravalpindi szerződésben végül ugyanígy tettek.

A britek víziója az volt, hogy gyarmatbirodalmukban nemzetállamokat hozzanak létre. Ezt a törekvést nem mindenhol koronázta siker. Afganisztánban egyértelműen nem.

Afganisztán mint ország és mint állam, soha nem képezett nemzetközi biztonsági kockázati tényezőt. Nincsenek meg hozzá az adottságai. A veszélyt az al-Kaidának menedéket nyújtó tálibok jelentik.⁸

A szerencsétlen sorsú ország legújabb kori történetében a Vörös Hadsereg visszaverésével polgárháború alakult ki, amelyet fundamentalista tálib regnálás követett. A gyenge és szétrepedezett államigazgatás szöveteiben megtelepedtek az új rezsim keményvonalas urai.

Szeptember 11-e és napjaink történéseinek komplexitása a bizonyosság arra, hogy a sorsára hagyott Afganisztán micsoda biztonsági vákuumot generált. A vörös csillag árnyékának szertefoszlásával, a külső hatalmak támogatta hatékony oktatás- és iskolapolitikai stratégiával, a menekülttáborokból visszatérő fiatalok „viszszakódolásával” elkerülhető lett volna, hogy a nyomor eszkáldódását okozó és a gazdasági nihilt hozó talibanizmussal az ország az iszlamista ideológia hatása alá kerüljön. Afganisztán közelmúltjának története nem más, mint az előző korszakok történéseinek lineáris folytatása. A középkori körülményeket idéző vidéki sors, az eldugott, poros falvak élete, a háború dúlta ország képe és a mindennapokat megmételvező erőszak a lét attribútumaivá váltak. A különböző generációk állandó kísérőjévé szegődött kiszolgáltatottság és nincstelenség ma is árnyékként kísért.

Úgy tűnik, hogy mindezek ellenére, a megroppant Afganisztánban a Szovjetunió után egy másik szuperhatalmi törekvés végkifejlete is kétséges. Az Egyesült Államoknak és koalíciós partnereinek az al-Kaida és a tálibok elleni, nyolc esztendője tartó aszimmetrikus háborúja nem az ígért sikert hozta. Szászvári Lajos katonai szakértő szerint *„Le kell vonni a következtetést. Elhibázott volt az amerikaiak és szövetségeseik által követett stratégia, hiszen eleve tudható volt, hogy ezt az országot a szó hagyományos katonai értelmében sem legyőzni, sem megszállni nem lehet. Afganisztánt nagyon sok hódító kísérte meg birtokba venni. Legnevezetesebbek az ókori perzsák, a középkori kínaiak, az újkori britek és a legújabb kori szovjetek kísérletei. Mindegyiknek beletörtött a bicskjája. Miért gondolnánk, hogy ez éppen az amerikaiaknak és nem túl ambiciózus szövetségeseinek sikerülhet? Feltéve, ha legalább néhány száz évet nem óhajtának ott tölteni.”*⁹ Mindenesetre, minél tovább

⁸ Afganisztán népességének több mint ötven százalékát a pastuk alkotják. A tálibok alapvetően közülük kerülnek ki.

⁹ Személyes interjú. Budapest, 2009. október 26.

várat magára Afganisztán stabilizálása és a béke megteremtése, annál valószínűbb távlatokba kerül a megbékélés.

Demokráciakálvária

2009. november 2-án a nemzetközi híradások arról számoltak be, hogy november 7-én elmarad az afgán elnökválasztás második fordulója. Az augusztus 20-án tartott megmérettetésen *Hamid Karzai* a leadott voksok 54,6 százalékát szerezte meg, amelynek negyedét, a sorozatos csalások miatt, érvényteleníteni kellett.

A második forduló előtt *Karzai* egykori külügyminisztere, *Abdullah Abdullah*, nem látva garantálnak az átlátható választási procedúrát és a tiszta megmérettést, visszalépett.¹⁰ Jóllehet *Abdullah Abdullah* első fordulás szereplése sem bizonyult makulátlanak. A fő rivális is elismeri százezer voks kétes eredetét. A *New York Times* ezzel szemben két-háromszázezer meghamisított szavazatról tud. Az augusztus 20-i fordulóban mindkét elnökjelölt tisztességtelen módon manipulált. A Gallup Intézet 2008. decemberi felmérésében arra a kérdésre, hogy kiben bíznak leginkább az afgánok, a válaszadók 25 százaléka *Karzai* jelölte meg, míg *Abdullah Abdullah* csupán egy százalékot kapott.¹¹ *Karzai* elnök egykori külügyminiszterének népszerűsége azonban folyamatosan nőtt a választásokig.

Abdullah Abdullah visszavonulásával *Hamid Karzai* öt évre ismét mandátumot szerzett. Így dőlt el a 2009-es elnökválasztás egy olyan országban, amelynek nincsenek európai és észak-amerikai értelemben vett demokratikus hagyományai. A régi-új elnök győzelmének híre – november 2-án – szárnyra kelt. A nyilvánvaló csalásokkal szerzett pozíció megkérdőjelezi a választások legitimitását. A végkimenetel mindenesetre az amerikaiak és szövetségeseik akaratát tükrözi, jóllehet ezt ózdkodtak megfogalmazni.

Peter W. Galbraith, az ENSZ afgán missziójának helyettes vezetője az augusztus 20-i sorozatos visszaélésekre nyomatékosan kívánta felhívni a figyelmet, ami miatt felettesével – az egykori norvég diplomatával –, *Kai Eide*-vel szakmai vitába bonyolódott. A misszióvezető, beosztottjával ellentétben, korántsem szándékozott nyilvánosságra hozni a voksok leadása körüli anomáliákat, amelyeket az ENSZ feltárt. A nemzetközi szervezet inkább elfedni akarta, mintsem hozzáférhetővé tenni az elcsalt választásról birtokában lévő információkat, adatokat. *Galbraith*ot 2009. szeptember 30-án menesztették. Elbocsátása jól körvonalazta a hatalom letétemé-

10 *Abdullah Abdullah* 2001-től már az ideiglenes *Karzai*-kormánynak is tagja volt. 2006-os menesztéséig a külügyi tárcát vezette. Afganisztánban 2004-ben tartották az első elnökválasztást.

11 *Ian T. Brown*: *Afghans Name Karzai, "No One" as Most Trusted*. Gallup, 2009. június 22.
<http://www.gallup.com/poll/121181/Afghans-Name-Karzai-No-One-Trusted.aspx>

nyeseinek állásfoglalását. Jóllehet az elnökválasztások előtt *Richard Holbrooke* – annak kapcsán, hogy negyvenegy jelölt indult az afgán elnöki posztért –, a NATO brüsszeli főhadiszállásán újságírók előtt hangsúlyozta, hogy Washington egyetlen jelöltet sem részesít előnyben. „*Csakugyan, ténylegesen semlegesek vagyunk.*”¹²

Az afganisztáni demokrácialecke aggályosra sikeredett, pedig az Egyesült Államok prioritáslistáján a demokráciaexport az egyik legfontosabb alapelv. Ha demokráciából nem is, demokráciadeficitből mindenesetre leckét kapott a nép. Afganisztánban még hosszú utat kell bejárni a demokratikus berendezkedés vívmányainak eléréséig. A demokrácia meggyökereztetése a demokratikus örökséggel nem rendelkező országban meglehetősen valószínűtlen. Meglátásom szerint a demokráciaexport propaganda felhangú üzenet mind a nyugati értékek alapján civilizálódott társadalmak, mind pedig Afganisztán számára. Sokáig volt hathatós argumentum a háború folytatására, amelyből az Egyesült Államok – szövetségeseivel egyetemben – egyre inkább kihátrálna.

Történelmi tény, hogy nem csak a demokratikus berendezkedésű struktúrák életképesek. A demokrácia nem az egyetlen és egyedüli berendezkedési forma, amelyet globalizálni kellene. A demokratizálódás folyamatának előmozdítása a terrorizmussal szemben, akár még működőképes is lehetne, ha Afganisztánban eltökélt demokratizálási kísérletről lenne szó.

Az elmaradt második forduló hírére Washington és London sietve gratulált Hamid Karzainak, elismerve az elnökválasztás legitimitását. A magas szintű politikai akarat megnyilvánulást erősítve, *Ban Ki-moon* ENSZ-főtitkár meglepetésátogatásra érkezett Kabulba, így köszöntve a régi-új elnököt.

A tálibok Karzait a nyugati hatalmak marionettbábujának tekintik, aki pozícióját mindenáron prolongálni akarva, mandátumát fiktív választóhelyeken leadott hamis szavazatokkal nyerte. Mivel az elnök csalással szerezte meg a győzelmet, a tálibok a végeredményt illegitimnek tartják. A november 7-i második forduló elmaradása óta azzal érvelnek, hogy „*Afganisztánról a döntések Washingtonban születnek, de azokat Kabulban jelentik be. [...] A választásoknak az volt a céljuk, hogy port hintsenek az emberek szemébe. [...] A demokrácia-szlogenekről bebizonyosodott, hogy üres és értelmetlen szövegek.*”¹³

Sajnálatos, hogy az elnökválasztás anomáliái a tálibok kezére játszottak, és az elmaradt második fordulóval épp a demokráciakártya hiányát tudták kijátszani. A

¹² "We are really truly neutral." <http://www.zenews.com/news551014.html>

¹³ "Decisions about Afghanistan are made in Washington but announced in Kabul. [...] The elections are held with a purpose of throwing dust into the eyes of the people. [...] The slogans of democracy substantiated to be empty and fatuous mottos." <http://www.alerarah.info/english/index.php?option=com-content&view=article...>

tálibok kezdetektől a demokrácia intézményének lejáratására törekszenek, és az elnökválasztás bojkottálására szólították fel a népet. Az augusztus 20-i szavazás után több tucat tintába mártott ujjat vágtak le.¹⁴ A közép-ázsiai országban, ahol minden harmadik ember írástudatlan, a tinta egyértelműen jelezte, hogy ki nem engedelmkedett a felhívásnak. A régi rezsim urai semmiképpen sem akarták az elnökspiránsok demokratikus megmérettetését, de a nyugati típusú demokráciát sem óhajtják. Akarják viszont „szent háborújuk” mindenáron való megnyerését. Az afganisztáni iszlám emirátus megvalósítása lebeg a szemük előtt, amely – véleményem szerint – inkább lenne iszlamista, mintsem egy iszlám állam. A tálibok már megmutatták, mire képesek a hatalom birtokosaiként. Az általuk vezetett országban két „húzóágazat” virágzott: az ópiumtermelés és az önnön népük elleni intézményesült kegyetlenkedés. Restaurációjukkal a jövőben sem lenne más exportcikkük, mint a kábítószér. Uralmuk sajtát nemzetükre is veszélyt jelentene.

A régi-új elnök régi-új ígéretei és törekvései

A korrupció

Az ismét elnöki mandátumhoz jutott Hamid Karzai *minden afgánok* elnöke kíván lenni, és nemzeti egységkormányt ígér, amelyben az ország legtávolabbi pontjáról érkező politikusoknak is helyük van. Gordon Brown brit miniszterelnök – demokracialeckét adva a régi-új elnöknek – nyilvánvalóvá tette, hogy kinek nincs helye a kabuli vezetésben.¹⁵ Brown jó kormányzásra szólította fel Karzait, egyértelműen leszögezve, hogy az új kabinet megformálásakor nem lehet szempont a családi, baráti-köteték dominancia. A cél a jól képzett munkaerő (nők és férfiak) kulcspozícióba juttatása. A miniszterelnök hangsúlyozta továbbá, hogy a Karzai-kormányból ki kell szorulniuk a haduraknak. A kabuli realitás azonban távol esik a brit elvárásoktól. Jól példázza ezt, hogy a látogatásra érkező Ban Ki-moont Karzai oldalán két alelnökével, a hajdani hadúr Mohamed Kászim Fahimmal és Karim Khalilivel fogadta.

A Gallup 2008. decemberi kutatási eredményei beszédesen tükrözik az afgán nép kiábrándultságát a kormányból. A megkérdezettek csupán tíz százaléka vélekedett úgy, hogy a hatalmon lévőknek kellene irányítaniuk a jövőben is. A kormánytagokkal szembeni elégedetlenséget jelzi, hogy az emberek 58 százaléka egy

¹⁴ <http://www.foxnews.com/world/afghanistan/index.html>

¹⁵ BBC, 2009. november 6.

újonnan választott testületre bízna az országot. Karzai kormányfői teljesítményével a választások 47 százaléka elégedett, míg 48 százalékuk elégedetlen.¹⁶

Hamid Karzai győzelme kapcsán az az általános nagyhatalmi vélekedés, hogy az adott körülmények között, a jelen helyzetben ez a legjobb, ami történhetett.

Az elcsalt választások okán (is) a szavak és a törekvések tisztasága megkérdőjeleződik. A 2010-es parlamenti választások hitelessége már most aggályos.

Az Egyesült Államok és a Nyugat a közélet mielőbbi megtisztítását, továbbá hathatós korrupcióellenes intézkedéseket vár el Hamid Karzaitól. *Barack Obama* telefonon gratulált az elnök újráválasztásához, és nyomatékosan hangsúlyozta: *Washington tetteket és nem szavakat vár. A régi-új elnök pedig ígér, ahogyan eddig is. Ismételen, sokadszorra ígéri és fogadja, hogy kormányáról „eltávolítja a korrupció szennyfoltját”*¹⁷.

Richard Holbrooke arról biztosította Afganisztánt, hogy az Egyesült Államok nem hagyja magára, de a jövőben az ország újjáépítésében kíván segítséget nyújtani. A korrupció árnyékában azonban nehéz újjáépíteni és egyáltalán, újról beszélni. A társadalom teljesen bebábozódott a mindent megvesztegetéssel, csúszópénzzel elintéző életmódba. A Transparency International korrupciós listáján a százhetvenhatodik Afganisztánt már csak Haiti, Irak, Burma és Szomália követi.¹⁸

A közép-ázsiai ország gazdasági helyzete aggasztó. Ráadásul a korrupció át-szötte hálóba érkeznek a külföldi támogatások is. A folyamat visszaszorítását Karzai elnök sokáig a segélyek kormányzaton keresztül eljuttatásától remélte. Azon a kormányzaton keresztül, amelynek megvesztegethetősége nyilvánvaló. Márpedig roppant nagy pénzmozgások vannak. Hamid Karzai ötéves programjának, a nemzeti fejlesztési stratégiának (Afghanistan National Development Strategy) előmozdításához például az Egyesült Államok 10,2 milliárd dollárral járult hozzá.

Az újjáépítés kapcsán meglepő tény, hogy Afganisztánban és Irakban kétszáz-ezer amerikai alvállalkozó van jelen. Azaz a két országban több vállalkozói alkalmazottat találunk, mint katonát. Tevékenységük és teljes létszámuk – 2009 novemberéig – még az amerikai szenátus tagjai előtt sem volt egyértelműen tisztázott. Az előbbieket három nagy csoportot alkotnak: az amerikai, illetve a szövetséges csapatok logisztikai kiszolgálói; fegyveres biztonsági osztagok őrzése-védése, valamint szállítmányok biztosítása; ipari, kereskedelmi vállalkozások munkatársai, elsősorban az energetikai szektorban.

¹⁶ Ian T. Brown: i. m.

¹⁷ "remove the stain of corruption". CNN, 2009. november 3.

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Corruption_index#CPI_Ranking_282002.E2.80.932008.29z

Az újjáépítés kapcsán feltétlen megjegyzendő a humanitárius segítségnyújtások kis létszámú, de korántsem veszélytelen szerepvállalása. Az ily módon szolgálatot teljesítő civilek elsősorban nem Észak-Amerikából, hanem Európából érkeznek.

A fejlesztésekben és a gazdasági szférában megkerülhetetlenek a hadurak. Mohóságuk és hatalomvágyuk az afgán lét jellemző motívuma. Az új projektek és beruházások megvalósulásához, megvesztegetésükön keresztül vezet út. A hadurak nem ismernek mértéket sem a külföldi források, sem pedig saját népük kiszígelésében. Jövedelmük nagysága nehezen megbecsülhető. Márpedig Afganisztán jövője a korrupció megfékezésén, a pénzmozgások átláthatóságán múlik, azaz a kabuli kormányzat szilárdságán, kompetenciáján. Az afgán jelen nagy kérdése, hogy Hamid Karzai mennyire lesz képes a stabil központi kormány és az erős államhatalom létrehozására, továbbá a korrupció leküzdésére. Ezek a tényezők határozzák meg ugyanis az Egyesült Államok további afganisztáni stratégiáját és politikáját. Abdullah Abdullah véleménye szerint a rosszul működő kabuli kormányzat az oka annak, hogy nyolc évvel a háború megindítása után, az ország további külföldi haderőre szorul.

Afganisztánnak nagy szüksége van a demilitarizált eszközhasználat hatékony alkalmazására. A szociális és gazdasági fejlődés, az oktatás, a képzés, a nevelés előmozdítása, az átláthatóság, a jó kormányzás mind-mind lényeges eleme a változásoknak. Aki az emberekbe, a demokratikus intézményekbe investál, az a jövőbe fektet be. Az NGO-k, a civil szféra törekvései és további izmosodása tekintélyes bázisokat hozhat létre a közép-ázsiai országban és az egész régióban.

Az ígéreték áradatában, hiszen nemcsak Karzai ígér, hanem az Egyesült Államok és a Nyugat is, a nép egyre kiábrándultabb. Az ígéreték mára kiüresedtek és tartalom nélkülivé váltak. A szavak leértékelődtek, megkoptak. Az afgánok jövőbe vetett hite és reménye régen megrendült, nem látják sorsuk, létük jobbra fordulásának esélyét. A történelem viharaihoz jól adaptálódott népet nem ejti ámulatba a szebb holnap délibábja. A lassú gazdasági és szociális fejlődés útjára lépett országban, ahol a lakosság várható élettartama mindössze negyvenhat év, a lét realitásaitól távol áll az elképzelt és ígért jövő.

Mákvirágok

Afganisztánban a korrupció mellett a narkotikumügetvények is virágoznak. A tálibok, akik uralmuk idején az ország 90-95 százalékát irányításuk alatt tartották, megadóztatták az ópiumtermelésből és a kábítószer-kereskedelemből befolyt jövedelmet. Az ópiumüzlet a regnáló rezsim céljait szolgálta a terrorizmus támogatásában.

A mákmezők virágszirmait napjainkban is a „bódulat szele” lengeti. A *drogbárók* földjét bérlő és művelő parasztok egyetlen, szerény jövedelmi és bevételi forrása a máktermesztésből származik. Afgán családok sokasága állt rá erre a „mezőgazdasági tevékenységre”. A haszon a *drogbáróké* és azoké a bűnözőké, akik az ópiumot, és annak tovább finomított változatát, a heroint amerikai és nyugat-európai piacokon értékesítik. Afganisztánból származik a világ heroinellátmányának 93 százaléka.¹⁹ Az ország első számú kábítószer-termelő vidéke a Helmand folyó völgye.

Az ópiumtermelés visszaszorítására az Egyesült Államok 2008-ban stratégiajavítást javasolt. Azt akarták, hogy a mákmezők kiirtása helyett a kábítószeret előállító laboratóriumok kerüljenek a katonai akciók gyűjtőpontjába. A brit szövetségesek azonban, az ellenséges erők még vadabb ellenállásától tartva, nem támogatták az új stratégiát. (A szövetségben belüli egységhiány nem csak a mákmezők felszámolása kapcsán jellemzi a nemzetközi erőket.) John Craddock amerikai tábornok a tálibok és az al-Kaida elleni harcban, azzal érvelt a laboratóriumok megsemmisítése mellett, hogy *„ha így cselekszünk, kihúzzuk a talajt a lábuk alól, mivel nem lesz pénzük a bombagyártók megfizetésére, és mindazon termékek megvásárlására, amelyek az ellenünk való támadáshoz szükségesek”*²⁰. A kábítószer-kereskedelemből befolyó jövedelem a terroristák anyagi bázisát hízalja.

A drogpénz az amerikaiak és szövetségeseik elleni harc egyik legfőbb anyagi bázisa. A tálibok első számú pénzügyi forrása azonban mégsem a mákmezők virágai között keresendő, hanem az országhatáron túl. Richard Holbrooke kijelentette, hogy a kábítószer-termelésből befolyó jövedelmet jóval meghaladja az olajban gazdag Perzsa-öböl államaiból, továbbá a Nyugat-Európából érkező bőkezű anyagi támogatás. Holbrooke nem nevezett meg konkrét országokat.²¹

Az ópiumtermelés és a narkotikumüldetvények felszámolására léteznek tervek. A Karzai-kormányzat 2007-ben például facsemete-telepítési programot indított.

Olcsoőbb megoldás lenne a mák felvásárlása és a nemzetközi piacon történő értékesítése, vagy gyógyszeripari hasznosítása, mintsem a mákmezők kiirtása a katonaság bevetésével. Ez a fajta kiütéskeresés segítene, hogy Afganisztánt a globális gazdaság keringésébe integrálni akaró intenciók és ígéretetek megvalósuljanak. Nyilvánvaló, hogy a közép-ázsiai országban még sokáig várat magára a gazdaság megszilárdítása és stabilizálása.

19 "Afghanistan now supplying 93 percent of the world's heroin." The Washington Post, 2008. június 13., p. A11.

20 "If we do this, we'll cut the legs out from under them because they won't have the money to pay the bomb makers and buy the materials to attack us." Financial Times, 2008. szeptember 26., p. 10.

21 <http://www.zeenews.com/news551014.html>

Az afganisztáni háború jelene

A tálib kormányzás kiiktatásával az al-Kaida meggyöngült, és elveszítette afganisztáni életerét. „A globalizálódott terrorizmusnak is szüksége van hátszói támogatásra. [...] Amennyiben a hátszói támogatás megszűnik, az komoly csapást jelenthet a szervezet működésére.”²² Az al-Kaidának nincs központi irányító szerve. Világszerte léteznek azonban autonóm, decentralizált sejtjei és báziscsoportjai, amelyekben keresztül több mint hatvan országban van jelen. Taglétszámáról, amely több ezerre tehető, nincsenek statisztikák. Az autonóm és önmagukat építő sejtjek feltérképezése, leleplezése a terrorizmus elleni küzdelem alappillére.

2009 őszén 68 ezer amerikai katona és tengerészgyalogos, továbbá 38 ezer szövetséges katona teljesít szolgálatot Afganisztánban. Fordulópont, hogy Stanley A. McChrystal, az amerikai és NATO erők afganisztáni főparancsnoka további negyvenezer fős csapatnövelést kért, véleménye szerint ugyanis enélkül a háború kudarcra ér véget. Ann Scott Tyson így tudósít: „Jóllehet a több katona nem jelent garanciát a győzelemre, [...] hiányuk azonban vereséghez vezethet, mivel a tálib lázadás erőteljesebb annál, mint azt McChrystal és más amerikai parancsnokok várták.”²³ A tálibok, akik az al-Kaidától független, erős mozgalom képét igyekeznek tudatosítani, fokozatosan szerzik vissza hatalmukat. A jelenség országos.

A régi rendszer urai a világhálón naprakész helyzetjelentést adnak a nemzetközi csapatok elleni merényleteikről, dicsfényben úsztatva önnön tetteiket. A weboldalak az ország felszabadítására és egy iszlám kormány megalapítására hívják a népet.

A keleti ország részben – Kandahárban és vidékén – a tálibok látványos tényreésének vagyunk tanúi. Kandahár a tálib mozgalom vallási, einikai bölcsője és egyik fellegvára. Már a Bush-adminisztráció vezérkara is szembesült azzal, hogy a koalíciós erők elleni támadás 2008 áprilisában, ugrásszerűen, ötven százalékkal növekedett. Az amerikai, kanadai és brit csapatoknak a régió stabilizálására irányuló törekvései, az ellenség Pakisztánból érkező utánpótlása következtében, akadályokba ütközik.²⁴ Pakisztán nyugati részének „senki földjéről”, a hegyekből, az elmúlt esztendőben egyre intenzívebbé vált az afganisztáni tálibok segítése.

22 Rostoványi Zsolt: A terrorizmus és a globalizáció. In: Tólas Péter (szerk.): Válaszok a terrorizmusra – avagy van-e kiút az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal–Chartapress, Budapest, 2002, 82. o.

23 “Although more troops will not guarantee victory, [...] the lack of them could lead to defeat because the Taliban insurgency has grown stronger than McChrystal and other U.S. commanders anticipated.” Ann Scott Tyson: U.S. Military Leaders Discuss Troop Needs for Afghanistan. The Washington Post, September 26, 2009, p. A4.

24 The Washington Post, 2008. június 15., p. A16.

A pakisztáni hadsereg 2009 októberében hadjáratot indított az országban élő militáns tálibok ellen.

Barack Obama, úgy tűnik, halogatja a döntést az amerikai katonai jelenlét növelése kérdésében. Az elnök úgy véli, előbb a pontos stratégiát kell meghatározni, és csak az után lehet cselekedni. Obamát egyre gyakrabban éri a vád, hogy nincs stratégiája az afgán helyzet kezelésére. Az amerikaiakat megosztja az afganisztáni szerepvállalás, és növekvő aggodalommal figyelik a távoli hadszíntér történéseit. Az átlagpolgár szájából gyakran elhangzik: *elutasítjuk a háborút, de szeretjük a katonáinkat*. 2009 őszéig több mint ezerháromszáz katona halt meg Afganisztánban. Az amerikai áldozatok száma meghaladja az ezret.

A Gallup Intézet 2009. júniusi felmérése jelzi, hogy az afgánok 49 százaléka támogatja a további amerikai csapaterősítést.²⁵ Megítélésem szerint, ez a kutatási eredmény nem valószínű. Jóllehet, az egyes régiók adatai meglehetősen ellentmondásosak. A létéért küzdő afgán nép nem szíveli sem az al-Kaidát, sem a tálibokat, sem pedig a tőlük megszabadítani akaró idegen katonai erőt. Csupán békében, biztonságban szeretné tudni sorsát, jövőjét.

Az Egyesült Államokban a 2009. szeptemberi kutatási adatok szerint, a megkérdezettek 41 százaléka támogatja, míg ötven százaléka ellenezi, hogy Barack Obama további harcoló alakulatokat küldjön Afganisztánba. A felmérés híven tükrözi a nép aggodalmát és szkepticizmusát.²⁶

Szűk időintervallumon belül, októberre, hét százalékkal emelkedett (48 százalék) a csapaterősítés mellett döntők aránya, ebből párhovatarozás szerint 36 százalék demokrata. A megkérdezettek jelentős része (38 százalék) látta elérkezettnek az időt a csapatkivonásokhoz, és ellenezte a további harcoló alakulatok bevetését. A demokraták ötven, a republikánusok 18 százaléka képviselte ezt az álláspontot.²⁷

Nyilvánvaló, a republikánusok jóval inkább Barack Obama mögött állnak Stanley A. McChrystal tábornok kérésének teljesítésében. *John McCain* mielőbbi elnöki döntést sürget az afganisztáni misszió kapcsán. McCain elnökjelöltként is a háborúban való kitartást és a harcoló alakulatok létszámának növelését hangsúlyozta. Ma sem mond mást.

A 2008-as amerikai elnökválasztás idejére nagyot változott a közfelfogás az afganisztáni szerepvállalás megítélésében. A nép ekkor már inkább a háború vé-

25 Julie Ray – Rajesh Srinivasan: Nearly Half of Afghans Think More U.S. Troops Will Help. Gallup, 2009. szeptember 30. <http://www.gallup.com/poll/123335/nearly-half-afghans-think-troops-help.aspx>

26 Frank Newport: Americans Tilt Against Sending More Troops to Afghanistan. Gallup, 2009. szeptember 25. <http://www.gallup.com/poll/123188/americans-tilt-against-sending-troops-afghanistan.aspx>

27 Jeffrey M. Jones: Americans Divided Sending Troops Afghanistan. Gallup, 2009. október 8. <http://www.gallup.com/poll/123521/americans-divided-sending-troops-afghanistan.aspx>

géről, mintsem további katonai erő bevetéséről akart hallani. A terrorveszély korántsem akkora súlytal esett latba, mint George W. Bush második elnökválasztási kampánya idején.²⁸ John McCain, egyéb tényezők mellett, azzal az argumentummal vesztett, amellyel George W. Bush egykor nyert. Az amerikaiak változást akartak, amelyet Barack Obama meg is ígért. (Minden elnökjelölt így tesz.) Nem a háború elnökeként, hanem a béke emberének nyelvén kampányolt, és győzött. Hét évvel a szeptember 11-i merényletek után, az amerikaiakat kevésbé jellemezte a félelem, jóllehet napjainkban is vannak terrorcselekmény-kísérletek az Egyesült Államok területén. Szeptember 11-e óta 26 merényletet sikerült megakadályozni.

John McCain hangsúlyozza, hogy történelmi hiba lenne, ha az Egyesült Államok nem küldene több harcoló csapatot a közép-ázsiai országba. A szenátor szerint az elnöknek a katonákra kellene hallgatnia, mert „a régióban való szövetségeseinknek az a benyomásuk kezd támadni, hogy ingadozunk”²⁹. A háborúban megengedhetetlen pozíció gyengeséget sugározni. Csapatérés nélkül nem lehet megnyerni a háborút, márpedig az Egyesült Államok és szövetségesei győzni akarnak. Csakúgy, mint a talibok. *Philip H. Gordon* Amerika missziójáról úgy véli, hogy „a terror elleni harc több terroristát aktivált, mint likvidált. Mindez tovább folytatódik, ha csak az Egyesült Államok nem változtat politikáján.”³⁰

A háború melletti érvek és ellenérvek megosztják a politikai aréna résztvevőit is. A demokrata párt korántsem homogén az afganisztáni misszió és a további csapatnövelés kérdésében. A háború ellenzői azzal érvelnek, ha a koalíciós erők a közép-ázsiai országban maradnak, akkor az afgán nacionalizmus és a talibanizmus egymást fogják erősíteni.

Joe Biden alelnök is a csapatcsökkentést mintsem a -növelést szorgalmazza. Nem a háború feladása mellett foglal állást, hanem a stratégiai változtatásokat részesíti előnyben.

Robert M. Gates védelmi miniszter óvatos az amerikai kontingens továbbduszasztása kérdésében. Attól tart, hogy a nagy létszámú idegen katonai jelenlét az afgánokban a megszállt ország képzetét kelti. Márpedig ebben a háborúban adnak

28 A 2008-as elnökválasztás rajlijának korántsem volt olyan szignifikáns eleme a félelemkeltés, mint az előzőnek, amelyben George W. Bush az amerikaiak biztonságtudatának megingására apellálva, a háború folytatásának argumentumával nyert mandátumot. Az Egyesült Államok szeptember 11-e utáni világában a félelemgenerálás hathatós politikai eszközként bizonyult. A létét ösztönyszerűen prolongálni igyekvő emberben, fenyegetettségérzetet kelt, ha az élethez való jogát veszélyeztetni látja. George W. Bush ezt a természetes érzelmi reakciót „fogta be” vitorlájába. A politikai aréna roppant nagy és meggyőző eszköze a félelemgerjesztés, amely akár a Fehér Ház elnöki székéhez vezető utat is „kikövezheti”.

29 “Our allies in the region are beginning to get the impression, we are wavering.” CNN, 2009. október 11.

30 “...the war on terror has created more terrorists than it has eliminated – and that will continue to do so unless the United States radically changes course.” <http://www.foreignaffairs.org> [2007. november–december]

a látszatra. A cél az afgánok támogatását bíró, felszabadító hadsereg imázsának erősítése. Ezért nem kívánatos az agresszor benyomását keltetni. A közép-ázsiai országról mint szuverén hatalomról beszélnek, amelynek jövőjéről nem a nagyhatalmak döntenek, hanem az afgán politikai aréna történései.

Miközben Obama elnök – ahogy *Dick Cheney* fogalmaz – habozik (*dithering*), a tálibok egyre inkább magukra találnak. Az ENSZ kabuli vendégháza elleni 2009. október 28-i merényletben a világszervezet öt alkalmazottja vesztette életét. A támadásnak tízenkét halálos áldozata volt, köztük a három elkövető. A tálibok az akciót erődemonstrációnak, illetve véleményük kifejezési módjának szánták az elnökválasztás második fordulójá előtt.³¹ A tálibok előszeretettel csapnak le puha célpontokra. Márpedig a civil szféra ilyen célpontnak minősül, ráadásul a polgári személyek elleni támadás roppant hírértékkel bír. A minél nagyobb sajtó- és médiahirverésre törekvő tálibok az akcióval megakarták üzenni az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek, hogy a főváros sem az övék. Az ENSZ kötelességében 1300 ember dolgozik Afganisztánban, akikből a merénylet után, hatszázat – ideiglenesen – az országhatáron belül vagy külföldön helyeztek el.

Washington az afganisztáni csapaterősítés kérdésében – minden késlekedés ellenére – eltökéltnak tűnik. Nyilvánvaló azonban, hogy az Egyesült Államok katonai jelenléte nem vég nélküli.

Obama célja az al-Kaidával való leszámolás, és négy lehetőség között mérlegel: 1. Teljesíti McChrystal tábornok további negyvenezer katonát igénylő kérését. 2. Az Egyesült Államok kevesebb, azaz harminc-harminötezer fővel növeli csapatlétszámát. 3. Húszezer katona érkezik a háborús övezetbe. 4. Tíz-tizenötezer harccsal erősödik a misszió.

Gordon Brown 2009 októberében bejelentette, hogy a britek kilencezer fős afganisztáni missziója ötszáz katonával gyarapszik. Az Egyesült Államok után övék a második legnagyobb kontingens. Brown november 11-én azonban azt is közölte, hogy nem küld több harcoló alakulatot Afganisztánba. Vállaljanak más NATO-országok is felelősséget, és vegyenek részt a hadjáratban.

Az afganisztáni háború lélektani hatása roppant súlytal nehezedik a britekre. A szigetország népe nem érti, miért harcolnak csapataik. A háború kezdete óta több mint kétszáz katonájuk esett el. Különösen megrázta a közvéleményt, amikor november 3-án egy afgán rendőr öt brit katonát gyilkolt meg Helmand tartományban. A tálibok állítása szerint a rendőr közéjük tartozott.

Gordon Brown, akinek a háborúban képviselt politikája elenyésző társadalmi támogatottsággal bír, a közép-ázsiai ország stabilizálása érdekében az afgán biz-

31 A második forduló elmaradt, amint azt korábban jeleztem.

tonsági erők jóval intenzívebb képzését sürgeti. Cél, hogy a helyi fegyveres erők, a rendőrség és a katonaság minél hatékonyabban kapcsolódjon be a tálibok elleni küzdelembe, és mielőbb átvegyék az irányítást. A 2009. november 19-én beiktatott Karzai úgy véli, hogy a következő öt év elégendő lesz, hogy az afgán biztonsági erők átvegyék az ország ellenőrzését. Mindenesetre Brown állásfoglalása egyértelmű: „Nem fogunk kivonulni ebből a harcból. [...] Küldetésünknek nem szabad megbuknia. Sikerral fogunk járni.”³²

Robert M. Gates védelmi miniszter jóval óvatosabban fogalmaz a háború végki meneteléről. A CNN-nek adott interjújában arra a kérdésre, hogy katonai győzelemmel végződik-e az afgán háború, kitérő választ adott. A Pentagon első embere elérhető, megnyerhető célokról beszélt, de óvakodott attól, hogy győzelmet prognosztizáljon.³³

Abdullah Abdullah nem bízik a tálibok és a talibanizmus felszámolására irányuló törekvések sikerességében. A megoldást az al-Kaidával kapcsolatot tartó kemény mag kiemelésében, elkülönítésében látja, aminek mind a harmincnégy tartományban mielőbb meg kell történnie. Elérhető célnak tartja az ország építésében részt vállalni akaró tálibok megnyerését.

A nyolc éve tartó háború kapcsán a nagyhatalmak jelenlegi és volt vezetői is hallgatják hangjukat. *Mihail Gorbacsov* szerint az Egyesült Államoknak „fel kellene készülnie a visszavonulásra”.³⁴ Gorbacsov a konfliktus megoldásának kulcsát a dialógusban látja. Véleményem szerint a kultúrák, a civilizációk és a vallások közötti párbeszéd a mérsékelt muszlimok körében pozitív előjelű lehet, de értelmetlen párbeszédet kezdeni a militáns tálibokkal, akik öngyilkos merényleteiket a Koránból legitimálják. Omár molla egyik szóvivője, Zabiulla Mudzsahid szerint az öngyilkos akciók megengedettek, sőt további polgári áldozatokkal járó merényleteket helyezett kilátásba. A tálibok álságosságát mutatja, hogy miközben a civil lakosságot a kritikus helyszínektől távolmaradásra intik – ha intik –, műveleteikben gondolkodás nélkül beáldozzák az ártatlan embereket. Ugyanez jellemzi az al-Kaidát is. Merőben más az afgánok életét értékesnek tartó mcChrystali stratégia és szemléletmód, amely a polgári sérültek és áldozatok számának csökkentésére törekszik.

Az ártatlanok vére „kiált”. *Salman al-Odeh* tekintélyes szaúdi hittudós az MBC médiahatalmát kihasználva üzent Oszama bin Ladennek: „Testvérem, Oszama, mennyi vér folyt. Hány ártatlan embert, gyermeket, időst és asszonyt öltek meg [...] az al-Kaida nevében?”³⁵ Stephen Fidler, az egykori CIA-elemző *Michael Scheuer*

32 “We will not walk away from this fight. [...] Our mission must not fail. We will succeed.” BBC, 2009. november 6.
33 CNN, 2009. október 10.

34 “should prepare to withdraw”. CNN, 2009. november 10.

35 “My brother Osama, how much blood has been spilt. How many innocent people, children, elderly, and women have been killed [...] in the name of al-Qaeda?” Financial Times, 2008. június 10., p. 9.

megállapítására hivatkozik, tudniillik az ilyen polémia megszokott jelenség az iszlamisták körében. A szokás nagy úr, de – úgy vélem – a tartalom a fontos. Ha sokasodnak az ilyen tartalmú üzenetek – és a média segítségével célba érnek –, az iszlám társadalomban belülről meginduló folyamatokat indíthatnak el. Végző cél, hogy az öngyilkos terrorizmus jelenségének társadalmi megítélése változzon az iszlám világban. Ehhez a mérsékelt muszlimok lényegesen markánsabb fellépésére van szükség. *Proaktív* szerepvállalásuk szinte alternatíva nélküli.

A muszlim társadalmat átjáró belső folyamatok generálása vezethet csak tartós eredményhez, amelyet sem katonai erővel, sem pedig külső kényszerítő eszközökkel nem lehet elérni. Az iszlám világ terrorizmus elleni együttműködése és a jelen tendenciákat felülmúlni akaró magatartási norma erősödése áttörést jelentene. Mindehhez hosszú távú stratégiára, „elképzeléscsomagra” van szükség. Mivel ebben a küzdelemben nincsenek univerzális, bevált forgatókönyvek és módszerek, különösképpen is releváns az összefogás szükségszerűsége. Afganisztán stabilizálásával működőképes állam jöhetne létre, amely nemcsak a régióban, hanem nemzetközi viszonylatban is a megbékélést segíthetné.

Konklúzió

Az elmúlt nyolc év minden áldozata, ígérete és erőfeszítése ellenére sem a szabadság nem köszöntött be a közép-ázsiai országba, sem a demokratikus értékek nem gyökereztek meg. A jó és demokratikus kormányzás, az emberi jogok tiszteletben tartása, az emberi méltóság védelme és a törvény uralmának reménye egyre távolabb esik a realitástól. Afganisztán helyzetének rendezését elsősorban nem a katonapolitikai megoldáskeresésben, hanem a civil szféra erősödésében látom.

Be kell látnunk, hogy ezt az országot – a szó klasszikus értelmében – megszállni nem lehet. Kiváltképp nem úgy, hogy ezért még a szeretetet is elvárjuk. A háború jelen állapotában nagy szükség lenne a katonai komponens átstrukturálására, és a nem militáris eszközök alkalmazási egyensúlyának újragondolására. Az újjáépítésen túl számos diplomáciai és egyéb lehetőség is feltárható, amelyhez nem nélkülözhető az iszlám országok tevőleges hozzájárulása.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

PAP ANDRÁS LÁSZLÓ

**Nyomrögztítés rivaldafényben:
O. J. Simpson és az évszázad pere¹**

Orenthal James – illetve ahogy az egész világ ismeri: O. J. – *Simpson* büntetőpere, valamint az annak középpontjában álló, feltételezett nyomozói mulasztások Amerika és valószínűleg a világ egyik legismertebb bűnesetéhez kapcsolódnak. Éppen az ismertség: a nyomozás és a tárgyalás médiafigyelmet vonzó mivolta és ebből következő átpolitikáltsága az, ami az ügyet jelképpé és valamennyi nagy nyilvánosság előtt folyó bűnügy (nyomozás és büntetőper) résztvevői számára tanulságossá teszi. Az eset merőben ironikus. A színes bőrű híresség védői egyfelől a cinizmustól sem mentesen játszották ki az amerikai politikában kiemelten érzékeny szerepet betöltő faji kártyát, és az ügyvédi perstratégiát arra hegyezték ki, hogy az alapvetően rasszista előítélletől vezérelt rendőri apparátus látszólag meggyőző, ám valójában mesterségesen manipulált bizonyítékok alapján juttatta a vádlottak padjára a terheltet. Másrészt – az infotainment média² receptorait mesterien stimulálva, időnként kafkaian abszurd helyzetet előidézve, de végső soron az esküdteteket meggyőző módon – kétségeket tudtak ébreszteni a vádlott bűnösségét kétséget kizáró nyilvánvalósággal alátámasztó tárgyi bizonyítékok kapcsán is. Ahogy látni fogjuk: el sem képzelhetünk ennél egyszerűbb nyomozást: a vádindítvány elkészítése tulajdonképpen csak nyomrögztítést és kémiai elemzést, valamint nagyobb próbatételt még egy elemi iskolás számára sem jelentő analízist igényelt. És mégis: az eljáró rendőrök kifogásolható magatartása, az eljárási figyelmetlenségek és a technicizált bizonyítékok kizárólagosságára épített perstratégia (amely a nem kellőképpen átgondolt prezentáció miatt alkalmatlannak bizonyult a laikusokból álló esküdtszék meggyőzésére) és általában a társadalmi és perjogi realitások figyelembevételének hiánya nemcsak a vád vereségével járt, hanem megkérdőjelezték a teljes igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságát, működőképességét, és súlyosan roncsolták annak méltóságát. Pedig a vásári komédiává fajuló eljárás tulajdonképpen éppen hogy a rendszer működését bizonyította; érvényesült az *in dubio pro reo*³ elv: ha a vád (és a nyomozó hatóság) még egy ennyire kézenfekvő esetben sem tudja meg-

¹ A kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, valamint a 68361 sz. OTKA-kutatás keretei között folyt.

² Az *information* (tájékoztatás) és az *entertainment* (szórakoztatás) szavakból alkotott kifejezés, amely a hírmédia szórakoztató szerepére utal.

³ „Kétség esetén a vádlott javára dönteni.”

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

győzően bizonyítani az igazát, a vádlottat fel kell menteni. Az eset ugyan nyilván nem emelte az ügyvédi hivatás és a média presztízsét, de kétségbevonhatatlan tény, hogy mindkettő létező társadalmi igényt elégített ki, én nem is rosszul. Attól, mert egy ismert és híres ember pere foglalkoztatja a közvéleményt, és a médianyomás alkalmas lehet az igazságszolgáltatás szereplőinek befolyásolására, a büntető igazságszolgáltatás nyilvánossága (és ellenőrizhetősége) még fontos alkotmányos garancia, és egyben az állami büntető- és rendőri hatalom legitimitációjának sarokköve marad. Így, minden visszataszítóásával együtt, még a következőkben tárgyalt eset sem diszkreditálhatja azt az alapelvet, amely szerint a nyomozó hatóság tevékenysége közügy, és a nyomozás adatai (bizonyos ésszerű, az ügy felderítésének sikerét, eredményességét veszélyeztető körülmények, részletek kivételével) közérdekűek, a nyilvánosságra és a média képviselőire is tartozó adatok. Sőt megkockáztathatjuk: a mediatizált világban a média sajátosságainak felismerése az igazságszolgáltatásban dolgozók felelőssége, és ennek elmulasztásának költségeit is elsősorban ők (másodsorban persze az egész társadalom) fogják viselni. Tulajdonképpen az a meglepő, hogy egy ilyen mértékben a nyilvánosság előtt folyó ügyben hogyan is követhettek el ennyi perstratégiai és eljárási hibát a vád- és főként a nyomozó hatóság képviselői.⁴ Ezért is lehet tanulságos az O. J. Simpson-ügy részletes vizsgálata.

O. J. Simpson valószínűleg a valaha élt legismertebb amerikai gyanúsított. Első büntetőperében, amely Kalifornia állam történetének leghosszabb, kilenc hónapon át tartó bírósági eljárása volt, 11 védőügyvéd, a vád képviselőiben pedig 25 ügyészségi dolgozó volt szolgálatban lényegében a nap 24 órájában. A perköltség húszmillió dollárra rúgott, a peranyag pedig ötvenezer oldalt tett ki. A Los Angeles-i Intercontinental Hotelban elszállásolt esküdtek (akiket nemcsak a sajtótermékektől, de még a családjuktól is elzártak annak érdekében, hogy elejét vegyék a tárgyalóteremben elhangzottakon kívüli, egyéb információk általi befolyásoltságnak) 150 tanút hallgattak meg. A bíróság egy-egy alkalommal – rekreációs céllal – hajókirándulásra és színházba is elvitette őket, természetesen a bíróság költségvetésének terhére.

O. J. Simpson perénél nagyobb médianyilvánosságot büntetőügy még nem kapott: egy közvélemény-kutatás szerint a megkérdezett amerikaiak 74 százaléka tudta, hogy ki *Kato Kaelin* (az ügy egyik mellékszereplője), míg az alelnök nevét csak 25 százalékuk ismerte.⁵ Az ítélethozatalt közvetítő adást a tévénézők 91 százaléka nézte, illetve a rádióközvetítéssel együtt 142 millió amerikai követte. *Larry*

⁴ Ezt hangsúlyozza Kimberlé Williams Crenshaw, a Columbia és a UCLA jogászprofesszora is.

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/oj/interviews/crenshaw.html>

⁵ Crime Lab "Notorious murder/Most Famous OJ Simpson". http://www.crimelibrary.com/notorious_murders/famous/simpson/index_1.html

King, a CNN műsorvezetője egy alkalommal azt nyilatkozta: „Ha O. J.-t meg tudnánk szerezni, az Istennel tervezett interjút is átraknánk.” Egy felmérés szerint az amerikai gazdaság 25 milliárd dollárt veszített azáltal, hogy a munkavállalók munkavégzés helyett a pert követték.⁶ A tárgyalást kétezer újságíró közvetítette, 19 tévétársaság 120 kilométernyi kábele kígyózott ki a tárgyalóteremből; csak a *Los Angeles Times* több mint ezer cikket közölt a tárgyalásról, és több mint nyolcvan monográfia dolgozta fel az esetet.⁷

Noha az eset számos további tanulságot felvet (a nyomozás, nyomrögzítés szabályszerűsége és a szabályos eljárás ellenőrizhetőségével, számon kérhetőségével, valamint a rendőrök erkölcsi feddhetetlenségével kapcsolatban), a leghangsúlyosabban a „faji kártya” alkalmazhatóságával kapcsolatban merül fel. A CNN felmérése szerint az eljárás mintegy harminc évvel korábbi szintre vetette vissza a színes bőrűek és a fehérek közötti szembenállást.⁸ Döntően nem arról szólt ugyanis a per, hogy az amerikaifutball-sztárból a Herz autókolcsönző már csak mérsékeltten ismert és népszerű szónívőjévé, sportriporterré és (egyebek között a *Csupasz pisztoly* című sorozatból ismert) színésszé váló vádlott⁹ elkövetett-e egy brutális kettős gyilkosságot, hanem – a védelem tematizálása miatt – arról az egyébként fontos kérdéstről, hogy egy többnyire döntően fehérek által működtetett igazságszolgáltatási rendszerben milyen esélyekkel indul egy színes bőrű férfi, akit ráadásul egy szőke, fehér nő megölésével vádolnak. A vádlottat a szélsőséges demagógiától sem visszariadó sztárügyvédek valószínű politikai elítéltnek állították be, ahol immáron az lett a fő kérdés, hogy – a bűnösségét igazoló bizonyítékoktól függetlenül – egy többségében faji kisebbségek-ből álló esküdtszék és bíróság el mer-e ítélni egy színes bőrű hírességet.

Helyszínelés – több helyen

Tekintsük át az eseményeket: a bűnügyi helyszíneléstől kezdve a nyomozáson keresztül a bizonyítékok cáfolata helyett azok diszkreditálását, valamint a rendőrök

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Egy 2004-es NBC-felmérés szerint, bár a megkérdezettek 77 százaléka úgy vélte, hogy Simpson bűnös, a színes bőrűek közül csak 27, míg a fehérek közül 87 százalék volt ezen a véleményen.

⁹ Orenthal James Simpson 1947. július 9-én született San Francisco közelében. Két- és ötéves kora között angolkór miatt merevítőt kellett hordania. 1962-ben, a Perzsa Harcosok elnevezésű banda tagjaként fiatalokúak intézetébe került. Az apja elhagyta az anyját egy férfiért, majd 1986-ban AIDS-ben meghalt. Simpson 18 évesen vette el gimnáziumi szerelmét, Marguerite White-ot; első gyermekük, Arnelle 1968-ban, a második, Jason 1970-ben született. Harmadik gyerekük, Aaron két éves születésnapja előtt belefulladt az család úszómedencéjébe. 1979-es nyugdíjba vonulásáig profi amerikai focista volt, ezután még részt vett az 1984-es olimpián.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

személyes integritásának megkérdőjelezését a középpontba állító, esetenként bossorkányüldözésre hasonlító bírósági tárgyalásig.

1994. június 12-én, vasárnap a Brentwoodban – Los Angeles elegáns nyugati kerületében – lévő South Bundy Drive-on lakó *Pablo Fenjves* este negyed tizenegy-től hangos, szünni nem akaró kutyaugatásra lett figyelmes. A szomszédban lakó *Elsie Tsitaert* ugyancsak hallotta a csaholást, és a hang forrásában felismerte Katót, a szomszédban lakó, akita fajtájú kutyát. Az állat otthonául szolgáló 845. számú ház mellett lakó *Louis Kampf* késő éjszaka érkezett haza a repülőtérrel, és a postaládája ürítésekor, 22.50-kor ugyancsak felfigyelt a zajra. Az ugyancsak a kutyáját sétáltató *Steven Schwab* röviddel 23.00 előtt ért a ház elé: hagyta, hogy a zaklatottan csaholó, fel- és alá rohanó állat csatlakozzon hozzájuk, majd hazavitte magához. Otthon a kutya hasán és talpán vörös elszíneződést észlelt. Egyéb elfoglaltságára tekintettel megkérte szomszédját, *Suka Boztepét*, hogy éjszakára viselje gondját az állatnak. Boztepe és élettársa, *Bettina Rasmussen* beleegyezett, ám a kutya csillapíthatatlannak tűnt, így, hogy megnyugtassák, újabb sétára indultak. Az állat visszavezette új gazdáit a 875. számú házig, majd meredten nézett a bejárat előtt húzódó homályos ösvény felé, ahonnan látszott egy a lépcső előtt, a vaskerítés mellett mozdulatlanul fekvő test.

Elsie Tsitaert hívására 00.13 perckor érkezett a helyszínre a Los Angeles-i rendőrség járőrautója, benne *Robert Riske* és *Miguel Terrazas* rendőrökkel. A két járőr óvatosan közelítette meg a fehér stukkókkal borított háromszintes társasházat, és rátalált a két, brutális kegyetlenséggel megcsonkított és eltorzított holttestre. Egyikük a járdától kb. négy és fél méterre, félig a lépcsőn fekvő, a nyakából és felsőtestéből kifolyt vértől átitatott rövid fekete ruhát viselő szőke nő volt. Tőle jobbra, egy nilusliliom-bokor mellett, a kerítésnek dőlve nyitott szemmel feküdt egy ugyancsak vértől csatakos, világosbarna inget és farmert viselő fehér férfi holtteste. Miután megállapították, hogy mindketten halottak, rádióon erősítést kértek. Néhány perc múlva a bűnügyi helyszín és a (késői óra ellenére is jelentős) forgalom biztosítására a helyszínre érkezett *Martin Cook* őrmester, valamint *Edward McGowan* és *Richard Walker* közrendőr. 00.45 perckor a közeli tűzoltóállomásról kikerkező mentők hivatalosan is megállapították, hogy mindkét személy halott. Eddigre *Riske* és társa kiderítette, hogy az egyik áldozat valószínűleg *Nicole Brown Simpson*, a ház tulajdonosa, az egykori élsportoló és jelenlegi sportközvetítő volt felesége. Az épületbe behatolva az emeleten megtalálták két gyermeküket, a kilencéves *Sidney-t* és a hatéves *Justint*; mindketten aludtak. Felkeltették, felöltöztették, és a nyugat-Los Angeles-i körzeti kirendeltségre szállították őket, amíg valamelyik családtag hivatalosan nem igazolja a személyazonosságukat. Az akitát az állatvédelmi hatóság munkatársa szállította el a körzeti állatmenhelyre. Ekkor még hivatalosan az áldozatok személyazonosságát sem állapították meg.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

2.15 perckor érkezett a helyszínre a nyugat-Los Angeles-i rendőrség életvédelmi osztályának két nyomozója: *Ron Philips* főnyomozó és *Mark Fuhrman* nyomozó. Körülnéztek, de nem közelítették meg a holttesteket vagy a közvetlen bűnügyi helyszínt. Amikorra 2.30 perckor Fuhrman partnere, *Brad Roberts* megérkezett, a Terranzas által vezetett jegyzőkönyv szerint ő volt a tizennyolcadik rendőr a helyszínen.

Röviddel ezután Philips főnyomozót tájékoztatták arról, hogy a Los Angeles-i rendőrség rablási és emberölési részlege elit alakulatának tartott különleges gyilkossági osztály vette át a nyomozást. Az osztály vezetője, *William O. Gartland* százados *Tom Lange* és *Phil Vannatter* nyomozóra szignálta ki az ügyet. Ők 4.05, illetve 4.25 perckor érkeztek a helyszínre. Az eredetileg a helyszínre érkező járőrökön kívül idáig senki sem járt a holttestek közelében. Philips kirendelt egy rendőrségi fotóst, aki 3.25-kor a helyszínre érkezett ugyan, de csak az általános helyszínről készíthetett képeket, mert a szolgálati szabályzat szerint az áldozatokról és a bizonyítékokról csak a nyomozást vezető nyomozó vagy valamelyik, a rendőrség alkalmazásában, illetve különleges felhatalmazással felruházott bűnügyi szakértő jelenlétében készíthetnek felvételt. A holttestek érintése nélkül, amelyre csak az igazságügyi korboncnok jogosult, Philips és Vannatter körbejárta a helyszínt. 180 centiméternél nem mentek közelebb a holttestekhez, és bár a gyilkos fegyvert nem sikerült beazonosítani, több tárgyat felfedeztek a testek mellett: egy kulcscsomót, egy sötétkék kötött sapkát, egy személyi hívót, egy vérpöttyös fehér borítékot, egy véres balkezes sötétbarna kesztyűt. A női holttest és a tárgyak közötti szakaszon vérfoltokat észleltek.

Miközben Philips, Vannatter, Lange és Fuhrman a nyomozási stratégiáról tárgyalt, kézhez vették *Keith Bushey*, a Los Angeles-i rendőrség operatív parancsnokának üzenetét, amelyben arra utasította őket, hogy személyesen keressék fel O. J. Simpson, hogy elmeheessen a gyermekeiért. Fuhrman megemlítette, hogy még járőrként járt Simpson házánál, amely mindössze három kilométerre északra fekszik, a Sunset sugárúton. *John Rogers* hadnagy, Vannatter és Lange felettese, a visszaérkezésükig vállalta a helyszín biztosítását.

A kb. ötperces út után röviddel 5.00 után érkeztek meg a nyomozók O. J. Simpson háza elé, amely előtt egy 1994-es Ford Bronco parkolt, első kerekével a kocsifeljárón, a hátsó részével a keskeny utcára lógva. Amíg hiába vártak választ a csengetésre, Fuhrman zseblámpával bevilágított a Ford utasterébe. Miután az autóban Orenthal Products feliratú dobozok voltak láthatók, és feltételezhető volt, hogy ki a jármű tulajdonosa, rádión kértek ellenőrzést a gépjármű-nyilvántartástól. Amint kiderült, a kocsi tulajdonosa a Simpson szövivőként foglalkoztató Hertz Corporation volt. Mialatt a nyomozók kiderítették a ház vezetéktelefon-számát,

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

és mobiljukról hívni kezdték, Fuhrman a kocsihoz hívta Lange-et, és felhívta a figyelmét a vezetőajtó kilincse mellett a gépkocsi belsejében látható vérfoltokra.

Némi tanakodás után úgy döntöttek, hogy megvannak a házba behatolás (vészhelyzethez hasonló) indokai: a házban ég a villany, autók parkolnak előtte, ennek ellenére sem a telefonra, sem a kaputelefonra nem válaszolnak, miközben Simpson kocsiján véryomok találhatók, és az alig ötpercnnyire lakó volt feleségét vérbe fagyva találták. Az időközben kikerülő Westec privát biztonsági cég munkatársai közölték, hogy tudomásuk szerint Simpson és a házban lakó „bejárónő” a helyszínen tartózkodik. Attól tartva, hogy esetleg egy újabb gyilkosság történt, Fuhrman átmászott a másfél méter magas kőfalon, és belülről kinyitotta az ajtót.

5.45 tájban a négy nyomozó becsöngetett, majd kopogni kezdett a bejárati ajtón. Nem kaptak választ, így elsétáltak az ingatlan mellett lévő három bungaló irányába. Miután dörömbölni kezdtek az elsőnek az ajtaján, megjelent *Kato Kaelin*, Simpson barátja és szállóvendége. A másodikban egy fiatal hölgyet, O. J. leányát, *Arnelle Simpson* találták. Fuhrman *Kaelin*nel maradt, a többiek *Arnelle*-l együtt behatoltak, majd átvizsgálták a hét hálószobás, hét fürdőszobás, teniszpályás, vízesszel övezett olimpiai méretű medencés, ám pillanatnyilag üres házat.

Kaelin elmondta, hogy Simpsonnal egy *McDonald's*ba mentek az éjszaka, majd ő visszatért a vendégházba, Simpson pedig eltűnt a házban. Beszámolt arról is, hogy 10.45 körül, amikor éppen a barátnőjével beszélt telefonon, három durranást hallott az épület háta mögül, a légkondicionálók felől, amelyek olyan hangosak voltak, hogy attól tartott, földrengés történt, így zseblámpájával kiment körülnézni. Kint egy kocsit látott.

Mint kiderült, Simpson egy limuzint rendelt a repülőtérre a hajnali chicagói járáshoz. *Allan Park*, a sofőr, a kocsi csomagtartójába helyezte Simpson poggyászát, egy kis fekete táska kivételével, amelyet Simpson magánál tartott. *Arnelle* nem tudott semmit apja hollétéről, de felhívta személyi asszisztensét, *Cathy Rand*át, és megtudta a chicagói O'Hara Hotel-beli számát. Philips főnyomozó fel is hívta a szállodában Simpson, aki kizárólag a gyermekei felől érdeklődött, volt felesége halálának körülményei iránt nem tanúsított érdeklődést, és közölte, hogy az első járással visszatér Los Angelesbe.

Tudván, hogy a hírt azonnal felkapja a média, Tom Lange fontosnak tartotta, hogy Nicole családja ne a rádióból vagy a tévéből értesüljön a tragikus eseményről, így 6.21-kor felhívta *Lou Brownt*, az áldozat édesapját. A hírt közölve hallotta, hogy egy női hang, *Denise*, Nicole testvére azt kiáltja: „O. J. volt! O. J. ölte meg! Tudtam, hogy a rohadék meg fogja ölni!”

Néhány perc múlva, tíz-tizenöt perces távollét után Fuhrman visszatért a házba, és megkérte *Vannatter*t, hogy kövesse. Az uszoda mellett egy vérfoltos, a South Bundy

Drive-on lévő ház kertjében látott kesztyű párjának tűnő sötétbarna férfikesztyűre irányította zseblámpája fényét, de a bűnügyi szakértő kiérkezéséig nem nyúltak hozzá. Philips és Fuhrman, majd később Lange is visszatért az eredeti helyszínre, Vannatter pedig biztosította a Simpson-házat a helyszínelők kiérkezéséig. Közben várakozott, körbesétált a bejárat előtt, és az ott parkoló Bentley és Saab mellett további véryomokat fedezett fel, amelyek a bejárat ajtótól a Ford anyósüléséig vezettek.

7.00-kor Fuhrman és társa visszatért egy rendőrségi fotós társaságában. A kesztyűről készített fényképek alapján biztossá vált, hogy a másik helyszínen talált kesztyű párjáról van szó. A fotós a véryomokat is rögzítette, és miután „szabadon látható” bizonyítékok voltak, házkutatási engedély nélkül begyűjtötték, illetve mintát vettek belőle. Vannatter bűnügyben érintett területnek minősítette a helyszínt, lezáratta, és a kiérkező *Dennis Fung* bűnügyi szakértő és asszisztense, a szakmai gyakorlaton lévő *Andrea Mazzola* gondjaira bízta a bizonyítékokat, hogy elemezzék és rögzítsék őket. Vannatter 7.30-kor visszatért a South Bundy-i helyszínre, majd a központba indult, hogy házkutatási engedélyt szerezzen Simpson házára.

A South Bundy-i helyszínre visszaérkező Tom Lange 8.00-ra hívta a bűnügyi kórboncnokokat. A hátralévő időt a helyszín és a dokumentáció ellenőrzésére fordította. Közben számos további nyomozó érkezett, akik a szomszédokat hallgatták ki, a gyilkos fegyver után kutatva megvizsgálták a szemetet, illetve ellenőrizték a közelben parkoló autók rendszámát. Közben a média is ráharapott az ügyre: a tudósítók valósággal megszállták a közeli domboldalt. Lange arra utasította munkatársait, hogy egy a házból kihozott takaróval fedjék be Nicole holttestét – megvédendő a sajtó tekintetétől és az egyéb külső behatásoktól. E döntése, amint majd látjuk, súlyos következményekkel jár a bírósági eljárásban.

A ház előtt parkoló fekete Cherokee Jeep terepjáró Nicole tulajdonában volt – hasonlóan a fehér Ferrarihoz, amelynek egyedileg rendelt, „L84AD8” (late for a date) azaz „késében vagyok egy randiról” betűszót mutató rendszámablója volt. A kocsi mellett egy Ben and Jerry fagyaltos pohár állt (ne feledjük: a házban két gyermek lakik), a konyhában egy hosszú markolatú kés, de semmi rendhagyó. A holttestek mellett fekvő fehér, vérrel szennyezett borítékban egy szemüveg volt.

A bűnügyi kórboncnokok 9.10-kor érkeztek meg, és elsőként Nicole holttestét vizsgálták meg. Miután a talpa tiszta volt, arra következtettek, hogy azelőtt esett össze, hogy a férfit megölték volna, ezért nem lépett bele a tőle származó vértócsába és a sajátjába sem. Megállapították, hogy a nyakát vágták el, kis híján lefejezték, a vér pedig négy és fél méternyire spriccelt; egyes tócsákból az akita lábnyomai vezettek a járda irányába. A halottkém az áldozat nyakán sajátos formájú, vélhetően a gyilkos fegyverből vagy magától a gyilkostól származó véryomokat is felfedezett.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Amikor végeztek a Simpson-házzal, 10.15-re Fungék is átértek, és csatlakoztak a Nicole holttestét vizsgáló szakértőkhöz. Számos fényképet készítettek, majd miután a holttestet elszállították, a szakemberek figyelme a még azonosítatlan férfi holtteste felé fordult. A kicsavart helyzetben, félig felhúzott ingben fekvő – tehát vélhetően az ingénél fogva megragadott – áldozatot ugyancsak nyakon szúrták, és vagy a kerítéshez csapták, vagy odahúzták, miután összeesett. További szúrásnyomokat is felfedeztek rajta. Miután számos szögből lefotózták, Nicole-hoz hasonlóan szürke műanyag zsákba helyezték, és elszállították. *Claudia Ratcliffe*, a halottkém egy pénztárcát talált az áldozat zsebében, és az abban lévő jogosítvány *Ronald Lyle Goldmanként* azonosította a 185 centi magas, kisportolt férfit. A holttestek elszállítása után Lange és Fung a sötétbarna kesztyűt vizsgálta meg, és megállapították, hogy drága, kasmírbélésű, Aris-Isotoner márkájú, XL-es méretű férfikesztyűről van szó.

Tizenegy óra tájban Vannatter *Linda Lefkowitz* bírótól megszerezte a Simpson házára vonatkozó házkutatási engedélyt. A behatoláshoz csatlakozott hozzá *Marcia Clark* államügyész és Simpson jogi képviselője, az ismert büntetőügyvéd, *Howard Weizman*, aki már a helyszínen várakozott. A lakásba érkezett még *Bert Luper* is, a rendőrség gyilkossági csoportjának munkatársa. Miközben átbeszélték a házkutatás részleteit, zajt hallottak kint, és látták, amint *Don Thompson* járőr és *Brad Robert* bilincset tesz a Chicagóból éppen megérkező Simpson kezére. Vannatter Simpson feltartóztatására adott utasítást, de nem akarta őrizetbe venni, mert onnantól csak 48 órája lett volna a vádindítvány elkészítéséig (ez pedig még a vérvizsgálat elvégzésére is alig lett volna elegendő), így személyesen intézkedett a bilincsek eltávolításáról. Eközben észlelte, hogy Simpson bal kezét kötés fedi.¹⁰

Simpson és ügyvédje beleegyezett abba, hogy a Los Angeles-i kapitányság központjában kihallgassák O. J.-t. A jegyzőkönyv szerint 12.15-kor hagyták el a házat. A rendőrségen *Skip Taft*, Simpson másik ügyvédje is csatlakozott hozzájuk; ő már annak a repülőtéri fogadóbizottságnak is tagja volt, amelyik a chicagói járatnál várakozott. A rendőrök legnagyobb meglepetésére az ügyvédeknek nem volt kifogásuk Simpson meghallgatása ellen (hivatalosan ugyanis még nem nyilvánították gyanúsítottnak), olyannyira, hogy ott is hagyták, és elmentek ebédelni.

A Vannatter, Lange és Simpson között folytatott beszélgetés 13.35-kor kezdődött. Simpson több ponton ellentmondásosan nyilatkozott, például a fényképes bizonyítékok ellenére azt állította, hogy teniszcipőt viselt az este; inkonzisztens válaszokat adott azokra a kérdésekre, hogy hol és mikor szerezte a kezén lévő

¹⁰ Simpson szállodai szobájában, állításával egyezően, egy törött poharat találtak. Azt mondta, hogy még indulása előtt vágta meg a kezét, és a seb tovább mélyült a szállodában eltörött pohár szilánkjától.

sérüléseket; illetve egy ízben azt állította, hogy kapkodva készült az utazásra, máskor pedig azt, hogy ráérősen telt az este, még golfozni is jutott ideje a kertben. A beszélgetés után a nyomozók elkísérték Simpsons az ujjlenyomatainak rögzítésére, a sebeitől felvételek készítésére és – a későbbi perben döntőnek bizonyuló – vérvételre szolgáló helyiségbe. Simpsonsól *Thano Peratis* vett vért, amelyet egy EDTA-t (trinátrium-etiléndiamin-tetracetát trihidrátot, azaz egy a hűtésig véralvadást gátló aminosavat) tartalmazó kémcsőben tároltak. A tárgyaláson Peratis azt állította, hogy kb. nyolc köbcenti vért vett, és miután a bűnügyi laborban csak hat és fél köbcentit rögzítettek, a védelem erre alapozta azt a feltételezését, hogy a különbözetet a rendőrök ellopták, és arra használták fel, hogy elhelyezzék a bűnügyi helyszíneken. Valójában Peratis nem rögzítette pontosan a levett vér mennyiségét, csak az átlagos vérvételek alapján állította ezt: mindenesetre a bűnügyi helyszínen talált EDTA jelenti a védelem érvelésének sarokkövét.

A nyomozók és az ügyvédek 15.30-kor hagyták el a kapitányság épületét, és jelentést tettek Gartland kapitánynak – immár abban a szilárd meggyőződésben, hogy Simpson követte el a kettős gyilkosságot. Vannatter magával vitte a Simpson véreit tartalmazó kémcsövet, és amikor 17.16-kor megérkezett Simpson lakásához, ott (a kamerák előtt) átadta Fungnak, aki a jegyzőkönyvben 17.20 perces időponttal rögzítette az átvételt. Mialatt Simpson a rendőrségen beszélgetett a nyomozókkal, Fung és a házkutatást felügyelő Luper nyomozó a hálószobában egy véres, kék férfizoknit is talált. Később a DNS-vizsgálat kimutatta, hogy azon Nicole vére található, de – és ez ugyancsak a koholt bizonyítékokra építő védelem egyik fontos érve lesz – a zokni megtalálását nem vette fel a házkutatást egyébként rögzítő videó, a hálószobát ábrázoló felvétel pedig már a bizonyítékok leltározása után készült, így értelemszerűen azon sem szerepel. Noha a videofelvétel nem jogszabályi előírás, amint majd látjuk, ez a körülmény is fontos szerepet játszik a védelem győzelmében.

Időközben a nyomozók rendszerezik az áldozatokról szerzett információkat. Nicole Brown Simpson 35 éves korában lett a gyilkosság áldozata. 1959. május 19-én született Németországban. A magas, szőke nő felszolgálóként dolgozott a *The Daisy* nevű Beverly Hills-i night-clubban, itt ismerte meg későbbi férjét. Ekkor 18 éves volt, O. J. 30, nős és két gyermek apja. Nyolc évvel később, 1985. február 2-án, Simpson válása után házasodtak össze. 1992 januárjában különköltöztek, majd októberben elváltak. A párkapcsolatban Simpson egyre gyakrabban erőszakoskodott Nicole-lal; számos alkalommal hatósági közbelépésre is szükség volt. Nicole már házasságuk kezdetén, 1985-ben, amikor első gyermekükkel volt terhes, kihívta a rendőrséget, és a kiérkező járőr, Mark Fuhrman(!) megállapította, hogy O. J. egy baseballütővel támadt Nicole (egyébként Simpson tulajdonában lévő) autójára. Vé-

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

gül további intézkedésre és eljárásra nem került sor. 1989 szilveszterén hasonló ügyben újfent a rendőrséget kellett riasztani; ezúttal vádemelésre is sor került, és Simpson két év próbaidőre és 120 óra közérdekű munkára ítélték. 1993. október 25-én Nicole ismét a rendőrséget kényszerült hívni, ám ezúttal a kiérkező rendőrök látványa lenyugtatta az ajtót betörő Simpson, és Nicole ezúttal sem kívánt vádat emelni. Nicole naplója szerint Simpson erőszakos magatartása már 1977-ben is tapasztalható volt, és a nyomozó hatóság 1995-ig nem kevesebb mint 62 regisztrált fizikai vagy mentális bántalmazási esetről számolt be. Az erőszakoskodás közvetlen kiváltója a leggyakrabban az volt, hogy Nicole félelmének adott hangot azzal kapcsolatban, hogy O. J. folyamatos hűtlenkedésével AIDS-szel fertőzi majd meg mindkettejüket. Nicole bántalmazását megerősítette pszichológusa, *dr. Susan Forward* is. Anyja pedig arról számolt be, hogy a gyilkosság előtt egy hónappal a lánya azt mondta, Simpson megfenyegette, hogy megöli, ha egy másik férfival látja.

Brian Jerrad Kaelin, az ismerősei által csak Katónak becézett színészpalánta, aki házvezető és gyermekcsósz is volt, eredetileg Nicole házában bérelt egy szobát, ám Simpson rossz néven vette, hogy egy fiatalember lakik Nicole-lal egy fedél alatt, így saját maga szállásolta el a férfit.

A gyilkosság délutánján Nicole, a Brown család és néhány barátjuk a kilencéves Sidney táncelőadásán vett részt a gyermek iskolájában, ahol O. J. is jelen volt, de külön foglalt helyet, és nem csatlakozott a többiekhez. Este Nicole és társasága a Mezzaluna Trattoria nevű felkapott brentwoodi olasz étteremben vacsorázott, és Nicole jó ismerőseként mutatta be Ronald Goldmant, a pincért, aki másodállásban modellkedett, és ugyancsak színészi ambíciók fűtötték. Az 1968-as születésű, kitűnően teniszező és szörfölő, a kaliforniai életformát sikeresen elsajátító fiatalember 1985-ben költözött Los Angelesbe. Egy fitnesszterembe jártak Nicole-lal, és közeli barátságba kerültek, de ismerőseik nem tudtak romantikus kapcsolatáról. (Néhány hónappal a meggyilkolásuk előtt Nicole megengedte Ronaldnak, hogy vezesse a fehér Ferrarit, amit ő élete legintenzívebb eksztázisaként emlegetett.) A társaság este kilenc tájban hagyta el az éttermet, és Nicole két gyermekével, valamint egy másik ismerős gyerekekkel átment még a szomszédos Ben and Jerry fagylatozóba. Kb. negyven perc múlva Nicole édesanyja, Juditha felhívta az éttermet, és közölte, hogy elveszítette a szemüvegét. Jelezték, hogy a szemüveg ott van, erre Nicole Ronaldot kérte meg arra, hogy munka után ugorjon be vele hozzá. A férfi a legrosszabb pillanatban érkezett meg a Simpson–Brown-házhoz...

Visszatérve a nyomozáshoz: június 14-én, délre a két vezető nyomozó jelenlétében dolgozó törvényszéki kőrboncnok, *dr. Irwin Golden* elvégezte a két holttest boncolását. 1980 óta dolgozott e munkakörben; több mint ötezer holttestet vizsgált már meg. Nicole sérüléseiből megállapította, hogy egyrészt az áldozat védekezett

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

(erre a kezén lévő sebekből következtetett), másrészt az elkövető nagy valószínűséggel balkezes volt, és hátulról vágta el a négy mély sebet szerző áldozat torkát. A halálos sérülést hátulról kapta, egy olyan erejű vágástól, amely kis híján az egész fejét levágta. Goldman is vélhetően hátulról kapta a halálát okozó sebet, de a patológus összesen 19 mély vágás- és szúrásnyomot rögzített a holttestén. Több egymásba érő, az elkövető féktelen dühére utaló vágást talált, amelyből legalább négy önmagában is halálos lett volna. A tetthelyről elvezető lábnyomok egyetlen elkövetőre utaltak, és a mindkét áldozat halálát okozó kés pengéjét legalább 15 cm hosszúnak becsülték. Később, a per alatt, a *National Enquirer* tizenkétezer dollárért megvásárolt egy nyilatkozatot a Los Angeles belvárosában lévő Ross Cutlery alkalmazottaitól, akik részletesen beszámoltak arról, amikor Simpson egy pontosan a halottkém jelentésében meghatározott paraméterekkel egyező, drága stiletto pengéjű kést vásárolt náluk.

Másnap reggel nyolc tájban Vannatter nyomozó felvett két, az áldozatoktól a boncoláskor levett vért tartalmazó fiolát, és azokat a Rockingham sugárúton talált vérrel történt egybevetés céljából a Los Angeles-i rendőrség vérvizsgálatokat végző szerológiai osztályára vitte, és ott *Colin Yamauchira* bízta.

Délután került sor *Allan W. Park* kihallgatására is, aki közölte, hogy 22.45 előtt kellett a Rockingham sugárútra érkeznie. Ő kb. húsz perccel korábban ért oda, és folyamatosan csöngetett, sikertelenül, a kaputelefonon. Kb. 22.50-kor egy sötét ruhás férfit látott a kocsibehajtón felrohanni, majd ez után egy magát Simpsonként azonosító férfi válaszolt a kapucsengőre, és közölte, hogy elaludt, de azonnal lenn lesz. Hamarosan meg is érkezett, roppant izzadt volt, és az egész út alatt járatta a légkondicionálót. Egy pártatlan szemtanú tehát egy kb. 182 cm magas, sötét ruhás férfi érkezéséről számolt be, majd húszpercnyi sikertelen csöngetés után (a 185 cm magas) Simpson végre válaszolt a csöngetésre. A rendőrségre időközben telefonhívás érkezett *Nicole* egyik szomszédjától, *Jill Shively*től, aki 23.00 tájban egy majdnem balesethez vezető közlekedési incidensről számolt be: a San Vicente sugárút és a South Bundy sarkán egy fehér Ford Bronco, amelynek vezetőjében felismerte O. J. Simpson, átszáguldott a piros lámpán, és kis híján összeütközött egy másik autóval. Ugyanezt a vallomását az esküdszék előtt is megismételte, de „hazugság” és a szavahihetőség hiánya miatt a vádhatóság végül hivatalosan nem idézte be tanúnak: ugyanis noha korábban azt állította, hogy csak a családjának számolt be az eseményről, az információt ötezer dollárért egy televíziós bulvárműsorban is közreadta.

Június 16-án, csütörtökön a Rockingham sugárúti ingatlanban talált kesztyűről az előzetes DNS-vizsgálatok megállapították, hogy tartalmazza mindkét áldozat és Simpson vérét is. Időközben családja és barátai részvétele mellett eltemették

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Nicole Brownt. Később *Juditha Brown* felidézte, hogy a virrasztáskor O. J. odahajolt a nyitott koporsóhoz, szájon csókolta a halottat, és azt mormolta: „Annyira sajnálom, Nicky, annyira sajnálom.”

Másnap Vannatter, Lange és Clark egy négyoldalas letartóztatási parancstervezetet készítet, amelyet *Gil Garcetti*, a kerületi ügyészség vezetője hagyott jóvá. Ez után Lange felhívta Thompson, és felszólította, hogy ügyfele jelenjen meg a rendőrségen 11.00-ig, ellenkező esetben a nyomozók letartóztatják. Nicole temetése után Simpson egy barátja, *Robert Kardashian* San Fernando-völgyi lakásában tartózkodott. Miután Simpson 12.35-ig nem jelent meg a kapitányságon, három járőrökcsit küldtek az őrizetbe vételére. Időközben a rendőrség tudomást szerzett arról, hogy Simpson egy közeli barátjával, *Al Cowling*gal a fehér Ford Broncóban elhagyta *Kardashian* lakását.

14.00-kor *David Gascon* parancsnok, a Los Angeles-i rendőrség szóvivője sajtótájékoztatót tartott, és bejelentette, hogy O. J. Simpson ellen körözést adtak ki, és jelenleg szökésben van. 17.00-kor Simpson ügyvédje, *Robert Shapiro* is megjelent a kamerák előtt, és arra kérte ügyfelét, hogy haladéktalanul adja fel magát. Ez után *Robert Kardashian* olvasott be egy hosszú, zavaros, szentimentális és morózus búcsúlevelet Simpsonról, amelyben az ártatlanságát hangsúlyozza. Egyebek között olyanokat írt, hogy „Semmi közöm Nicole gyilkosságához. Ne sajnáljatok. Nagyszerű életem volt.”

Időközben – mobilhívások cellainformációit elemezve – a rendőrség kiderítette, hogy *Cowling* és *Simpson* az autópályán halad. 18.45-kor az Orange megyei kapitányság helyettes vezetője észlelte is a fehér Ford Broncót, amely nem engedelmeskedett a felszólításnak, hogy húzódjon le és álljon meg, hanem a vészvillogót bekapcsolva, 60 km-es sebességre lassítva haladt tovább. Közben *Cowling* a rendőrség segélyhívó számát tárcsázta, és kérte, hogy a rendőrség távozzon, mert Simpsonnak szuicid megnyilvánulásai vannak, és éppen pisztolyt tart a fejéhez. Eddigre a Ford feletti légtér megtelt a rendőrség és a tévétársaságok helikoptereivel, és kezdetét vette minden idők legnagyobb nyilvánosságot kapó valós idejű, ám lassított sebességű autósüldözése, amely az amerikai televíziózás legnézettebb eseménye lett: túlszárnyalta az ötven évvel korábbi holdra szállást. A helikoptererdő háborús jelenetet idézett, és még az is megtörtént, hogy a 7. csatorna nézői egy ideig az 5. csatorna logóját láthatták a képernyőn, amikor a helikopternek egy tankolásnyi időre távoznia kellett: a 7. csatorna vezetői inkább a konkurencia anyagának sugárzása mellett döntöttek, mint hogy akár csak időlegesen is lemaradjanak a tudósításról. Valamennyi rádióadó is e hírt sugározta, így a lassú üldözés hamarosan ujjongó karneváli tömeg sorfala mellett zajlott, előrevetítve a következő hónapok komédiáját. *Cowling* közben azt kérte, hogy hadd hajtsa Simpson házához.

E kérés teljesítésébe a rendőrség is beleegyezett, így – a médiafalkától követve – a közigazgatási határtól az Orange megyei és a Los Angeles-i városi rendőrség járőrei együtt kísérték be a csigalassan haladó üldözötteket a kommandósok által körbevett rockinghami házhoz. 19.50-kor a hosszú, lassú és őrült: kb. 75 kilométeren keresztül tartó és a rendőrökön kívül 95 millió tévénéző által kísért utazás véget ért, és Al Cowling leállította a fehér Ford motorját. A fogadóbizottság egy kisebb hadsereget tett ki: 27 Los Angeles-i kommandós, egy járműsemlegesítő különleges egység, két túsztárgyaló – és persze a soktucatnyi tévés helikopter a levegőben. Simpson csaknem egyórányi tárgyalás után, 20.45-kor szállt ki az autóból, és adta meg magát. Cowlingot és Simpsonat a kapitányságra vitték, az autóban pedig megtalálták Simpson útlevelét, egy műbajuszt és álszakállt, továbbá egy 357-es Magnum pisztolyt és nyolcezer dollár kézpénzt.

Az üldözés és a nyomozó hatóság munkája véget ért, de az igazságszolgáltatási folyamat korántsem zárult le. A terheltet, több mint ezer újságíró jelenlétében, 1994. június 17-én tartóztatták le, de – tekintettel a már az esküdtszék megalakításakor elinduló jogvitákra – a kettős gyilkosság tárgyában folyó tárgyalás csak 1995. január 25-én kezdődött el. Simpsonat, bár ártatlannak vallotta magát, a Los Angeles-i megyei börtönbe szállították, ahol a következő 15 hónapot egy televízióval, újságokkal és telefonnal felszerelt magánzárákában töltötte – egy átlagos, súlyos élet elleni bűncselekménnyel vádolt előzetes letartóztatotthoz képest nyilvánvalóan megkülönböztetett bánásmód mellett.

A tárgyalás

Az első tárgyalási napon nyilvánosnak és a tévékamerák által is rögzíthetőnek ítélt per vezetésére az illetékes bíróság elnöke a később sokat bírált, gyengekezűnek és általában véve alkalmatlannak talált, japán származású *Lance Ito* bírót jelölte ki. Ito felesége a Los Angeles-i rendőrség legmagasabb beosztású női alkalmazottja, a belső ellenőrzési osztály vezetőjeként szolgáló *Peggy York* százados. A védelmet egy olyan, hetente több tízezer, összesen hatmillió dolláros költséggel működő csapat alkotta, amelyben helyet kaptak társasági joggal foglalkozó sztárügyvédek és a Harvard elismert alkotmányjogász-professzora, *Alan Dershowitz* is. A vádat a 41 éves *Marcia Clark* és *Bill Hodgman* képviselte. Clark ambiciózus és tapasztalt, a legbonyolultabb ügyekkel foglalkozó különleges ügyek osztályára beosztott ügyész volt: több mint hatvan esküdtszéki tárgyalással és ebből húsz emberölési ügygel a háta mögött. Személyes motivációt is érezhetett az ügyben: tinédzserként megtámadták és megerőszakolták; első férje érzelmileg bántalmazta, a második-

kal pedig vérre menő gyermekelhelyezési pert folytatott. Hodgman az ügyészség helyettes vezetője volt, ugyancsak Ito bíró előtt ő képviselte a vádat a nagy port kavarázó 1991-es Keating-ügyben, ahol öt szenátor is vádlottak padjára került korrupciós vádakkal; diplomáciai és jogi szakértelmét széles körben elismerték. A Cowlingot érintő vádat a színes bőrű *Christopher Darden* főügyész helyettese képviselte, aki 19 emberölési ügyben ért el marasztaló ítéletet. Január 25-én Hodgman rosszul lett, és egészségi okokból leadta az ügyet, így az ő feladatait is Darden vette át.

Ito bíróhoz hasonlóan a szakma később lesújtó véleményen volt az ügyészekről. Derschowitz ezt mondta egy tévéinterjúban: „35 éves jogi praxisomban nem találkoztam még két, Clarkhoz és Dardenhez hasonlóan inkompetens kontárral. Egyszer fültanúja voltam annak, amikor Clark azt súgta egy kollégája fülébe: »Gondolj majd arra, hogy nincs rajtam bugyi.« És ez még a jobb pillanatai közé tartozott...”

Az ügy igencsak egyszerűnek ígérkezett a vád szempontjából, hiszen egy halom bizonyíték állt rendelkezésükre: Simpsonnak bizonyítottan erőszakos megnyilatkozásoktól terhes, abuzív kapcsolata volt az áldozattal; a tulajdonában állt egy a gyilkos fegyverhez hasonló kés; ott volt az áldozatok és a vádlott vérének is tartalmazó kesztyű (amelynek fél párja a gyilkosság helyszínén, a másik Simpson lakásán hevert); majd látjuk, hogy Simpson olyan cipőt viselt, mint amilyentől származó lábnyomokat találtak a helyszínen; és általában: mindenhol ott volt a vádlott vére, több helyen az áldozatokéval együtt. Simpsonnak volt indítéka, alkalma is, csak éppen alibije nem.

A vádénál már csak a védelem stratégiája volt egyszerűbb: nem igazolni kell a vádlott ártatlanságát, hanem a nyomrögzítéskor tetten ért pontatlanságokra, valamint a rendőrségen belüli előítéletességre utaló tényekre alapozva aláásni a vád bizonyítékait, és minél erősebb gyanút ébreszteni az esküdtekben a tekintetben, hogy esetleg manipulált bizonyítékok is lehetnek az ügyben. Ne feledjük: a bizonyítás a vádat terheli, bizonytalanság esetén a vádlottat fel kell menteni. A vád feladata tehát a bűnösség bizonyítása; a védelemnek elegendő ennek hiányáról meggyőznie az esküdteket – de legalábbis kellőképpen érthetlenné tenni számukra a bizonyítást, és személyében kikezdeni a vád és a nyomozó hatóság tagjait. E stratégiába még az is belefér, hogy a védelem nevében beszélő egyes ügyvédek egyenesen azt állítják: a vádlott ártatlan, sőt egy rasszista, hazug, erkölcstelen, mindenre elszánt nyomozó hatóság és inkompetens technikai személyzet áldozata; csak egy újabb kiszolgáltatott színes bőrű a fehérek igazságszolgáltatásnak nevezett koncepciós eljárásrendjében, akit csak a bőrszíne miatt akarnak meghurcolni.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Az esküdtszék összeállítása ennek megfelelően fontos szerepet játszott a bírósági eljárás kimenetelében, amely tehát az első pillanattól tudatosan épített a faji retorika kihangsúlyozására. (Kevés ügyben kapott nagyobb megerősítést az a – Robert Frostnak tulajdonított – mondás, amely szerint az esküdtszék lényege, hogy tizenkét ember eldönti, hogy kinek van jobb ügyvédje.) Ne feledjük: az 1992-es, akkor nem is olyan távoli Los Angeles-i zavargások éppen amiatt törtek ki, hogy egy többségében fehérekkel álló esküdtszék felmentette a színes bőrű Rodney Kinget brutálisan agyonverő fehér rendőröket...

Július 25-én a *New Yorker* című folyóiratban megjelent egy terjedelmes írás, amely a Simpson ügyvédjével, Robert Shapíróval készített interjúkon alapult, és amely arról számolt be, hogy valószínűsíthető, hogy egy rasszista kijelentéseiről ismert rendőr helyezte el a döntő bizonyítéknak tekinthető véres kesztyűt a Simpson-házban. Ezt akkor még nevetségesnek találta a nyomozó és vádhatóság, hiszen az inkriminált Fuhrman nyomozó konkrétan a tizenhetedikként megjelent rendőr volt a helyszínen. Ennek ellenére, példátlan módon, a védelem a nyomozó személyes aktáját bizonyítékként kérte a bíróság elé tárni, és a személyes szabadság, valamint a magánlakás megsértésével vádolták a nyomozókat – kétségbe vonva, hogy a Simpson-lakásba nem a gyanúsított felkutatása, hanem épp hogy a személyes biztonsága miatti aggodalom miatt hatoltak be.

Szeptember 9-én *Gil Garcetti*, a kerületi ügyészség vezetője bejelentette, hogy nem kérnek halálbüntetést a vádlottra. Szeptember 21-én a védelem a házkutatási engedély megalapozatlanságának kimondására irányuló indítványt tett a bíróságnak. Ha a bíró helyt adott volna a kérelemnek, a „mérgezett fa gyümölcse” elv alapján a vád egyetlen ott talált bizonyítékot sem használhatott volna fel. A bíró szerint bár több ponton is téves, nem megfelelően bizonyított tényekre hivatkozva kérték az eljáró bírótól az engedély megadását, mégsem érvénytelenítette utólag a házkutatási engedélyt. Phil Vannatter nyomozót azonban – szokatlanul élesen – „súlyosan hanyagnak” minősítette. Valójában a házkutatás alapjául szolgáló indokok közül egyedül a Simpson chicagói elutazásának „váratlansága” volt valóiban (ténylegesen régen tervezett út volt): ezt Vannatter Kaelin és Arnelle június 13-án kora reggel tett nyilatkozataira alapozta. Arnelle ugyanis azt mondta: tudomása szerint az apja otthon van. A bíró azt is Vannatter szemére vetette, hogy a házkutatási engedély-kérelemben nem jelezte, hogy Simpson önszántából visszatért Chicagóból. Valójában a párhuzamosan folytatott nyomozati cselekmények miatt erről Vannatter a kérelem benyújtásakor még nem tudott. Ugyancsak megalapozatlannak minősítette a bíró a kérelemben bizonyítékként említett tényt, hogy a kesztyűn és a kocsifelhajtón a nyomozó vért talált volna. Ezt többéves nyomozói rutinja alapján valószínűsítette ugyan, ám kétségtelenül csak később állt rendelkezésre

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

az igazságügyi szakértői vélemény, így ekkor még tényleg pusztá feltételezés lehetett.

Részben a bíró erősen elfogult véleményére is támaszkodva, a védelem egyre erősebben épített a rendőrség által koholt bizonyítékok stratégiájára, és gyakran szivárogtatott ki erre vonatkozó utalásokat a sajtónak. Szeptember 26-án, példátlan módon, a védelem nem kevesebbet kért a bíróságtól, mint hajmintát Fuhrmann nyomozótól, valamint a nyomozás során viselt ruházatának, cipőjének és az általa használt gépkocsinak a vizsgálatát.

Az esküdtszék november 8-ra állt fel: nyolc színes bőrű, egy hispán, egy fehér és két „vegyes” származású taggal. (Igaz, a tárgyalás végére csak hatan maradtak). A Newsweek szerint ezzel a faji összetétellel lényegében borítékolható volt a vád pervesztessége.¹¹ Az esküdtek, hogy ne befolyásolják őket az eljárásban elhangzottakon kívüli információk, január 11-től október első hetéig, 267 napon át, a tárgyalás befejezéséig a külvilágtól elzárva, az Intercontinental Hotel ötödik emeletén voltak kénytelenek lakni, és a családi otthonuk helyett mindennap ide tértek vissza a tárgyalóteremből.

A tárgyalás 1995. január 23-án kezdődött. A vád egy a volt feleségétől elszakadni képtelen, egyébként is erőszakos férj által szándékosan elkövetett emberöléséről beszélt, ahol a második áldozat véletlenül, rosszkor volt rossz helyen. Hangsúlyozta, hogy Simpsonnak a gyorséttermi étkezés és a limuzinba történő beszállás időszakára, azaz 21.40 és 22.55 közöttre nincs alibije, a gyilkosságok pedig 22.15 körül történhettek – leginkább az akita ugatásából következően. Clark ismertette a bizonyítékokat, miszerint egy vércsík vezetett Nicole holttestétől Simpson kocsijáig és lakásáig; Simpson hajszálát megtalálták az áldozatok mellett fekvő kötött sapkán, és a Simpson lakásában lévő zoknin fellelhető volt az áldozatok vére.

A védelem képviselőjében a színes bőrű sztárügyvéd, *Johnnie Cochran* a vádlottat ártatlannak mondta, és két olyan tanút is megnevezett, akik erre bizonyítékkal szolgálhatnak: egyikük, *Mary Anne Gerchas*, egy ékszerüzlet tulajdonosa négy, kötött sapkát viselő férfit látott éjszakai sétája közben egy jelöletlen gépkocsiba ug-rani és elhajtani a bűncselekmények helyszínéről. *Rosa Lopez*, Simpson egyik szomszédjának házvezetője pedig azt állította, hogy a gyilkosság idején látta Simpson kocsiját a lakása előtt parkolni. Később mindkét tanú szavahihetősége kapcsán súlyos aggályok merültek fel: soha többet nem idézték be őket, és a vé-

¹¹ Az „esküdtpsziológia” kimunkált, igencsak összetett tudományterület, amelynek eredményeit az esküdtszék tagjainak jóváhagyásakor a védelem és a vád egyaránt igénybe vette. A nők (esetünkben tízen voltak) például általában nyitottabbak ugyan a családon belüli erőszakban érintett vádlottak elítélésére, de a színes bőrű nők kevésbé empatikusak a színes bőrű vádlottak fehér áldozataival.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

delem sem hivatkozott az általuk elmondottakra. A védő állítása szerint Simpson egész éjjel golfozott otthonában, és valamennyi bizonyíték koholt, ugyanis a rendőrök nem „számoltak el” az összes vérmintával a bűnügyi laborban, és egy részét arra használták fel, hogy elhelyezzék a vádlottra nézve inkrimináló helyeken, például a zoknin.

A védői stratégia tehát két szálon futott, és egyik sem a vádlotthoz, hanem az intézkedő rendőrökhöz kapcsolódott: egyiküket mindenre elszánt, a bizonyítékok meghamisításától sem visszariadó rasszistának állítva be; másrészt a rendőröket a perdöntő DNS-t tartalmazó vérminták nem megfelelő kezelésével és manipulálásával vádolva.

Január 31-én megkezdődött a védelem tanúinak meghallgatása. Elsőként *Sharyn Gilbert*, a Los Angelesi rendőrség telefonos diszpécser, majd *John Edwards* nyomozó jelent meg, és beszámoltak az 1989. január elsejei intézkedés körülményeiről, amikor is a véresre vert, monoklival és nyakán fojtogatásnyomokkal a bokrok közül kifutó Nicole a kikerülő rendőr karjába kapaszkodva azt kiáltozta, hogy: „Meg fog ölni, meg fog ölni!” A jegyzőkönyv szerint ez volt a nyolcadik alkalom, amikor rendőrt kellett hasonló ügyben hívni a Rockingham sugárúti lakáshoz.

A védelem csodafegyvere azonban Fuhrman nyomozó volt. A vád tiltakozása ellenére a bíró engedélyezte, hogy a rendőrnek válaszolnia kelljen arra a kérdésre, hogy: „Kiejtette-e azt a szót az elmúlt tíz évben, hogy nigger?” Fuhrman nemel felelt, erre bejátszottak egy olyan, tíz évvel korábbi, magnetofonra rögzített (Laura Hart McKinney irodalomprofesszor által egy dráma megírásához nyersanyagul szolgáló) dialógussorozatot, amelyben Fuhrman 41 alkalommal használja a „nigger” kifejezést. A rendőr próbálta megmagyarázni, hogy a professzor a barátja, és egy fiktív karakter bemutatásában segédkezett, amelyben Fuhrman rendőri tapasztalatára építettek. A bíró azonban vevő volt a védői stratégiára¹², és abba is beleegyezett, hogy a védelem 61 részletet lejátsszon a beszélgetésekből. Az ügyvédek állítása szerint a mindenre elszánt, elkötelezett rasszista rendőr nem kevesebbet tett, mint hogy felvette a holttestek mellett fekvő kesztyű egyikét, és becsempészte Simpson lakásába. Erre semmilyen konkrét bizonyítékkal nem szolgáltak ugyan, ám alkalmas volt arra, hogy felépítsék a megtévedt, bűnös és veszélyes, de legalábbis nem teljesen megbízható rendőr képét. Cochran a „hazug, népirtó zsarú csalásának megfékezésére” szólította fel az esküdteket, a magnófelvétel mellett egy ingatlanügynök írásos vallomására hivatkozva, aki azt állította, hogy egyszer Fuhrman azt mondta neki, hogy „valamennyi niggert össze kéne terelni és meggyújtani”.

¹² Ezért hamis tanúzásért kétszáz dollár büntetésre ítélték.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A per lezárulta utáni évben, amikor Fuhrman már nyugdíjazását kérve távozott a testületből, a Los Angeles-i rendőrség belső ügyosztálya hat hónapos átfogó vizsgálatot rendelt a Fuhrman által foganatosított intézkedésekkel kapcsolatban, elsősorban kisebbségi, általa intézkedés alá vont személyek és ügyészek bevonásával. A vizsgálat anélkül zárult le, hogy egyetlen terhelő információra, kifogásolt eljárásra fény derült volna. Ettől függetlenül a perben a védelem hiába hajtogatta elkeseredetten, hogy az egyetlen „n” betűvel kezdődő szó, ami az ügyben lényeges, az a „Nicole”...

A védelem másik kulcsembere Tom Lange nyomozó volt, akinek leginkább ama empátiától és kegyeleltől vezérelt tettét vették górcső alá, amikor is egy takaróval elfedte Nicole testét a kamerák és teleszkópos fényképezőgépek előtt. Noha a bűnügyi labor nem talált idegen szövetet a holttesteken, ezt gyanús és szabályszerűtlen bizonyítékkezelésként állították be, miként azt is, hogy egy a Nicole lakásának hátsó aijtájánál lévő véryomot csak július 3-án fedezett fel és vetetett fel Hodgman. Bizonyíték helyett inszINUÁCIÓRA épült az a védői támadás is, amellyel ugyancsak Lange-et célozták, azt firtatva, hogy miért nem kerestek kábítószer-kereskedelmre és drogleszámolásra utaló nyomokat az ügyben, hiszen Nicole egyik barátnőjének, Faye Resnicknek – a Beverly Hills-i elit ismert alakjának – a volt férje nemcsak porszívó-, hanem kábítószer-kereskedő is volt, és nem lehet kizárni, hogy így próbáltak volna ráijeszteni.

A nyomozók személyének ellehetetlenítése, valamint a bizonyítékok meghamisítását illetően legalábbis a lehetőség elfogadtatása mellett a védelem jelentős energiát fektetett a tudományos eszközökkel lefolytatott bizonyítási eljárásba vetett bizalom aláásásába is. Természetesen itt is a vérminták álltak a középpontban. Hatékonyak bizonyult az a stratégia, amelynek következtében a rendkívül bonyolult technikai, természettudományos részletekre kiterjedő vita teljesen követhetlenné vált az esküdtek számára, így végül megingott a bizalmuk e bizonyítási eszközben. Alan Dershowitz, a harvardi jogászprofesszor maga is azt nyilatkozta, hogy: *„A szakértői vélemények jelentős része számomra is értelmezhetetlen volt, pedig huszonöt éve tanítok jogot és természettudományokat.”*

Dennis Fung, a kriminalisztikai műveleteket irányító rangidős szakember április 3-tól három héten keresztül felelt a vád és a védelem kérdéseire. A szakértő 11 éve dolgozott a szakmában, több mint ötszáz bűnügyi helyszínen vezette a nyomelemzési és -rögzítési munkálatokat. A vád állítása szerint Simpson bűnösségét a házában talált fél pár kesztyűn és zoknin talált véryomok bizonyítják. A védelem is ezekre hegyezte ki tehát a stratégiáját. Simpson védői csapatának tagja volt Barry Scheck és Peter Neufeld. Ők kisebbségi származású vádlottak és elítéltek DNS-vizsgálatok alapján történő felmentésére szakosodtak, jelentős sikert és hírnevet

szerezve e tevékenységükkel a szakmában. (Neufeld egyébként a családon belüli bántalmazás miatt előálló sajátos, a kóros elmeállapot egy speciális formájaként elismert, büntethetőséget kizáró ok elfogadtatásának úttörőjeként ismert.)

Scheck egyebek között arra vonatkozó kérdéseket tett fel Fungnak, miként lehet, hogy Simpson vérének egy műanyag zacskóban tárolták, amelyet az asszisztense, Andrea Mazzola kezelt; emellett arra is kíváncsi volt, hogy a Ford Broncot miért nem zárták el rögtön mint perdöntő bizonyítékok forrását; továbbá szembesítette egy olyan sajtófotóval, ahol egy gumikesztyűt nem viselő személy a kezében tartja a Nicole édesanyjának szemüvegét tartalmazó, vérfoltoktól tarkított borítékot. Fung beismerte, hogy a kocsirol csak reprezentatív mintákat vettek, ezért fordulhattott elő, hogy még hat héttel a bűneset után is találtak vérnyomokat. Ugyancsak elismerte, hogy átmeneti jelleggel műanyag zacskókba is rögzítettek vérmintát, noha az a vizsgálatok eredményét akár torzító baktériumnövekedést okozhat. Hosszú vita folyt a bűnügyi helyszínelési jegyzőkönyv egy hiányzó oldaláról is, ezzel Scheck a manipulációt kívánta bizonyítani, konkrétan azt, hogy Fung csak később kapta meg Simpson vérének Vannattertől, ám végül a lap előkerült egy laboratóriumi feljegyzéseket tartalmazó iratból, és a bíró úgy ítélte meg, hogy az iratkeveredés nem volt szándékos. Fung meghallgatása április 18-án fejeződött be (a végén, mindenki megdöbbenésére, kezét rázotta a vádlottal és ügyvédekkel), és cáfolta, hogy bármilyen hibát követtek volna el, vagy bármit eltussoltak volna. Ezután, április 20-tól, négy teljes napon át Mazzola meghallgatása következett, aki – ellentmondva főnöke állításának – elismerte, hogy a legtöbb vérmintát egyedül, felettese felügyelete nélkül rögzítette. Neufeld, azt állítva, hogy az asszisztens hanyag munkát végzett, több videofelvételt is bemutatott, amelyeken látható, amint Mazzola belenyúl egy lábnyomba, piszkos kézzel töröl le egy csipeszt, illetve elejt egy vérmintát tartalmazó pálcikát. Ezeket a hibákat természetesen a tanú is elismerte, ám cáfolta, hogy bárki bizonyítékokat hamisított volna. Mindamellett nem tudta megerősíteni, hogy bizonyosan iktatta-e a Simpson vérének tartalmazó fiolát az első napon – megerősítve ezzel a Vannattert inkrimináló vádak. A vád kérésére Greg Matheson, igazságügyi vegyész szakértő, a bűnügyi labor szerológiai osztályának vezetője is megjelent, és kijelentette, hogy Mazzola hibái, botlásai bármelyik tapasztalt szakemberrel előfordulhatnak, továbbá bizonyítottan mondta, hogy a kocsi felhajtón talált vérnyomok egyeznek a Simpsonéival, hozzátéve, hogy a vértípusa olyan, amilyen kétszáz ezer emberből csak egynek van.

Annak ellenére, hogy 45 vérmintából végeztek DNS-vizsgálatot, a védelem ezek iránt is igyekezett erős kétséget ébreszteni: egyfelől azt állították, hogy Simpson vérének a rendőrök helyezték el a különböző helyszíneken, másfelől megkérdőjelezték a vér- és DNS-vizsgálatok megbízhatóságát is. Május 8-án Robin

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Cotton, a vérmintából DNS-vizsgálatokat végző piacvezető laboratórium, a Cell Mark Diagnosis igazgatója is megjelent szakértőként. Megjegyzendő, hogy a DNS-bizonyíték súlya, azaz két DNS-profil azonossága az úgynevezett „egyezési valószínűséggel”¹³ (match probability) mérhető. Az egyezési valószínűség annak az esélye, hogy egy a populációból véletlenszerűen kiválasztott DNS-profil meg egyezik a kérdéses – például a helyszíni mintát jellemző – DNS-profillal. Cotton egy a 170 millióhoz tette az egyezési valószínűséget a holttestek mellett lévő vérben kimutatható DNS, valamint Simpson DNS-e esetében; állítása szerint ez az arányszám a Simpson hálószobájában talált zoknin lévő vér DNS-e és Nicole DNS-e esetében pedig egy a 9,7 milliárdhoz. Neufeld ezzel szemben ismételtlen egyrészt a vérminták felvételekor és tárolásakor elkövetett szabálytalanságokat hangsúlyozta, valamint azt, hogy az elmúlt években a Cell Mark Diagnosis több esetben is elkövetett már eljárási szabálytalanságot.

Május 16-án a vád második DNS-szakértőjének, az igazságügyi minisztérium DNS-laborjában dolgozó, 19 éves szakmai múlttal büszkélkedő Gary Simsnek a meghallgatására került sor. Ő is megerősítette, hogy a zoknin talált vér Nicole-é, a kocsiban pedig Simpson, Nicole és Goldman vére egyaránt fellelhető. Május 23-án Sims munkatársa, Renee Montgomery hozott bizonyítékokat arra, hogy a Simpson házában talált kesztyűn megtalálható Nicole DNS-e. Végül a vád utolsó szakértője a Los Angeles-i rendőrség kriminalisztikai osztályán dolgozó Colin Yamauchi volt, akire Scheck teljes erővel zúdította támadását: megvádolta azzal, hogy nem tartotta be a különböző vérvizsgálati eredmények elkülönített regisztrációjára és a minták szennyeződésének megakadályozására vonatkozó szabályokat, illetve nem cserélt kesztyűt a különböző vizsgálatok között, így azokról átkerülhettek máshová DNS-minták. Azt Yamauchi is elismerte, hogy egy alkalommal Simpson vére a gumikesztyűjére került, ám tagadta, hogy részt vett volna bármilyen, az e vért a vádlott házában talált kesztyűre juttató konspirációban.

Mire bizonyítást nyert volna, hogy a Simpson hálószobájában talált zoknin lévő vér és Nicole vére esetében az egyezési valószínűség egy a 21 milliárdhoz, addigra az esküdtek számára teljességgel követhetelenné vált a tudományos szakki-fejezésekkel terhelt, súlyosan technikai vita a vád szakértői és a védelem között. Olyannyira, hogy május 18-án, az immár 133 napja a külvilágtól elzárt, szellemileg kimerült esküdtek számára a bíróság költségén a bíró egy kirándulást szervezett a Miss Saigon színházi előadására és a Goodyear léghajóra. Eddigre tehát a laikusokból álló esküdtszék már több mint két hónapja volt kitéve a rendkívül bo-

13 Egyed Balázs: Mitokondriális DNS és mikroszatellita polimorfizmusok igazságügyi genetikai aspektusú vizsgálata a magyar népességben. Doktori értekezés. ELTE TTK Biológia Doktori Iskola. Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet, 2007 http://www.bszi.hu/e107_files/downloads/Egyed_Balazs_PhD_dolgozat.pdf

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

nyolult, tudományos nyelven folytatott, bűnügyi szakértők között folyó vitának. Például: az ötvenezer oldalnyi tárgyalási jegyzőkönyvben tízezerszer szerepel utalás a DNS-re, és bár a bizonyítás szempontjából ez nyilván lényeges, perdöntő kérdés volt, az esküdtek képtelenek voltak követni a tudományos eszmefuttatásokat, és ennek árát végül a vád volt kénytelen megfizetni.

Ugyancsak gondja volt a vádnak a többi tárgyi bizonyíték meggyőző bemutatásával is. A bizonyítás záróköve a kesztyű volt. Különösen ironikus, hogy az Aris Gloves által limitált szériában gyártott, 70263-os modellszámú, XL-es méretű, barna, kasmírbélésű, a tenyérenél lévő karakteres mintázataról könnyen felismerhető, kizárólag a New York-i Harmadik sugárúti Bloomingdale'sben 1989 és 1992 között, 110 dollárért árusított tárgyat nagy valószínűséggel Nicole vette ajándékba a férjének. A bolt mindössze 240 darabot adott el e termékből, és a többit visszaküldte a gyártónak. A vád több fényképet is bemutatott, ahol 1993 és 1994 között Simpson e kesztyűben látható sportközvetítőként. Az ügyészség által bekért tanú, *Richard Dubin*, az Aris Gloves volt elnökhelyettese azonosította is a kesztyűt. Kollégái határozott ellenjavaslatára mellett Darden ragaszkodott ahhoz, hogy Simpson próbálja fel a bizonyítási eszközt. Vannatter, akinek ugyanakkora keze volt, mint Simpsonnak, korábban már megtette ezt, de Cochran ragaszkodott ahhoz, hogy a vádlott gumikesztyűt viseljen a próba idején. A látványos jog- és médiatörténeti pillanat kellőképpen teátrális volt: Simpson hiába erőlködött a tévékamerák keresztüzében, képtelen volt a kezére húzni a bizonyítékot. Felmerült ugyan a gyanú, hogy Simpson olyan gyógyszerrel szed reumás tünetekre, ami miatt duzzadtabb a keze; illetve Rubin később, amikor ismételtén megjelent a bíróság előtt, azzal magyarázta mindezt, hogy a vizsgálatok során a kesztyűt ért folyadék hatására (ne feledjük: órákon át vérben ázott, majd többször lefagyasztották és felolvasztották) az egy teljes számmal kisebb lett. Hiába kerítették később egy pár új, a bizonyítékhoz hasonló gyártású kesztyűt, amely tökéletesen illett a vádlott kezére (és hiába nyilatkozták utólag többen is azt, hogy szerintük Simpson csalt a nyilvános próbán), az esküdtek bizalma láthatóan megingott e bizonyítékban is. Cochran többször is elismételte a próba előtti felszólalását: „Ha nem illik a kezére, fel kell menteni!”

Ugyancsak jelentős szerepet kapott a lábnyom és az ahhoz tartozó cipő. *William Bodziack*, az FBI legelismertebb lábnyomszakértője megállapította, hogy a nyom egy gofri alakú lenyomatot hagyó, olasz gyártmányú, 160 dolláros Bruno Magli cipő, amelyet Amerikában mindössze negyven helyen lehetett kapni, és amelyből Simpson méretében csak háromszáz darabot adtak el. (Simpson, a lakosság csupán kilenc százalékához hasonlóan, 46,5-es méretet hord.) Simpson tagadta, hogy valaha is lett volna a tárgyaláson bemutatotthoz hasonló, állítása szerint „rohadt ronda” cipője, ám egy az *Associated Press* fotósa által 1993. szeptember 26-án készített felvételen ilyen cipőben volt látható.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Ugyancsak fontos volt *Doug Deedrick*, az FBI haj- és szövetszakértőjének meghallgatása, ő ugyanis olyan szakvéleményt adott, amely szerint a Goldman ingén és a bűncselekmény helyszínén talált sapkán talált 12 hajszál Simpsoné, a házában talált kesztyűn lévő pedig a két áldozatéi. Azt is bizonyítottak mondta, hogy Goldman ingének szövege megegyezik a Simpson hálósobájában talált zoknin felfedezettekkel, valamint hogy a tetthelyen talált sapkán lévő szövet egyezik a kesztyűn lévővel.

Mindezek a bizonyítékok nem különösebben hatották meg az esküdteket – nem úgy, mint *Frederic Reiders*, a védelem által beidézett bűnügyi toxikológus szakértő EDTA-val kapcsolatos szakvéleménye. Ezt a vegyületet a véralvadás megakadályozására használják (az alvadt vér ugyanis már alkalmatlan lenne a DNS-elemzésre) laboratóriumi körülmények között, de az emberi vérben is megtalálható, mint ahogy festékekben és öblítőszerekben is. A védelem összeesküvés-elmélete szerint a zoknin és a Nicole holtteste mellett egyaránt fellelt anyag a vádlott rendőrség által levett vérével tartalmazó fiolából került a tetthelyre. Hiába érvelt a vád, hogy az EDTA bármilyen festett felszínről odakerülhetett, az esküdtek számára meggyőzőnek tűnt a védelem feltevése. Mint ahogy az sem okozott problémát számukra, hogy Cotton egyértelműen kijelentette, a Nicole-tól származó, a zoknin talált vér (amely az összeesküvés-elmélet szerint a rendőrségi laborból került volna oda) frissebb volt annál a jóval inkább lebomlott (és ezért EDTA-kezelést igénylő) vérmin-tánál, amelyhez a két nappal későbbi boncoláskor jutottak – noha a vér szétesése nem visszafordítható folyamat. Az esküdtek mindenesetre nem értették, hogyan kerülhetett EDTA csupán e két vérnyomra, míg a többire – a Simpson ujjából származókra, esetenként a napokkal később felvettekre – pedig nem.

Az 58 tanú és szakértő meghallgatása, valamint 488 szemletárgy bemutatása után az ügyészség július 6-án fejezte be bizonyítékai felsorolását; remélve, hogy meggyőzték az esküdteket arról, hogy a gyilkosság helyszínén megtalálták Simpson lábnyomait, a sapkáját a hajával és nyolc különálló vérnyomot a DNS-ével; a lakásában egy olyan fél pár kesztyűt, amelyen megtalálható volt az egyik áldozat, Goldman vére, a párja pedig a tetthelyen; továbbá ugyanitt volt egy zokni, amelyet telefröcskölt a másik áldozat vére; a kocsiában pedig fellelhető volt mindkét áldozat vére – és mindezeket szigorú ellenőrzés alatt, két különböző laboratóriumban vizsgálták és azonosították.

Az esetet elemző szakemberek rendszeresen rámutatnak azokra a potenciális bizonyítási lehetőségekre, amelyeket a vád, a DNS-re épített kriminalisztikai bizonyítékok elegendőségébe vetett bizalma miatt végül is mellőzött. Jill Shivelyt például egyáltalán idézték be tanúnak a bíróságra, pedig 23.00 óra tájban Simpson Fordját egy balesetközeli helyzetben látta. Ugyancsak nem hivatkoztak Simpson

bűnösségének közvetett bizonyítékaként az autósüldözésre és az igazságszolgáltatás előli menekülésre; ahogy a gyilkos fegyverre sem, amelyhez hasonló kés bizonyítottan a vádlott tulajdonában volt. Hasonlóképp nem idézték be tanúnak a bántalmazott nők menedékházának azon munkatársát, akit négy nappal a gyilkosság előtt hívott fel Nicole, beszámolva arról, hogy volt férje zaklatja, és talán meg is öli, ha más férfival találja. Ezt Nicole barátai, Faye Resnick és *Cynthia Shahian* is megerősítették volna, de a vád megítélése szerint szóbeszédre történő hivatkozással a bíró elutasította volna e vallomások bizonyítékkénti figyelembevételét. És ott volt még a sajtót megjárta Grier-történet is. Noha a bíró szerint Simpson nem kívánt élni a gyónási titkon alapuló mentességével, nem engedélyezte, hogy a vád tanúként meghallgathassa Simpson régi barátjának, az egykori amerikai futballistából lett lelkésznek, *Rosey Grier*nek (és *Jeff Stuart* büntetés-végrehajtási tisztnek) a vallomását arról az esetről, amikor az előzetesben lévő Simpson a beszélőn egy alkalommal lecsapta a kagylót, és így kiáltott fel: „Nem akartam! Annyira sajnálom!” Grier az üvegfalon át azt kiáltotta: „O. J., meg kell tisztulnod! El kell mondanod valakinek!”

Mindenesetre a több mint kilenc hónapja húzódó per végére a családjuktól elzárt, teljes izolációba kényszerített esküdtek a kimerülés határára kerültek, a sajtó pedig a tárgyalásvezető bíró alkalmatlanságáról szóló hírektől zengett, ami egyrészt az ügy elhúzódásában, másrészt az ügyvédi rabulizmus féltelenségében jelentkezett. Szeptember 29-én, pénteken, késő délután a bíró ellátta instrukciókkal az esküdteket, és visszaküldte őket a szállodába, azzal, hogy hétfőig ne lássanak hozzá a döntéshozatalhoz. Az esküdtek hétfőn, 9.16-kor kezdték a tanácskozást, és 14.28-kor jelezték a bírónak, hogy meghozták a döntést, ő pedig bejelentette, hogy az ítélethirdetésre másnap 10 órakor kerül sor. Eddigre nemcsak televíziós helikopterek tucatjai és érdeklődők tömege vette körül a bíróság épületét, hanem rendőrök százai is, bevetésre készen arra az esetre, ha egy újabb zavargás törne ki. Clinton elnököt és a kaliforniai kormányzót is felkészítették egy ilyen lehetőségre.

Az ezután következő események ismertek: az esküdtszék felmentette a vádlottat; ezzel muníciót szolgáltatva az amerikai igazságszolgáltatási és jogrendszer, de az egész társadalom és politikai élet éles hazai és nemzetközi kritikájára.

Epilógus

A szakmai és szélesebb társadalmi közvélemény felfokozott érdeklődésére tekintettel az ügy a tárgyalóterem kiürülése után is éles vitákat generált. Megszámlálhatatlanul sok cikk és számos könyv dolgozta fel az esetet. A közvetlen szereplők kö-

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

zül Clark, Shapiro, Fuhrman, három esküdt és maga Simpson is írt egy-egy könyvet. Utóbbi 2006-ban írt *If I did it* (Ha megtettem volna) című könyvét a kiadó végül az utolsó pillanatban mégsem jelentette meg, majd hosszas pereskedés után a Goldman család megszerezte a szerzői jogokat, és a cím első szavát alig látható tipográfiával szedve, a *Confessions of the killer* (A gyilkos vallomásai) alcímmel kiegészítve jelentette meg. Sokat elárul, hogy O. J. egykori barátja, Mike Gilbert *How I helped O. J. get away with murder: The shocking inside story of Violence, Loyalty, Regret and Remorse* (Hogyan segítettem O. J.-nek, hogy megússza a gyilkosságot: egy résztvevő sokkoló tanúságtétele erőszakról, lojalitásról megbánásról és szegényről) megjelentetett egy könyvet, amelyben beszámol arról, hogy O. J. rendszeresen, és a gyilkosság napján is marihuánát, altatót és sok sört fogyasztott... Clark és Darden 14 330 és 10 747 dolláros jutalmat kapott (az évi 96 828 dolláros fizetésük mellé; igaz, az összeg a védelem szakértőinek és ügyvédeknek kevesebb mint egyheti jövedelme volt). Clark később 4,2 millió dollárt keresett a perről írt könyvével.

Egy évvel később, 1996. október 23-án a Brown és a Goldman család az őket ért nem vagyoni kárért újabb, polgári pert indított Simpson ellen ezúttal egy kilenc fehér és egy-egy színes bőrből, hispánból és ázsiaiból álló esküdtszék előtt. A polgári perben a bizonyítás szabályai eltérők. Az esküdtszék hat napon keresztül mérlegelte a bizonyítékokat, majd Simpsonsot vétkesnek találta, és nyolc és fél millió dollár kártérítést ítél meg az áldozatok családjának. Ezt később egy 25 millió dolláros büntető kártérítési kérelemmel is kiegészítették.

Simpson az összeget soha nem fizette ki: ügyvédje, Robert Baker közölte, hogy ügyfele tönkrement, tízmilliós vagyonából 856 157 dollár adóssága lett, és adókban, ingatlan-törlesztőrészletekben és ügyvédi költséghátralékban további 685 248 dollár tartozást halmozott fel. A bírósági végrehajtás alól mentes négy-millió dolláros nyugdíjalapja azért így is hozott neki havi húszezer dollárt. Gyermkeivel egy kisebb, másfél millió dollár értékű házba költözött Floridában, ahol az állam törvényei szerint a további keresménye, így a 3,9 millióért eladott rockinghami ház is mentes a bírósági végrehajtás alól. Simpson 2000-ben megnyerte a Nicole szülei által indított, igencsak kemény gyermekelhelyezési pert is.

Ezzel azonban még nem ért véget Simpson bírósági karrierje: 2000-ben, miután elmulasztotta megadni az elsőbbséget egy stoptáblánál, és a hirtelen fékezésre kényszerülő, szabályosan haladó autós rádudált, kocsijával megállásra kényszerítette a vezetőt, rátámadt, letépte háromezer dolláros napszemüvegét, majd csak saját gyermekei jajveszékélésére tekintettel állt el a további erőszakoskodástól. A rendőri intézkedés és a kilencezer dollár óvadék letétele után szabadlábban védekezett, de a 16 évnyi szabadságvesztéssel fenyegető vádpontok alól

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

egy újabb esküdszék 2001 októberében újra felmentette. Addig az ideig egyébként a barátnője, *Christine Prody* négyezer hívott rendőrt családon belüli erőszak miatt; 2004-ben pedig egy műholdas televíziós program illegális vétele miatt vesztett 25 ezer dollárt és további 33 678 dollár perköltséget.

A következő, és ez idáig utolsó epizód 2007. szeptember 14-én kezdődött, amikor a hatvanéves Simpson ismét a hírekbe került: ezúttal fegyveres rablásért, amelyet hat társával együtt egy Las Vegas-i kaszinó és szálloda szobájában követett el. A fegyverrel megszerzett – Simpson állítása szerint ellopott, és általa csak visszavett – tárgyak (fényképek, dedikált labdák) egy sportemléktárgy-gyűjtő tulajdonában voltak. O. J.-t szeptember 16-én letartóztatták, és 2008. október 3-án, pontosan 13 évvel a Los Angelesi gyilkossági vád alóli felmentés után a bíróság 15 évi szabadságvesztés-büntetésre ítélte, legkorábban 2017-ben szabadulhat. Simpson védői perújítást kértek, ám a következő ítélet 33 évre súlyosbította a büntetést. Jelenleg a 1027820-as számon regisztrált elítéltként egy nevadai büntetés-végrehajtási intézetben él, és Kalifornia államnak 1,44 millió dollár adóval tartozik.

Az ügy tanulságai elgondolkoztatók.¹⁴ Noha a tárgyalás kétségkívül sokat rontott az ügyvédi, sőt általában a jogászai szakma amúgy is alacsony presztízsén Amerikában, és még az igazságszolgáltatásba vetett hitet is megingatta, de tulajdonképpen mégis sikeresen vizsgázott a rendszer: a vád nem tudta meggyőzni a bíróságot a vádlott bűnösségéről, így az nem tehetett mást, mint hogy felmentette. Fanyaloghatunk ugyan az infotainment média által uralt világ szörnyűségein, valamint a hírességek kultusza által virágzó voyeurizmus terjedésén, amely a büntető igazságszolgáltatást is elérte, az is tény azonban, hogy ha egyszer a világ így működik, ebből a vád- és nyomozó hatóságoknak is okulniuk kell. Minél nagyobb a közvélemény érdeklődése, annál inkább be kell tartani az eljárási, bizonyítékezelési és rögzítési szabályokat, azaz a nagykönyvben írtak szerint kell eljárni. Ez, a kezdettől ismert médiaérdeklődés ellenére, nem volt elmondható az ügyben folytatott nyomozati munkáról. Bármilyen cinikus és demagóg is a védelem perstratégiája: az egyébként az intézményesített rasszizmus bélyegével (nem aaptalanul) hírbe hozott, és esetenként (más ügyekben) a tárgyi bizonyítékokkal is bizonyítottan manipuláló nyomozó hatóságnak fel kell készülnie arra, hogy a büntetőeljárási vagy esküdszéki rendszer sajátosságaiból fakadóan ilyen támadási felülettel is

¹⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy a faji kártya mellett a Simpson-ügyben a „celeb-dimenzió” is releváns. A hírességek ügyeiben eljáró, alkalmanként szelektíven elnéző bíróságokról gyakran olvashatunk. 2010 tavaszán például, nyilván nem függetlenül a kialakult médiahirveréstől és az Oscar-díjas Michael Douglasnek mint apának a bírósághoz írt levelétől, Cameron Douglas mindössze öt év börtönt kapott az amúgy tíz évvel büntetendő (és általában büntetett) kábítószer-kereskedelmért. Gina Serpe: Did Michael Douglas' Son Get Celeb Treatment With Reduced Sentence?

http://uk.eonline.com/uberblog/b177255_did_michael_douglas_son_get_celeb.html#ixzz0nj0matj2,

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

számolnia kell. A rendőr, az ügyész és a bíró is közhatalmi szerv képviselője, így az ilyen szerepet betöltőknek személyüket és a szervezetüket illetően is erős kritikát kell tudniuk elviselni, és helyes, ha szoros társadalmi ellenőrzés mellett végzik a munkájukat. Ha pedig hibáznak, és az említett szempontok tekintetében felkészületlenül, vakon bíznak a tárgyi bizonyítékok meggyőző erejében, még egy ilyen triviális, érdemi nyomozást nem is, inkább csak nyomrögzítést igénylő ügyben is vesereséget szenvedhetnek: méghozzá az adott bűneset mellett a társadalmi megbecsülés és a szakmai presztízs vonatkozásában is.

FORRÁSOK

- Bosco, Joseph:** A Problem of Evidence. William Morrow & Co., New York, 1996
- Bugliosi, Vincent:** Outrage. Dell Publishing, New York, 1996
- Bugliosi, Vincent:** Outrage 5 Reasons: Why O. J. Simpson Got Away with Murder. Island Books, Seattle, 1997
- Cooley, Amanda – Carrie Bess – Rubin-Jackson, Marsh – Byrnes, Tom – Wallace, Mike:** Madame Foreman. Dove Books, Beverly Hills, 1995
- Cotterill, Janet:** Language and power in court, a linguistic analysis of the O. J. Simpson trial. Palgrave, Basingstoke, 2002
- Darden, Christopher – Walter, Jess:** In Contempt. Harper, New York, 1996
- Dear, William C.:** O. J. Is Guilty But Not of Murder. Dear Overseas Production, 2000
- Dershowitz, Alan M.:** America on trial: inside the legal battles that transformed our nation. Warner Books, 2004
- Dershowitz, Alan M.:** Reasonable Doubts. Touchstone, New York, 1996
- Fuhrman, Mark:** Murder in Brentwood. 1997
- Garrison, Jasper:** Iago in Brentwood; How Mark Fuhrman Got Away With Murder. Smartfellows Press, Detroit, 2000
- Hunt, Darnell M.:** O. J. Simpson facts and fictions. Cambridge University Press, Cambridge, 1999
- Jones, Thomas L.:** Analysis of the O. J. Simpson murder trial. http://www.trutv.com/library/crime/notorious_murders/famous/simpson/index_1.html
- Lange, Tom – Vanniter, Phil – Moldea, Dan E.:** Evidence Dismissed. Simon & Schuster, New York, 1997
- Morrison, Toni – Brodsky Lacour Claudia:** Birth of a Nation'hood. Random House, New York, 1997
- Simpson, O. J.:** If I Did It: Confessions of the Killer. Beaufort Books, 2007
- Springer, Christopher:** Solving the Simpson Murder Mystery. Springer USA, Inc., 1997

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Ausztria „egyes számú közellenségének” esete*

1973 tavaszán a Bécs melletti Guntramsdorf közelében a déli autópálya mellett óriási robbanás történt. A környékbeli lakosok értesítésére kiszálló csendőrség a robbanás helyszínén nagy krátert talált, amelynek környékén a bűnügyi technikusok aztán szorgos aprómunkával felkutatták egy időzítő szerkezet néhány darabját, egy elgörbült bőröndzárát, fadarabkákat és számtalan húsmaradványt.

A feltételezhetően emberi maradványokból a helyszínelés végeztével csak 12 kilót sikerült összegyűjteni (ezt is több száz darabban), mert a legnagyobb sem érte el a 15 cm-t. Noha a nagy erejű robbanás szinte atomjaira szaggatta áldozatát, sehol sem sikerült felkutatni a fejét, illetve annak részeit. A szakértők szerint a robbanás után is meg kellett volna maradniuk legalább a fogmaradványoknak mint az emberi test legkeményebb részeinek.

A nyomokból okszerűen arra kellett következtetni, hogy ha az illetőnek nem volt feje, akkor ez csak egy hullán végrehajtott robbantás lehetett.

A törvényszéki orvos szakértőknek igazán nem volt könnyű dolguk, de az alapos anatómiai ismereteik birtokában valóban mestermunkát végeztek. Már aznap közölték az áldozat nemét, mert a helyszínén talált prosztata- és nemiszerv-darabokból egyértelműen férfira lehetett következtetni. Ugyancsak rutinszerűen állapították meg a vércsoportot, továbbá még két fontos azonosítási szempontot: az illető férfi mellkasa erősen szőrös volt, és valamikor átesett egy vaksélműtéten. A csontok olyan apró darabokra zúzódtak szét, hogy nem lehetett felelősségteljesen következtetni a testmagasságra.

A bécsi rendőrségre még aznap befutott egy kétségbeesett anya bejelentése: 25 éves fia, Richard Dvorak két napja eltűnt, az előző nap kellett volna egy karate-csapattal Japánba repülnie, de nem ment haza előzőleg a poggyászáért, és a repülőtérré sem ért oda, így a csapat nélküle utazott el.

A rendőrség nyomozásba kezdett ebben az eltűnési ügyben is, de már másnap le is állította, mert egy tanú, Ernst Dostal, az ügy későbbi főszereplője, azt vallotta, hogy előző nap még látta Dvorakot egy étterem ablakán keresztül. Azért Dostalt keresték fel elsők között, mert szoros barátság fűzte Dvorakhoz, és közös volt a hobbijuk.

A rendőrség úgy okoskodott, hogy ha Dvorak szerdán még élt, akkor nem lehetett ő az előző napi robbanás áldozata. Mivel az eltűnt csak nem akart előkerülni, később újra folytatták az ügyben a nyomozást.

* Nemzetközi rendőrségi szaklapok anyagai alapján összeállítva.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A másik szálon is változatlanul keresték az eltűnt személyek között a testrészekből azonosítható személyt, és egy ponton a két ügy találkozott: Dvorak vércsoportja megegyezett a talált részekével, neki is erősen szőrös volt a mellkasa, és kivették a vakbelét. Mivel nem volt más hasonlóan nagy egybeesésű eltűnt személy, a nyomozókban felvetődött az azonosság gyanúja, no és ebből következően az is, hogy ez esetben Dostal tanúvallomása hamis.

Az egyéb körülmények után kutatva kiderült, hogy Dvorak rajongott a fegyverekért és a robbanószerekért. Tiltott fegyverviselés miatt egyszer már összeütközésbe került a törvénnyel. Mindez csak tovább erősítette annak gyanúját, hogy az áldozat Dvorak lehet. De ha ő az áldozat, vajon kinek állhatott az érdekében felrobbantani a hullát?

Ezek után kézenfekvőnek tűnt Ernst Dostal ismételt kihallgatása, annál is inkább, mert a csendőrség úgy értesült, hogy ő is rajong a fegyverekért, és szintén karatezik. Megtudták továbbá a nyomozók, hogy úgy hírlett, Dvorak meg akarta venni Dostal Mitterndorf-beli parasztházát.

Mivel felvetődött, hogy Dvorak itt tartózkodik, a rendőrség házkutatást tartott a házban, és elhűlve tapasztalta, hogy az épületben Dostal valószínű kísérletkasztyót rendezett be, olyat, amilyen csak a rossz horrorfilmekben látható. Az épület tele volt mindenféle csapdával, lőréssel, volt itt továbbá hangszigetelt kínzókamra, de a pincében találtak még egy komplett lőteret is. Ekkor vetődött fel annak a gyanúja, hogy a robbanás elképzelhetően összefüggésbe hozható a Dostal családdal, ezzel a tehetős, ámde fölöttébb furcsa famíliával.

Az apa egy svájci cég ausztriai megbízottja volt, és feleségével együtt majomszeretettel csüngtek egyetlen gyermekükön. A fiú mérnöki diplomát szerzett, és minden esélye megvolt, hogy átveszi apja íróasztalát. Megállapítható volt, hogy az apa és a fia is ellenállhatatlanul vonzódott a fegyverekhez, robbanóanyagokhoz.

A csendőrség ennyi gyanús körülmény után úgy határozott, még egyszer megvizsgálja a Dostal fiú alibijét. Eközben néhány állításról kiderült, hogy valóltan tényeken alapul, ezért telefonon tanúként beidézték Bécsbe, az alsó-ausztriai csendőrpárcsnokságra.

A reggel fél 9-től délután ötig tartó kihallgatáson Dostal többször is olyan adatokat erősített, amelyekről a nyomozók már tudták, hogy hamisak, így tovább erősödött annak gyanúja, hogy Dostalnak valami köze lehetett Dvorak eltűnéséhez (és feltehetően felrobbantásához is).

Mivel abban reménykedtek, hogy ha tanúként hallgatják ki, több részletet is őszintén feltár, elmulasztották a megmozgatását – pedig két töltött revolver volt Dostal nadrágderekában. A beszélgetés egészen délig szinte kötetlen formában zajlott, a kihallgatója megengedte, hogy elmenjen ebédelni egy közeli vendéglő-

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

be, de délután – miután egyre több ellentmondásba bonyolódott – a hangulat fenyegetőbbé vált. Amikor aztán a felügyelő az illetékes bírósággal beszélt Dostal esetleges előzetes letartóztatásáról, lövések dördültek.

A lövések és az utánuk következő kiáltások hallatára kitódultak a szomszéd szobából. Szerencsétlenségükre, ugyanis a folyosóra kirohanó Dostal további két csendőrfelügyelőt lőtt le. A csendőrtisztek többségénél nem volt fegyver, hogy viszonozzák a tüzet, akinél meg volt, az azért nem lőtt, mert azzal a többiek testi épségét veszélyeztette volna. A zűrzavarban Dostalnak sikerült meglépnie. Mire odaért, a csendőrlaktanya kapuja zárva volt ugyan, de a vadul lövöldöző ámokfutó eltalált egy újabb csendőrtisztet.

Miután nem jutott ki a kapun, Dostal kiugrott az egyik első emeleti mosdóhelyiség ablakából. Ráesett egy ott parkoló autó motorháztetőjére, de jelentősebb sérülések nélkül ért földet. Fegyverrel a kezében megállított egy arra haladó tanulóvezető-autót, a tanulót és az oktatót kiszállította, beugrott a kocsiba, és nagy sebességgel elhajtott a helyszínről. Mindez pillanatok alatt történt, és az eset váratlansága miatt sikerült úgy elmenekülnie, hogy a megdöbbent csendőrök közül nem üldözte senki!

Mint utólag kiderült, Dostal első útja egy közeli fegyverkereskedésbe vezetett, ahol a fegyverviselési engedélye felmutatása után sietve vásárolt egy újabb Smith and Wesson revolvért és hozzá kétszáz löszert. A szökéshez használt autót a nyomban megindított általános körözés még aznap este megtalálta Bécs külvárosában.

Mivel Dostal délután nem ment haza a csendőrségről, az apja 15.30-kor elment otthonról, és mint kiderült, magához vett egy revolvért, valamint löszert. A robbantástól az ámokfutó lelövéséig Bécs, de szinte egész Ausztria rettegett, teljes joggal, mert nem egy ártatlan ember halt meg az őri kezétől. A félelmet persze a bulvárlapok is gerjesztették, és Dostalt „Ausztria egyes számú közellenségének” nevezték. Mindenesetre tény, hogy az üldözés napjaiban sokan csak félve mertek kilépni az utcára.

Miután az eddigi négy csendőrtiszt lelövése kellő alapot nyújtott az általános körözésre, mozgósították Bécs és Alsó-Ausztria minden bevethető biztonsági erejét. Az üldözők másnap eredménytelenül kutatták Dostal nyomát. A számba jöhető menekülési célpontjait megfigyelés alatt tartották, de az üldözőtnek nyoma veszett.

Dostal ez idő alatt egy Bécs melletti üdülőtelep vikendházában rejtőzött, amely egy Steiger nevű bécsi házaspáré volt. A házaspár mit sem sejtve ült az autójába, hogy egy kellemes napot töltsön a nyaralójában. 10.15-kor értek a házhoz, kényelmesen kiszálltak a kocsiból, kipakoltak, de amikor beléptek volna a házhoz tartozó kertbe, kivágódott a ház ajtaja, és Dostal rontott ki az épületből. Szó nélkül tü-

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

zeli mindkettőjükre, és a házaspárt több lövés is eltalálta. Dostal elvette az autókulcsukat, és nagy sebességgel távozott.

Miközben Dostal a kulcsokat kereste, a lövések zajára az egyik szomszéd elősietett, és nagy lélekjelenléttel (meg a kezében tartott seprűvel) igyekezett megakadályozni Dostalt a menekülésben. Az ámokfutó ezúttal nem lőtt, de a pisztolyával leütötte a nőt.

A telefonon riadóztatott rendőrség és a mentők percekben belül a helyszínre érkeztek, de Steigerék röviddel a kórházba szállítás után belehaltak a sérüléseikbe. Dostal következő útja viszonylag rövid volt. A menekülésre használt autót megtalálták egy parkolóban, nem messze a tett színhelyétől, benne a tettes revolverével, hétezer schillinggel, továbbá Dostal személyi iratait.

Ezúttal az üldözők rögtön kézbe kapták a menekülés következő láncszemét, egy közelben horgászó fiatalember elmondta ugyanis, hogy nem sokkal korábban hozzálépett egy férfi, pisztollyal a kezében, nagy nyugalommal közölte, hogy ő Dostal, és követelte az autó kulcsait. A fiatalember a napilapokból már tudta, milyen veszélyes bűnözővel hozta össze a sors, ezért vonakodás nélkül teljesítette Dostal követelését. Ez röviddel 11 óra előtt történt. A tanú elmondásából kiderült, hogy Dostal átöltöztött, és a meggyilkolt Steigerné kék melegítőjét, zöld kabátját, valamint kalapját viselte.

Miután eleredt az eső, a bűnözőnek a szó szoros értelmében nyoma veszett.

Hatvan rádióskocsi, egy helikopter, megszámlálhatatlan csendőr és rendőr volt ekkorra már talpon, és keresték az ámokfutót, akiről csak később derült ki, hogy túl volt már árkon-bokron: csak 17.30-kor futott be csak a következő hír, ezúttal egy cserkészcsapatától. A fiúk 12.30-kor figyelték meg azt a gyanús férfit, aki egy Ford Escortból szállt ki Klosterneuburgban egy erdőszélen, Bécs másik végén. Amikor a kirándulásról visszatértek, és a gépkocsit még mindig ott találták, a cserkészcsapathoz híven értesítették a csendőrséget.

A hatóság a helyszínen megállapította, hogy valóban ez a keresett jármű. Itt ismét megszakadt a nyom, és már soha senki sem fogja megtudni, hogyan került Dostal a bécsi erdő Klosterneuburgtól messze eső másik pontjára, a nyomozókat ugyanis nem tudták az autótól követni a tettes útját. Mindenesetre a gyilkos ez idő alatt – mint később kiderült – egy gazdag bécsi fogorvos üres vadászlakában ruhát cserélt, és kényelmesen falatozgatott. Ezúttal vadászruhába öltöztött, és magához vett két golyós vadászfegyvert 130 löszerrel, majd 19.30 körül a fogorvos terepjáróján elhajtott. Egy közelben lakó szemtanúja volt Dostal távozásának, és telefonon riasztotta a vadászlak gazdáját, ő pedig értesítette a csendőrséget. A helyszínen sietők a sárban még követni tudták az autó nyomát egy darabig, de a szilárd útra érve ismét elvesztették, ezúttal csaknem 48 órára.

Ekkorra már szinte egész Ausztria az üldözés lázában égett. A lakosságtól naponta több száz bejelentés futott be, ezekről persze sorban kiderült, hogy az emberek hajlamosak rémeket látni. Egy bejelentő azonban a *Kurier* című napilapban megjelenő apróhirdetésre hívta fel a figyelmet. A szöveg a következő volt: „1919, hétfőn a toronynál hiába vártam rád, szerdán és csütörtökön 22 órakor újra próbálkozom. Pillanatnyilag a 02-7-74-326-os telefonon vagyok elérhető.” Mivel ez a telefon egy bécsi család üresen álló hétfégi házában volt, felkeltette a nyomozók érdeklődését. Az üldözők kiszálltak a helyszínre, és a kérdéses háznál ott találták elrejtve a keresett Puch terepjárót, és benne az ellopott vadászfegyvereket. Az is örök rejtély marad, hogy ki segíthetett Dostalnak az apróhirdetés feladásában.

Dostal azonban nem volt a ház körül, de a nyaraló közelében egy dombon magányos épület állt, és a nyomozókutyák nagyon határozottan megindultak arrafelé. A nyomozás irányítóiban felvetődött, hogy hátha ez az az épület, amelyre az apróhirdetés mint toronyra célzott, újabb erőket rendeltek a helyszínre, és körbekeřítették a magányos épületet.

Alig foglalták el a mesterlövészek a helyüket, amikor Dostal megpróbált kitörni. Több lövést adott le a legközelebbi csendőri irányába, ő pedig habozás nélkül viszonozta a tüzet. A bűnöző két lövést kapott, az egyik a fején, másik a felkarján érte. Egy órával később, a közeli St. Pölten-i kórház műtőasztalán halt bele sérülésébe.

Az ügy azonban ezzel nem ért véget. Az ámokfutó apja, Robert Dostal ugyanis 1919-ben született, és nyilvánvalóan neki szólt az apróhirdetés. A nyomozók úgy értesültek, hogy Svájcba, cégének központjába távozott, így az osztrák szervek megkeresték a svájci hatóságokat. Rövidesen azt a választ kapták, hogy a keresett személy kiutazott az országból, pár órával azelőtt, hogy fiát a halálos lövés érte.

A felesége váltig állította, hogy a férje hazajön, mégis, a rejtőzködő Dostalt több héttel később haltan találták egy NSZK-beli szállodában. Fejbe lőtte magát. Mellette volt az az újság, amely a fia haláláról közölt riportot.

Eddig a tények.

A nyomozó szervek természetesen nem nyugodhattak bele az ügy technikai részének lezárásába, és a politika részéről is erős nyomás volt az ügy háttérben lévő indítékok tisztázására.

Ennek során került sor Dostalék családi körülményeinek mélyebb tanulmányozására. A nyomozók végül a cselekménysorozat motívumaira pszichológus szakértők bevonásával adtak magyarázatot. Szerintük a fiú csak utánozta apja fegyverek iránti olthatatlan szenvedélyét, és ehhez kellő anyagi támogatást is kapott a szüleitől.

A Dostal fiú minden valószínűség szerint pánikhangulatban ölt. Vonatkozott ez arra a pillanatra is, amikor rádöbben, hogy a kihallgatója le akarja tartóztatni, és arra is, amikor a Steiger házaspár megjelent a hétfégi házuk előtt, ahol Dostal rejtőzött.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Az apának szintén sajátos lelkialkata volt. Fantáziavilágát – amelyben jelentős helyet kapott az erőszak, a kalandvágy – részben úgy élte ki, hogy írt egy rossz kalandregényt, amelyet az NSZK-ban adatott ki. Mint később kiderült, fia a menekülésekor ennek egyes részleteit valószínűleg meg.

Az ügy mérlege: az Osztrák Köztársaság háború utáni történelmében példa nélküli biztonsági akciót követő vizsgálatokban több mint ezer embert hallgattak ki. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a két Dostal emberrablásokra készült, megtalálták ugyanis ehhez a hamis rendszámmal ellátott, lopott autót, amelyet rendőrautónak (!) alakítottak át. Szerencsére az emberrablásra már nem volt idejük. Megállapítható volt továbbá, hogy a velük kapcsolatban álló Dvorak valószínűleg balesetet szenvedett – elképzelhetően a lövöldözésük közben –, és a halálát robbantással akarták fedezni. Az ámkfutásban meghalt a Steiger házaspár, egy csendőrtiszt maradandóan megbénult, két további súlyos, egy pedig könnyebb lőtt sérüléssel emlékezhet az atkozó, beteges fantáziájú bűnözőkre.

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén
(június–július)

■ **A BEL- ÉS IGAZSÁGÜGYI TANÁCS JÚNIUS 2–3-I ÜLÉSÉNEK EREDMÉNYEI.** A belügyi napon a miniszterek egyebek mellett kötetlen vitát folytattak a belső biztonság helyzetéről, az aktuális prioritásokról. Az ülésen elfogadták az uniós polgárok külső határon történő beléptetésének egyszerűsítéséről szóló tanácsi következtetéseket, amelyek arra ösztönzik a tagállamokat, hogy törekedjenek egy egységesített, a biometrikus útlevelel alapuló automatizált határforgalom-ellenőrző rendszer kiépítésére, támogatja a tagállamokat a biometrikus útlevelek minél elterjedtebb használatára is. Végre formálisan is sor került az úgynevezett kábítószerpaktum elfogadására, amely az illegális heroinkereskedelem és a kokainkereskedelem elleni közös fellépést célozza, valamint az ehhez kapcsolódóan tevékenykedő bűnszervezetek, szervezett bűnözői csoportok irányában alkalmazható pénzügyi- vagyonosodási vizsgálatok lefolytatását, a vagyon-visszaszerzési lehetőségeket sorolja fel fő területként. Az európai menekültügyi paktum végrehajtásáról szóló éves jelentés alapján tanácsi következtetéseket fogadtak el a miniszterek, a következtetésekből szereplő ajánlások megvalósítása nagymértékben hozzájárul majd a paktum jobb végrehajtásához, valamint céljai eléréséhez. Az egyik legaktuálisabb probléma az uniós területére illegálisan, kísérelés nélkül belépő kiskorúak helyzetének kérdése, ennek kapcsán egy tanulmány és egy akcióterv is készült. Ezek alapján a bizottság az idén május 6-án benyújtott javaslata szerint az illegális migráció és emberkereskedelem megelőzésében, az európai uniós eljárási garanciák és tartós megoldási javaslatok kidolgozásában látja a cselekvés lehetőségét és szükségességét. A javaslat tíz pontban határozza meg a teendőket. Az elmúlt években több tagállam a harmadik országból a területére érkező kísérelés nélküli kiskorúak egyre növekvő számáról számolt be. A kísérelés nélküli kiskorúak közül vannak, akik menedékjogért folyamodnak, és vannak, akik nem, de valamennyien ki vannak téve az emberkereskedelem, embercsempészet veszélyének, ha nem kerülnek be az adott tagállam gyermekvédelmi rendszerébe.

■ **SZIGORÚBB SZABÁLYOZÁS VONATKOZHAT A LŐFEGYVEREK KERESKEDELMÉRE.** Az Európai Bizottság új javaslata a lőfegyverek illegális gyártásáról és kereskedelméről szóló

ENSZ-jegyzőkönyv 10. cikkét ültetné át az uniós jogba. A jegyzőkönyvet a bizottság 2002-ben írta alá az Európai Közösség nevében, ratifikációjára azonban eddig nem került sor. A rendelet célja, hogy fejlessze a civil felhasználású lőfegyverek EU-ba irányuló importjának és onnan való exportjának nyomon követhetőségét és ellenőrzését. (A lőfegyverek unión belüli kereskedelmére továbbra is az ENSZ-jegyzőkönyvvel már összhangban lévő 2008/51/EK irányelv által módosított 91/477/EKG irányelv vonatkozik.)

A rendelet központi eleme, hogy a lőfegyverek és a kapcsolódó termékek (alkatrészek, tartozékok, lőszer) csak a kereskedelmi útvonal összes országának tudtával és beleegyezésével szállíthatók. A szabályozás csak a civil felhasználású fegyverekre vonatkozik, a katonai célúakra nem terjed ki. A harmadik országokba irányuló export és import, illetve az EU területén áthaladó tranzitra vonatkozó eljárási szabályokat lefektető rendelettervezet szerint a lőfegyverek kiviteléhez engedélykészségesek, amelyek információtartalma segíti a szállítmány nyomon követhetőségét (származási ország, exportáló ország, címzett, mennyiség), és a tagállamok kötelesek ellenőrizni, hogy a harmadik ország a megfelelő behozatali engedélyt kiállította, illetve hogy a szállítmány áthaladása ellen nincs kifogása. Ha az engedélyt kérő személy illegális fegyverkereskedelem vagy más súlyos bűncselekmény elkövetése miatt szerepel a bünyügyi nyilvántartásban, az engedély kiadását meg kell tagadni.

■ **LÉTREJÖTT AZ EURÓPAI UNIÓ SZÁMÍTÓGÉPES BŰNÖZÉS ELLENI PLATFORMJA.** Az EU tagállamainak számítógépes bűnözés elleni szervezeti egységeinek vezetői június 14–15-én üléseztek Hágában, hogy a releváns nyomozások, büntetőeljárások és a határon átnyúló együttműködés stratégiai és operatív kérdéseiről tárgyaljanak. A rendezvénynek az Europol adott otthont, de képviseltette magát az Eurojust és az Európai Bizottság is.

Az találkozón létrehozták az Európai Unió számítógépes bűnözés elleni platformját, amely magában foglalja az internetes bűnözést jelentő online rendszert (Internet Crime Reporting Online System; I-CROS), az interneten tevékenykedő bűnözői csoportokkal foglalkozó Cyborg elemzési munkafájlt és az internet- és bünyügyi szakértői fórumot (Internet & Forensic Expert Forum; I-FOREX).

A platform létrehozása az első lépés az internetes bűnözés elleni egységes uniós szintű fellépés kialakítása felé. Az Europol 2010 és 2014 közötti időszakra vonatkozó stratégiája előírnyozza egy európai számítógépes bűnözés elleni központ létrehozását is az Europolnál, amely uniós szinten koordinálná a számítógépes bűnözés elleni fellépést.

■ **SIKERES KÖZÖS AKCIÓNAP VIETNAMI EMBERCEMPÉSZEK ELLEN.** A vietnami szervezett bűnözés Európa-szerte próbatétel elé állítja a rendészeti szerveket. Az Európai Unióban a Belső biztonsági operatív együttműködéssel foglalkozó állandó bizottság (COSI) égisze alatt fut a COSPOL VOIC-projekt, amelynek irányítója az Egyesült Királyság, és amelyben Magyarország is aktív partner. A projekt keretében június 22-én, az Europol és az Eurojust támogatásával, négy tagállam – köztük Magyarország – rendőrei negyvenkét épületet kutattak át, és hatvanhat vietnami bevándorlót találtak, és közülük harmincegyet tartóztattak le, akiket illegális bevándorlás elősegítésével vádolnak: egyet az Egyesült Királyságban, ötöt Németországban, tizenháromat Franciaországban és tizenkettőt Magyarországon.

A tizennégy hónapja tartó nyomozás olyan gyanúsítottakra koncentrált, akik elsősorban Vietnamból az EU-ba csempészték illegális bevándorlókat úgynevezett „teljes garanciával”: az embercsempészek mintegy negyvenezer euróért garantálták a bevándorlóknak, hogy elérik a célszámot, akkor is, ha korábbi kísérleteik csődöt mondtak. Az áldozatoknak gyakran el kellett adniuk házukat és minden vagyonukat, hogy családjuknak teljes garanciát váltsanak. A bűnözői hálózat által használt egyik elkövetési módszer az volt, hogy úti okmányokkal és hamis adatok alapján kiállított érvényes vízumokkal látták el a bevándorlókat – a bevont konzuli tisztviselők segítségével. Amint a bevándorlók megérkeztek Európába, az úti okmányokat visszaadták a hálózatnak. Számos útvonalat használtak, így különösen a Vietnamból az osztrák, cseh és magyar repülőterekre érkező járatokat, ahonnan azután kamionokba rejtve vitték tovább a bevándorlókat Franciaországba vagy Németországba. A másik repülési útvonal Romániába vagy Bulgáriába vezetett, ahonnan teherautókkal vagy buszokkal vitték tovább a bevándorlókat Magyarországon vagy Csehországon keresztül Nyugat-Európába.

■ **JELENTÉS AZ EURÓPAI UNIÓ BELSŐ BIZTONSÁGÁNAK HELYZETÉRŐL.** Júliusban először adott ki közös jelentést az Europol, az Eurojust és a Frontex az Európai Unió belső biztonságának helyzetéről. A jelentés legfontosabb megállapításai a következők:

1. A határok átjárhatósága és az EU-ban meglévő nyitott üzleti környezet különösen sebezhetővé teszi Európát a szervezett bűnözői csoportokkal szemben. Az illegális kábítószerket használók és az emberkereskedelem áldozatainak nagy száma, valamint a szervezett csalások többmilliárd eurós „üzlete” erőteljesen érezteti hatását a társadalomban.
2. Az EU-n belüli terrorista támadások száma csökkenő tendenciát mutat, mindamellett az erőszakos szeparatista csoportok és iszlamista szélsőségesek továbbra is egyértelműen veszélyt jelentenek a belbiztonságra, és továbbra is fennáll a tömeges áldozattal járó terrortámadások veszélye.

3. A legnagyobb fenyegetések azonban az EU-n kívül keletkeznek, különösen Afrikában, Dél-Ázsiában, a volt Szovjetunió területén, és a Nyugat-Balkánon. A szervezett bűnözői és a terrorista csoportok egyre mozgékonyabbak. A határok biztonságát a fuvarozási és szállítmányozási szektor sebezhetőségét kihasználó csoportok veszélyeztetik korrupcióval és hamis/hamisított/csalárd módon megszerzett okmányok felhasználása útján, amelyek elősegítik az illegális migrációt, az emberkereskedelmet, a személyiséglopást és a terrorizmust.
4. A számítógépes bűnözés által jelentett fenyegetés növekszik, mind közvetlen, mind közvetett módon (szervezett bűnözés és terrorizmus számos formájának elősegítése). A szervezett bűnözői csoportok, a terroristák és az utcai bandák is egyre gyakrabban alkalmaznak erőszakot és korrupciót. A szervezett bűnözésből származó illegális jövedelem állampolgárok millióinak és a kormányzatoknak is jelentős jövedelemkiesést okoz, támogatja a szervezett bűnözés további fejlődését, terjeszkedését, valamint finanszírozási forrást jelent a terrorista csoportok számára.

A jelentés teljes szövege az Europol honlapján olvasható:

<http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=publications&language=>

■ **LÉTREJÖTT A MEGÁLLAPODÁS A PÉNZÜGYI ADATOK EGYESÜLT ÁLLAMOKBA TÖRTÉNŐ TOVÁBBÍTÁSÁRÓL.** Június 28-án az Európai Unió képviselőjében Alfredo Pérez Rubalcaba spanyol belügyminiszter, illetve Michael Dodman, az Egyesült Államok brüsszeli nagykövetségének gazdasági attaséja aláírta az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok közötti a terrorizmus és a terrorizmus finanszírozásának megelőzése és az ezek elleni küzdelem céljából, a pénzügyi üzenetekben szereplő adatoknak az Egyesült Államok pénzügyminisztériuma rendelkezésére bocsátásáról szóló nemzetközi megállapodást, az úgynevezett TFTP/SWIFT-megállapodást. A megállapodás megkötése előtti tárgyalásokat az Európai Bizottság folytatta le már a lisszaboni szerződés szellemében az amerikai féllel, így Cecilia Malstrom, az Európai Bizottság belügyekért felelős biztosa is nagy örömmel vett részt a brüsszeli aláírási ceremónián. A megállapodás megkötéséhez azonban még szükség volt az Európai Parlament hozzájárulására is. Az Európai Parlament július 7-i plenáris ülésén megszavazta a spanyol elnökség által az unió nevében aláírt dokumentumot. A jóváhagyás megadásával az Európai Parlament elégedettségét fejezte ki, a spanyol elnökség és a tagállamok többsége, valamint a bizottság is így vélekedik az új megállapodás tartalmáról. A megállapodás megengedi az amerikai pénzügyminisztériumnak, hogy az Európai Unióból származó pénzügyi adatokat fogadjon annak érdekében, hogy a terrorizmus és annak finanszírozása ellen ha-

tékonyabb fellépést adjon az amerikai fél számára, egyúttal garantálja a személyes adatok megfelelő szintű védelmét. Az adattovábbítás az Europolon keresztül zajlik majd, a technikai és jogi keretek kialakítására – az ebben a tekintetben a megállapodáshoz fűzött közös tanácsi és bizottsági nyilatkozat alapján – a későbbiekben kerül sor, ameddig azonban ez nem történik meg, a megállapodás nem léphet hatályba. A megállapodás a hatály tekintetében egyéb szigorú feltételeket is tartalmaz, maximum ötéves időtartamra szól, rendszeres évi felülvizsgálattal.

■ **JÚLIUS 15–16-ÁN VOLT BRÜSSZELBEN A BELGA ELNÖKSÉG ALIATI ELSŐ, EGYBEN INFORMÁIS BEL- ÉS IGAZSÁGÜGYI TANÁCSÜLÉS.** A belügyi napon a plenáris ülés napirendjén két téma szerepelt, egyrészt a közös európai menekültügyi rendszer, másrészt a bűnmegelőzés. A közös európai menekültügyi rendszer jövője ügyében a belga elnökség az előrehaladott tárgyalási szakaszban álló uniós jogi menekültügyi eszközök mielőbbi elfogadását szorgalmazza majd elnökségi félévében. Az érintett aktusjavaslatok közé tartozik a közös európai menekültügyi rendszer létrehozásának második szakaszában tárgyalás alatt álló Dublin- és EURODAC-rendeletek, a huzamos tartózkodásról szóló irányelv, valamint a kvalifikációs irányelv. A belga elnökség úgy ítéli meg, hogy a sikeres bűnüldözés egyik kulcseleme a bűnmegelőzés. A bűnmegelőzés témakörében a bizottság részéről októberre várható egy belbiztonsággal foglalkozó közlemény, amelyben javaslatok lesznek a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a számítógépes bűnözés elleni küzdelemre vonatkozóan. A belga elnökség az informális tanácsülésen lezajló vita eredményével e közlemény kidolgozásához is hozzá kíván járulni. Folyamatban van a Belgium által gondozott úgynevezett Harmony-projekt, ennek nyomán 2012–2013-ra egységes, uniós szintű mechanizmusba lehet majd rendezni az aktuális biztonsági fenyegetések azonosítását, az ezekre való uniós válaszok megfogalmazását, valamint az ezek alapján szükséges akciók végrehajtását, majd a tapasztalatok értékelését. A belga elnökség mindezekre tekintettel a korai felismerés, megelőzés és proaktív fellépés szükségességét veti fel az eddigi reaktív megközelítés helyett, két konkrét bűnügyi jelenség kapcsán (fegyverkereskedelem és mozgó bűnözői csoportok), első körben az európai helyzet felmérése és a lehetséges válaszok megfogalmazása érdekében.

Összeállította: Asztalos Erika és Szabó Adrienn

Ára: 430 Ft

